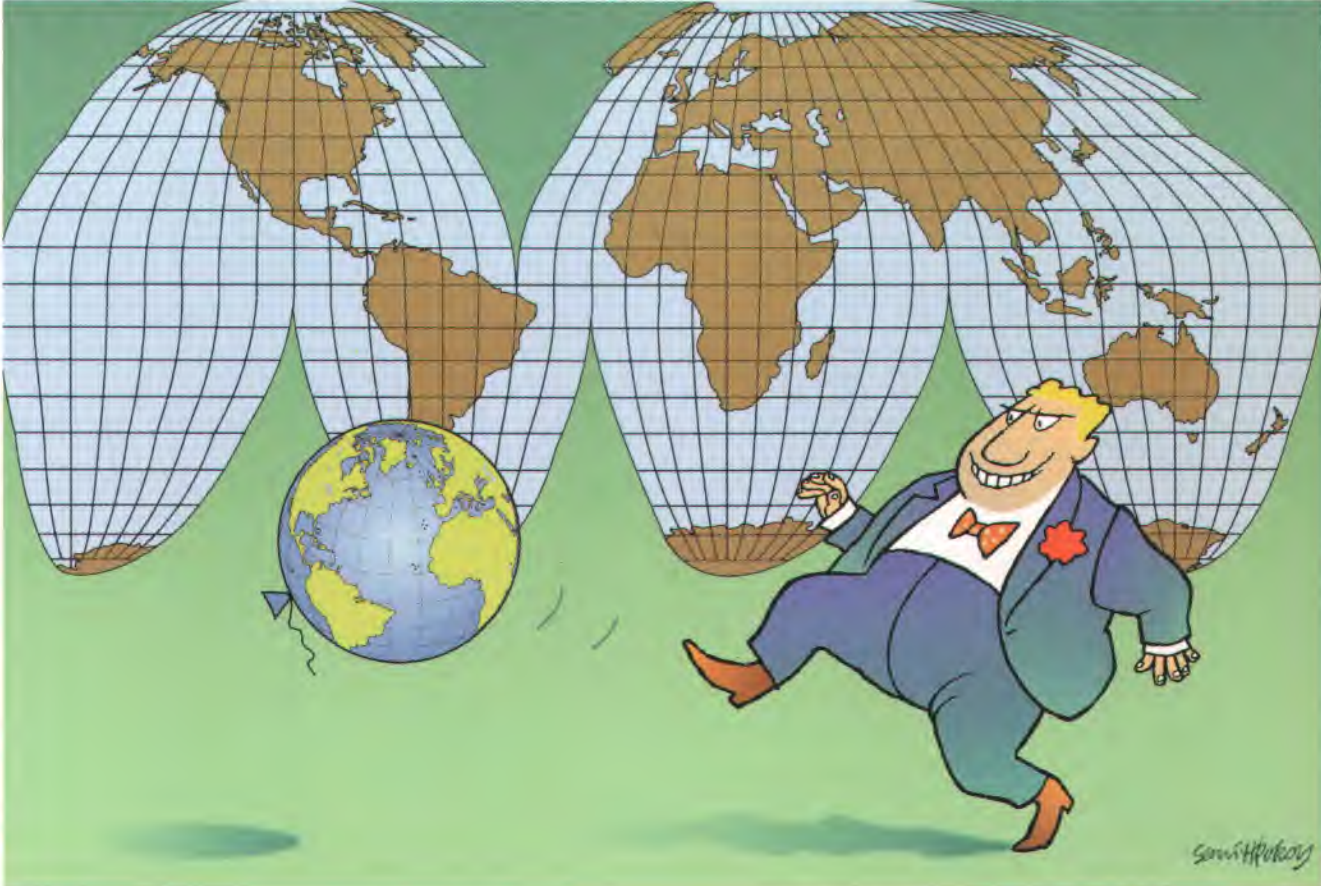

İKTİSAT

Dergisi

Sayı 358 Ağustos 1996 Fiyatı 300.000 TL.

Dünya Nereye Gidiyor? Küreselleşme ve Türkiye ■ Küreselleşme ve Ulus ■ Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar Sürecinde Türkiye ■ Türkiye'de İstikrar Paketleri Çözumsuzlük ve Arayışlar ■ Mali Liberalizm ve Borç Krizi ■ Sosyal Kriz ve Sonuçları ■ 21.YY'da Nasıl Bir Türkiye

Onların ısıtma sorunu yok.

Ya Sizin?

Biz biyolojik ısıtma konusunda onlar kadar şanslı değiliz, ama bunu çok istediğimiz de söylenemez.

Demirdöküm, gelişmiş teknolojisiyle 40 yılı aşkın bir süredir ailenizin ve yuvanızın sıcaklığı için çalışıyor.

Yıllardır Avrupa'da da tercih edilen **Demirdöküm**, ısıtma sistemlerinde konfor, ekonomi ve güven arayanların ortak kararı.

1500 personeli, ülke çapında yaygın

satış ve servis hizmetleri ağıyla

kalitesi uluslararası onaylı

Demirdöküm, ısıtma

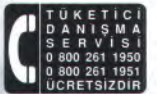
sistemleriyle insanlığın hizmetinde.

Demirdöküm®

"KESİN ÇÖZÜM"

Türk Demir Döküm Fabrikaları A.Ş. Pazarlama ve Satış Grubu
Çamlıca İş Mrk., B2 Blok Ünalın Mah., Ayazma Cad., Küçük Çamlıca
81190 Üsküdar-İstanbul Tel: (0216) 317 64 14 Faks: (0216) 317 65 75

KALİTE GÜVENCE BELGESİ

**Önlemler
bazen
yetersiz
kalabilir**

...a alınsın bazı olayların önüne geçile
...dermek mümkündür. Sigortacılıkta,
...sizi, yakınlarınızı, evinizi, a
...ğer verdiğiniz her şeyi güvence
...ar en kısa zamanda giderilir, zarar

G. Müdürlük: Bankalar Cad. 14, Tütüň Han 80020 Karaköy - İSTANBUL Tel: (0212) 251 02 80 (5 hat)
Ege Bölge Müdürlüğü/İzmir: (0232) 441 53 13 Orta Anadolu Bölge Müdürlüğü/Ankara: (0312) 425 47 06
Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölge Müdürlüğü/Adana: (0322) 351 35 34 Bursa İrtibat Bürosu: (0224) 255 70 62

13 Büyük Bankanın Ortak Kuruluşu

YATIRIM FİNANSMAN A.Ş.

«Danışmadan Karar Vermeyiniz»

Gn. Md. Tel: (212) 275 44 80 (40 Hat) Fax : 272 44 48
Ankara Şube Tel: (312) 417 30 46 (11 Hat) Fax : 417 30 52
İzmir Şube Tel: (232) 441 80 72 (8 Hat) Fax : 441 80 94

6 Dünya Nereye Gidiyor ? Küreselleşme ve Türkiye

Bizim mezun olduğumuz fakülte İktisat Fakültesidir, burası da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'dir; biz ekonomiyi, iktisat ağırlıklı olarak geniş bir platform, geniş bir açı çizerek tartışma ortamı yaratmak zorundayız. Tartışma olmadan diyaloga varmak mümkün değil.

23 21.yy'da Nasıl Bir Türkiye

Küreselleşmenin ideolojik karakteri ve küreselleşmeye karşı ileri sürülen yerel ya da dar alanların aslında kendi dinamiği olmayan, kendi otantik özelliği olmayan, küresel olduğu söylenen dinamikler tarafından da belirlenen bir yapı olduğu ve bu ideolojik genel saldırı içerisinde Türkiye'deki aydınların da büyük ölçüde bu moda bilginin acenteliğini, bir tür kompradorluğunu yaparak, burada böyle bir ideolojik mevzilenme sağladıklarını görüyoruz.

34 Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar Sürecinde Türkiye

Yani dünyanın giderek bir köy haline gelmekte olduğuna ilişkin iletişim patlamasından esinlenen değerlendirmeler, globalleşmeye yönelik gelişmelerin ipuçlarını da aynı zamanda ortaya koyuyor.

58 Türkiye'de İstikrar Paketleri, Çözumsuzlük ve Arayışlar

Yine buralarda baktığımız zaman, gördüğümüz önemli şeylerden bir diğeri, yüzde 40 oranında reel ücretlerin düşmüş olmasıdır. Bu tabii çok büyük bir tasarruf tedbiri ile gündeme gelmiştir, kamuoyuna yansımıştır, bunun siyasi bedeli ödenmiştir ama, böyle bir konumda iç talebin nispi olarak dışa çevrilmesi mümkün olmadan ihracat akımını da gerçekleştirmek elbette mümkün olmazdı; bu bilinç içinde oldu.

71 Küreselleşme ve Ulus Devlet

"Göz önünde tutulması gereken bir nokta daha var: Ticaret ve iletişim serbestisinin gelişmesi, dünyada hem yeni bazı büyük imkânlar hem de büyük riskler yaratmaya başladı ve dünya ticaretinde şöyle değişiklikler oldu: " Atilla Karaosmanoğlu

82 Mali Liberalizm ve Borç Krizi

"Ekonomideki gönüllü tasarruf hacminin yeniden ülke gereksinimlerini karşılayacak boyutlara çıkmasına yönelik tasarrufu özendiren politikalar uygulanmamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkemizdeki iç tasarruf boyutu, ülkenin gerek özel kesim yatırım ihtiyaçlarına, gerekse kamunun fonlama ihtiyaçlarına yeter düzeyin çok ötesindedir."

101 Sosyal Kriz ve sonuçları

"Devlet, üstündeki yüklerin önemli bir kısmını atacak. Evvela karma ekonomiden gelen yükleri atacak, yani bugünkü üretim tesislerini, bu özelleştirme dediğimiz olayı gerçekleştirecek. Ve devlet sadece altyapıyı yapacak, başka işe girmeyecek, altyapıyı da yapacak. Altyapısız bir şey olmaz. " Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yayın organıdır. İktisat dergisi, aylık olarak yayımlanır.

Kurucuları: Nihat Batur, Oktay Emed, Reşat Umur. **Sahibi:** İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına Alpay Biber
Genel Yayın Yönetmeni: Işıtan Gündüz Sorumlu **Yazışları Müdürü:** Hikmet Akçiçek **Yayın Kurulu:** Işıtan Gündüz, Yasemin Öztürk, Nur Üstünay, Türkel Minibaş, Osman Zeki Çetinkaya, Tahir Mutlu, Atıl Evren, Gündüz Fındıkçıoğlu, Kaan Ökten, Fuat Ercan, Müge Akad **Kapak Düzenleme :** Semih Poroy **Grafik Düzenleme:** İnci Batuk **Reklam ve Halkla İlişkiler Sorumlusu :** Deniz Turhan **Yönetim Yeri:** Cumhuriyet cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim/İstanbul Tel: 250 50 34-250 16 42 Fax: 235 73 43 **Baskı:** Melisa Matbaacılık

En güçlü'yu seçin

T.Halk Bankası ve OYAK öncülüğünde

1991 yılında kurulan Halk Leasing ,

5. yılında 2 trilyon liraya yükseltlen sermayesi ile

Leasing firmaları arasında

en güçlü sermayeye sahiptir.

HL **HALK LEASING**
FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

19 Mayıs Cad. No.1 Golden Plaza Kat.2 80220 Şişli - İstanbul

Tel. (212) 230 92 48-234 48 79 Fax. 230 46 69

Ankara Temsilciliği: Tel. (312) 440 55 82-440 71 96-440 50 06 Fax 440 65 37

Ya bunu...

Ya bunu seçin.

TÜRKİYE'NİN "FULL KASKO"SU BAŞAK SİGORTA'DAN "SÜPER ÖZEL OTO SİGORTASI"

Başak Sigorta'nın "Süper Özel Oto Sigortası"
size aşağıdaki teminatları kapsayan paketi en uygun fiyatlarla sunuyor.

SÜPER KOLAYLIK

- Plaka İndirimi %10
- Alarm İndirimi %10
- Çevre Dostu İndirimi %5
- Peşin Ödeme İndirimi %30
- Aile İndirimi %5 (Ana, baba ve çocuklar aracı kullanıyorsa)

- %5'den başlayan Aile Araç Çokluğu İndirimi
- %30'dan başlayan Hasarsızlık İndirimi
- %10'dan başlayan Araç Çokluğu İndirimi

SÜPER HİZMET

- Gece- gündüz, 24 saat kaza ve arıza yardım (Alarm Assistance) hizmeti veriliyor.
- Rent a Car/Ambulans/Çekici/ Konaklama sağlanıyor.

SÜPER KOŞULLAR

- Kusurunuz olmayan trafik kazalarında hasarsızlık indiriminiz kaybolmuyor.
- Aracınızın değeri daima anahtar teslim değeri olarak korunuyor.
- Aracınızdan eskime payı düşülüyor.

BAŞAK SİGORTA

T.C. ZİRAAT BANKASI BAŞKANLIĞI

Genel Müdürlük (İstanbul): 0-212-231 60 00/40 hax İç Anadolu Böl. Md. (Ankara): 0-312-417 23 19/417 90 60 Güney Anadolu Böl. Md. (Adana): 0-322-453 53 42/458 11 29 Ege Böl. Md. (İzmir): 0-232-483 20 50/483 83 11 Bursa Böl. Md. (Bursa): 0-224 224 44 45/46 Antalya Böl. Md. (Antalya): 0-242-248 12 89 ile Acentalarımıza başvurabilirsiniz.

“Dünya Nereye Gidiyor? Küreselleşme ve Türkiye”

Bizim mezun olduğumuz fakülte İktisat Fakültesidir, burası da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'dir; biz ekonomiyi, iktisat ağırlıklı olarak geniş bir platform, geniş bir açı çizerek tartışma ortamı yaratmak zorundayız. Tartışma olmadan diyaloga varmak mümkün değil.

18-19-20 Nisan 1996
THE MARMARA OTELİ İSTANBUL

BAŞKAN- Efendim, 21. İktisatçılar Konferansı'na hoşgeldiniz. Oturumu açmak üzere evvela cemiyetin başkanı Sayın Alpay Biber'i konuşma kürsüsüne davet ediyorum.

ALPAY BİBER- Hoşgeldiniz 21. İktisatçılar Haftası'na.

Öyle mikrofonda konuşmaya çok fazla alışık değiliz, ama şunun da farkındayım, gerçekten salon kalabalık olsaydı ben de çok iyi konuşacağımı hissediyordum. Şimdi salonun تنها olmasının kusurunu aramak lazım; sonuçta bu kusur bizim yönetim kurulunun diye düşünüyorum. Ama, şöyle de bir tesellim var: Böyle olabileceğini düşündüğümüz için elimizden gelen bütün olanaklarla tedbirler almaya çalıştık, bütün gücümüzle gazete ilanı verdik. Bütün üyelerimize, 5000 üyemize yazılar ve programı gönderdik, gazetelerde haber yaptırarak ve İstanbul'un belirli meydanlarında büyük bez afişler astık. Buna rağmen biz bu salonu dolduramıyorsak, yine teselli babından şunu dememiz gerekir: Nicelik değil nitelik önemlidir. Her halükarda kendimizi teselli etmek zorundayız bundan sonra yine daha iyi ve güzel işler yapabilmek için.

Ben esas olarak iktisattan bahsetmek istemiyorum, ekonomiden bahsetmek istemiyorum; yaptığım görev gereği İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin ne olup ne olmadığından, bu tip kuruluşların anlamının ne olup olmadığından bahsetmek istiyorum.

Şimdi düşündüğüm bir silsile vardı, şu anda onu becerebileceğimi sanmıyorum; ama yine de bir iki şey söylemek görevim diye düşünüyorum.

İktisatçılar Haftası'nın 21.'si yapılıyor. Türkiye gibi bir ülkede hepimizin severek gerçekten yaşadığı zaman zaman sıkılsak da, bir ülkede bir olayı amatör bir kuruluşun, yani İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 21 yıldır iyi kötü aksamadan yürütmesi gerçekten önemli bir olaydır. Çünkü Türkiye'de bu tür toplantılar, yine hepimiz biliyorsunuz, resmî kanallardan yapılıyor, belli bir hiyerarşi içinde yapılıyor. Bizim bu tür toplantılarımızın, yani bu İktisat Haftası'nın gelenek haline gelmesinin nedeni, hem 21 yıldır aksamadan ya-

pılıyor olması, hem de burada gerçekten rahat bir tartışma ortamının yaratılmış olmasıdır. Demek ki, biz 21 yıldır ekonomiyi, çeşitli açılardan bakarak, çeşitli kişiler çağırarak tartıştırmışız.

Bu tartışma bizim için çok önemli; bizim gibi kuruluşların en büyük görevlerinden birisi budur. Bizim mezun olduğumuz fakülte İktisat Fakültesidir, burası da İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'dir; biz ekonomiyi, iktisat ağırlıklı olarak geniş bir platform, geniş bir açı çizerek tartışma ortamı yaratmak zorundayız.

Tartışma olmadan diyaloga varmak mümkün değil.

Bu tartışmayı da âdet yerini bulsun diye yapmamak zorundayız, gerçekten bir tartışma yapmak zorundayız. Eğer bir diyaloga varmak istiyorsak, bir diyalogu savunuyorsak, bir diyalogun kurulmasının gerekli olduğuna inanıyorsak bu tür tartışmalar yapmak zorundayız.

Bizim gibi kuruluşların -burası bizim için çok önemli olduğu için ben tekrar etmek istiyorum- bizim gibi kuruluşların en önemli görevi, geniş bir çerçeve çizerek tartışma ortamları yaratmaktır. Bizim de yaptığımız ve bundan sonra da yapmaya çalışacağımız, cemiyet olarak çalışma biçimimiz budur. 21 yıldır bu haftaya emeği geçenlere ben huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Bu haftamıza biz parti liderlerini her sene çağırırdık, öyle bir usulümüz var; bu sene de aynı şeyi denedik. Şöyle düşünmüştük: Açılışı başbakana yaptıralım, kapanışı cumhurbaşkanı yapsın. Açılışı başbakana maalesef yaptıramadık, ama kapanışı cumhurbaşkanımıza yaptıracağız. Süleyman bey cumartesi günü sabah oturumuna gelip, a-

çalış kapanışını yapacak, diğer parti liderleri -programda ya-
zıyor- gelecekler.

9.00'da başlamak istememizin nedeni de, parti liderleri bu
süreyi hesaplayamadıklarından, uzun konuştuklarından pa-
nelistlere kısa süre kalıyor. Ama 9.00'a almanın da bir mah-
zurunu gördük; özellikle öğrenci arkadaşlarımız böyle bir
tartışmadan her halde mahrum kalacaklar.

Ben sözlerimi, hepinizin bildiğini umduğum bir fıkra ile bitir-
mek istiyorum.

Bir gemi batmış, üç kişi kurtulmuş. Hikâye bu ya; bu üç kişi-
den biri iktisatçıymış, biri kimyacıymış, biri de fizikçiymiş. Bir
adaya çıkmışlar, yanlarında bir tane konserve varmış, ka-
rınları acıkmış konserveyi yiyecekler. Nasıl yiyelim, nasıl a-
çacağız bunu demişler; hiçbir araç yok ellerinde. Kimyacı
demiş ki, bunu patlatalım. Kardeşim, patlatalım ama, o za-
man bize yiyecek bir şey kalmayacak. Fizikçi demiş ki, şu

kayalara vuralım da bunu parçalayalım. O zaman yine bir
şey kalmayacak. Ne yapacağız? Demişler ki iktisatçıya, ha-
di bakalım söyle; tedbiri nedir, ne yapacağız? İktisatçı de-
miş ki, varsayalım ki bir konserve açacağımız olsun. Teşek-
kür ederim geldiğiniz için. (Alkışlar)

BAŞKAN- Teşekkür ederiz Sayın Biber.

İkinci sunuş konuşması Sayın Talat Orhon Bey tarafından ya-
pılacaktır; buyurun.

TALAT ORHON- Sayın hocalarımız, sayın konuklar, sevgili
iktisatçılar; geleneksel İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz,
hepinizi saygı ile selamlıyorum.

Genelde İktisatçılar Haftası'nda, dünyada ve Türkiye'de e-
konomik, sosyal ve siyasal alanlardaki önemli gelişmeler,
konularında uzman olan yetkili kişilerce değerlendirilir ve

çeşitli görüşler ortaya atılarak gündem
doğrultusunda ülkemizin sorunlarına ı-
şık tutmak imkânları aranır.

Son 10-15 yıl içinde dünyada ekono-
mik, sosyal ve siyasi alanda çok ilginç
boyutlarda önemli değişikliklere tanık o-
luyoruz. Gerçekten, dünya ekonomisin-
de yeni bir yapıya kavuşma aşamasına
geçerken siyasi ve sosyal alanlarda da
beklenmeyen gelişmeler görüyoruz.

İnsanoğlu var olduğundan beri doğaya
egemen olma savaşı vermektedir. Tek-
nolojik gelişme bu mücadelenin ürünü-
dür. Bu nedenle gerek tarım ve sanayi-
toplumlarının, gerek bilgi toplumunun te-
melinde kendine özgü belli bir teknoloji-
ve teknolojik düzey yatmaktadır.

Teknolojiden kaynaklanan toplumsal
değişmelerin ilk yansıdığı alan ekono-
mik faaliyetlerdir. Dünyada bilgi toplu-
munun oluşması, ulusal ve uluslararası
ekonomik faaliyetlerde çok büyük de-
ğişmelere neden olmuştur.

Halen dünyada 1990'lı yıllarda global
trendler şöyle sıralanmaktadır:

Birincisi, en önemlisi Sovyetler Birli-
ği'nin parçalanması ve soğuk savaş dö-
neminin sona ermesidir.

İkincisi, dünyada devam eden moderni-
zasyon denilen iletişim teknolojileri ve
globalleşme hareketleridir.

Üçüncüsü de, dünyanın değişik bölge-
lerinde ortaya çıkan zengin ve fakir top-
lumların gittikçe birbirinden ayrılan nü-
fus artış hızlarındaki farklılıklardır.

Özellikle, birinci ve ikinci eğilimlerin bü-
tün ülkelere yeni ve büyük imkânlar ge-
tirdiği bilinmektedir.

İFMC Başkanı Alpays Biber

Hayallerinizle Kendinizi Sınırlamayın...

haydi tatile

OYAK TURİZM

Merkez: Necatibey Caddesi No:51 Kızılay - ANKARA
Tel:[0.312] 232 25 60 [Pbx] Faks: 232 25 75

Şube: İnönü Caddesi No: 22/1 Taksim - İSTANBUL
Tel: (0.212) 293 49 33 / 293 49 56-57 Faks:(212) 293 49 61

“Yeni”liğin yeniden yükselişi...

Sürekli “yeni” kalmanın avantajıyla Sümerbank,
63 yıldır insanımıza, sanayimize, ekonomimize
çok büyük katkılarda bulundu.

Sümerbank, şimdi yeni bir yapılanma içerisinde,
mevduattaki, kredilerdeki, çeşitli işlem hacimlerindeki
performansıya, giderek çoğalan yeni
şubeleriyle, sizin için yeni hedeflere yükseliyor.

Bankacılıkta her yenilik,
Sümerbank için yeni değildir.

SÜMERBANK

K u ş a k t a n k u ş a ğ a

İkinci sırada telakki edilen iletişim teknolojisinin insanoğluna yarattığı yeni hizmetler ve kolaylıklar, belki de soğuk savaşın sona ermesinden daha önemlidir. Gerçekten iş dünyasındaki finans, ticaret, yatırım akımları, yeni iletişim imkânları, coğrafi uzaklıkları yok ederek küreselleşme olgusunu yaratmıştır. Bütün bu yeni oluşumların insanoğluna büyük ve önemli katkıları olduğu

Talat Orhon

kabul edilirken, bu tür gelişmelerin ileride bazı sorunlar yaratabileceğini düşünerek, şimdiden gerekli önlemler alınmasının yararlı olacağına inanıyoruz.

21. yüzyılın eşiğinde dünya hızla küçülürken, küreselleşme konusundaki tartışma aynı hızla büyümektedir. Nitekim, Amerikalı ünlü iki yazar Barnend ve Savana tarafından hazırlanan "Küresel Düşler, İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni" adlı kitapta çok önemli ve ilginç sonuçlar ortaya konmuştur. Bu, Türkçe'ye çevrilmiş bir kitaptır ve kitapçılarımızda da vardır.

Bütün ülkeler ve toplumlar için de hayati önem taşıyan görüşlerden birkaç paragrafı sizlere aynen aktarmak istiyorum; yani kitapta yer almış paragrafları aynen kelimesi kelimesine sizlere aktarmak istiyorum.

Kitapta şöyle deniyor: "Dünya küçülmemekte, ama bütünleşmemektedir. Ekonomiler birbirine yaklaştıkça uluslar, kentler ve bölgeler birbirinden ayrılmaktadır. Küresel ekonomik bütünleşme süreci, politik ve sosyal dağılmayı hızlandırmaktadır. Aile bağları kopmakta, yerel toplum bağları zorlanmaktadır. Uluslar tıpkı hücreler gibi bölünerek çoğalmaktadır."

Küresel üretimle ilgili paragrafta ise, "Dünyada ürün ve hizmetleri üreten, pazarlayan ve finanse eden sistemlerin her üçünde de çok daha küçük sayılar rol oynamaktadır. Dünya nüfusu artarken, yeni dünya ekonomisinde sistemden yararlananlar ve sistemin dışında bırakılanlar arasındaki uçurum gittikçe genişlemektedir."

Ulus devletleri ile ilgili görüşleri ise şöyle: "Bu sistemin en rahatsız edici yönü, dünya çapındaki şirketlerin, hükümetlerin kendi halkları yararına olan politikaları yürütmelerine engel olma gücü olmaktadır. Ulus devletlerin liderleri, kendi toprakları üzerinde bir zamanlar sahip oldukları kontrolün büyük kısmını yitirmektedirler. Yabancılar şimdiden içeri girmiş oldukları için, dış dünyanın taleplerine daha fazla boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar. Düzenli olarak sınır ötesinde çalışan işletmeler en ücra köşelere her türlü politik düzenleme geleneğini aşır, yeni dünya ekonomisi katmakla-

dırlar. Bir başka çağ için hazırlanmış sevgi yasaları, sermaye akışı ve faiz oranlarının kontrol amaçlı geleneksel yöntemler, herkese iş sağlama politikaları ve kaynak geliştirmeye, çevre korumaya yönelik eski yaklaşımlar uygulanamaz ve ilgisiz bir hale gelmektedir." Başka bir paragrafta da diyorlar ki, "Bununla birlikte ulus-devlet yok olabilecek gibi de değil-

dir. Aksine, soğuk savaşta kazanılan zafer, milliyetçiliği içanlanmasını 1990'ların ulusal güvenlik bunalımı prototipi olan Balkan karabasanının hortlamasına yol açmıştır.

Görüşe göre, her etnik grupla mezhep kendi bayrağını istemektedir."

Kitapta yine çok önemli hayatı bir noktaya değinmişler, yine paragraf olarak okuyorum: "Yeni doğan bu küresel sistemin en zayıf noktası, becerikli, yetenekli, fakat yeterince değer verilmeyen ve istenmeyen insanlardır." Çok önemli bir şey, "Sorun son derece basittir. Dünyadaki paralı müşterilerin satın alabilecekleri mal ve hizmetlerin üretilmesinde giderek daha çok insan ihtiyaç dışı kalmaktadır. Küresel rekabetin getirdiği masrafları kısma baskısı, önümüzdeki yılın ilk çeyreğinde yeryüzünde yaşaması beklenen 8 milyar insanın büyük çoğunluğunu tehdit etmektedir; bunlar ne üretici ne de alıcı olamayacaklardır" diyorlar.

Bahis konusu kitabın son paragrafı şöyle: "Gerçek anlamda küresel bir toplum yaratmaya yönelik küresel düşünce henüz ne hükümetlere, ne de şirketlere yerleşmemiştir. Çoğu lider kendini zenginlik ve iktidara yükselten sistem değiştirecek kişiler olmak bir yana, tam anlamıyla baskın kültürün ürünleridir. Yeni 1000 yılın eşiğinde politikacılar da, iş dünyasının yöneticileri de geniş bir küresel yaklaşıma sahip oldukları için ödül beklerken ceza bulmaktadırlar. İnsanoğlunun var oluşunun bağlı bulunduğu küresel bilinç, eğitimin hem iş dünyasında, hem hükümette liderliği ödüllendirme, destekleme ve yetiştirme yöntemlerimizin vebaşarıyı tanımlama biçimlerimizin değişmesi gerekmektedir." Yazar Bernard ve Savana, kitapta 4 kıtada, yüzlerce görüşmeye dayanarak zirvedeki 5 şirketi (ki bunlar, küresel kültür piyasasında Sony ile Bertselman'ın, küresel çarşıda Morris, küresel iş yerinde Ford, küresel finans ağında Steback) kendi sektörlerindeki diğer küresel devlerle rekabetleri çerçevesinde inceleyerek yukarıdaki sonuçlara varmışlardır.

Yazarların amacı, bu mücadelede, galipler kanalı ile küresel sistem ve bunun dünyayı nereye götüreceğini sosyal, politik ve ekonomik açıdan belirtmektir.

Ortaya konan fikirlere göre, söz konusu şirketler ve bunlara

İktisatçının Türkiye’de yapacağı bir şey kalmamıştır. Çünkü, artık iktisadi sorunların boyutları değişmiştir. İktisadi sorunların bugün gelmiş olduğu noktada artık iktisatçı hiçbir şey yapamaz. Çünkü siyasi sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir, sosyal sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir, ahlaki sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir.

benzeyen bir avuç dev şirket giderek ulusal iktidarın yerini almakta, dünya çapında para, mal ve bilgi akışını denetlemekte, dünya ekonomisinin kısaca dünya üzerinde her bireyin kaderini ellerinde tutmaktadır.

Çok ilginç sonuçlar çıkaran bu çalışmayı, İktisatçılar Haftası gündeminde ağırlıklı olarak yer alan küreselleşme konusu dolayısıyla müzakereye değer görmekteyiz. Yani, sadece küreselleşmeyi açıklamak değil, değerli panelistlerin küresel sistemin sonuçları hakkında görüşlerini ortaya koymaları yararlı olacaktır.

Sayın konuklar, küresel ekonomi, tüm dünyada olduğu gibi, yakın tarihte Avrupa ile Gümrük Birliği’ni imzalayarak küreselleşme yolunda bir adım daha atan ülkemizde de politikaları, çalışma düzenini ve aile yaşamını etkilemektedir.

Teknolojik gelişme de, Türkiye’de de gözlemlendiği gibi, bazı şirketlerde rekabet gücünü belirleyen faktörler arasında yeni ürünler, yeni yöntemler geliştirme, bilgiyi kullanabilme, pazarlama gibi geliştirilebilen üstünlüklerin rolü öne çıkıyor. Bütün bunlara karşın henüz sanayi toplumu aşamasını yaşayan ülkemiz, dünyadaki büyük ve etkin değişimler nede niyle, sanayileşmeyi bilgi toplumu ile birlikte gerçekleştirmek dönemine girmiştir. İşte yukarıda kısaca bahsettiğim şirketlerin yeni düzene göre çalışmaları bunun bir örneğidir. Dünyanın ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan yeni bir yapılaşmaya girdiği 20. yüzyılın son yıllarını ülkemiz çok iyi değerlendirerek etkin bir konuma sahip olmak fırsatını kaçırmaması gerekir.

Önümüzdeki yıllarda sanayileşmenin tamamlanması ve bilgi toplumunun kurumlaşması; bilim adamı, politikacı ve yöneticilerin temel görevi olmalıdır.

Bunlardan başka, daha önemlisi, ülkemizin kamu finansman açığından kaynaklanan ve kronik hale gelmiş ekonomik ve finansman bozukluğunun, sağlam gelir kaynakları oluşturularak düzeltilmesi, ekonomik büyümeye süreklilik kazandırmak ve enflasyonu asgariye düşürecek ekonomik önlemlerin alınması ve de önemli iç ve dış sorunlarımızın çözümüne kavuşturulmasında çok etkin bir aşama olan demokratikleşme sürecinin tamamlanması gereğini hatırlatmak isterim.

Bu temennilerle 1996 İktisatçılar Haftası’nın ülkemize yararlı olmasını diler, hepinize saygılar sunarım.

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Teşekkür ederim.

Efendim, dekanımızı kürsüye davet etmeden önce, âdet olduğu üzere gelmiş olan telgrafları kürsüden okuma zorunluluğu var diyelim.

Bu zorunluluk çerçevesi içinde Sayın Başbakanımız Mesut Yılmaz’dan gelen telgraf; yönetim kuruluna mazeretini beyan ediyor ve aynı zamanda başarılar diliyor.

Diğer bir telgraf da aynı şekilde başarı dileklerini içeriyor, Sayın Mustafa Tataroğlu’ndan geliyor, kurucu üye.

Böylece telgrafları okumuş olduk.

Şimdi efendim sunuş konuşması sırası, Sayın Dekanımız Prof. Dr. Esfender Korkmaz’da.

PROF. DR. ESFENDER KORKMAZ- Sayın başkan, değerli konuklar, ben de hepinizi saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz.

Cemiyet başkanı arkadaşımız moralini bozmasın, saat 10.00’da, 10.30’da burası kalabalık olur, öğleden sonra da kalabalık olur. Çünkü öğleden sonra politikacılar geliyor.

Efendim tabii, bugünkü bu salonun boş olması hakikaten iktisatçıların moralini bozmasın, çünkü, zaten bugün artık iktisatçının yapacağı fazla bir şey kalmamıştır Türkiye’de. Bunun çeşitli sebepleri var. Bu toplantılar, şimdi 21. olduğuna göre Yüksel hoca tarafından başlatılmıştı; onu da burada geçmiş olsun dilekleriyle anıyorum. O zaman, tabii İktisat Fakültesi vardı Türkiye’de ve adı da İktisatçılar Haftası oldu; ama şimdi Türkiye’nin 4’te 3’ü iktisatçı oldu. Onun için, Türkiye’de iktisatçılar çoğunlukta olduğu için, yani fazla ilgi olmaması da doğaldır, bir sebebi budur.

Bir sebebi de, söylediğim gibi, iktisatçının Türkiye’de yapacağı bir şey kalmamıştır. Çünkü, artık iktisadi sorunların boyutları değişmiştir. İktisadi sorunların bugün gelmiş olduğu noktada artık iktisatçı hiçbir şey yapamaz. Çünkü siyasi sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir, sosyal sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir, ahlaki sorunlar iktisadi sorunları geçmiştir. Dolayısıyla, biz şimdiye kadar, işte birtakım reçeteler ürettik; ama şimdi görüyoruz ki, bunları boşuna üretmişiz. Çünkü, normal olarak toplum kendi dinamizmi içerisinde, ekonomi kendi dinamizmi içerisinde gidiyor ve bugünkü tıkanma noktasına gelmiş bulunuyor.

Şimdi bu anlamda, tabii iktisatçının yine de çözüm açısından önerileri olabilir.

Çünkü geçmişe dönük yapacağı bir şey yoktur, geçmişe dönük tahliller bir sonuç vermeyecektir. Dolayısıyla, bazı kısa, orta ve uzun dönemli önerileri olabilir.

EVİNİZE KOMPLE ENERJİ KAYNAĞI AYGAZ MERKEZİ ENERJİ

Evlerine Aygaz Merkezi
Enerji sistemi bağlatanların
sayısı binleri aştı.
Aygaz Merkezi Enerji
evinizin ısıtma, banyo ve

mutfak ihtiyaçlarını tümüyle karşılıyor.
LPG (sıvılaştırılmış petrol gazı) dolu
Aygaz Merkezi Enerji tankı,
evinizin bahçesine monte

ediliyor, evinizin enerji
ihtiyaçlarının tümüne cevap
veriyor. Ekonomik, güvenli,
konforlu. İşletimi, bakımı
çok kolay. Çevreye zarar

vermiyor. Üstelik LPG tankları ve kesintisiz
LPG ikmali Aygaz garantisinde. Siz de evinize
Aygaz Merkezi Enerji'yi bağlatın,
enerjiniz tam olsun.

Aygaz

Büyükdere Cad. No: 145/1 Aygaz Han Zincirlikuyu 80300 İstanbul
Tel: (0212) 274 30 00 Fax: (0212) 288 39 63

DEBANT'TAN İHRACATÇIYA BÜYÜK DESTEK

ENDÜSTRİYEL AMBALAJ MALZEMELERİ

SLING/SLING BAG

(Yükleme sapanı-Torbalı yükleme sapanı)

- Torbalanmış ürünler için
- Yükleme, boşaltma, kaldırmada tek seferlik kullanım
- Güvenli taşıma yükü:
1.000 kg'dan 2.500 kg'a kadar
- Güvenlik faktörü 5.1'den 7.1'e kadar
- Uluslararası standartlarda test sertifikalı

a member of

BIG BAG

- Polipropilen kumaş
- Güvenli taşıma yükü:
300 kg'dan 2.000 kg'a kadar
- Güvenlik faktörü: 5.1'den 8.1'e kadar
- Uluslararası standartlarda test sertifikalı

Debant, çimentodan gübreye, madencilikten tarıma, gıdadan metalurjiye kadar pek çok alanda kullanılan her türlü endüstriyel ambalaj ve taşıma malzemesi üretir, ihtiyaçlarınıza mükemmel ürünlerle cevap verir. Değişen ihtiyaçlarınız için yeni çözümler geliştirir. Debant'ın geniş ürün çeşitleri beş kıtada onlarca ülkede her gün yeniden kullanılmakta ve her gün Debant'ın endüstriyel ambalaj sanayiine getirdiği yaratıcılığı tekrar tekrar kanıtlamaktadır. Çünkü Debant'ta çözümler sonsuzdur.

POLİPROPİLEN ÇUVAL

- Ventilli ya da açık ağızlı
- Polietilen astarlı ya da astarsız
- İstenirse bir ya da iki yüzü baskılı
- Çeşitli boyut ve ağırlıkta

a member of

Türkiye'nin senelerdir devam eden kronik istikrar sorunu ve Türkiye'nin bir geçiş toplumu olması, artık ahlaki sorunları da kronik hale getirmiştir. Yani yozlaşma ve yolsuzluk ön safhaya geçmiştir, ön plana geçmiştir. Şimdi, yozlaşmanın ve yolsuzluğun olduğu bir ortamda da iktisadi etkinliği sağlayamazsınız.

Efendim, bu bağlamda, her şeyden önce bugün ekonomide bir yangın var, bunu söndürmek lazım. Bu yangın nedir? Finans meselesidir. Yani, gerek borçlar dolayısıyla olsun, gerek kamu açıkları dolayısıyla olsun, ortada bir finans sorunu var ve bu ekonomiyi tıkamıştır. Bu tıkağa o kadar önemli noktaya gelmiştir ki, Türkiye'de iktisat politikaları uygulayamıyorsunuz. Yani, döviz fiyatlarını siz tespit edemiyorsunuz, döviz fiyatlarını finans ihtiyacı, finansman sorunu tespit ediyor.

Efendim, faizleri siz tespit edemiyorsunuz veya piyasada bir faiz oluşmuyor, piyasa ekonomisi faizleri oluşturmuyor; bunun yerine iç borçlar faizleri oluşturuyor.

Efendim, fonlara, borç verilebilir fonlara siz hâkim değilsiniz, borç verilebilir fonlara iç borç ihtiyacı hâkimdir.

Emisyona siz hâkim değilsiniz; çünkü günü kurtarma politikası içindedir.

Şimdi bu durum karşısında iktisatçı ne yapacak? İktisatçının yapabileceği bir şey yok, zaten borçlar yapacağını yapıyor; yani, kısa dönemli finansman sorunu zaten her şeyi düzenliyor. Onun için, gerçekten iktisatçının yapabileceği bir şey kalmamıştır.

Şimdi bu bağlamda tabii bazı önerilerde bulunmak gerekiyor, kısa dönemli önerilerde bulunmak gerekiyor. Bunlardan birisi, bir defa söylediğim gibi, 1996 yılı içerisinde bu yangını söndürmek gerekiyor. Bu yangını nasıl söndüreceğiz? Kısa vadeli borçlarla ilgili şimdiye kadar birtakım önerilerde bulunduk, ama anlaşılan, mesele yine iktidar, bugünkü iktidar da yine aynı geçmişteki olayı devam ettiriyor. Yani, faizlere yükleniyor, düşük kur politikası uyguluyor, böylece günü kurtarmaya devam ediyor. Ama, bu günü kurtarma ne kadar gider? Söylediğim gibi eğer bir tıkanma noktası varsa, çok da fazla günü kurtaramazsınız. Bir yerde tabii, bir kriz potansiyeli yaratmaktadır aynı zamanda bu günü kurtarma politikaları ve o noktada da kriz ortaya çıkabilir.

Şimdi kısa vadeli borçları ödemek için herkes birtakım alternatifler öne sürüyor, ama neden kısa vadeli borç sorunu çözülüyor; doğrusu onu ben merak ediyorum. Mesela bankalar, "Bizim elimizde kullanmadığımız döviz stokları var. Bunlar yurtdışı muhabir bankalarda duruyor, bunları Hazineye ödünç verelim" diyor. Hazine neden bunu kabul etmiyor? Çünkü, pozisyon açığı olur, enflasyon olur. Oysa ki, pozisyon açığını Merkez Bankası pekâlâ telafi edebilir. Çünkü, övündüğü döviz stokları var.

"Efendim, enflasyon olur..." Zaten iç borçlar başlı başına bir

enflasyon sorunudur, bir kronik enflasyon yaratmıştır. Ayrıca da kaldı ki, eğer bankalar elindeki döviz stoklarını dışarıdan getirip vereceklerse, o zaman dışarıdan gelen döviz olduğu için enflasyon sorunu da ortaya çıkmaz. Ama bunu tercih etmiyor, IMF'den 10 milyar dolar almaya gidiyor, yani onun peşinde koşuyor. Bugün de tabi "hayal kırıklığına uğradı Türkiye" deniyor. IMF, böyle bir şey olamaz diyor. Şimdi, yani elindeki döviz rezervlerini kullanmıyorsun, IMF'den 10 milyar dolar döviz borcu almaya gidiyorsun veya böyle bir öneriyle gidiyorsun. O zaman adama sorarlar; bankaların döviz stokları varken ve Hazineye verebilecek stokları varken neden almıyorsun?

İşte buradaki olay, bence iktisatla ilgili bir olay değil. Buradaki olay, politikayla ilgili bir olay. Buradaki olay, baskı gruplarının bir olayı; buradaki olay, spekülasyonun devam etmesini isteyenlerin bir olayı. Dolayısıyla, burada da iktisatçı çok fazla bir şey söyleyemiyor demektir.

Efendim, neden rant vergisi 2000 yılına ertelendi? Yani, madem Türkiye'de böyle bir yangın var, neden 2000 yılına ertelendi.

1942'de Türkiye'de bir Varlık Vergisi uygulandı, bir faciaydı. Bizim Memduh Yaşa hocamız böyle öğretti, Varlık Vergisi faciası. Ama şimdi düşünüyorsun, Varlık Vergisi olmasaydı acaba daha büyük facia mı olurdu yani 2. Dünya Harbi'nin o spekülasyon ortamında? Şimdi neden vergi meselesini bir kenara atıyoruz, neden 1995 yılında menkul değerlerin getirisinden bir varlık vergisi almıyoruz. 1996 demiyorum, 1995 getirisinden neden varlık vergisi almıyoruz? 1995 getirisinden varlık vergisi alırsak, artık o orada unutulur, geriye dönük bir vergidir. Bunun tabi hukukî sorunları var, o da çözülebilir.

Neden bankaların 1995 bilançosu üzerinden bir vergi almıyoruz, bir ciro vergisi almıyoruz? Şimdi, bankalar bir kriz anında eğer yüzde 1100 faiz uyguluyorlarsa, ufak sarsıntılar, ekonomideki ufak sarsıntıları depreme dönüştürüyorlarsa neden bir vergi almıyoruz?

Doğrusu bunlar iktisadi etkinlik, sosyal etkinlik bağdaşacak konular değil. Dolayısıyla, iktisatçının burada da yapacağı bir şey yok, olmadığını görüyoruz.

Biz senelerdir bir borç idaresi kurulsun diyoruz. Hazine hem borç alır hem harcarsa, hükümet o zaman vergi de almaz tabii. Aynı bir borç idaresi kurulsun, devletin borçlanması da belirli prensiplere bağlansın. Ama bu da galiba politikacıların işine gelmiyor.

Neden bir reel faizli tahville, iç borçla, kısa vadeli iç borçla değiştirilmiyor? Yani, eğer enflasyon üzerinde bir reel faiz verirsiniz, enflasyona da kimseyi ezdirmezseniz veya Hazine Bonosu sahiplerine ezdirmezsiniz, böyle bir uzun vadeli tahville, enflasyon garantili tahville değiştirilmesinin ne sakıncası var? Yani, illa spekülâtif ortamın devam etmesini mi istiyoruz? Onun için arkadaşlar, burada biz bunu senelerdir

Prof. Dr. Esfender Korkmaz

bağırıyoruz ama, yapamıyoruz. Çünkü, artık mesele o boyuta ulaştı ki, siyasi, ahlaki, sosyal sorunlar iktisadi sorunların önüne geçti. Bu sorunlar olduğu sürece, iktisadi etkinliği sağlamanız mümkün değil. İktisadi etkinliği sağlayamazsınız; çünkü siyasi etkinlik, -daha doğrusu bilimsel anlamda değil de- eğer siyasi ilişkiler, çıkar ilişkileri ön planda tutulursa o zaman kişisel etkinlik ön plana çıkar, sosyal etkinliği maksimize edemezsiniz. Onun için, demek ki, siyasi sorunlar çözülmeden iktisadi sorunlar çözülemez.

Seçen ve seçilenin kim olduğu belli olmayan bir ortamda siyasal tercihten söz edilebilir mi arkadaşlar? İstanbul milletvekillerini hangimiz tanıyoruz? Efendim, Göztepe milletvekili olsa ben tanırım, ama İstanbul milletvekilini hangimiz tanıyoruz? İstanbul milletvekilleri de İstanbul'u tanımıyor. Çünkü, Türkiye'de milletvekili tayinle oluyor, seçimle olmuyor. Tayinle iş yapan bir politikacı ancak genel başkana hizmet eder, neden size hizmet etsin? Yani seçene neden hizmet etsin?.. Seçen burada tamamen bir piyon durumundadır. Onun için, hiçbir zaman da bu durumda iktisadi etkinliği sağlayamayız. Yani, siyasal demokratik altyapı olmayınca iktisadi etkinliği de sağlayamayız.

Dolayısıyla burada çözüm önce siyasi alanda yapısal sorunları çözmektir.

Ahlaki sorunları olduğu sürece de iktisadi etkinliği sağlayamayız. Çünkü, maalesef Türkiye'nin senelerdir devam eden kronik istikrar sorunu ve Türkiye'nin bir geçiş toplumu olması, artık ahlaki sorunları da kronik hale getirmiştir. Yani yozlaşma ve yolsuzluk ön safhaya geçmiştir, ön plana geçmiştir. Şimdi, yozlaşmanın ve yolsuzluğun olduğu bir ortamda da iktisadi etkinliği sağlayamazsınız.

Çünkü, söylediğim gibi, bütün etkinlik kuralları kişisel çıkar ilişkilerine göre işler veya grup çıkarları ilişkilerine göre işler ve o zaman da iktisadi etkinlikten söz edemezsiniz ve böylece bir toplumda partizanlık kişiselleşmişse, gruplaşmışsa o zaman da iktidat etkinliği sağlayamazsınız. İktisadi etkinliği sağlamak için önce bu ahlaki sorunları çözmek gerekiyor. Gerçi bunlar birbirini etkileyen faktörler.

Yani, bugün Türkiye'de bir kronik istikrar, iktisadi istikrar sorunu olmasaydı, Türkiye hızla gelişen bir sosyal yapıya sahip olmasaydı, belki ahlaki sorunların, yozlaşmanın, yolsuzluğun bu boyuta gelmesi de mümkün olmazdı ve gelmezdi. Dolayısıyla etkileşim karşılıklı.

Efendim, idari açıdan da birtakım sorunlar var, iktisadi sorunların önüne geçen sorunlar.

Çünkü Türkiye bir piyasa ekonomisi süreci içerisine girdi ve piyasaya dayalı politikalar uyguluyor. Ancak, bunu uygulayanlar maalesef Türkiye'yi bilmiyor, yani Türkiye'nin yapısını bilmiyor.

Bir insan eğer bir sorunu yaşamazsa o soruna çözüm bulamaz arkadaşlar. Eğer iş başa düşmezse çözüm bulamazsınız. Şimdi, getiriyorsunuz özelleştirmeye yabancı uzman. Efendim, 2,7 milyar dolar, 1984'ten 1996'a kadar 2,7 milyar özelleştirme geliri var, bunların hepsi de masraf ve yabancı uzmana gitmiş. Güzel de, bugün bakın İran yaptı bu işi, İran yaptı; niye Türkiye 10 senedir yapamadı? Yani, biz şimdi burada yabancı uzmana para ödemekten içeride özelleştirme yapamıyoruz.

Gayet basit, bilmez ki, Türkiye'nin sorununu bilmez. Kars'la Ardahan'ı karıştıran adam Türkiye'yi nasıl idare eder, yani Türkiye'nin hangi sorununu çözer?

Arkadaşlar, samimi söylüyorum, hiçbir iktisatçı böyle bir ortamda hiçbir çözüm geliştiremez. Ben bu kanaate vardım. Eğer bir anarşi varsa bir toplumda, bir sosyal terör varsa, bir terör varsa, o zamanda iktisatçının yapacağı bir şey yok. Çünkü ne yapsanız, iktisadi etkinliği sağlayamazsınız. Efendim, ne yaparsınız?.. Benim gibi acemice şiir yazarıyız, yani pes ettikten sonra yanlış iktisatçılar için şiir yazarıyız; iktisat reçeteleri yazan köşe yazarları için şiir yazarıyız. Tabii Türkçe'sini Memduh hocamız tenkit edecek ama, ben okuyacağım maalesef.

Benim çok canım sıkıldı bu işlere, dün yazdım, bugünkü köşe yazımın altına yazdım.

"Biz feodal toplumduk, sonradan tüccar olduk, Okyanusları geçip piyasayı öğrendik. Kimimiz yazar olduk, kimimiz yönetici, Memleketin başına on yılda bin dert açtık. Teşhiste, tedavide yarı yolda kalınca, Fıkralara sığındık, aş tarifleriyaptık. Reçeteler yazmaya bilgimiz yetmeyince, Bazılarımız da böyle sonunda şiir yazdık."

Teşekkür ederim, saygılar sunarım.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz sayın dekan.

TARİŞBANK KREDİ KARTLARIYLA GÜNE FARKLI BAŞLAYIN

Çağdaş Yaşamın
Getirdiği Kolaylık...

Tarışbank kredi kartınızla
ulusal ve uluslararası bir ödeme şekline sahip olacak,
yaşamın her anında kullanacağınız kartınızla
Tarışbank'lı olma saygınlığını yaşayacaksınız.

MILLİ AYDIN BANKASI T.A.Ş.
TARİŞBANK

SAĞLAM VE GÜÇLÜ BANKA

KREDİ KARTLARI MERKEZİ

Şair Eşref Bulvarı No. 3/1 35210 Çankaya / İZMİR

Tel: (0232) 441 50 90 - 441 43 04 - 441 57 04 Faks: (0232) 425 73 90 Ücretsiz Bilgi Tel: 0800 415 51 00

Küreselleşme ve Ulus Devlet

miş durumdayız Gümrük Birliği çerçevesi içinde. İkinci adımımız inşallah, uluslararası politik konjonktürde büyük bir değişim olur ve Avrupalılar Orta

OTURUM BAŞKANI- Efendim, şimdi haftanın Birinci Oturumunu açmak için panelistlerden Atilla Karaosmanoğlu, Prof.Dr.Yakup Kepenek, Nail Satılğan ve Yahya Tezel'i kürsüye davet ediyorum.

Efendim, yine âdet olduğu veçhile, oturum başkanı ya biraz konuşmayı tercih eder veyahut da hiç konuşmaz, sözü doğrudan doğruya konuşmacılara aktarır. Biraz enerji sarf etmek için, ben çok kısa bir konuşma yapacağım ve ondan sonra sözü konuşmacılara vereceğim.

Globalleşme diyoruz, küreselleşme diyoruz; bu nedir sorusu hemen akla geliyor.

Globalin içinde zaten tanımı da yatmaktadır. Bu olgu çok eski olmakla birlikte, özellikle yeni muhafazakâr, neoliberal, yeni liberal akımla etkinlik kazanmış ve günümüzde devamlı olarak tartışma konusu yapılmaya başlanmıştır.

Globalleşme, her şeyden önce iktisatta çok eskiden bilinen, "büyük pazar" teorisi çerçevesi içine giren bir kavram. Büyük pazarın kuramsal çerçevede sağladığı büyük avantajlar vardır. Bu avantajlar sermayeye olduğu kadar, tüketiciye de yaramaktadır ve böylece globalleşme sonunda o küme içine girmiş ülkelerin refah düzeyi yükselir.

Gümrük birliğine girerken büyük tartışmalar yapıldı. Bu tartışmalar arasında işte fiyatların düşeceği, yabancı sermayenin artacağı ve sonunda, eninde sonunda milletçe refah düzeyimizin yükseleceği belirtildi. Gerçek payı var, büyük pazar teorisi çerçevesi içinde.

Yine bakıyoruz dünyamıza, özellikle gelişmiş ülkelerin yöneticileri, İngiltere, ABD, Fransa, Japonya gibi ülkeler, bu globalleşmenin hızlandırılmasından üstünlük çerçevesi içinde kendilerinin daha avantajlı çıkacağını bildiklerinden dolayı, bu akıma büyük bir ağırlık vermişler ve bugün somut diyebileceğimiz örneklerini ortaya koymuşlardır. Amerika kıtasında NAFTA dediğimiz olay, Batı Avrupa'da Avrupa Birliği dediğimiz olay, Uzak Doğu'da Japonya'nın başını çektiği Pasifik Ekonomik İşbirliği Konferansı gibi hareketler globalleşmenin somut örnekleri gibi görünmektedir ve bu arada gelecekte belki bizim her ne kadar ekonomik açıdan az gelişmekte olan ülke örtüsünü tam olarak yırtmamış olmamıza rağmen, belki taşeron bir görünüm çerçevesi içinde, batının desteği ile Türk Cumhuriyetlere doğru oluşturulabilecek bir küreselleşmenin lideri durumuna gelebiliriz, belki ileride. Türkiye bugün globalleşme açısından tercihini yapmış durumdadır. İstememelerine rağmen, biz sürekli bir biçimde arzuluyoruz ve girmek istiyoruz, o da Avrupa Birliği'dir. Bugün için Avrupa Birliği'ne ilk adımımızı at-

mış durumdayız Gümrük Birliği çerçevesi içinde. İkinci adımımız inşallah, uluslararası politik konjonktürde büyük bir değişim olur ve Avrupalılar Orta Doğu'daki menfaatleri açısından bizim ne denli zorunlu bir unsur olduğumuzu görürler, hissederler, âcil olarak hissederler ve bizi Avrupa Birliği'ne tam üye olarak alırlar. Aksi takdirde, böyle bir değişim olmadığı takdirde bizim Avrupa Birliği'ne girmemiz çok süreler alır, tarihi belirsiz çok uzun süreler alır ve dolayısıyla globalleşmenin sağlamış olduğu avantajlardan, - mahzurları da vardır kuşkusuz avantajlardan yararlanma olasılığımız uzak bir geleceğe kalır. Ben bu kısa açıklamadan sonra sözü evvela Atilla Karaosmanoğlu Bey'e veriyorum.

Buyurun efendim.

ATTILA KARAOSMANOĞLU- Sayın başkan, değerli hocalarım (Dinleyiciler arasında iki tane çok sevdiğim, saydığım hocam var), değerli arkadaşlar ve sayın misafirlerimiz; konumuzun başlığı "Küreselleşme ve ulus devlet."

Ben kısaca üç nokta üzerinde durmak istiyorum.

Birincisi küreselleşme ve ulus devlet derken, tabii ulus devletin egemenliği meselesinden bahsediyoruz, egemenlik kavramları üzerinde durmak.

İkinci olarak, küreselleşmeyi yaratan faktörleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini ve birbirlerini etkilemelerini kısaca anlatmaya çalışmak; bir de ulusal devletin bu değişiklik sonucunda egemenlik konusunda ne gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığını, kalabileceğini araştırmak istiyorum.

Bir defa ulus devletlerin egemenliği konusu, biliyorsunuz, 1683 yılındaki Vestfalya Anlaşması'yla tespit edilmiş, bir egemen ülkenin, başka egemen ülkenin toprakları üzerinde egemenliğini kullanmasına müdahale etmemesi prensibini getirmiştir.

Bu prensip Viyana Anlaşmasıyla tekrarlanmış, Wilson prensipleri bunu tekrardan sinama noktasına getirmiş, fakat 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra aynı prensipler, yani devlet egemenliği konusundaki prensipler kabul edilmiş ve pek değiştirilememiştir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler gibi bazı milletlerarası kuruluşlar küresel seviyede bir hukuk düzeni kurmaya çalışmakla beraber, sınırların çizilmesinde yine bu egemenlik kavramı muhafaza edilmiştir. Ama, şimdi küreselleşme dediğimiz olayda, ulusal devlet egemenliği kavramının büyük ölçüde zayıfladığını ve sarsıntıya uğradığını görüyoruz. Buna kısaca konuşmamın sonunda gelmeye çalışacağım.

Küreselleşme kavramına kısaca baktığımız zaman, söyleyebileceğimiz şeyler şunlar: Bir defa küreselleşme deyimi akademik hayatta, ancak 1980'lerin sonunda bir saygınlık kazanmıştır. Ama küreselleşme olayı açılış konuşmalarında da belirtildiği gibi, çok eski bir olaydır.

tir. Bölgeselleşme, küreselleşmeye paralel olarak gelişen ayrı bir olgudur, üzerinde ayrıca durulması lazım. Fakat zaman bakımından imkân olmadığı için üzerinde ayrıca duracak değilim şu anda.

Göz önünde tutulması gereken bir nokta daha var: Ticaret ve iletişim serbestisinin gelişmesi, dünyada hem yeni bazı büyük imkânlar hem de büyük riskler yaratmaya başladı ve dünya ticaretinde şöyle değişiklikler oldu: Eskiden dünya ticaretiyle, sermaye hareketleri ve doğrudan doğruya yatırımlarla sermaye hareketleri arasında bazı yakın ilişkiler vardı. Bugün dünya ticareti, dünya hâsılasının arttığından çok daha hızlı artmaktadır. Bu 10-15 senedir olan bir olaydır. Fakat aynı zamanda sermaye hareketleri, dünya ticaretinin artışından çok daha büyük bir hızla artmaktadır ve bu yeni bazı sorunlar, (özellikle makroekonomik dengelerin sağlanması ve devam ettirilebilmesi bakımından yeni bazı özel sorunlar) ortaya çıkmaktadır.

Kısaca söylemek gerekirse, genel olarak yaşam, özellikle ekonomik ve siyasal yönetim çok daha kompleks hale geldi. Telefona, faksa ulaşımı çok sınırlı olan, dünyada olup bitenleri yalnızca bir devlet radyosu veya devlete ait televizyon

rimli bir şekilde kullanılması maharetini bir taraftan bir tarafa naklediyor.

Yeni teknoloji yaratmak veya mevcut teknolojileri geliştirmekte ilgili bilgilerin yayılmasında gerek hükümetler, gerek şirketler, çok uluslu şirketler kıskançlık gösteriyorlar. Çünkü girmekte olduğumuz bilgi çağındaki rekabet gücünü belirleyen faktör, bu konudaki üstünlükten geliyor.

Buraya kadar verdiğimiz gözlemler bizi ulus devlet sorusuna, ulus devletin saydığımız büyük değişikliklere ayak uydurabilme, yarattıkları sorunlara cevap verebilme yeteneklerini sorusuna getiriyor.

Son zamanlarda Internet konusunda ve Internet'in getireceği "muhtemel" zararlı etkiler konusunda dünya görüşleri, siyasi sistemleri birbirinden çok farklı iki ülkede büyük kaygı-lar yaşıyor.

Ülkelerden birisi Almanya, öbürü Çin.

Bugüne kadarki gelişmeler gösteriyor ki, bunların bütün kaygılarına rağmen, ulusal devletlerin bilgiye ulaşmayı kısıtlama veya kontrol etme imkânları artık hemen hemen ortadan kalkmış gibi.

İranlılar Türk televizyonunun görülmesinden, dinlenmesin-

Küreselleşmenin en yavaş olduğu alan, araştırma ve geliştirme alanıdır. Her ne kadar esnek üretim sistemleri mevcut teknolojilerin hızla yayılması sonucunu veriyorsa da, bu yayılmayla birlikte aktarılan bilgiler, mevcut teknolojilerin verimli bir şekilde kullanılması maharetini bir taraftan bir tarafa naklediyor.

kanalından izleyebilen, dış dünya ile iş ilişkileri sınırlı bir toplumun yönetimiyle, yaygın telefon ve faks sistemleri ile ve bilgisayarlarla, gerek yurt içindeki, gerek dünyadaki herhangi bir noktayla hemen iletişim kurabilen, dünyada olup bitenleri bağımsız yerli ve yabancı pek çok televizyon kanallarında izleyebilen, yasama organının çalışma şekli ve standartları siyasal liderlerin yetenekleri ve kişilikleri konusundaki kararlarını televizyon ekranlarında gördüklerine göre değerlendirebilen bir toplumun yönetimi arasında önemli farklar olacağı açıktır. Bu, devletin hegemonyasını hem içerde, hem dışarıda zayıflatan bir gelişmedir.

Küreselleşme çeşitli alanlarda farklı hızlarla gelişiyor. Buraya kadar ben mali suçlardan, kaçakçılıktan beyaz zehir ticareti gibi konulardaki küreselleşmekten bahsetmedim. İyl ile kötü bir arada oluyor. Bunların da ulus devletin egemenliğini ne şekilde etkilediği konusunda ciddi bir şekilde düşünmeye yarar var.

Bu konudaki gelişmeler de, en hızlı küreselleşmenin olduğu alanlar. Fakat küreselleşmenin yavaş olduğu bir alan var, onun üzerinde duralım, en yavaş olduğu alan.

Küreselleşmenin en yavaş olduğu alan, araştırma ve geliştirme alanıdır. Her ne kadar esnek üretim sistemleri mevcut teknolojilerin hızla yayılması sonucunu veriyorsa da, bu yayılmayla birlikte aktarılan bilgiler, mevcut teknolojilerin ve-

den şikâyet ediyorlar, fakat bunu önlemelerine imkân yok. 2 yıl önce Fas'ta Büyük Sahra'nın hududunda bir küçük şehirde yaşayanlar, bana orada kemençeden bahsettiler. "Sizin de kemençeye benzer bir çalgınız mı var" diye sordum, hayır dediler, "Biz Show TV, ATV, Kanal 6 vesaire, bunları seyrediyoruz" dediler. Yani bu iletişim imkânlarını devletlerin kontrol etme gayretleri artık sonuç vermeyecek bir uğraşı haline gelmiştir.

İnsan haklarıyla ilgili uygulamalar, katılımcı demokrasi ve çevre ile ilgili konular küresel kaygılar haline geldi. Dünya kamuoyu; hükümetleri, milletlerarası kuruluşları ve saygın özel kurumları, uygun görmedikleri uygulamaları durdurma ve cezalandırma konusunda etkin duruma geçti.

Mesela çevre kaygılarını dikkate almayan büyük bir yatırım faaliyeti veya projesi için, bugün dünyada hiçbir ülke; ne milletlerarası kuruluşlardan, yani milletlerarası kamu kuruluşlarından, ne de milletlerarası özel kuruluşlardan kredi alamaz. Başladığı projeleri; size 5, 6 tane projeyi rahatlıkla sayabilirim ve milyonlarca insanın yararına etkisi olacak, fakat küçük sayıdaki grupların, özellikle "traible" dediğimiz grupların, yaşama şartlarını olumsuz şekilde etkileyecek projeler, son 5-6 yıl içinde dünyanın pek çok yerinde durdurulmuştur. Yani devletler artık istedikleri projeleri de yapamaz duruma geliyorlar.

Dış ticarete bir taraftan çevre standartları, temiz teknolojiler, soyu kaybolmakta olan bitki ve hayvan nesillerinin ticareti ve insan haklarıyla ilgili kaygılar, mahkûmların zorunlu işçi olarak kullanılmaması gibi sınırlamalar ve kaygılar, devletlerin ne yapıp yapamayacağına etkili olmaya başladı. Fakat devletlerin ithalat ve ihracatı kontrol etmek için kendilerinden koydukları kuralları rahatlıkla aşmaya başladı, çiğnenmeye başladı.

Bugün Çin'in dünya ticaret organizasyonuna kabulü için geçmek zorunda olduğu sınavlar, ulus devlet kavramıyla, ulus evlet kavramı ve bunun yarattığı egemenlik konu-sunda 10 yıl evvelki düşüncemizle katiben kabili telif olmayan sınavlardır. Ve Çin gibi, egemenlik konusunda en hassas olan ülkelerden bir tanesi 1 milyar 200 milyon insanıyla, "kültürün dayanağı biziz, yaratıcısı biziz" diyen davranışıyla bu sınavlara maruz kalmayı ve kabul etmeyi artık kaçınılmaz bir şey olarak sayma durumuna gelmiştir.

Para hareketlerindeki sınırların kaldırılması ve küresel iletişim ağlarının kurulması sonucunda, döviz rayıçlarının tespitinde hızla küreselleşen piyasaların etkisi, hükümetlerin veya merkez bankalarının etkilerinden daha fazla olmaktadır. Yakın geçmişteki olayları hatırlayın; büyük devletleri teker teker değil, fakat bu 7'lerin bir araya gelmesi durumunda, bütün merkez bankalarını belli paraların rayıçlarının korunmasıyla ilgili harekete geçirmeleri halinde dahi, özel sermaye hareketlerinin büyüklüğü ve bunlarla ilgili yapılan spekülasyonların hacimleri, bunların etkin bir şekilde hareket etme olanağını ortadan kaldırmıştır.

Yani Türkiye gibi bir memleketin Merkez Bankası'nı bir tarafa bırakın, 7 tane en büyük endüstrileşmiş ülkenin merkez bankasının bir araya gelip, piyasayı kontrol etmek için koyabilecekleri kaynakların tümü özel sermaye hareketlerinin yarattığı baskılara dayanamamış ve istediği sonuçları ele geçirememiştir.

Tabii "Extra-territoriality" denilen sınır dışı olma olgusu bütün bu olaylarda, devletlerin kurduğu veyahut koyduğu hukuk düzenlerinden kaçabilme olanaklarını sağlıyor ve bunun sonucu olarak mali piyasalar daha bağımsız hale geliyorlar.

Uzatmamak için şunu söyleyeyim: Mesela bugün Türkiye'de IMF hâlâ bir umacı olarak görünmektedir. Ama kredi raitingi veren iki kuruluşun, yani "Standart and Poor" ve "Moody's"ın, bir ülkenin kredi alıp alamama konusundaki kararlarının etkisi Para Fonu'nun veya Dünya Bankası'nın etkilerinden çok daha üstünde bir duruma gelmiştir. Eğer ileride sorular olursa, bu konular üzerinde de durabiliriz.

Gelişmekte olan ülkelerin, özellikle yükselen piyasalar denilen "emerging markets" denilen memleketlerin son yıllarda özel sermaye akımına uğraması. Türkiye'deki durum da bununla çok ilgilidir; kamu politikaları yapanların ülkelerin ekonomik geleceğini belirleme imkânlarını azalttı ve makro ekonomik yönetimlerin zayıf olduğu ülkelerde bu aşırma daha da fazla oldu. Sadece döviz ve para politikalarıyla ekonomilerini idare etmeye çalışan ülkeler büyük başarısızlığa

uğradılar. Döviz rayıçlarındaki devamlı ve hızlı artışlar, tasarruf ve yatırım artışlarını ortadan kaldırdı.

Son bir iki cümlem söyleyeyim, özür dilerim biraz uzun oldu.

Günlük tedbirler bir yana, sağlam ekonomi politikalarının da önemli olmakla birlikte yeterli olamayacakları bir noktaya gelindi. Makroekonomik stabilizasyon ve ulusal ekonomilerin yönetimi ve hükümetlerin ekonomide ulusal egemenliğe dayanan dengeler kurabilmeleri olanakları çok zayıfladı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaratılan milletlerarası kuruluşlar, o günün yönetim ve yöntem anlayışına göre kurulmuş oldukları için, bugün ortaya çıkan küresel sorunlara cevap veremeyecek hale geldiler. Gerek ulus devletlerin, gerekse milletlerarası düzenin işleyebilir hale gelmesi için, bunların yapılarında yeniden bir düzen kurulması ve bu düzenin en kısa zamanda harekete geçirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk olarak karşımızdadır.

Ben izninizle burada bitiriyorum.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Sayın Yakup Kepenek bey, buyurun.

PROF. DR. YAKUP KEPENEK- Süremiz?

BAŞKAN- Süremiz 15 dakikadır.

PROF. DR. YAKUP KEPENEK- Ben de sayın başkan, mezunlar cemiyetimize, onun değerli yöneticilerine ve siz konuklarımıza teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum. Konu çerçevesinde benim söyleyeceklerim, üç ana başlık altında olacak.

Küreselleşme olayının teorik, kuramsal, yönüne, ve uygulamadaki kimi gelişmelerine değindikten sonra, var olan koşullarda ulus devlet, gelişmeci devlet ve son olarak da Türkiye bağlamında ne olabilir sorularına değinmek ve bunları sizinle paylaşmak istiyorum.

Şimdi, küreselleşmeyi şöyle algılamamak gerekiyor: Küreselleşme son yılların ortaya çıkardığı bir kavram olmakla birlikte çok eskilere giden bir boyutu var. Bunu unutmamak zorundayız. Daha doğrusu, küreselleşme uluslararası ticaretin, sermaye ilişkilerinin, ekonomik ilişkilerin ve öbür tür ilişkilerin yeni bir boyut kazanması, yeni bir yaygınlık ve derinlik kazanması olarak algılanmak durumundadır.

Kuşkusuz, burada çok önemli bir niteliksel değişim söz konusudur. Benden önceki konuşmacılar, açılış konuşması yapanlar ve Sayın Karaosmanoğlu genel olarak bu noktalara değindiler. Burada belki eklenmesi gereken bir nokta, küreselleşmenin ülke içine, ulus devletlere yansımalarının iki boyutu oluyor.

Birincisi, ekonomide devletin küçültülmesi, "küçük devlet en iyi devlettir" mantığının inanç düzeyine çıkarılması, tartışmasız bir duruma getirilmesi; ikincisi de, yine bunun bir uzantısı olarak özelleştirmenin kaçınılmaz ve kesintisiz yürütülmesi zorunluluğu.

Şimdi kuşkusuz burada küreselleşme ile ortaya çıkan, burada tartıştığımız piyasanın "görünmez eliyle" devletin "görünen elinin" en uygun bağlantısı, ilişkisi nasıl kurulabilir sorusuna yanıt aramak.

Şimdi bu çerçevede baktığımızda şu noktalara değinmek gerekiyor:

Bir kez, küreselleşme ile teknoloji, iletişim, mikroelektronik ve benzeri gelişmelerle birlikte sermayenin dolaşımında ve ticaretle çok büyük bir gelişme var. Ama bir başka nokta var hiç unutulmaması gereken; o da şu:

İşgücünün dolaşımı diye bir şey söz konusu değil, yani işgücünün küreselleşmesi olgusu geçerli değildir. Üretim etmenlerinin dolaşımındaki yaygınlık, genel değil, işgücü bu işin dışında kalıyor; daha doğrusu emek kesimi "ulusal" kalıyor, yerli kalıyor. Dolayısıyla, "Bütün üretim etmenleri en verimli biçimde dolaşır, buradan da dünya refahı, gönenci artar, bütün uluslar bundan yararlanır" gibi bir varsayımın yapılmaması gerekir diye düşünüyorum. Bu tür bir kuramsal önerim geçerli değildir.

Bir başka nokta daha var yine sermayenin uluslararasılaşması bağlamında, bunu da iyi görmemiz gerekiyor. Bugün sermayenin uluslararası dolaşımında ortaya çıkan durum şudur; Uluslararası sermaye para sermaye olarak dünyanın her tarafına gitmekle birlikte, sabit sermaye, üretimi sermaye, yatırımcı, bu anlamda yatırım sermayesi olarak gelişmiş dediğimiz ekonomilerde yoğunlaşıyor; gelişmekte olan ülkelere gitmiyor.

Kimi Uzak Doğu ülkelerinin dışında, son 15-20 yıldır, küreselleşmenin yaygınlaştığı dönem boyunca doğrudan doğruya üretime giden yatırım sermayesinin bloklar içinde, ya da gelişmiş ekonomilerde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu durum özellikle Afrika, Güney Asya, Latin Amerika ve benzeri ülkelerin "üretken sermayeyi çekme" bakımından küreselleşme sürecinin dışına düştüğü, bir anlamda taşralaştığı, bir anlamda bu süreçten, üretim anlamında kopluğu gözlemli doğruluyor. Bu noktayı önemle vurgulamak gerekiyor. Yani sermayenin uluslararasılaşmasında, "hangi sermaye, nasıl sermaye ve sermaye üretilme mi gidiyor" sorusunu doğru sormamız gerekiyor.

Bir başka nokta; uluslararası büyük ortaklıkların artık daylısız duruma geldikleri de pek söylenemiyor. Örneğin, diyoruz Ford'un sabit sermaye varlıklarının yüzde 80'i hâlâ Amerika Birleşik Devletleri'nde. En çok bilinen Pepsi, McDonalds gibi firmaların da büyük çoğunlukla varlıkları kendi ülkelerinde.

Ama bir başka nokta var, önemli bir başka nokta daha var; o da şu: Küreselleşme sürecinde, teknolojik gelişme yönünden gelişmiş ekonomiler aşırı kıskançlık gösteriyorlar. "Teknolojinin küreselleşmesi" diye bir olgu kesinlikle söz konusu değildir.

İşin düğümü burada değerli dinleyiciler, işin düğümü şu noktada: Küreselleşme, sermayenin küreselleşmesi, ticaretin, mal ve hizmetlerin uluslararası yaygınlaşması bütün bunlar doğru; ama gelişmiş ekonomiler, sermaye birikiminin

önünde giden ülkeler teknolojik ilerlemenin sağladığı olanakların küreselleşmesinde ve araştırma geliştirmede olağanüstü kıskanç davranıyorlar. En büyük özel firmalar bu faaliyetlerini esas olarak kendi ülkelerinde yapıyorlar. Burada sermayenin, işgücünün en etkin ve verimli bileşimi söz konusudur. Yeni teknoloji çalışmalarının yalnızca yüzde 10'un altında bir bölümünü öbür ülkelere aktarıyorlar bu uluslararası büyük ortaklıklar. Aktarılan ülkeler de esas olarak "gelişmiş" ülkelerdir.

Teknolojinin önemi, olağanüstü bir rant yaratmasından kaynaklanıyor. Biz rantı ülkemizde başka anlamda kullanıyoruz. Taşınmaz arsa, bina rantı gibi. Asıl önemli olan, rant teknolojinin yarattığı rant oluyor. Ve bu rantı elde etmek için olağanüstü çaba harcanıyor, Uluslararası düzeydeki gelişmeleri de bu alanda görmemiz gerekiyor. Ve bu rantın kavgasıdır uluslararası düzlemde sürüp giden.

Bu çerçevede değinilmesi gereken birkaç nokta daha var. Devletin küçültülmesi konusunda gelişmiş ekonomiler, bizde çok fazla vurgulanmasına karşın, devleti küçültme yönünde de bir adım atmıyorlar. Bugün ulusal gelirden merkezi hükümet harcamaları olarak devletin payının yüksek olduğu ülkeler, başta Kuzey Avrupa ülkeleri olmak üzere, bu durumdan çok fazla ödün vermiyorlar. IMF'in yapmış olduğu bir araştırmada OECD ülkelerinde, gelişmiş ekonomilerde yüzde 45-60 dolayında olan payın yüzde 30'lara çekilmesinin uygun olacağı yönünde öneriler geliştiriliyor. Bu noktanın, özellikle bu devletin küçültülmesi tartışmalarının gelişmiş ülkelerde araştırma geliştirme ve teknoloji söz konusu olduğu zaman, esasen tümüyle tartışma dışı tutulduğuna vurgulamak gerekir.

Bir de şöyle bir yanlış yargıya kapılmamak gerekiyor: Devlet küçülmezse sermaye ülkeyi terk eder gibi bir genellemenin de doğru olmadığı ortada. Ulusal gelirinden, bütçe harcamaları payının en yüksek olan ülkelere bir Danimarka, yüzde 60 dolayında; bizde biliyorsunuz yüzde 20 lerde, fazlaları çıkarırsanız yüzde 17 dolayında ulusal gelir içinde bu yılın bütçesinin payı. Danimarka'dan sermaye kaçmıyor. Dolayısıyla, sermayenin kaçması kaçmaması tartışmalarında devleti yok etmek gibi bir mantığın hiç geçerli olmadığı ya da böyle bir kuralın bulunmadığının altını çizmek zorundayım.

Şimdi bu çerçevede, peki nedir bu küreselleşmeden beklenen ve bu iş nereye gidiyor?

Durum şudur:

Küreselleşmeyle istenen, üretim etmenlerinin dünyanın her tarafında kendi verimliliklerini en üst düzeye çıkaracakları, bunun getirisini en iyi şekilde alacakları ve buradan bütün dünyanın refahının yükseleceği beklentisi. Şimdi bu durum da geçerli olmuyor. Dünyanın her tarafında getiri elde etmek için dolaşan üretim etmenleri sonuçta, yani küreselleşmede varsayım şudur: Az gelişmiş ülkeler çok hızla gelişecekler, gelişmişleri yakalayacaklar, ya da küreselleşme sonucu, geri kalmışların gelişmişleri yakalayacakları varsayımı, teknoloji, rant ve biraz evvel söylediklerimizin ötesinde,

uygulamalı araştırmalar gösteriyor ki, az gelişmişlerin, geri kalmışların gelişerek en önde gidenleri yakalaması, yani "yetişme, yakalama" kuramı geçerli değildir.

"Yakalamanın" ulus devlet bağlamında kendine özgü koşulları var. İşi siz piyasa koşullarına, piyasanın görünmez eline bıraktığınız ölçüde en gelişmiş ülkeleri yakalama şansınız neredeyse yok.

Çok sayıda ülke üzerinde yapılan karşılaştırmalı sayısal araştırmaların bulguları bunu gösteriyor. Gelişmekte olan bir ülkede her şeyi piyasanın görünmez eliyle ve buradan giderek en gelişmişleri yakalama varsayımıyla yola çıkılmaması gerektiği gibi bir noktadayız.

Şimdi biraz da Türkiye özeline gelelim isterseniz.

Türkiye'deki durum şu: Türkiye sermaye birikiminde önemli yollar aldı. Ama Türkiye 1980'e kadarki ithal ikameci politikalarının da, 1980 sonrası dış açılımacı politikalarının da çok akıllıca bir değerlendirmesini, geriye dönüp "ben nerede yanlış yaptım"ını hiç araştırmadı. Yani biz nerede yanlış yaptık konusunda belleğimizi, aklımızı, toplumsal, ekonomik aklımızı çok doğru çalıştırdık, diyemeyiz.

Önce, 1980 öncesinin kendisine özgü bir sermaye birikimi mantığı var. O mantık Türkiye'yi belli bir noktaya getirdi. 1980 sonrasında, oradan giderek dış ticaretimizi hızla arttırdık, kapasiteleri kullandık. Onun da kendi içinde belli bir mantığı var. Fakat 1990'lara geldiğimizde, yanlışlarımızı ve doğrularımızı birleştirip buradan bir "ortak sonuca" varamadık. Daha doğrusu, çok net olarak şunu söyleyeyim: 1990 sahasında Türkiye, tam anlamıyla bir "sermaye birikimi şaşkınlığı" yaşıyor. Bunu bilerek söylüyorum. Yani Türkiye ekonomisini yönetenler, Türkiye özel sermayesine "Ufkunuz şöyle olmalı; biz bundan sonraki 5 yılını, 10 yılını şöyle görüyoruz, modelimiz budur" demiyorlar, diyemiyorlar. Şimdi temel eksiklik burada başlıyor.

Sonra yanıtlanması gereken küreselleşme bağlamında, günümüzde ulus devlet olarak Türkiye ne yapabilir?

Asıl sorun bu.

"Ne yapabilir" konusunda "ahkâm kesmek" kolay değilse de kimi noktaları sizinle paylaşmak istiyorum.

Birincisi şu:

Türkiye kendi üretim potansiyelini ve koşullarını değerlendirerek en uygun yani, dünya koşullarında kendi toplumu için en uygun gelişme doğrultularını saptamak durumundadır. Bunun başında, çok sözü edildi, edilmelidir bence de; ekonomik ve siyasal istikrar olmadan doğru dürüst ekonomik gelişme olmuyor.

Ve Türkiye aralık sonunda yaptığı seçimler sonrasında hâlâ siyasal oturmuşluğa sahip değil. Artı, daha da önemlisi, ekonomik istikrar kavramı hâlâ boşlukta. Şimdi dünya ikincisi düzeyinde bir enflasyon oranıyla ve bu yüksek faiz oranıyla o anlamda rant ekonomisiyle istikrarlı bir yatırım programıyla gelişmeyi sağlama olanağı çok daha fazla değil.

İkincisi,

Türkiye teknoloji anlamında ve gelişme anlamında geçmişteki yanlışlarını düzeltme yoluna nederse gitmiyor, kurum-

sal anlamda gitmiyor. Bakın, Türkiye'nin bir "teknoloji satın alma" politikası yoktur. Yani bir teknoloji politikası yok, somut olarak. 1950'li yıllarda Türkiye bir traktör artışı yaşadı, bir traktör noktası yaşadı. 1980'li yıllarda Türkiye'ye bilgisayar, daha sonra cep telefonu gibi ürünler "geldi". Fakat biz bütün bunları yaparken, kamu ve özel kesim olarak seçmeli davranmadık. Yani "kendi ekonomimize, kendi toplumumuza, ülkemize en uygun teknolojiler şunlardır; elemeyi, seçmeyi böyle yapacağız" gibi bir mantığı getiremedik. Ve teknoloji geldi, bütün gelişme dinamiklerinin ortasına oturdu. Ve bunda hazırlıksız yakalandık. Dolayısıyla soruna kurumsal düzeyde, örgütlenme anlamında, çözüm bulmak zorundayız. Bunu aşmak zorundayız.

Üçüncüsü, Türkiye hükümetleri ekonomi politikası olarak, yine var olan koşullarda hangi sektörlerle öncelik verileceğini ve bu sektörlerde "araştırma geliştirme" bağlantısı dahil önümüzdeki 10 yıllardaki sermayenin ufkunu açmak zorunda. Ve bunu yaparken, bütüncül, eşgüdüm içinde ve gelişmeci, ulusal gelişmeci özelliğini koruyarak yapmak durumundadır. Bunun uzantıları nedir?

Bunun uzantıları eğitimden, yani insan gücüne yatırımdan araştırma-geliştirmeye ve öbür kurumların geliştirilmesine kadar bir dizi öğeyi içeriyor. Ama çevre, insan hakları, benzeri gibi genel anlamda teknolojinin artı-eksinoktalarıyla yerli gelişmesinde de Türkiye'nin yarin, bizden sonraki nesillere yol açacak noktalarda bir şeyler yapması gerekiyor. Çünkü bu sahiden bir "yol kavşağı". Avrupa Birliği'ne tek başına girmenin yetersiz kalması için, Türkiye'nin -çok net söyleyeyim- "taşralaşmaması" için, yani uluslararası gelişme sürecinin dışına düşmemesi için ulusal ya da ekonominin bütünü açısından, devletin, çok somut, çok net politikalar geliştirmesine gereksinim var. Çünkü, yalnızca pazarın görülmaz eliyle geçmişte gelişmişliğin koterıldığı hiçbir örnek ülke yok. Teknolojik gelişmenin eski yapıları alt-üst ettiği hızlı değişim ortamında ülke olarak biz bunu 'başarmak zorundayız' diye düşünüyorum.

Sabrınız için teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz.

Söz sizde Nail Sallıgan bey.

NAIL SATLIGAN- Efendim, ben de sayın hocalarımı, sevgili öğrencileri, meslektaşlarımı, mezunlar cemiyetimizin yönetici ve mensuplarını selamlamakla söze başlamak istiyorum. Efendim, çeyrek yüzyılı aşkın bir süre önce, ben iktisat okumaya başladığımda, iktisada merak duyan gençlerin büyük çoğunluğu solcuydu, düzenden memnun değillerdi, düzeni değiştirmek istiyorlardı; ben de onlardan biriydim. Bizim aramızda özellikle karşılaştırmalı iktisadi sistemlerle ilgili tartışmalar çok revaçtaydı; kapitalizm, sosyalizm, karma ekonomi vesaire.

O zamanlar bize şu söylenmekteydi: Düzeni değiştirmeye falan gerek yok. Çünkü, bu gün cari olan sistem, karma ekonomi sistemidir. Karma ekonomi, ulusal devletin ekono-

miye yoğun bir şekilde müdahale etmesine dayanır. Devlet ekonomiye yaptığı bu müdahaleler sonunda tam istihdamı güvence altına alır. Sosyal harcamalar, sosyal yardımlar yoluyla, sizin şikâyet ettiğiniz ne varsa, sosyal adaletsizlik falan gibi, bunları ortadan kaldırır. Yani kısaca, düzeni değiştirmeye gerek yoktur.

1980'li yıllarda, 1990'lı yıllarda söylem değişti bu sistem tartışmaları bahsinde. Bir kere sistemler arası karşılaştırmalar revaçta bir konu olmaktan çıktı. İkincisi, eskiden düzeni değiştirmeye gerek yok denirdi, şimdi, düzeni değiştirmek anlamsız deniyor. Bunun da altında yatan gerekçe, küreselleşme, piyasaların küreselleşmesi. Söylenmek istenen şu: Hiçbir ulusal devlet ekonomiye yapacağı hiçbir müdahaleyle anlamlı toplumsal sonuçlar yaratamaz, doğuramaz.

Şimdi bana öyle geliyor ki, bu her iki söylem de yanlıştır; yani gerek 20-30 sene öncesinin söylemi, gerekse bugünün söylemi. Şimdi birinci tez; yani ulusal devletlerin ekonomiye yaptıkları müdahalelerle toplumsal sorunu ya da toplumsal sorunları ortadan kaldırmabilecekleri tezi, sermayecilerin iktisadi güçlerini, onların üretimi kâr mantığına tâbi kılma haklarına yönelecek herhangi bir siyasi müdahaleyi, bu iktisadi güçlerine dayanarak bertaraf etme kapasitelerini göz ardı etmekteydi, bunu küçümsemekteydi.

Türkiye'de kendine sol diyen herhangi bir parti hiçbir zaman tek başına iktidara gelmiş olmadığı için Türkiye'den örnekler vermek zor.

Ama İngiltere'den, İşçi Partisi'yle Muhafazakâr Parti'nin sık sık münavereyle iktidar değiştirdikleri bir ülkeden, örnek vermek gerekirse, İngiltere'de İşçi Partisi henüz Tony Blair'in elinde "yeni sol" olmamışken, eski halindeyken, işte Wilson'ların, Callaghan'ların filan yönetiminde, 1964'te, 1966'da, 1974'te iktidara geldiği zaman, kendisini iktidara getiren platformdaki ya da seçim bildirgesindeki bütün radikal, dönüştürücü vaatleri geri almak zorunda kalmıştır. Ve bu gerek İngiliz ya da Britanya ulusal sermayesinin, gerekse uluslararası sermayenin baskıları sonunda olmuştur.

İşte Harold Wilson kendi anılarında bunu açıkça dile getirir. Bugün öne sürülen gerekçe, küresel piyasa. Bu küresel piyasa kavramını bence sorgulamak lazım. Piyasa insanların hayatı üzerinde dışarıdan etki yapan, karşı konulmaz, gaip bir varlık değildir. Piyasa dediğimizde, ister bir ulusal ekonomiden bahsedelim, ister uluslararası ekonomiden bahsedelim, kastedilen kapitalist sistemdir. Yani küresel piyasa dediğimiz kapitalizm için kullanılan bir örtmece, eski deyimle "edeb-i kelâm"dır. Bununla kastedilen, her biri maksimum kâr elde etmeye çalışan rakip sermayecilerin etkileşimidir. Piyasadan kasıt budur. Şimdi bunların büyük çoğunluğu, yani tek tek sermayecilerin çok büyük çoğunluğu, tikel ulusal devletler içinde derinlemesine kök salmıştır.

Madenlerin, petrol kuyularının, iş merkezlerinin ülkeden ülkeye taşınması mümkün değildir. Bu sermayecilerin büyük çoğunluğunun dolayısıyla bir ulusal devlete ihtiyacı vardır. Hangi bakımlardan? Kısaca birkaç madde sıralamak mümkün. Bütün bunları koruyacak ulusal bir devlete ihtiya-

cı var. Yani, bu üretken sermaye varlıklarını, fiziksel sermaye teçhizatını koruyacak bir ulusal devlete ihtiyaç vardır, vasıflı bir emek sağlayacak bir ulusal devlete ihtiyaç vardır, eğitim sistemi; bir ulaşım ağı yapısını sağlayacak bir ulusal devlete ihtiyaç vardır, enerji arzı, görece kararlı ya da sermayenin belli bir konjonktürdeki ihtiyaçlarına göre maripüle edilebilir, yönlendirilebilir bir ulusal parayı sağlayacak bir ulusal devlete ihtiyaç vardır.

Bu açıdan duruma baktığımızda ne görüyoruz? Bizim oturumumuzun başlığı küreselleşme ve ulus devlet. Şimdi, konuşmamın ortalarına gelmişken bu konudaki tezimi belirgin bir şekilde formüle edeyim.

Küreselleşmenin çok büyük ölçüde ideolojik bir kavram olduğunu düşünüyorum. Gerçeği açıklamadan çok, örtbas etmeye yarayan bir kavramdır. Nicel gelişmeler şüphesiz var; yani sermayenin uluslararasılaşmasında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında nicel bir hızlanma söz konusu ve bu nicel gelişme içinde belli bir noktaya geldik. Ama, bu nicel gelişme, yeni bir kavram kullanılmasını gerektirecek bir nitel sıçramaya yol açmış mıdır, açmamış mıdır; çok şüpheliyim. Sayın Gülten Kazgan'ın geldiğini gördüm, geçen sene benzer bir konuyu aynı panelde tartışmıştık. Ben fazla keskin bir ifade kullanmaktan çekinerek, bu günkü dünya ekonomisi 1875-1914 klâsik emperyalizm çağına göre mal, yani ticaret ve sermaye akımlarına en az o günkü kadar açıktır gibi bir ifade kullanmak istedim. Hocam beni düzeltti, "En az değil, çok daha açıktı, o dönem, yani 1875-1914 arası."

Bütün iktisat tarihi kaynakları bunu doğrular. Şimdi, biz klâsik emperyalizm çağına açıklığına ulaşmamışken, kriterlerin çoğunluğu bakımından böyle bir yeni kavram kullanılması bir kere şüphe doğuran bir şey. Yani "küreselleşme diye bir şey yoktur" demeye dilim varmıyor ama, bunun ideolojik bir işlevi olduğuna ben dikkati çekmek isterim.

İkinci olarak ulusal devlet konusu.

Ulusal devlet, bence sağlıklı, hayatta yaşıyor ve sermaye egemenliği devam ettikçe, ulusal devletlerin tahakkümünden kurtulmak, böyle bir şeyden şikâyetçi isek, yani özgürleşmeye yönelik birtakım amaçlarımız, ilkelerimiz, değerlerimiz açısından; bundan kurtulmak mümkün olmayacak.

Gerçekten, "15, 20 yıl" dedi, Sayın Karaosmanoğlu, daha da uzun bir süre benim bildiğim kadarıyla, ihracat ve ithalat, yani uluslararası ticaret toplamı iktisadi çıktıdan daha hızlı artıyor; böyle bir şey var. Bu çıktının kabaca yüzde 80'i hâlâ ulusal pazarlar için, onlara yönelik.

Dış ticaretin, yani üretimden daha hızlı gelişmekte olan dış ticaretin çoğu, hâlâ yakın ülkelerle. Bunu bölgesel bloklaşma olarak da anlayabilirsiniz. Öyle ki "Asya Kaplanları" velâhesine rağmen, OECD dışı ülkelerin toplam ihracatının, ipleri ülkelerin toplam gayri safî millî hâsılasına oranı hâlâ marjinal, yüzde 2 civarında.

Küreselleşme kavramının ideolojik boyutundan şüphelenmemiz gerekir, dedim. Küreselleşme, yanlış bir açıklama tarzı, kipi olarak da kullanılıyor. Sözelimi, gelişmiş ülkelerde kronik, yoğun ve süregelen bir işsizlik var. Yani, iktisadi

dalgaların yükselme safhasında yerinde sayıyor, gerileme olduğu zaman artıyor vesaire. Gelişmiş, ileri ülkelerde meydana gelen özellikle vasıfsız iş kayıpları, istihdam kayıplarının çok önemli bir bölümü bu küreselleşme sürecine atfedilmeye çalışılıyor. Oysa, Jeffrey Sachs gibi muhafazakar ve küreselleşme sürecinden şikâyetçi olması bile düşünülmemeyecek bir iktisatçı bile, vasıfsız iş kayıplarının gelişmiş, sanayileşmiş ülkelerde yüzde 10 ilâ 30'unu küreselleşmenin beraberinde getirdiği ithalatla, yani gelişmiş ülkeler bakımından, az gelişmiş ülkelere yapılan ithalatla açıklanabileceğini söylüyor. Bu şu demektir: Bu iş kayıplarının yüzde 70 ilâ 90'ı yerli sermayecilerin kararlarına bağlıdır, onlardan ileri gelmektedir. Bu kararlara karşı bir şeyler yapılabilir, bu kararlara karşı mücadele edilebilir. Çünkü ulusal devlet bence işlevini ve ekonomiyi etkileme gücünü kaybetmemiştir; iyi ki kaybetmemiştir. Bu demokrasi açısından hayırlı bir gelişmedir. Çünkü, dikkat ediniz, bu klâsik ulusal devleti aşan birtakım -birazdan vakit kalırsa ona değineceğim- diyelim ki Avrupa Birliği filan gibi proto-devlet biçimlenmeleri oluyor. Bu proto-devlet biçimlenmelerinin demokrasi zaafı, tek tek ulusal devletlerin demokrasi alanındaki eksiklerinden çok daha fazla.

Yani, Bruxelles bürokrasisi, hiçbir ulusal parlamentonun yetkileri ile karşılaşılamayacak kadar aciz olan Strasbourg'daki parlamento vesaire.

Gel gelelim, böyle bir ideolojik boyutu taşımakla birlikte, küreselleşme, yani bence yanlış bir tahlil, yanlış bir açıklama tarzı bir sürü soruna ilişkin olarak, ama son derece yaygın, Bütün yanlış fikirler gibi, küreselleşmenin elbette içinde bir hakikat payı var. Yani, böyle bir şey olmasa küreselleşme söyleminin bu kadar yaygın olmasını beklemek mümkün değildi.

Şimdi, bu hakikat payının öğeleri neler?

Söylendi, ben kendime göre sayayım.

1. nokta: Yalnız uluslararası ticaretin değil, sanayi içi ticaretin de, firma içi "ticaret" in de artması, bir küresel imalat sisteminin ortaya çıkması. Yani, üretimin uluslararasılaşması diye gerçek bir süreç var.

2. nokta: Herhangi bir ulusal iktisadi temelden kopuk, çok uluslu şirketlerin yatırımlarındaki genişleme.

3. nokta: İşlemleri ulusal devletlerin sınırlarını aşan bir uluslararası malî sistemin oluşması; bazılarının deyimi ile kumarhane ekonomisi.

Gel gelelim, bütün bunlara rağmen benim gördüğüm kadarı ile, benim yorumladığım kadarı ile, ulusal ekonomilerin güçlü ve etkisi ya da tek tek sermayelerin ayrıcalıklı bir ilişki içinde bulundukları ulusal devletlere olan bağımlılıkları artmaktadır.

Birinci olarak, hükümetler para politikasının ve faiz hadlerinin yönetimine daha aktif olarak katılıyorlar. Bu, uluslararasılaşma sürecinin bir parçası olan döviz kuru dalgalanmaları ve kısa vadeli sermaye akımlarını etkilemek için.

İkinci bakışta, demin Sayın Karasmanoğlu'nun söyledikleri ile benim bu beyanlarım arasında bir çelişki varmış gibi gör-

zükabilir. Ben kendi payıma bir çelişki olmadığını düşünüyorum. Kendisi çok haklı olarak 1993, işte Avrupa para sisteminin nerede ise çökmesine yolaçan döviz bunalımlarından bahsetti ve en gelişmiş yedi ülke merkez bankasının gücünün bile bu döviz spekülasyonlarını önlemeye yetmediğini söyledi. Şimdi, bunalım konjonktürlerinde herhangi bir ya da birkaç ulusal paraya karşı büyük bir spekülatif saldırının olduğu dönemlerde merkez bankasının müdahalesi, yani ulusal devlet sisteminin mekanizması bir parçası olarak merkez bankaları, hukuki statüsü ne olursa olsun; bunların müdahale kapasitesi gerçekten yetersiz kalıyor. Ama, daha uzun vadeli bakacak olursak; döviz kuru dalgalanmalarını etkilemek ve kısa vadeli sermaye akımlarını yönlendirmek, yönetmek, çekmek veya diyelim ki onu kontrollü olarak davet etmek. Bu açıdan, sermayenin ulusal devletlere olan bağımlılığı artmaktadır, benim gördüğüm kadarıyla.

İkinci olarak; üretim ve yatırım kararlarında, bununla ilgili anlaşılmalarda belirleyici rolleri giderek artıyor. Türkiye'ye helikopter satmak için gelen Thatcher ya da Gonzales örnekleri. Yani her kıtada, çok değişik statüdeki ülkeler arasında bu gibi örneklerle rastlayabilirsiniz.

Üçüncü olarak; bu ekonomilerin üretim yapılarının yeniden yapılandırılması, temelde yatan bunalım dinamiklerinin hafifletilmesi ya da kontrol altına alınması bakımından yine sermayelerin bir ya da birkaç ulusal devlete olan bağımlılığı artıyor.

Şimdi, vaktim muhtemelen...

OTURUM BAŞKANI- Doldu.

NAIL SATLIGAN- Peki, teşekkür ediyorum. O zaman ayrıntıya girmeden bir iki örnek vermekle yetinmek istiyorum.

GATT'taki çatışmalar bunun örneğidir. Wall Street çöküşü; 1987 Ekiminde, bunun banka sistemini ve daha sonra üretim sistemini, reel kesimi etkileyen bir çöküşe, bir bunalıma dönüşmesini önlemekte FED'in rolü kesinlikle belirleyicidir, yani Amerikan Ulusal Devleti. Hukuki statüyü bir kenara bırakıyorum, ertesi gün şöyle bir açıklama yapıldı: "FED, Amerika Merkez Bankası olarak taşıdığı sorumluluğun bilincinde olarak ilkidite ihtiyacını karşılama taahhüdünü teyit eder."

Sonra durum tersine dönmeye başladı. 1988, bir sonraki yıl bir "boom" yılı olarak yaşandı. Yani, Reagan "boom"unun aslında bir Keynesçilik olması, bir askeri Keynesçilik olması. Bu örnekler artırılabilir.

Şimdi, iki noktaya daha değinerek bitirmek istiyorum.

Avrupa Birliği, Avrupa'nın bütünleşme, özellikle siyasi bütünleşme sürecinin akıbeti bu söylediklerimin ışığında nasıl yorumlanacaktır?

Bence, bu süreç akamete uğramış görünüyor. Yani, Avrupa'da tek paranın gerçekleşmesi ihtimali, gerçekleşmemesi ihtimalinden daha düşüktür bu gün için, görüldüğü kadarı ile. Ama, gelişmeler tersine dönebilir ve bir parasal bütünleşmeye, bir iktisadi bütünleşmeye ve bir siyasi bütünleşmeye

gidebilirler. Ortak bir para, ortak bir merkez bankası, bunun mümkün kıldığı ortak bir iktisat siyaseti güdülebilir. Bu, ulusal devletin bir sosyolojik, toplumsal biçim olarak aşılması anlamına gelir mi? Bence kesinlikle gelmez. Bu sadece, etnik olarak bir ulusun çerçevesini aşan, ama sosyoekonomik ve politik fonksiyonları bakımından bu günün ulusal devletlerinden farksız işlevler yerine getiren, Amerikan sermayesinin, Japon sermayesinin ve diğer sermayelerin rekabetlerine karşı, yeni, daha değişik, daha geniş çaplı bir ulusal devletin ortaya çıkması anlamına gelir.

İkinci olarak, sayın Talat Orhon, küresel şirketlerden bahseden bir kitaba geniş atıflarda bulundu. Gerçekten bütün bu tartışmaların bım teli bu olsa gerektir. Diyelim ki bir terminolojik yeniliği gerektiren anlamda, ölçüde bir küreselleşme olsaydı, gerçekten küresel şirketlerin olması gerekmez miydi? Yani üretim süreçlerini çeşitli ülkelere dağıtan, yayan, çeşitli kıtalara hattâ... Benim küresel şirketten anladığım şudur: Milliyeti, ulusal aidiyeti belli olmayan bir şirket. Ama bakın, sizin de bildiğiniz gibi "Fortune" dergisi, her yıl 500 büyük imalat sanayii şirketinin dünya çapında listesini yayımlar, dünyanın en büyük bankalarının listesi yayımlanır. Şimdi, bu 500 şirketin 498 tanesinin ulusal kimliği sarıh olarak bellidir. O 500 firmalık listede iki ulusal devletle ayrıcalıklı ilişki anlamında iki tane çok uluslu şirket vardır sadece. Onlar da bildik firmalar, biri "Shell", öbürü de "Unilever." Her ikisi Hollanda-İngiliz şirkettir, 498 tanesinin bir tek ulusal devletle ayrıcalıklı ilişkisi vardır.

Bankalar açısından benim en son gördüğüm, dünyanın en

işme Türk Avrupa Birliği ilişkileri konusunda Bilkent'te dersler veriyorum.

Ben bu toplantıya gelirken, konuşacağımızı sandığım şeyleri konuşmamaya mahkûm bir noktada konuşacağım. Çünkü, dördüncü insanım. Soyadım ve adım bana hep ihanet ediyor, onun için bundan sonra, ancak kurayla belirlenirse konuşma sırası, panellere katılacağım. Mesela Ahmet Ağaoğlu gibi bir isimim olsun çok isterdim. Çünkü, dördüncü konuşmacı için, eğer konuşmacı dinleyicisine profesyonel bir sorumlulukla, yani ıyıutmadan bir şeyler söyleyecekse, buradaki örnekteki ilk üç kişinin söyledikleri, neler söylemek için hazırlanarak geldiğini iptal ediyor ve bağlıyor. Hiç hoş bir durumda değilim, anlamınızı rica ederim.

Ben 60'ta Siyasal Bilgilere öğrenci olarak girdim, sonra Cambridge'de okudum, doktora yaptım tekrar geldim. Benim kuşağım, belki iki kuşak geçti bu arada, yani 60-96 desek, nerede ise 40 yıl; bu dönemde iktisatçılar Türkiye ekonomisinin yönetilmesinde hesaba katılması gereken insan kategorisi olmaktan çıktılar. Niçin?.. Ben bunu zaman zaman iktisat hocalığını, iktisadi çok bir kültür bilimi olarak, mühendislik değil bir kültür bilimi olarak, antropoloji, sosyoloji ve tarihin uzantısı bir bilim olarak çok seviyorum, çok severek iktisatçı olmaya çalışıyorum, öğretmenlik yapmaya çalışıyorum ama, iktisatçı olduğum için anlamaya çalışıyorum. Bizim kuşağımızın Türkiye ekonomisinin manejmanında fikri önemli insan grubu olmaktan çıkmasının temel sebebi bence, biz iktisatçılığı, olması gereken ile ilgili bir söyleme kaydirdik. İktisatçılığın, olan hakkında bilimsel kültürel

Ortak bir para, ortak bir merkez bankası, bunun mümkün kıldığı ortak bir iktisat siyaseti güdülebilir. Bu, ulusal devletin bir sosyolojik, toplumsal biçim olarak aşılması anlamına gelir mi? Bence kesinlikle gelmez.

büyük 25 bankası, işte ilk 5-6 tanesi Japon, hepsi tek uluslu bankalardır.

Burada mülkiyetin, yani hisse senetleri sahipliği anlamında çok uluslaşması önemli değil, ben hukuki alanda değil, sosyoekonomik anlamda bahsediyorum. Yani o ilgili şirketin temel yatırım, üretim, fiyatlandırma ve istihdam politikalarını denetleme, yani o şirketin varlıklarına tasarruf etme anlamında.

Hoşgörünüz için teşekkür ederim sayın başkan. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ederim.

Sayın Yahya Tezel bey, buyurun, söz sizde.

PROF. DR. YAHYA TEZEL- Efendim, ben önce kendimi sayın başkana tanıtayım. Herhalde programın düzenlenmesi çok aceleye geldiği için birbirimizi tanımak fırsatı da bulamadık. Benim adım Yahya Tezel. Ben Siyasal Bilgiler Fakültesi iktisat profesörüyüm. Uluslararası iktisat, iktisadi ge-

bir parçanın olduğunu unuttuk. İki kuşak geldi, geçti. Ve bu bakımdan da İstanbul'un daha liberal, daha geniş bir ufku var. Dünyaya açık bir yer sanılıyor gibi sanıyordum üzüntü ile bir Ankaralı olarak; sizin de bizden, Ankaralılardan hiçbir farkınız yok; belki Ankara daha avantajlı.

Şimdi, bilim, mesela tıp ya da bilimler ile ilgili meslekler, mesela tıp, "hastalık kötüdür" ifadesi bir insanı doktor yapmaz. "Ah, insanlar hiç hasta olmasalar ne kadar iyi olurdu" ifadesi bir insanı doktor yapmaz.

Aynı şekilde, "kapitalizm kötüdür" önermesi de bir iktisadi analiz teşkil etmez. Özel mülkiyete dayalı firmaların serbest gelişimleri ile işleyen bütün fenalıklarına, bütün aksaklıklarına, uğursuzluklarına rağmen piyasa ekonomisi ve piyasalar arası, uluslararası ilişkiler sistemi kötüdür önermesi bir insanı iktisatçı yapmaz. 40 sene bu yanlış üstünde gittik, bir 40 sene daha gidilebilir. Kültürler ısrarıdır, karardır; Türkiye'ye gelen, bugünkü Cumhuriyete gelen entelektüel kültür, divan edebiyatı kültürüdür ve ulema kültürüdür. Yani biz vezin ve kallye ile uğraşırken savaş kaybetmiş bir kültür-

rün çocuklarıyız. Metin Hepar'ın bir kitabında verilmiş örnektir; padişaha arzlar kafiyeli ve vezinli olarak verilmiş. Edine Savaşı sırasında Rus orduları geliyor, padişaha gelen haber arz edilecek, bir kafiye ve vezin, uygun kafiye ve uygun vezin tartışması ortaya çıkmış, bunu tartışmışlar, bu arada ordu imha olmuş ve uygun kafiye bulunmuş ama, Osmanlılar bir savaş daha kaybetmişler.

Bizim kuşağımız iktisatçılık diye 40 senedir aruzla uğraştı ve vezinle uğraştı; iktisatçılık kesinlikle böyle bir şey değildir. Alfred Marshall'ın odasında, arkasında bir fabrika önünde çıkan işçilerin resmi, yağlıboya resmi vardı, şu anda Marshall Kütüphanesi'nde, Cambridge'de. Çünkü Marshall, kendisine iktisatçılığın fiktif bir iş değil, gerçek dünya ile ilgili bir analiz olduğunu hatırlatsın diye o resmi oraya koymuş. Şimdi, dünyada bakın arkadaşlar, değerli kardeşlerim, benim sevgili İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu hocalar, arkadaşlarım, kardeşlerim; dünyada önemli bir şeyler oluyor, dünyada hep önemli bir şeyler oluyor ve dünyada yine önemli bir şeyler olacak. Türkiye bunu anlayarak kendisine, kendisince bugünkü konumundan daha iyi bir noktaya gidecek şanslarını arayacak mı, aramayacak mı? Bu çok önemli. Bunun yapılabilmesinin şartı, bilimsel kültürün bazı imkânlarını iktisatçı olarak kullanarak, iktisatçıların mesuliyet alanı içersinde düşünürsek, bunun yapılmasının şartı; yani son 30 yılı, heba ettiğimiz 30 yılı, heba ettiğimiz 40 yılı, bir 40 yılı daha heba etmeyeceksek, önce dışımızdaki gerçekliğe, olması gereken dünya hakkındaki ahlaki, felsefi ve estetik taleplerimizin etkisi dışında bir bilim adamı gözü ile bakmak. Bunu, iktisatçılar olarak öğrenmemiz lazımdır. Elbette ki insanların beyni entegre olduğu için ahlaki değerlerimiz, siyasi tercihlerimiz elbette ki bizim dışımızdaki gerçekliğe nasıl bakacağımızı etkiler. Ama, insanlar kendilerinden önce var olan ve kendilerinden sonra var olacak olan bir dışsal gerçekliğe doğarlar, kendi bedenleri de dışsal gerçekliklerdir ve bu dışsal gerçeklik olması gereken ile ilgili programımızdan analiz edilemez. Din benzeri bir iktisatçılığın Türkiye'de bizim kuşaklarımıza maliyeti fevkalade ağır olmuştur. Bunu ben ortaya söylüyorum, hiç kimseyi ima etmiyorum ama, bunu söylemek vicdani sorumluluğunu hissettirdi. Şu anda da eğer iktisatçı olarak, eğer mühendislerin mesleğimizi gasp etmesini önlemek istiyorsak, ki gasp etmişlerdir, haklı olarak gasp etmişlerdir; o zaman bizim oturup dışımızdaki gerçekliğe, böyle bir hastasını inceleyen hekimin yansıtlığı içinde bakmamız gerekir. Hastasına, "Eyvah, hastalık var, Allah cezasını versin, kör olası dünya" diye ahlanan vahlanan insan tıp doktorluğu yapamaz.

Dışımızda fevkalade önemli şeyler olmaktadır. Dışımızda şu anda fevkalade önemli şeyler olmakta ve bunları bir ideoloji tartışması içinde göremeyiz. Yani, ben herkesin kendi iyi dünyasını önermesini en doğal temel insan haklarından biri sayıyorum. Yani, biz dünyada yaşamış olan 70 senelik bir tecrübeye rağmen, kalkıp yine bir merkezî bürokratik iktisatçı kadrosunun piyasaların üretmediği bilgiyi üretebileceğine dair külliye yanlış vehmi sürdürülebiliriz. Külliye

yanlış. Yani, bütün aksaklıklarına rağmen, piyasalar içinde serbestçe haber alıp veren, karar alan ve hata yapan, zarar eden iktisadi aktörlerin etkileşmesi içinde üretilen bilginin yerine ikame edilecek bilgi hiçbir insan grubunun elinde yoktur. 70 senelik, 80 senelik bir Sovyetler Birliği tecrübelerinden sonra çıkartmamız gereken en önemli ders şu olmalıdır ki; Hayek haklıdır, piyasaların bütün aksaklıklarına rağmen, bütün eksikliklerine rağmen üretebildiği bilgiden daha az kötü bir bilgiyi üretebilecek böyle bir teknisyenler kadrosu, iktisatçılar kadrosu, rahmetli Özal'ın prensler kadrosu vardır da, onları getiririz, onlar piyasanın yerine daha az hata yapılacak bir stratejiyi tespit ederler.... Böyle bir şey yoktur arkadaşlar. Bizim 1998 yılında bunu konuşmak mecburiyetinde kalmamız, konuşmamın en son cümlesini, hazırladığım konuşmamın en son cümlesini bağlayacağım, globalleşme ile ilgili bir iki şey söyleyeceğim. Biz bir şeye karar vermedik Türkiye'de. Türkiye'de bugün dışarıdan bakıldığında, değişen dünya ve Türkiye ne olacak diye düşünüyoruz. Biz bu işte arzu ettiğimiz yöne doğru bir rota çizemeyeceğiz. Çünkü, bunu çizmek için ruhumuzun entegre olması lazım. Bizim ruhumuz bölünmüş vaziyette, bizim ruhumuz piyasa konusunda bölünmüş vaziyette. Bütün hatalarına, bütün eksikliklerine rağmen; bakın, çok açık söylüyorum, özel mülkiyete dayalı, temel hak olarak özel mülkiyete dayalı firmaların serbest girişimleri ile üretim, dağıtım işlerini yaptıkları, devletin ilke olarak mal ve hizmet üretimine girmedikleri, piyasaların daha az kötü olduğu ve bu türden piyasalar arasındaki uluslararası mal hizmet ticareti ve finans etkileşmelerinin çok kötü olmadığına dair bir aksiyomu kabul etmeden, buna dayanan bir dünya entegrasyonu içinde yer almamız mümkün değildir. Türkiye, böyle devlet geleneği, devlet geleneği diye övünüyoruz; devlet geleneği bazen insanların başına beladır. Hiçbir devlet geleneği olmayan Malezya'nın fevkalade gerisine düşmüştür, bugün. 50 sene öncesinde, 60 sene öncesinde oradaki işgalci Avrupalılardan başka kendi ulusal devlet gelenekleri yoktu, bugün lütfen bir Malezya'ya bakın, çünkü, bu devletin geleneğinin yanlış bildiği şeklinde, vezin ve kafiye ile iki kuşağı, üç kuşağı içine hapsettiği bir "Ionescu Tiyatrosu", abstre tiyatro içinde yaşamadıkları için, dışındaki dünyadaki fırsatları, bizden çok daha iyi kullanmaktadırlar.

Şimdi, bir şey arz etmeme izin verin. Fırsat maliyeti kavramını bilmeyen iktisatçı, iktisatçı olamaz. Bütün konuştuğlarımızın arkasında fırsat maliyeti kavramı vardır. Ben ömrümü fırsat maliyeti kavramını öğrenmek istememekle geçiren meslektaşlarımla beraber yaşadığım için, bunun ne kadar ideolojik bir kavram olduğunu biliyorum. Fırsat maliyeti reel bir kavramdır, hiç ideolojik bir kavram değildir. Dünyada Türkiye'nin yapacağı her işin fırsat maliyeti vardır. Eğer akıllı insanlarsak, akıllı bir siyasal ve iktisadi kültür üretebilirsek, önümüzdeki imkânları başkalarına göre daha iyi kullanabiliriz.

Şimdi, ben birkaç tespiti arz edip, konuşmamı sınırlayacağım; belki sorular veyahut ikinci rauntta bir şeyler söylemek

imkânımız olur.

Şimdi, globalleşme bir vakıadır. "Kapitalizm iyidir, kapitalist-leşelim arkadaşlar" biçiminde bir siyasi telkin gibi olabilir, o boyutu olabilir; fakat globalleşme ile kastedilen şey bir vakıadır ve bu vakıa son 200 yılın vakıasıdır, yeni değildir. Şimdi, bakın 1820-1992 arasında dünyada nüfus 5 kat artmış, dünya hâsılası 40 kat artmış. Dünya ihracatının toplamı 540 kat artmış. OECD ülkelerine bakarsak, yine 1850'den bu yana çok önemli bir artış vardır. İnsanlar, ulusal piyasaları dışındaki piyasalar için giderek daha çok mal ve hizmet üretmektedirler. Biz hep mal ticareti üzerinde duruyoruz, halbuki şimdi dünyada ticaretin çok önemli bir bölümü hizmet ticareti haline geliyor.

Yine, önümüzde bazı rakamlar var. 50'de OECD ülkeleri için oran, yani mal ihracatının gayri safi yurt içi hasılatlar toplamına oranı yüzde 7, 93'te yüzde 17. ABD gibi içe kapalı, çok büyük bir ekonomi, çok özel bir ekonominin liderlik yapmasına rağmen, yani, bu tabii globalleşmenin üzerinde fren. Çünkü, ABD ticarete nispi olarak daha az açık olan bir ülke; buna rağmen ABD'nin de ihracatının gayri safi yurt içi hâsılasına olan oranı yüzde 3'den yüzde 7'ye çıkmış 50-87 arasında.

Bu arada şunu da söylemek lazım: Bu süreç içinde, 1820-1992 arasında dünyada çeşitli ülkeler arasındaki refah düzeyi farkları radikal bir şekilde artmış. Başlangıçta, Avrupa'daki Rönesans sonrası iktisadi gelişmeye rağmen en geniş, en yüksek kişi başına hasıla bölge Avrupa ile en ufak bir bölge Afrika arasındaki gelir katsayısı 3'e 1. En zengin ülke ile en fakir ülke gelir katsayısı da yine 3'e 1. Bu fark 1992'de 16'da 1'e çıkmış. Yani, en zengin bölge Avrupa'nın uzantısı olan ABD, Kanada, Avustralya gibi bölge ile en fakir bölge yine Afrika, 16 kata çıkmış. Ülkeler arasındaki nispet ise, 56 ölkeli bir örnekte 72'ye çıkmış. Yani, fırsatları doğru kullananlar ile fırsatları doğru kullananlar arasındaki farklar giderek ciddi boyutlara varmış.

Türkiye bu dönemde çok iyi gitmemiş. 1913'te en zengin ülke ile Türkiye'deki refah düzeyi farkı 1'e 5, 1992'de de yine 1'e 5.

Yunanistan ile karşılaştırsak durumumuzu 1913'e göre; 13'te 1'e 1,7'miş, bu 92'de 1'e 2,3 çıkmış. İspanya ile karşılaştırsak, yine onların da bize göre durumları daha da iyi duruma gelmiş. Güney Kore küçümsememesi lazım, yani, Uzak Doğuda birtakım insanlar bir şeyler yaptılar; sayılmaz, "Yaptılar ama sayılmaz", bu doğru bir ifade değil. Yani, Malezya'ya giderseniz, o elverişsiz iklimde çok da ciddi bir kültür birikim yok, 3 aşağı, 5 yukarı kendi yerel mahallî uygarlık gelenekleri, yazılı kültürleri olmamış. Malezya'nın şu andaki iktisadi imkânları da hiç Türkiye'dekine benzemiyor ve uluslararası itibarları da Türkiye'dekine benzemiyor. Yani, böyle "Biz imparatorluğuz, Bizans, İstanbul" falan diye kimseyi küçümsememiz lazım. Güney Kore'ye bakarsak, 1913'te Türkiye'nin altında refah düzeyi, 1992'de 1'e 2,3'a çıkmış Kore'nin insanlarına sağlayabildiği refah düzeyi.

Bir cümle ile bitirmek isteyeceğim. Tabii arz etmek istediğim şeyi bıraktım. Çünkü, ben şunu yapmaya çalışmıştım: Dünya ticaretinin yapısındaki değişimler, dünya finans piyasalarındaki değişimlerle ilgili çok ciddi iktisatçılık yapılıyor. Yani, dünyada şakır şakır kitap yayımlıyorlar, makaleler yayımlıyorlar. Bu böyle insanların nizamı âlem hakkındaki refleksleriyle sürdürülen bir iş değil. Nizami âlem hakkındaki "reflection"la Türkiye'de sürdürülebilir. İnsanlar işsiz kalırlar eğer o şekilde iktisatçılık yaparlarsa. Şakır şakır dergilerde, ne oluyor, ne bitiyor?.. İşte bunun da "Kapitalizm iyidir" veya "Yaşasın kapitalizm" ile alakası yok. Dünya ciddi bir transformasyondan geçiyor. Bu transformasyonun ciddiyeti konusunda hiç kimsenin kuşkusu olmaması gerekir. Bu transformasyonda neler olduğuna dair ciddi iktisatçılıklar yapılıyor. Düzinelerle makaleler çıkıyor.

Ben size karşı mesuliyetimi deruhte edebilmek için toplayabildiğim kadarı ile birkaç şey okudum, çalıştım geldim ama, onları arz etmekle ilgili bir platformumuz olduğu kanâlinde değilim. Çünkü, önce şu kararı vermemizi sağlamamız lazım: Nasıl bir ülke, nasıl bir ekonomi, nasıl bir siyasal düzen?.. Bakın Türkiye'de bugün piyasa ekonomisine açıkça büyük kuşkuları olan üç siyasi partinin topladığı siyasal destek yarıya yakındır. Refah Partisi, CHP ve DSP'nin oy toplamı yüzde 40'ın üstündedir.

Türkiye'ye dışarıdan bakarsanız, Türkler daha nasıl bir dünyada yaşamak istedikleri konusunda karar vermiş insanlar değildiler. İnsan haklarına dayalı, çoğulcu, evet özel mülkiyete dayalı firmaların serbest faaliyetlerini sürdürdüklerini piyasa ekonomisi mi, değil mi? Buna karar vermedikçe, dünya bizi beklemeyeceği için biz yine burada 30 sene sonra da "nasıl bir dünya, nasıl bir Türkiye?" diye konuşabiliriz ama, dünya bizi beklemiyor, dünya almış başını gidiyor. Çok teşekkür ederim, saygılarımla. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Efendim, konuşmacılar konuşmalarını yaptılar. Şimdi, 10 dakika ara vereceğiz, 12'de tekrar bir araya geleceğiz ve soru kâğıtları dağılılacak, soru sormak isteyenler sorularını yazartlar ve konuşmacılara cevap veriler. Saat 12'de buluşmak üzere.

(A R A) _ * * _

BİR KATILIMCI- Efendim, sorular gelinceye kadar bir şey söylememe müsaade ederseniz; burada, panelde iki arkadaşımızın gayet canlı, meseleye birbirinden farklı bakış açılarını dinlemek olanağını kazandık, enteresan bir şeydi. Kendilerinin bu bakış açılarındaki dünyada yalnız olmadıklarını herhalde biliyorlar tabii. Ben de söylemekte yarar görüyorum.

Bir ay önce Amerika'daydım; dönerken getirdiğim kitaplar arasında 3 tanesi gayet enteresan. Bir tanesi, "Kapitalizmin Geleceği," ikincisi, "Pop Internationalizm," üçüncüsü de "İktisatın Ölümü" isimli bir kitap. Yani, dünya bu konularda hakikaten ciddi bir arayış içinde.

Meseleye Paul Krugman açısından bakarsanız, iktisatçı olmayanların bu konularda söz sahibi haline gelmiş olmalarından ciddi bir şekilde şikâyet ediyor ve karşılaştırmalı üstünlükler kavramından uzak düşüncelerle meseleye bakışlarını ciddi bir şekilde tenkit ediyor. Tabii, "Thourow" da, kapitalizme karşı bir adam değil ama, kapitalizmin bugün olduğu şekilde yürümesi imkânlarının yavaş yavaş ortadan kalkmakta olduğu üzerinde duruyor.

Önemli olan, ciddi olarak düşünmemiz gerekli konu şu: Birkaç yerde de söyledim, belki basında da görmüşsünüzdür, önemli olan şu: Çok büyük bir teknoloji devrimi ile karşı karşıyayız. Yani, birinci sanayi devrimi dediğimiz sanayi devrimine boyutları itibarı ile yakın bir değişme ile karşı karşıyayız. Bu değişme hem toplumların kendi içerlerinde, hem dünya ölçüsünde siyasi ve ekonomik gücün yeniden dağılması, paylaşılması anlamına gelen bir değişme. Onun için toplum olarak, kişiler olarak ve global toplumun üyeleri olarak, bu değişmeler sırasında bağlı bulunduğumuz toplumun fertlerini hem yerel seviyede, hem dünya seviyesinde en iyi şekilde refaha ulaştırma, en süratli şekilde refaha ulaştırma ve bunun oldukça, tabii tam adil yapılmasına imkân yok, oldukça adil bir şekilde olmasının olanaklarını araştırma konusunda üzerimize ciddi birtakım şeyler düşüyor, yükler düşüyor. Türkiye için de önemli olan, bu araştırmalar sürerken, Türkiye sonunda, varılmış olan bazı anlaşmalara tabi bir hükümet mi olacak, tabi bir toplum mu olacak; yoksa bu araştırmalar sırasında bunlara aktif olarak katılıp kendi çıkarlarını da göz önünde tutan katılımcı bir süreç içine girmek imkânlarını bulabilecek mi? Ben meseleye en kısa şekilde böyle bakılmasında yarar olacağını düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Soruları topladınız mı?..

Soruları toplayın lütfen.

Efendim iki soru gelmiş durumda ve Sayın Yahya TEZEL'e gelmiş sorular, kendileri cevap verebilirler.

PROF. DR. YAHYA TEZEL- Teşekkür ederim sayın başkan. Sayın Doçent Kaya Ardicı Bey, "İktisat bilimi salt olanı inceleyen, irdelleyen pozitif yöntemi mi uygulayandır? Olması gereken irdelleyen değer ölçülerini içeren normatif yöntemi ve yaklaşım bilim dışı mıdır?"

Tabii çok aslı bir soru. Benim sahip olduğum paradigmaya göre, olması gerekenle ilgili önermemiz; yani, "Şöyle bir toplum, şöyle bir kültür olsak iyi olur" önermemizin bilimle alakası yoktur. Bilim ahlaken "amoraldir"; bilim, amoraldir. Bilimi siyasal projeler, ahlaki projeler, dinî projeler kullanır; ama, bilimin kendisi bize ahlaki programımızı veya estetik programımızı vermez. Eğer felsefe tarihi içinde konuşmamız gerekirse, Kantçı bir bakış açısı ile bakmamız doğrudur. Nasıl bir toplum kurmak istiyorsak, bunu ahlaki ve estetik tercihlerimize dayandırmamız gerekir. Gereğini üretebileceğimiz temel değerlerimize dayanarak, mesela, kadınlarla erkeklerin moral statüsü eşittir. Bir kadın "kadın" olduğu için erkekten daha eksik değildir moral varlık olarak.

Ya da, çocuklarımızı doğduğu andan itibaren bağımsız varlıklar olarak görmemiz lazım, dövmememiz lazım gibi. Bir toplumda büyük insan yığınlarının sefalet içinde çöp eşelemesi ahlaken yanlıştır. İnsanların birbirlerine "altta kalmanın canı çıksın" diye sadece kendi için yaşamaları ahlaken yanlıştır gibi, temel değerlerimize göre siyasal üretmemiz gerekir. Siyaset bilimden üretilemez. Türkiye'de laik kesimlerin siyasal üretememesinin temel sebebi, siyasellerini dayandıracakları bir laik ahlaki ve estetiği üretememiş olmalarıdır. Dinin bittiği yerden itibaren, benim görebildiğim kadarıyla, dindarlığın bittiği yerden itibaren amoral bir boşluk vardır Türkiye'de. Onun için, nasıl bir toplum olacağına dair önermelerimiz, bizim temel değerlerimiz ve inşa edeceğimiz projelerdir, siyasettir, ahlaki programdır, estetik programdır. Bunun bilimle ben alakasını göremiyorum. Epey akıllı olduğu varsayılabilir insan da birkaç yüzyıldır düşünüyor, deterministik, koyu deterministik bir ontolojiniz yoksa, yani insan başına gelenleri yaşar, böyle bir kaderin akışına kapılmıştır biçiminde, deterministik bir dünya görüşünüz yoksa, bilimin sizin varacağınız noktayı göstermesi mümkün değildir. Marks'ın en temel yanlışlarından biri, birçok pozitivist gibi, August Comte gibi, Spencer gibi, birçok başka pozitivist gibi bu önemli noktayı görmemiş olmasıdır, determinist olmasıdır. Onun için iktisatçılık; kara deliklerin ne olduğuna dair kanatımıza benzer bir tarafı var. Yani, hoşuma gitse de gitmese de benden bağımsız bir kara delik var uzayda. Şimdi, hoşuma gitse de gitmese de, mesela Türkiye'de iktisadi gelişmeler beni kısıvrak yakalıyor. Eylül'den beri maaşıma zam yapılmıyor ve Ankara'da çalışma imkânlarımız da sınırlı, çok da fazla meşru iş imkânım yok. Ben bundan fevkalade zarar görüyorum, infial içindeyim, haksızlığa maruz bırakılıyorum, devlete çalışma galletinde bulundum. Ama bu benim 1995 Eylül'den bu ana kadar Türkiye'de izlenmekte olan nispi fiyat politikaları, işte ücrettir; bunlarla alakası yok ki. Ben nasıl iyi ilişki kurulabileceğini düşünmüyorum, epeydir zorluyorum. Olması gereken dünya ile ilgili projemizin, olan dünyadan etkilenir elbette ki; çünkü, buraya şu ana kadar gelmemiz bizim irademiz dışındadır gerçekleşmiş dışsal gerçekliğin parçasıdır, tarihtir. İkinci soru; "İnsanlığın tarihi," "Homo ...'ın tarihi değil midir?" Doğru. Ama, ben istesem de yaşanmıştır, ben istesem de yaşanmıştır ve tarih bir mekanistik determinizm biçiminde incelenmez. Bu tarihin çok önemli boyutu ahlaktır ve estetikdir. Bu ahlak ve estetik, insanların düşünceleri, kültürleri fevkalade önemlidir. Bu tarih, böyle "bir altyapı, üst-yapı", "ekonomiyi bilmem ne belirler" tekerlemesi ile anlaşılamaz. Kimse anlayamamıştır. Böyle bu insanlık tarihinin 4 satıra, 5 satıra indirgenebilecek basit modellerle anlaşılabilirliğine dair vehmimizi sürdürmememiz gerekiyor; böyle bir şey yok. İnsanlık tarihi fevkalade kalmış bir şeydir. Otonom projeler biçiminde kültürleri görmemiz lazım. İnsan hayatı, insanların başına gelenlerle insanların yaptıklarının tercihlerinin hatalarının toplamıdır. İnsanın hayatı sadece insanın başına gelenlerin toplamı değildir. Onun için deter-

ministlik bir antropoloji baştan karaya vurmuştur, hiçbir şeyi açıklayamaz.

Teşekkür ederim.

NAIL SATLIGAN- Şimdi gerek Sayın Yahya Tezel'in, gerekse benim konuşmalarımı dinlemiş olanlara seslenmek istiyorum. Konuşmalar banda alınıyor ve yayımlanıyor.

Bir panelde, Sencer Divitçioğlu hocam vardı ve merhum Aydın Yalçın vardı. Aydın Yalçın son konuşmacıydı, Sencer Divitçioğlu, şimdi konuyu hatırlamıyorum; kendi tebliğini sundu, sıra Aydın Yalçın'a geldi. Aydın Yalçın tamamen Sencer Divitçioğlu'nu eleştirdi. Bütün konuşmasını onu eleştirmeye hasretti. Sovyetler Birliği'nde enflasyon yok mu zannediyorsunuz? Kuyruklar bir enflasyon göstergesidir filan dedi. Sencer Divitçioğlu'nun ikinci turdaki cevabı şu oldu: "Aydın Yalçın dersine çalışmamış, kendi konuşmasını beni eleştirmeye ayırdı."

Şimdi aynı şey Yahya Tezel'in söyledikleri için de geçerli. Bu sosyal psikoloji vakasıdır. Olması gerekenle, olan arasında bir ayrım yapı. Şimdi, sayın dinleyiciler insaf edin; ben sadece olanlardan bahsettim. Sosyalizm iyidir, kapitalizm kötüdür diye tek bir cümle sarf etmedim, ampirik birtakım gelişmelere atıfta bulundum. Yanlış ampirik gelişmelere atıfta bulunmuş olabilirim, verdiğim rakamlar yanlış olabilir; bunlar yayımlanacak, bu yanlışlar ortaya çıkarılabilir. Bu gün de Yahya Tezel ortaya çıkartabiliirdi. Ben, ampirik gelişmelerden hareketle;

1- Küreselleşme adını hak edecek kadar nitelikçe yeni bir gelişmenin söz konusu olmadığını ve bu gelişmelerin bir sosyoekonomik ve politik biçim olarak ulusal devletin ortadan kaldırılması yönünde işlemediğini ortaya koydum. Kapitalizm hakkında ya da sosyalizm hakkında bir yargıda bulunmadım. Elbette beni tanıyanlarınız çoktur; bu benim kapitalizme karşı ve sosyalizmden yana bir insan olduğum gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Burada sosyalist bir partinin rozetini taşıyorum, kimliğimi gizlemiyorum. Ama, buradaki tebliğimde politik ve ideolojik görüşlerimi ben yansıtmış değilim.

Metodolojik açıdan piyasa, piyasanın bilgi aktarma, ajanlara bilgi aktarma kapasitesi, bunun yetersizliği ve piyasa aksaması ya da piyasa başarısızlığı denen olay konusunda son derece geniş bir literatür vardır. Marksistlerle ilgisi olmayan bir literatür vardır. Şimdi kitap isimleri zikredildiği için, ben özellikle Stiglitz'in son kitabı "Sosyalizm Nereye?" başlığını taşımakla birlikte, piyasanın enformasyon taşıma kapasitesinin çok köklü bir eleştirisi niteliğindedir. Haddim olmayarak ben de ilgilenenlere ve bu arada Yahya Tezel'e, bu literatürü incelemelerini tavsiye ederim. Piyasanın sözde etkinliği ve bu konuda Hayek'in yorumu konusunda söylediklerinin külliyen yanlış olduğu kanaatindeyim. Ama tartışma konusu bu değil burada. Nizam-i âlem gibi atıfların ve imaların son derece yersiz olduğu kanısındayım. Bu arada burada ilginç bir paradoks var, bir ironi var adeta. Bana dogmatizm suçlamasını yapan Yahya Tezel tebliğine tam bir

dogmatik bakış açısı ile başladı. İktisatçı olmak, ekonomi konusunda söz söyleyebilmek için piyasanın, mümkün kaynak dağılım sistemlerinin ya da mekanizmalarının en iyisi olduğu yolunda bir ön kabulden yola çıkmamız gerektiğini, aksi takdirde bu konularda söz söyleme hakkımız olmadığını söyledi. Böyle bir ön kabul dogmatik davranışın, dogmatik yaklaşımın ta kendisidir, dik âlâsıdır.

Şimdi, kendisi biyografisini verdi, ben bazı eksik kalan yönlerini söyleyeyim. Yani, kendisi bir "Cantabrigian" (Cambridge'li demektir) olduğunu söyledi. Sosyal psikoloji vak'ası dediğim odur; kendisi eski bir Marksisttir. Birinci Meclis Hükümeti'ne komprador diyecek kadar ırmak içinde aşırı bir Marksistti. Daha sonra liberal oldu, üniversitelerden solcuların otoriter yönetimlerin desteği ile temizlenmesinin liberalizme uygun düşeceği zehabına kapıldı. İhsan Doğramacı'nın maiyetinde İngiltere'ye gitti. YÖK sisteminin faziletleri hakkında konuştu. Bu arada bu kariyeri ile tutarsız bir biçimde gümrük birliğine de milliyetçi bir açıdan muhalefet etmekte. Şimdi, sosyal psikolojik açıdan, sabık Marksistlerde, Marksist söylemlere karşı büyük ve patolojik bir tepki görmekteyim ben. Bu tepkiyi mümkün olduğu kadar kendilerine elverişli bir söylem içine kanalize etmek için önce bir korkuluk inşa ederler, Marksizmin temel önermeleri ile ilgisi olmayan veya yanlarındaki çevrelerdeki Marksistin hiç söylemediği sözleri, onun ağzına sokuştururlar ve ondan sonra onu eleştirmeye yönelirler. Bu, gerçekten sosyal psikoloji vak'asıdır.

Şimdi, psikoloji tıbbın yakınına düşüyor. Kendisinin tıp konusundaki söylediklerini de dehşetle izledim. Yani, bir hekim, hastasının hastalığına tarafsızlıkla yaklaşmalıymış. İyi ki kendisi hekim değil; yoksa onun eline hasta olarak düşen yanardı.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN -Buyurun.

PROF. DR. YAHYA TEZEL- Bir kere bir yanlış düzeltmek lazı. Ben şu ana kadar kamusal hayatımda hesabını vermeyeceğim hiçbir yanlışla bulaşmadım. 1982'de 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bazı öğretim üyelerinin atılması olayı ile uzaktan yakından hiçbir alakam yoktur. Benim İngiltere'ye gidişimin, sizi ilgilendirmez ama, isterseniz anlatabilirim. Bunun aksini kim kanıtlayabiliyorsa, ben kendimi dünyanın en şerefsiz insanı ilan edeceğim; ama bunu kanıtlamadan birtakım vehim ve gizli örgüt içinde enformasyon dağıtıyormuş gibi birisi ona söylemiş. Arkadaşım beni tanıtmıyor, ben de arkadaşımı tanıtmıyorum; yolda görsem tanımam. Bir sosyalist partinin üyesi olduğunu filan bilmiyorum. Benim 1402 ile, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bazı öğretim üyelerinin atılması olayı ile uzaktan yakından en ufak bir ilişkim varsa, bu kanıtlanabilirse dünyanın en şerefsiz insanıyım, ama eğer...

NAIL SATLIGAN- Ben böyle bir şey söylemedim.

PROF. DR. YAHYA TEZEL- Mûsaade eder misiniz? Ne dediğinizi bu insanlar duydu.

Açık konuşmak lazım; yani bunu ima yolu ile falan...

İngiltere'ye de ben; İhsan Doğramacı Beyden hoşlanmadım, tarzı bana yakın gelmedi, hiçbir amir-memur ilişkim olmadı. Şu anda YÖK Başkanı olan Kemal Gürüz Bey, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü müdürü iken ben de Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü yaptım. Bu arada İngilizce eğitim veren bir okulun Amerikan ve İngiliz üniversiteleri ile ilişkileri, çeşitli nedenler ile, ideolojik yanlışları kesildiği için, okulda hiçbir İngiliz, Amerikan üniversitesi ile bağlantı kalmadığı için, ben göreve başladığımdan 10-15 gün sonra Kemal Gürüz Beyle İngiliz Kültür'e gittik, Amerikan Büyükelçiliği'ne gittik. ODTÜ İngilizce eğitim veren bir yer, Amerikan ve İngiliz üniversiteleri ile ilişki kurmak ve yeniden geliştirmek için bir proje, temas, ziyaret, işbirliği projesi önerdik ve bunun tarihi maalesef bu arkadaşlarımızın görevden alınmaları arasında; fakat çok fevkalade enteresan bir şey, yani, Türkiye'de bazı arkadaşlarımızın başkalarına itham ettikleri şeyi nasıl yaptıklarını teşhir eden bir şekilde, İngiltere'de bir basın kampanyası sürdü. Benim doçent kadrosuna tayinim, sıkıyönetimden gelen "mahzurludur" gerekçesi ile zorlukla gerçekleşti. Beni sıkıyönetim'e ihbar eden bazı arkadaşlarımız, amcası veya babası MIT'te çalışan ismi bende saklı solcu arkadaşlarımızdır.

Bunlar yanlış şeyler, insanların özel hayatları kimseyi ilgi-

caba paradigmamda yanlış var mı diye bakmakta fayda vardır. Başer şaşar, hepimiz hata yapabiliriz. Benim çocuklarıma bırakacağım en büyük mirasım Siyasal Bilgiler Fakültesi kürsüsünü bir papaz mektebi gibi, yanlışlığı kanıtlanamayacak bir öğretinin tekeli altına alınmasına karşı, alımın aklıyla bugüne kadar verdiğim entelektüel mücadeledir.

Şimdi bu cevabın özel cevabımdır; ben hiçbir şekilde arkadaşımıza yönelik olarak böyle kategorik olarak önyargılı bir şey söylemedim.

Şimdi, bakın, hiç kimsenin elinde kullandığımız paradigmanın irdelenmesini yasaklatmak için baskı yapmak yoktur. Kullanıyorsak bir paradigmayı nicel, nitel diyorsak; bir paradigma kullanıyoruz, bir model kullanıyoruz. Bu modelin, bir cümle ile özetleyebileceğim, Marksizmin hiçbir problemi olmadığı, irdelenecek hiçbir meselesi olmadığına dair bir önyargı bugün olsa olsa Türkiye'de sürdürülebilir. Bütün 19. yüzyıl, 18. yüzyıl mekanistik, natüralist paradigmaların çok ciddi epistemolojik problemleri vardır, çok ciddi bilim felsefesi problemleri vardır, bu arada Marks'ın yazdıklarında bilim felsefesi problemleri vardır. Yani, bunlar böyle hiç tartışamayacak konular diye bakmaya hakkımız yok. Ben Yahut Yakup Kepenek arkadaşımın ve diğer konuşmacı arkadaşımın getirdiği fikirlerde bana göre irdelenmesi 15 dakika içinde zor, arka planda yanlış varsayımlara dayanan temel yanlışlar gördüm. Yoksa ben hiç kimsenin dünya tasarımı ile ilgili burada bir baskı yapmak amacı ile önyargılı davranmadım. Dikkatinizi çekerim; piyasalar "en iyidir" demedim,

Şu anda piyasalarla elde edilebilecek olan sonuçtan daha az sakıncalı bir iktisadi kaynak tahsis sürecini üretebilecek bir modeli olduğunu iddia eden arkadaşımız varsa bunu lütfen açıkça söylesin.

İlendirmez. Üniversite bir kamu kuruluşudur. Kürsüyü kullanan, dekanlık yapan, rektörlük yapan her insan verdiği her dersten kamu hukuku içinde, kamu ahlakı içinde sorumludur. Ben bugüne kadar yaptığım derslerden ve kullandığım ideolojik görünümünden ötürü bana getirilecek her türlü hesabı vermeye hazırım ama, bilmediğiniz konularda kulaktan dolma birtakım ifadelerle insanları burada uluorta teşhir etmek de sevimli değil. Yani, estetik değerlerimiz bilimden türemiyor. Onların öğrenilerek edinilmesi gerekiyor.

Benim hiçbir alakam yoktur, 1402 ile atılanlarla alakam yoktur, bizim İngiltere'ye gitmemizin de atılanlar yerine, Türkiye'de basında yansıtıldığı, İngiltere'de basında yansıtıldığı gibi İngiltere'den emekli hocalar getirme işiyle uzaktan yakından hiçbir alakası yoktur. Paranoya çok tehlikeli bir şeydir, insanların paranoyaya yakalanmamaları için kendi kendilerini sürekli ölçünceye, mezara kadar analiz etmelerinde fayda vardı. Ben, kendi kendimin psikanalizi yapma terbiyesini Allaha şükür edindim, bütün arkadaşlarıma tavsiye ederim, çocuklarımıza da öğretilim. Her insan kendine acaba yanlış mıyım diye, acaba bir temel hatam var mı, a-

tam aksine, piyasalar birçok problemi, aksaklığı, kusuru olan ilişki sistemleridir. Bütün hatalarını bilmemiz lazım. Ama şunu tekrar söylemek istiyorum: Şu anda piyasalarla elde edilebilecek olan sonuçtan daha az sakıncalı bir iktisadi kaynak tahsis sürecini üretebilecek bir modeli olduğunu iddia eden arkadaşımız varsa bunu lütfen açıkça söylesin. Desin ki, biz piyasaların bu aksaklıkların gündeme getirmede şöyle bir kaynak tahsis sürecini öneriyoruz ve şu andaki durumunu eleştirmemizin dayandığı alternatif model budur.

Bunu yapmıyorsak, ikili düşünüyoruz gibi geliyor bana. Ben son cümlem olarak şunu arz ediyorum; İncelediğimiz şey eğer globalleşme süreci ise, şu anda dünyada meydana gelen gelişmelerin ön planda konuşulmasına fırsat verecek bir çerçeve lazım; ama, bu çerçeve içinde bunun mümkün olmadığını biliyorum. Bu benim değiştirebileceğim bir şey değil. Ne oluyor dünyada? Neler oluyor? Gidışat nereye doğru? Hangi sakıncalar var, hangi imkânlar getiriyor; bunları değerlendirecek bir bakış açısının bizim için daha faydalı olduğu düşüncesindeyim.

Teşekkür ederim.

PROF. DR. YAKUP KEPENEK- Değerli arkadaşlar, son konuşmacı arkadaşımız adımı söylediği için, hiç istememekle birlikte, kimi noktalara değineceğim. Bazı kavramların tartışılmaz olduğunu ve bunları tartışamayacağımızı veri alarak bilim yapılacağını da düşünüyorum, bilimsel çalışma yapılabileceğini de düşünüyorum. Bilim inanç değildir, inancın yeri başkadır. Eğer "Küreselleşme inançtır, piyasa inançtır, buna tapınmalıdır, ruhunuzu temizleyin gelin" deniliyorsa, bu bilim değildir. Fakat başka bir şey var. "Mesleğimiz elimizden gitti, mühendisler aldı, çok sorumluyuz" gibi sözlerin anlamı yok. Türkiye'de 1963'te TÜBİTAK kurulduğu zaman sosyal bilimler bilim sayılmazdı ve bu durum hâlâ devam ediyor. Yaşamlarını yitiren, üniversiteden atılan öğretim üyeleri vb. konularına girmek istemiyorum; ama şunu özellikle vurgulamak istiyorum. Türkiye'de sosyal bilimlerin yaşatılmaması için dönenler, dönmeyenler, poliste olanlar, olmayanlar, ihbar edenler etmeyenler şimdiye kadar ellerinden geleni yaptılar. Ve, ben bir şey daha söyleyeyim ve sorulara geçeyim; çok sıkıcı şeyler bunlar; bunların aşılması gerekir.

Bu ülke insanının, gençlerinin özellikle yarınları "biz de şunu yaptık" onuruyla çıkmasının savaşımını vermeliyiz. Yani, Türkiye insanının beyni ile, biraz önce Karaosmanoğlu'nun sözünü ettiği bu teknolojik gelişmeye etkin katılımı nasıl sağlanabilir sorusunun yanıtını aramalıyız diye düşünüyorum. Olmazsa gelişme sürecinden kopacağımız kaygısını taşıyorum, toplum olarak. Şimdi, tartışılması gerekenin de bu olduğunu söylüyorum. Benim gözümde piyasanın kutsaliyetiyle devletin kutsallığına ya da bilmem kimin sağcılığının,

Küreselleşmeyi biraz uca götürün, şöyle düşünün: Bütün dünya bütünleşmiş olsun, yani bütün dünyada sınırlar kalksın. Ne olur? Türkiye'nin biraz benzeri bir yapı çıkar. İşte Güneydoğuya benzeyen bir Afrika olur, Güney Anadolu Orta Asya olur falan.

solculuğunun anlamı ancak bu bağlamda tartışmaya açıktır. Ama, bilimde hiçbir şey kutsal değildir. Kutsal olan başkadır ve o tartışılmaz. Biz her şeyi, küreselleşme dahil tartışabilmeliyiz varsayımı ile buradayız.

Şimdi bu çerçevede bana soru soranlara teşekkür ederim, birkaç soru var; onlara sayın başkan yanıt vereyim.

Birincisi, Aydın Sarı arkadaşımız, ulaşım maliyetlerinin düşüşünden söz ederek, "Türkiye bu konuda nasıl hareket etmelidir" diyor. Bu kanımca önemli bir sorun. Şöyle: Türkiye ulaştırma politikasında aynı sarkaç gibi hareket etmiştir geçmişte, biliyorsunuz, 1945'lere kadar demiryolculuk, ondan sonra karayolculuk. Hiçbir zaman bunların "en uygun," en iyi "bileşimini" bulamamanın sıkıntısını hep yaşadı. Biz böyle yöneticiler gördük ki, demiryolculuğu ile komünizmi aynı çizgide tuttular. Bu nedenle Türkiye'nin bu yeni dönemde, uluslararasılaşmanın yeni bir boyut kazandığı dönemde, ulaştırma politikasındaki yanlışlarını da gözden geçire-

rek, geleceğe, çevre, enerji benzeri noktaları dikkate alan, ama eşgüdümlü, yani bunları bir arada politikaları uygulamaya dökabilen bir yaklaşımı benimsemesi gerektiğini düşünüyorum.

Çiğdem Şahin arkadaşımız, "Sosyal yapıların geleneksel ve durağan yapısı ile yeni gelişen dinamik sürece uymadığı için ulus-devletler şeklinde yeni bir yapılanma ile kapitalizmin kendini yeniden üretebileceği bir sürece girildi. Bugün ulusal devletin denetimi dışında bir oluşum olduğu söyleniyor" diyor arkadaşımız. "Buradan yeni kapitalist yapılaşma söz konusu olabilir mi? Yapılaşmada ulus devletin işlevi ne olacaktır?"

Önce küreselleşmeyi körün filin bir yerlerini tutması gibi tutmamak, kendimize göre tutmamak, bütününü işi görmek zorundayız.

Değerli arkadaşlar, her şeyden önce ulus devlet işlevlerini yitirmiyor, varlığını yitirmiyor. En başta araştırma geliştirme-nin örgütlenmesinde varlığını yitirmiyor. OECD'nin geliştirdiği ulusal buluş sistemleri, "National Invention Systems" programında ulus devletlerin teknoloji programlarını nasıl yapacağını ayrıntısının dökümü var. OECD, bildiğimiz gibi en gelişmiş ülkelerin örgütü. Dolayısıyla ulus devlet bitti bitiyor görüşü hiç de geçerli bir görüş değil. Bu noktayı göz ardı etmemek gerekir. Küreselleşmeyi biraz uca götürün, şöyle düşünün: Bütün dünya bütünleşmiş olsun, yani bütün dünyada sınırlar kalksın. Ne olur? Türkiye'nin biraz benzeri bir yapı çıkar. İşte Güneydoğuya benzeyen bir Afrika olur. Güney Anadolu Orta Asya olur falan. Ama, bu şunu sağlamaz: Eğer iş kutsal sayılan özel girişim koşullarına bırakılır-

sa bu bölgelerin gelişmesi sağlanır mı? Biliniyor ki dünyanın güney doğusunun, yani Güney Asya'nın ve Afrika'nın kuzeyin durumuna gelmesini piyasa koşulları tek başına kendiliğinden sağlamıyor. Dolayısıyla, küreselleşmenin kutsallığının sorgulanması gereken noktalardan bir tanesi bu. Artı, kuzeyliler teknolojinin rantını kendileri alıyor. Bu rantı kimseye vermiyor. Teknoloji yaratıldığı anda çok büyük bir rant yaratır. Tekel yaratıyor, çok büyük bir getiri sağlıyor. Düşünebiliyor musunuz, birilerinin kanserin ya da AIDS'in ilacını bulduklarını ve onun getirisinin ne kadar çok olabileceğinin rantını düşünebiliyor musunuz? Bu İstanbul'un bütün gayrimenkul rantlarının üzerinde bir rant olabilir. Dolayısıyla, teknoloji rantı gelişmiş ekonomilerde yoğunlaşıyor. Ulus devletin görevi, "Bu gelişmede etkin olarak nasıl yer alabilirim" sorusunu sormak ve onu çözmeye uğraşmak; ulusal düzeyde, makro düzeyde çözmeye uğraşmak. Özel girişimi reddetmek değil benim söylediğim. Ama bakın, ne yaptık biz?

Teletaş'ı özelleştirdik. Türkiye'nin teknolojik çekirdeklerinden birini yok ettik. Kendi beynimizi yok ettik. Şimdi de kalkıyor "Piyasa kutsaldır, nizamı âlem şöyledir, biz böyleyiz" diye dua etmeye çalışıyoruz. Eğer yaratıcılığı, eğer verimi, eğer teknolojiyi ulusal düzenlemelerle yakalayamazsak hepimiz birlikte daha çok dua ederiz. Ben bu taraftayım, o tarafta değilim. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

ATILLA KARAOSMANOĞLU- Efendim bana, Sayın Turgut Aslı'dan bir soru geldi, soru şöyle: "Yakın günlerde basına yansıyan bir haber; Moody's firması Türkiye'den kovuldu, 28 çalışanı işten çıkarıldı diye; bu haberin doğruluğu nedir, nedenleri nelerdir? Moody's raporunun olumlu ve olumsuz yanları, çağırma ve gönderme çelişkisinin farklılığının etkileri. Teşekkür ederim."

Şimdi, bu soruya cevap verebilmek için küreselleşme ile ilgili bir özellik üzerinde durmakta yarar var.

Küreselleşme, teknoloji dolayısıyla yeni bir "Governance", yeni bir yöntem ihtiyacı ortaya çıkarıyor. Bu konuda en çok yazan yazarlardan bir tanesi İngiliz Tarihçisi Paul Kennedy iki yıl önce bir toplantıda, "Sermaye hareketleri ile ilgili milletlerarası bir düzen, bir hukuk düzeni, kurulmaz ise, dünya korsanlarla haydulların elinde kalacak" diye bir ifadede bulundu. Aynı şekilde Amerikan eski Merkez Bankası Başkanı Paul Walker de bu konuda hem ulusal devletlerin, hem de milletlerarası düzenin mutlak suretle yeniden bazı şeyleri gözden geçirmesi ve kurması gerektiğine inancını pek çok yerde özel konuşmalarımızda da ifade ettim. Şimdi, olan şu: Mevcut düzen çalışmadığı ve milletlerarası kuruluşlar problemleri çözemedikleri zaman, yeni bazı mekanizmalar geliyor. Milletlerarası kuruluşların kafi gelmeyişi nedenlerinden bir tanesi şu: Eskiden Para Fonu herhangi bir program için para verdiği zaman, bu bir devletin, bir memleketin alabileceği en büyük yardım anlamına geliyordu. Fakat bugün Para Fonu'nun vereceği kaynakların miktarı, özel sermaye akımlarıyla akan miktarların çok daha altında ve ihtiyaçlar da büyük ölçüde artmış durumda. Ne oluyor o zaman? Bir milletlerarası kuruluş bu işi halledemediği için piyasada bu işi piyasa adına yapan kuruluşlar ortaya çıkıyor. Büyük sermaye akımlarının kaynağı, sıcak para falan diyoruz ama, bunların çoğunun arkasında "Institutional investor"lar var. Yani, Amerika'da bir eyaletin diyelim ki itfaiyecilerin emekli sandığı. Bu bir şekilde para yatıracak. Elindeki portfolyoyu farklılaştırmaya çalışıyor; yani sadece Amerika'da yatırırsa senede, yüzde 8 alacak. Acaba başka bir yere yatırırsam daha fazla kaynak sağlayabilir miyim diye arayış içinde. Bunu yaparken, o fonun idarecisinin bildiği iki tane veya üç tane firma var. Çünkü, Amerika içinde yaptığı veya İngiltere'ye yaptığı yatırımlarda da o firmaların değerlendirmelerine göre hareket ediyor. O firma falan belediyenin bonolarını alabilirsin, çünkü güvenilir bir şeydir veya falan şirketin çıkardığı tahvilleri veya hisse senetlerini alabilirsin; çünkü, sermaye yapısı güçlüdür, teknolojisi şöyle-

dir gibi tavsiyelerde bulunur. O zaman, bu konularda tavsiye veren ve bu tavsiyelerine bağlı olarak yapılan yatırımlar trilyonlarca doları aşan iki tane firma özellik kazanıyor. Bunlardan birisi Moody's, birisi de Standard and Poors. Bunların ötesinde daha birtakım firmalar var ama, en çok belirgin olanları ve Türkiye'de en çok konuşulanlar bunlar. Şimdi, bunların fonksiyonları ile ilgili taraziye şu: Deniyor ki, bu firmalar, piyasadaki bütün kuruluşları bir araya gelmiş olsa ve iyi değerlendirme yapmış olsa varabileceği sonucu, piyasaya veren firmalardır. Eğer yanlış değerlendirme yapırlarsa, ya alınabilecek bazı kazançların alınmasına imkân sağlamadıkları için veya zararına sebep oldukları için piyasa tarafından cezalandırılırlar. Onun için değerlendirmelerini, kendilerini cezalandırmayacak ve kendilerini kendi hissedarları karşısında güç duruma bırakmayacak şekilde doğru bir biçimde yapmaları gerekir.

Moody's bu sırada çok ciddi başka bir hukuk problemi ile karşı karşıya. Bir dava açıldı. Bir firma Moody's'den kredi değerlendirmesi istemeden, Moody's bu firma hakkında kredi değerlendirmesi yapmış ve firmanın zayıf olduğunu, kredi ratinginin iyi olmadığını söylemiş. Bunu söylediği için firma zarara uğradığı iddiası ile mahkemeye gitti. İlk defa olarak bu şekilde bir durum mahkemeye gitmiş vaziyette. Mahkeme sonucunun ne olacağı belli değil; mahkeme aleyhinde karar verse Moody's'in veya Standard And Poors'un bu konuda ne yapacakları belli değil. Fakat, küreselleşme dediğimizin olayın ortaya çıkardığı enteresan şeylerden bir tanesi bu.

Şimdi, biz Türkiye'ye kaynak gelmesini istiyorsak, iyi bir ekonomi politikası güderek dışarıdan yüzde 7, yüzde 8 faizle para alabilecekken enflasyonun yarattığı tasarruf kıtlığı sonucu doğan yüksek faizler nedeniyle yurda gelen yabancı paraları Türk parasına çevirir ve reel faiz nispetlerinin yüzde 20-30 olduğu seviyelerde bu parayı kullanırım derseniz, Türkiye'ye bir hayli fazla para gelir. Ama, bu para gelirken de Türkiye'nin ileride bunu ödeyememesi ihtimalini hesaplayarak bu gibi şirketler bir noktada alarm zillerini çalmaya başlarlar. Onun için Moody's böyle alarm vermiş, biz şimdi bize istediğimiz şekilde değerlendirme yapacak şirketler arıyoruz. Türkiye'nin kullandığı şirket gibi bazı şirketler hareketlerini şöyle tayin ediyorlar: Biz, ancak çağrıldığımız zaman geliriz; yazdığımız raporu hükümet "yayımlayabilirsiniz" derse yayımlarız diyorlar. Böyle bir ilişkiyle yayımlanan raporun güvenilirliği, bir de hiç çağırılmadan, ben dünyada yatırım yapacak bir sürü firmaya tavsiyelerde bulunuyorum, onun için kendim bağımsız değerlendirme yaparım, bunu da ilan ederim diyen bir firmanın yaptığı değerlendirme arasında, "Institutional Investor"ların gözünde büyük bir fark var. Teşekkür ederim.

PROF. DR. YAHYA TEZEL- Bir soru Turgut Bey'den. "Küreselleşme yolunda dünya bizi nasıl görüyor, ulus olarak neler yapmalıyız? Daha sağlıklı davranışımızı nasıl sağlayabiliriz? Devlet ve vatandaş olarak tutumumuz ne olacak?"

Bununla ötekini birleştirmeye çalışırsam, Halil Erdoğan Bey de, "Globalleşmeyi tanımlarken, bütün sınırların kaldırıldığı ve bırak yapsın anlayışı olarak düşünüyoruz, Türkiye'yi globalleşmeyi sadece Avrupa'yı globalleşme olarak algılıyor. Avrupa'nın düşüncesi aşağı yukarı belli ama, biz kendi içimizde bile globalleşememiştir, Avrupa veya dünya ile nasıl globalleşeceğiz? Önce kendi içimizdeki o globalleşmeyi ve hiyerarşik düzeni kaldırmamız gerekiyor mu?"

Şimdi bir soru daha var ama ayrı.

Şimdi, ben konuşmamda kendi adıma "ulus devlet ortadan kalkıyor" demedim ve toplantımızın başlığı da o sonucu ima etmiyor. Globalleşme dediğimiz süreçler vesilesi ile ulus devletlerin yeni durumuna bakmamız lazım, onu ima ediyor sadece. Onun ötesinde anladığım kadarı ile, işte, "dünyada ulus devletleri kalkıyor" biçiminde hiçbir şey söylenmedi. Onun için böyle bir şey söylenmediği için, ulus devletler kalkmıyor yolundaki önermeler bence bugünkü güncemde bir yere oturmuyor.

Şimdi, Türkiye açısından baktığımızda değinilmeyen başka bir boyutu var bu küreselleşmenin, o da hukuki boyutu. Hukuki boyutu taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar. Bunlardan belki en önemlisi, konuşmak ihtiyacı duymamız gereken GATT-94. Küreselleşme süreci ile kastedilen değişikliklerden biri, artık ulus devletlerin ya da Avrupa Birliği gibi ulus devletlerarası, ulusdevletlerüstü entegrasyon entitelerinin hizmet ve mal ticaretindeki egemenlikleri bir uluslararası hukukun sınırı içinde sınırlanıyor. Daha önceki anlaşmalardan farklı olarak, bu sefer bir örgütlenme ve müeyyideler sistemi getiriliyor.

Türkiye bunun imzacısı ve benim incelediğim kocaman kalın bir cilt, fevkalade geniş kapsamlı; eğer imzamızı tanımlamak etmeyeceksek, onu da yapabiliriz, o da seçeneğimiz; Türkiye ekonomisinde hükümetin ekonomiyi yönetmek ile ilgili prosedürlerinin önemli bir kısmının değişmesi gerekiyor. Fevkalade ciddi bir önemli yeni kısıt. Bir uluslararası anlaşmaya taraf olduk, imza attık ve o anlaşma GATT-94 dediğimiz şey.

Bunun bir benzeri kısıt, Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalamamızdan kaynaklanıyor. Gümrük Birliği Anlaşması Sayın Karaosmanoğlu'nun değindiği gibi, globalleşme ile bölgesel entegrasyon aynı şey değil; aralarındaki ilişki de karmaşık. Bölgesel entegrasyon globalleşmenin kriteri gibi ele alınırsa yanıltıcı olabilir. Ama, Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması'nda yeni bir durum karşısında, o da şu: İçine alınmayacağı önümüzdeki 20- 25 yıllık süre içinde, sayın konuşmacılardan biri milliyetçilik yaptığını söyledi, Avrupa Birliği konusunda. Ben Türküm, ben Türk olduğum için, mensubu olduğum siyasal entitenin bir başka bir siyasal entite karşısında yarı sömürge düşmesi benim onurumu rencide eder. Eğer bu milliyetçilik ise ben milliyetçiyim ve övünüyorum.

Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşması ile Avrupa Birliği karşısında yakın çağların ilk yarı sömürge örneğini vermiştir. Şöyle ki; içine alınmayacağına dair çok açık seçik, 25 yıl i-

çin içine alınmayacağına dair açık niyet beyanları olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tek taraflı olarak, ekonomisinin yönetimi ile ilgili çok önemli mevzuat bölgelerinde Avrupa Birliği mevzuatını benimsemiştir ve bundan böyle de Avrupa Birliği mevzuatındaki değişiklikleri otomatik olarak ulusal hukuku haline getirme taahhüdü altına girmiştir.

Bu Türkiye için bir globalleşme midir? Benim globalleşme ile kastettiğim süreçten tamamen ayrı bir şey ama, Türkiye değişen dünyada kendine bir yer arıyor, bir yer bulmak için çırpınıyor; düşünemediğimiz, konuşmadığımız için de büyük hatalar yapıyor.

Avrupa Birliği'nin Akdeniz çevresinde kendisi için oluşturmak istediği gemiyi etki alanında ilk bağımlı devlet statüsüne girmiştir. Globalleşme ile kastedilen şeyin çok ötesinde yeni bir hukuki durum da bir kısıttır Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti üstünde.

Bir soru var, "Son 200 yıldır fırsatlardan yararlanan ve yararlanamayan ülkeler arasında bir değişiklik olmuş mudur?" diyor Ayşe Atabay Hanımefendi.

Evet, mesela İngiltere, 1820'de birincilikten, 1992'de on beşinciliğe düşmüştür. Uluslararası hiyerarşide fevkalade ciddi sıralama değişiklikleri olmuştur ve olmaktadır. Ben de Yakup Kepenek hocamıza katılıyorum; gönlümüz diliyor ki; Türkiye bu sıralamada yerini en azından kaybetmesin ve eğer onu başarabilirsek, mensubu olduğumuz için ölüncüye kadar sorumluluğunu taşıdığımız, kimlik sorumluluğunu taşıdığımız ülkemiz, toplumumuz bu uluslararası sıralamada itibar sırasında kendisini bugünkünden biraz daha fazla itibarlı hissedebilsin.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Efendim, bizi sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederiz. 21 nci İktisatçılar Haftası'nın birinci oturumu bitmiş bulunuyor böylece. Öğleden sonra saat 14'de ikinci oturum başlayacaktır, şimdilik hoşça bir öğle arası diliyorum.

“Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar Sürecinde Türkiye”

Yani dünyanın giderek bir köy haline gelmekte olduğuna ilişkin iletişim patlamasından esinlenen değerlendirmeler, globalleşmeye yönelik gelişmelerin ipuçlarını da aynı zamanda ortaya koyuyor.

OTURUM BAŞKANI: Tuncay ARTUN

OTURUM BAŞKANI- 20. İktisatçılar Haftası'nın bu öğleden sonraki oturumumuzun konusu, Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar Sürecinde Türkiye.

Açık oturumumuza panelist olarak Sayın Adnan Çağlayan, Sayın Ersin Faralyalı, Sayın Prof. Dr. Gülten Kazgan, ve Sayın Prof. Dr. Erol Manisalı katılacaklar.

Açılış konuşmasını ise Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Sayın Deniz Baykal yapacaklar.

Sayın Baykal, kürsüye davet ediyorum sizi.

CHP GENEL BAŞKANI DENİZ BAYKAL- Sayın Başkan, çok değerli hocalarımız, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin düzenlediği İktisatçılar Haftası'na katılan çok değerli yurttaşlarımız; hepinizi sevgilerle, saygılarla selamlıyorum. Artık geleneksel hale gelen, İstanbul Üniversitesi'nin İktisatçılar Haftası'nın bu yılki bölümünde sizlere hitap edebilmek fırsatını bulduğum için kendimi çok mutlu sayıyorum. Bu düzenlemeyi gerçekleştirenlere, burada konuşmamı da bana sağlayanlara yürekten, içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Değerli arkadaşlarım, bugün öyle anlaşıyor ki, üstünde konuşacağımız konu, “Globalleşme ve Bölgesel Entegrasyon Sürecinde Türkiye” konusudur.

Bu, Türkiye'nin de Türkiye'nin dışında uluslararası dünyanın da gündeminde yer alan temel bir konuyu ortaya koyuyor. Böyle bir konu etrafında Türkiye'nin temel sorunlarına yönelik bazı tartışmaları gündeme getirme fırsatımızın olabileceğini umut ediyorum.

Globalleşme ve entegrasyon konuları değerlendirilirken, herhalde bazı genel kavramsal saptamalar yapmaya gerek vardır. Öncelikle üzerinde durulması gereken, globalleşmenin, bölgesel entegrasyon hareketlerinin altında yatan temel süreçlerinin niteliğine ilişkin teşhis koymaktır. Yani,

bizi globalleşme, bölgesel entegrasyon durumlarıyla karşı karşıya bırakan süreçler nelerdir?

Ne gibi gelişmeler böyle bir problemin ortaya çıkmasına yol açmıştır? Bu entegrasyon ve globalleşme ile ilgili bir değerlendirme yapılırken, buraya doğru gelişmeleri yönlendiren, iten süreçlerin niteliği, önemi, anlamı doğru değerlendirilmeden anlamlı bir tartışma yapılamayacak bir konudur. O nedenle buna bir teşhis koyulması gerektiği kanısındayım. Çok konuşuldu, öyle zannediyorum ki sabah oturumunda da bu konular ele alındı ve umut ediyorum,

şu genel gözlem herkesçe paylaşıyor olmalıdır. Globalleşmenin altında çok önemli bilimsel, teknolojik gelişmeler yatıyor. İletişim teknolojisinin, üretim teknolojisinin temel bilimlerde kaydedilen gelişmelerin yansıması olarak katettiği ilerlemeler, ülkelerin siyasetlerini ve ekonomilerinin üzerinde durduğu altyapının, bilimsel ve teknolojik altyapının çok köklü bir biçimde değişmesine neden olmuştur. Hem ekonominin altyapısı değişmiştir, hem de iletişimin altyapısı, olanakları değişmiştir. Yani dünyanın giderek bir köy haline gelmekte olduğuna ilişkin iletişim patlamasından esinlenen değerlendirmeler, globalleşmeye yönelik gelişmelerin ipuçlarını da aynı zamanda ortaya koyuyor. Uluslararası siyasette blokların çözülmeye başlaması, soğuk savaş döneminin sona ermesi, bütün bunların altında yatan bu temel büyük gelişmenin bulunduğunu görmezlikten gelmek mümkün değildir. Yani, her türlü benzetmede bir çarpıtmanın bulunduğu açıktır; böyle iddialı değerlendirmelerden de kaçınmanın gerektiğini kabul ediyorum, ama globalleşmenin aslında bir küçülmeyle koşut geliştiği belki çok rahatlıkla söylenebilir. Yani, “chips” olayıyla globalleşme arasında, belki bir miktar çarpıcı olmakla birlikte, bir büyük bağıntının bulunduğunu düşünüyorum. Teknolojideki o küçülme, o chips transistöründen elektronik patlamaya kadar, iletişim patlamasına kadar bütün oluşumların altında yatan o oluşum, o küçülme bir anlamda sınırların aşılmasına o bütünleşmenin gerçekleşmesine yol açan süreçleri de harekete geçirdi.

Bu tesbit eğer doğruysa, bu globalleşme karşısında takınılacak tavrın niteliği önem taşır. Yani, artık kimsenin kendisini büyük dünyanın bir adası gibi algılamak, bir adası durumuna sığınma hakkı belki fiilen kalkmaktadır. Bunu görme zorunluluğu ortaya çıkar. Kimse kendisini bu evrensel süreçlerden, bu bütünleştirici büyük oluşumlardan koparak anlamak ve sürdürmek olanağına sahip değildir. Hepimizi

aşan bir büyük teknolojik altyapı ortaya çıktıktan sonra, bunun gereklerini gözeten bir anlayışa, bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Böylece, globalleşme denen olayın altındaki bireysel iradeleri, toplumsal, siyasal tercihleri zorlayan, aşan, sıkıştıran bir büyük oluşumun bulunduğu dikkati çekmek istiyorum. Yani bir bireysel tercih konusu olmanın ötesinde bir tablo var. "Haydi hep beraber globalleşelim" diyerek dünya globalleşmedi. Böyle bir davranış olmadı. Böyle bir toplantı, panel, böyle bir ortak irade sergilenmesi ortaya çıkmadı.

Niye yabancı duruyoruz birbirimize diye bir zihinsel yeni oluşumun sonucu olarak, sübjektif iradi bir tercihle dünya globalleşmeye yönelmedi. Böyle bir şey olmadı. Tam tersine, ayrılıkları korumaya, zıtlıkları ayakta tutmaya, farklılıkları sürdürmeye yönelik iradelere rağmen duvarlar yıkıldı, bloklar çözüldü, iletişim önündeki engeller anlamını kaybetti, sınırlar etkinliğini kaybetti ve büyük oluşum ortaya çıkmaya başladı. Bunu görmezlikten gelerek değertendirme yapmak mümkün değildir. Bu birinci temel nokta; bizim Türkiye olarak globalleşmeyi değertendirirken göz önünde bulundurmamız gereken ana nokta.

Bunun yanı sıra bilinmesi gereken bir başka nokta daha var, ona da dikkati çekmek istiyorum.

Türkiye'nin globalleşme tartışması son dönemin gündeminde. Son 10 yıl 15 yıl içinde Avrupa Topluluğu çerçevesinde, belki ondan önce bölgesel ekonomik işbirlikleri çerçevesinde; İran, Pakistan, Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, İslam Dayanışması söylemleri etrafında böyle bir ulusal çerçeveyi aşan bir bütünleşme arayışının ortaya çıktığına tanık oluyoruz. Fakat ben dikkatinizi daha eskiye çekmek istiyorum. Türkiye'deki arayışın, Cumhuriyet dönemimizin başlangıcı ile birlikte şekillenmekte olduğu gerçeğini dikkatinize sunmak istiyorum ve bunun büyük önem taşıdığına inanıyorum.

Türkiye, cumhuriyetle birlikte çok köklü bir değişimin, çok köklü bir yenileşmenin, dünya ile buluşma arayışının, evrensel sayılabilecek kültürel normlarla, ilkelerle, değerlerle, anlayışlarla kaynaşma siyasî iradesinin şekillendiği bir ülke olmuştur.

Yani Türkiye'de bugün globalleşme diye ortaya çıkan tartışmaların altında yatan dönüşümlerin, o gerçek transformasyonun, cumhuriyet dönemimizdeki siyasî iradede kaynaklanmakta olduğuna dikkatinizi çekmek isterim.

Türkiye, belki son yüzyılda yaşayabilen, yaşanmış olan en radikal, en köklü, en iddialı dönüşüm stratejisini kendi iradesiyle, kendi ka-

rarıyla uygulamaya koymuştur. Cumhuriyet dönemi budur. Tabii bunun da bir kökü vardır. Osmanlı döneminde, Osmanlı'nın son dönemlerinde giderek daha bilinçli bir şekilde ortaya çıkan, tartışılan konular elbette anlam taşır. Ama cumhuriyet dönemi, bu bilinçli tercihin ortaya çıktığı dönemdir.

Bir toplum ki kendi iradesiyle, hiç kimsenin baskısı altına girmeden, kimse tarafından zorlanmadan, kimse tarafından sıkıştırılmadan, bir savaşta yenilerek, galiplerin iradesine boyun eğdiği için değil, bir savaşta kazandıktan sonra, oluşturmak istediği yeni kimliğin gereği olarak; alfabelinden, kıyafetinden, yasalarından, yargı sisteminden, yönetim sisteminden, eğitim sisteminden ekonomisine kadar her şeyini yeni global, o çağın anlayışına göre muasır medeniyetin üzerinde global hedeflere, ilkelere dönük olarak yapılandırmasının olağanüstü önemli olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum.

İşin temeli budur, işin özü budur. Eğer o olmamış olsaydı, bugün bunları konuşuyor olmayacaktık. Bunu yapmayanlar konuşmuyorlar bunu. Bugün karşılaştığımız olay bir Gümrük Birliği anlaşması, ekonomik işbirliği biçimi falan olarak anlaşılırsa, olayın özü gözden kaçırılmış olur. Bunun arkasında bu var.

Türkiye çağı yakalamak istiyor, evrensel hedeflere ulaşmak istiyor, dünya gerçeğinin bir parçası olmak istiyor, dünyanın merkezindeki oluşumlardan soyutlanmamak istiyor. Türkiye istiyor. Bizi birileri gelip empoze ettiği için değil, bize dayatıldığı için değil, biz dünyadaki medeniyetler mücadelesinde başkaları tarafından elinden tutulup zorla medenileştirilmek üzere zorla bir raya oturtulduğumuz için değil. Bunların hiçbir anlamı yok. Tam tersine, iradesini, gücünü, varlığını ka-

"Türkiye böyle bir globalleşme meydan okuyuşuna kendisini en iyi biçimde hazırladığı bir noktada değildir."

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal

nıtlaya kanıtlaya bu siyasi tercihi ortaya koyuyor. Şimdi Türkiye'nin arkasında böyle bir büyük oluşum var, dönüşüm var. Türkiye'nin çağı yakalama iradesi var. Bir çağ tanımı var. O tanım doğrultusunda ödediği çok ağır bedeller var; insani bedeller, toplumsal bedeller, ekonomik bedeller. Kolay mıdır bir ülkenin hukukunu değiştirmesi, kolay mıdır bir ülkenin çok büyük bir kültürel dönüşümün içine, bilinçli bir kararla girebilmiş olması? Tarihte çok nadirdir; başarıya ulaştığının da örneği çok fazla değildir. Türkiye bu konuda ki en iddialı deneyimlerinden birini gerçekleştirmiştir.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz sıkıntıların bir kısmı da, zaten bu deneyimin dayatmacı niteliğinden, zorlayıcı özelliğinden, kısa bir süre içinde sonuç alma gayretinden kaynaklanan sıkıntıların, tedirginliklerin, birikimlerin, tepkilerin ortaya çıkması şeklinde kendini gösteriyor.

Bugün karşı karşıya kaldığımız sorunların altında bunlar var. Türkiye'nin demokratikleşmesiyle birlikte, düşünce özgürlüğünün, inanç özgürlüğünün, ülkemizde yaşanan bir gerçek haline dönüşmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan tepkinin altında yatan, bu girişimden kaynaklanan birikim olduğunu unutmamalıyız.

Tabii, o tepkinin haklılığı-haksızlığı tartışması ayrı bir konudur, ama gerçek konudur. Türkiye kendi iradesiyle kendisini dönüştürme kararını almıştır; o doğrultuda çok ciddi büyük atılımlar ilerlemeler gerçekleştirmiştir.

Bugün geldiğimiz noktada Türkiye, bir ölçüde bir veri olarak ortaya çıkan globalleşen ilişkiler sisteminin, teknolojik altyapının, ekonomik gelişmelerin ortaya koyduğu olanaklarla ve sorunlarla karşı karşıyadır. Her ikisi de bir aradadır çok doğal olarak.

Türkiye böyle bir globalleşme meydan okuyuşuna kendisini en iyi biçimde hazırladığı bir noktada değildir. Buna hiç kuşku yok. Türkiye'nin ekonomisinin kurumsallaşmasından, üretim düzeyinden, Türkiye'nin piyasa derinliklerini gerçekleştirme aşamasına kadar uzanabilecek pek çok unsur değerlendirildiği zaman, böyle bir global ilişkiler sistemini taşımaya dönük en iyi hazırlık noktasında olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Ama belki de böyle bir hazırlık noktasına ulaşmak hiçbir zaman mümkün değildir. Böyle bir hazırlık noktasına ulaşmanın bir tercih konusu olması da belki söz konusu değildir. Önem taşıyan nokta, bir ülkenin, Türkiye'nin bu global meydan okuyuşu göğüsleyebilecek bir hazırlık noktasında olduğu, böyle bir globalleşme meydan okuyuşundan kaynaklanabilecek sorunları daha büyük bir çaba ile, gayretle, emekle, özveriyle aşabileceği, göğüsleyebileceği, iyimserliğini umudunu taşıyıp taşımadığı belki asıl önemli noktadır.

Ve Türkiye'nin ortaya koyduğu tablo; ekonomisinde, ticaretinde, dış ilişkilerinde, toplumsal yapısında ortaya koyduğu tablo böyle bir meydan okuyuşu göğüsleme bakımından umut verici bir tablonun oluşmasına yardımcı olacak nitelikte olduğu düşünülebilir. Zaten bu anlayışla, bu düşünce ile Türkiye bu konuya eğiliyor, yaklaşıyor.

Değerli arkadaşlarım, Türkiye'nin globalleşmeden kaynak-

lanan, sorunlarının ne olduğu, olanaklarının ne olduğu bir ölçüde açıktır, bir ölçüde de bugün yapılacak olan bu panelde bu konunun daha da aydınlığa kavuşturulacağını umul ediyorum, düşünüyorum.

Belki bu çerçevede şunları söylemek mümkün olabilir: Bir ülke, Türkiye konumundaki bir ülke, böyle bir girişimi, arkasında 70 yıllık bir cumhuriyet hazırlığı, bir kültür, hukuk, yönetim ve eğitim hazırlığını gerçekleştirdikten sonra, bugünkü ekonomik boyutlarıyla deneme hakkına sahiptir. Türkiye şimdi bu denemenin içine yönelmektedir. Türkiye bu denemeyi başarıyla sonuçlandırmak durumundadır, konumdadır. Ben bu denemenin altından Türkiye'nin kalkacağına güveniyorum. Bu konuda bizi asıl düşündürmesi gereken sorun, öyle zannediyorum ki, global tehditlerden çok kendi içimizdeki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Kendi içimizdeki sorunların yeterince çözülmemiş olması, bu global arayışta, yarışta, Türkiye'nin gereken etkinliği, başarıyı sergilemesi önündeki temel engel olarak gözüküyor. O nedenle dikkatinizi ben daha çok kendi içimize yöneltememizin önem taşıdığı inancındayım.

Neyi söylemek istiyorum?

Değerli arkadaşlarım, ekonomimizin bugün bir ikili, birbirleriyle çelişen, birbirleriyle bir ölçüde çatışan ikili bir yapı sergilediğini görüyoruz. Bir yanda ekonomimizin hızla gelişen, fevkalade verimli, etkin nitelik taşıyan, sürükleyici bir nitelik taşıyan sektörleri var. Çeşitli alt sektörlerde hepimizi etkileyen büyük başarılarla tanık oluyoruz. Hepimiz için büyük önem taşıyan bir manzarayla, göğsümüzü iftiharla kabartan bir manzarayla karşı karşıya geliyoruz. Ama öte yandan, Türkiye'nin giderek genişleyen bu global ilişkiler ağının içinde, belli alanlarda bu gelişmeye ayak uyduramayan, bunun altında sıkışan, ezilen yönlerini de hep birlikte görüyoruz. İkisi de bir arada. Birbirleriyle belki paralel gitmesi şaşırtıcı olabilecek iki dinamik aynı zamanda bir arada bulunmaya devam ediyor. Bu, Türkiye bakımından sorun yaratan unsurları düşündüğümüz zaman, bunun daha çok bizim kendi içimizle ilişkili unsurlar olduğunu görüyoruz.

Nedir bu?

Özellikle Türkiye'nin 1980'den sonra içine girdiği dışa açılma, dış ekonomik dünyayla bütünleşme arayışı içinde, Türk ekonomisine dinamizm kazandıran, Türk ekonomisinin harekete geçmesini sağlayan, ekonomimize olumlu etkiler getiren bazı süreçlerin başarıyla işlediği görülürken, buna karşılık başka bazı süreçlerin de kendisini gösterdiğine tanık olduk. 1980'li yıllar...

(...)

...Türkiye'nin belli ekonomik sektörlerinin rekabet kabiliyetinin uluslararası düzeyde olduğu ortaya çıktı. Bütün bunları umut verici işaretler olarak kendisini gösterdi. Ama başka bir sorun bu arada kendisini göstermeye başladı. O da, enflasyon adıyla ifade ettiğimiz bir hastalıklar kümesinin belirmesi şeklinde ortaya çıktı. Yani enflasyon diye nitelediğimiz

olumsuzluklar, aslında bir olumsuzluklar kümesinin adı olarak ortaya çıktı; ama karşımızda enflasyon diye görüldü. Türkiye bu dönem içinde, yüzde 60-70 enflasyon bandında ortalama, çok uzun bir süredir ekonomisini yürütmek durumunda kaldı.

Şimdi, globalleşmeye Türkiye'nin yönelmesi, bu konudaki temel siyasi iradenin işletilmesi bir veri olarak önümüzde duruyorsa, buna hazırlanmanın temel gereklerinin arasında, bence bu enflasyon diye ortaya çıkan çarpıklıkların, olumsuzlukların, dengesizliklerin aşılması en önemli konu olarak gözüküyor. Türkiye iç ekonomisini, finansman krizini, enflasyon diye ortaya çıkan dengesizlikleri süratle aşmak, bunun gerektirdiği çözümleri bulmak zorundadır. Bu atılım yapılmadan, bu sorun çözülmeden Türkiye'nin bu büyük evrensel oluşumlar içinde hak ettiği yer alması, sağlaması kesinlikle mümkün değildir. O nedenle dikkatimizi globalleşme tartışmasından bir anlamda kendi iç sorunlarımıza yöneltmemizin ben önem taşıdığı kanısındayım. O nedenle enflasyon sorununun çözülmesinin büyük bir ağırlık taşıdığına inanıyorum.

Ancak, bunu gerçekleştirdikten sonra yapabileceğimiz bir şeyler önümüzde şekillenmeye başlayacaktır.

Tabii, Türkiye'nin kurumsal yapısını yeniden ele almasını, daha verimli, daha etkin bir kurumsal yapıya yönelmesi, vergi sistemini yeniden düzenlemesi, Türkiye'nin adalet sistemini yeniden düzenlemesi bu oluşumların kaçınılmaz bir parçası olarak gözüküyor.

Önümüzdeki dönemin ekonomik gelişmelerini belirleyen temel etkinin teknoloji ve eğitim olduğu, insan olduğu artık tartışma götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkıyor. Türkiye, insanını bu geleceğin global oluşumuna dönük olarak hazırlamak durumundadır. Bu, ülkemizin, Türkiye'nin eğitime ve bilime, teknolojiye, bugüne kadar verilenin çok ötesinde bir destek vermek zorunda olduğu gerçeğini ortaya koyuyor.

Bunlar bizim tamamen iç yapılanmamıza dönük sorunlardır. Global gelişmeleri etkileyen iç hazırlığımız olarak bunların büyük önem taşıdığına inanıyorum.

Önümüzdeki dönemde, dünyanın bu temel belirleyici süreçlerinden kopuk bir şekilde yaşamının olanaksız olduğu açık. Ama, bu süreçlere karşı hiçbir dikkat gözetmeden, hiçbir önlem almadan kendimizi tamamen bu global süreçlere teslim ederek başarıya ulaşabileceğimizi düşünmek de kesinlikle geçerli değil. Yani globalleşme, Türkiye'nin sorunlarını bizim için çözecek bir süreç değildir. Globalleşme bir oyun kuralları sistemidir ki, artık onun içinde işlemek durumundayız. Onun içinde işlerken de, yine hedeflerimizin gerektirdiği özeni, gayreti, dikkati, çabayı gösterme sorumluluğundan kendimizi kurtaramayız. O sorumluluğumuz devam edecektir, devam ediyor.

Globalleşme ülkeyi yönetme, kendi hedeflerimize ulaşma sorumluluğumuzu bizim adımıza devralacak, bizim adımıza iyi hedefleri gerçekleştirecek bir süreç olarak kesinlikle düşünülemez. Düşünüldüğü zaman çok büyük bir hata yapılır. O hatanın altında da ülke ezilebilir. O nedenle, globalleşme-

nin bir meydan okuma, yeni çağın içinde yaşayacağımız kurallar sistemi olduğunu unutmamak, o kurallar sisteminin getireceği kısıtlamaları, güçlükleri, olanakları değerlendirerek gene kendi hedeflerimize yönelik çabalarımızı kararlılıkla sürdürmek durumundayız.

Yani bu konunun tartışılmasında yapılan temel yanlışlardan birisinin bu olduğu kanısındayım. Globalleşmeye taraftar mısın değil misin?

Öyle bir soru yok; bir tercih konusu değil, bir irade konusu değil; bu ortaya çıkan yeni bir tablo. "Globalleşmeye taraftarsan sen globalleşmeci..." Evet, ne yapacaksın? "İşle bak sizin bu globalleşme şu şu sıkıntıları yarattı..." Bunun bir anlamı yok ki. Bir anlamsız tartışma bu. Ya da "Ben globalleşmeyi istemiyorum, globalleşmeye karşı ulusal direnci savunuyorum." Böyle bir tercih yok. Bu yeni oluşan ilişkiler sistemidir. Bu ilişkiler sistemi içinde bizim hedeflerimiz olacaktır, görevlerimiz olacaktır, başarılarımız ya da başarısızlığımız söz konusu olacaktır. Ama artık başarıyı bu ilişkiler sistemini görmeden, onu kabul etmeden gerçekleştirmek mümkün değildir.

Sermaye hareketlerinin önüne geçerek bir başarı sağlamanın artık mümkün olmadığı görülüyor. Teknolojinin bu seyyaliyetini dikkate almadan bir ekonomi politikası götürmenin mümkün olmadığı anlaşıyor. Teknoloji seyyal, bilgi seyyal, sermaye seyyal, uluslararası şirketleşme çağın bir gerçeği; rekabet uluslararası başarıyı belirleyen temel genel çerçeve. Bu çerçevenin içinde çalışacaksınız. "Ben bu çerçeveyi istemiyorum, kendi çerçevemi kendim koyarım..." Bunu koymanın mümkün olmadığı yaşanarak ortaya çıkmıştır, denemiştir. Böyle bir arayışın anlamı yoktur. Bunun mümkün olmaması; "Gelsinler, ne istiyorlarsa, yapsınlar. Onların istediği gibi davranalım" dememiz anlamına da gelmez. Türkiye'nin sanayileşme gibi bir hedefi vardır, Türkiye'nin ekonomik büyüme gibi hedefi vardır. Türkiye'nin gelir dağılımını düzeltme gibi bir hedefi vardır, bölgesel gelişme farklılıklarını ortadan kaldırma gibi bir hedefi vardır. Bu hedefler bizim hedeflerimiz olmaya devam ediyor.

GAP projesiyle Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikası arasındaki ilişkiyi kurmak önümüzde bizim çözmemiz gereken sorunlar.

"Uruguay Round'un" ortaya koyduğu yeni tablo ile, tarım ürünlerinin ticaretine ilişkin yeni tablo ile, Türkiye'nin tarımı değerlendirmek zorunda olan ülke konumunun arasındaki ilişkiyi kurmak bizim görevimizdir, bizim sorumluluğumuzdur. "Böyle bir ilişki yok, artık globalleşmiş, bunlarla meşgul olmayız" deme durumunda değiliz.

Ama GAP Projesini geliştirirken, hayvancılığı desteklerken tarımı ayağa kaldıracağız, tarımda yeni yapılanmalar getireceğim derken bileceksiniz ki, bunu bu yeni uluslararası çerçevenin getirdiği kısıtlar, koşullar, olanaklar çerçevesi içinde yapacaksınız. Onları yok sayarak yapma planı yoktur.

"Onlar gelip bizim için bunu götürüversinler." Böyle bir tercih de yoktur, böyle bir şey de söz konusu değildir.

Değerli arkadaşlarım, ortaya çıkan bir dünya, gelecek büyük belirsizliklerle dolu, ama geleceğe umutla, iyimserlikle bakmak için her türlü neden var. İnsanlığın yaşadığı, büyük tarihi maceradan alınmış yığınla ders var. İnsanın yaratıcılığı, insanın sınırsızlığı, insanın daha iyi bir yaşamı gerçekleştirmeye gücü, hep yaşadığımız dünyanın bize öğrettiği temel gerçekler. Bu gerçeklerin ışığında daha iyi bir yaşamı ortaya koymanın yollarını, kurallarını arayacağız.

Kimse kendi başına değildir, kimse ıssız bir adada yaşamıyor. Kimse kendine özgü ölçülerini bütün dünyaya dayatma noktasında değildir. Ama herkesin kimliği, benliği, herkesin özgün varlığı o büyük global sürecin içinde önem taşımaya, değer taşımaya devam ediyor.

Bir yanda dünyada globalleşme oluyor, bir yanda mikro milliyetçilikler, etnik kimlik patlamaları, aynı zamanda birbirini sanki besleyen süreçler olarak ortaya çıkıyor. Bunda da şaşılabilecek bir şey yok.

Türkiye kalkınacak, Türkiye diye bir olay var olmaya devam edecek, Türkiye yeni oluşan büyük dünya gerçeğinin bir parçası olduğunu unutmadan, dünyanın geçerli kurallarını, ilkelerini göz önünde bulundurarak ayakta kalmaya devam edecek. Bu da bizim büyük tarihsel serüvenimizin, tarihsel oluşumumuzun bir parçasıdır. Biz tarihimiz boyunca daima medeniyet taşıyıcısı bir ulus olarak ortaya çıkmışızdır. Kültür taşıyıcısıdır; İslamiyet aynı şekilde, bizim elimizde gelişmiştir, taşınmıştır. Şimdi çağdaş uygarlığı yakalama serüveni içinde, dünyanın pek çok ülkesine, insanlarına örnek olma işlevlerimizi sürdürüyoruz. Böyle bir misyonu şu anda Türkiye başlarıyla sonuçlandırmak durumunda. Güçlükler kendi içimizden kaynaklanan güçlükler. Terörünü Türkiye çözecek, enflasyonunu çözecek, kendi hedeflerini, kendi iddialarını, iş barışını sağlamış, çağdaş ekonominin gerçeklerini içine sindirmiş bir ülke olarak Türkiye de, hiç kuşku duymuyorum, dünyada hakettiği yeri alacak. Dünyaya küserek, dünyaya sırtını dönerek, dünyadan korkarak, dünyadan ürerek, kendi kabuğuna çekilerek başarıya ulaşmak olanağı yoktur. Çağın dünyası güç bir dünyadır, yarışma dünyasıdır, iddiaların sergilendiği bir dünyadır. Burada bizim de kendi iddiamızı sergilemekten kaçınmamız için hiçbir nedenimiz yoktur. Eksiklerimizi de bilerek, onları aşmanın yollarını kompleksizce karşılayarak, onların gereğini yerine getirerek Türkiye'nin bu yeni oluşan çağ içinde hakettiği yeri alacağına inanıyorum.

Sabrınıza yürekten teşekkür ediyorum, panele de başarılar diliyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ediyoruz Sayın Deniz Baykal'a.

Panelistlerimizi davet edeceğim.

Öncelikle panel hakkında, kısaca hem panelistlerimize, hem sizlere bilgi arz etmek istiyorum.

Panelimiz kesinlikle 17.30'da sona erecektir. İlk aşamada panelistlerimiz 15'er dakika görüşlerini, gerek küreselleşme konusunda, gerekse bölgesel entegrasyon konusunda

açıklayacaklardır. 15'er dakika. Daha sonra bir 15 dakika ara vereceğiz.

Ordan sonraki aşamada, arzu ederlerse sayın panelistler, 5'er dakika daha söz alma haklarını kullanacaklar ve daha sonra soru ve yanıt bölümüne geçeceğiz ve söylediğim gibi, 17.30'da bu paneli noktalayacağız.

Zannediyorum ki küreselleşme olgusunun öncelikle ciddi bir şekilde teorik boyutuyla ele alınması gerekir. Bu hem bölgeselleşme açısından gerekli, hem de bölgesel entegrasyonlar açısından gerekli. Bu nedenle ben sözünü öncelikle teorisyenlere vermek istiyorum.

Zannediyorum ki teorik konuda da, özellikle bölgeselleşme konusunda farklı yaklaşımlar bu panelde ortaya çıkabilecek. Zannediyorum ki bu farklı yaklaşımlardan birisi de sevgili hocam Gülten Kazgan'a ait olabilecek. Dolayısıyla, ben önce Gülten hocaya söz vermek istiyorum.

Buyurun Sayın Kazgan.

PROF.DR.GÜLTEN KAZGAN- İlk konuşmacı olmayı hiç beklemiyordum; teşekkür ederim Sayın Tuncay Artun.

Sayın Başkan, sayın dinleyiler; sabahki oturumu dinledim. Söylemek istediğim birçok şeyler orada söylendiği için, ben izin verirsiniz bir başka noktadan başlamak istiyorum.

Küreselleşme denen hareket, diğer herhangi bir toplumsal hareket gibi kendisine tepkiler yaratmadan gitmiyor. Konumuz küreselleşmeyle bölgeselleşme ilişkisi olduğuna göre, bu tepkiler bağlamında bölgeselleşmenin ele alınması gerektiğini vurgulamak istiyorum.

Küreselleşme ortaya çıktığından bu yana, kendisine özellikle toplumsal planda tepkiler yarattı. Ortaya çıkan tepkiler, herhalde etkileriyle bağlantılı oluyor; öyle ki, belirgin biçimde daha küçük birimlerin kendi önemlerini vurgulamaları biçiminde oluyor. Yani küreselleşme bir yandan, bir alanda bütünleşme yolunda hareketlere yol açarken, öbür taraftan giderek küçülen toplumsal ekonomik birimlerin kendi benliklerini vurgulayarak, küreselleşme sürecine bir çeşit tepki gösterdikleri gözleniyor. Bu bağlamda, Sayın Baykal'ın da vurguladığı gibi, mikro milliyetçilik, dinci akımlar, bölgesel hareketlerin yoğunlaşması gibi toplumsal hareketler bulunmakta. Fakat bir yanda da ekonomik düzlemde, beklenmedik boyutta tepkiler ortaya çıkıyor.

Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde "Patt Buchanon" gibi bir politikacı ortaya çıkıp, Amerika'nın giderek içe kapanması ve sınırlarını koruması gerektiğini, göçmenlere karşı harekete geçmesi gerektiğini söyleyebiliyor ve kendisine taraftar da toplayabiliyor.

Belli yönlerde belirginleşmek üzere, aynı yönde hareketleri Batı Avrupa'da görebiliyoruz. Demek ki küreselleşme, böyle tek çizgi üzerinde yükselerek giden bir hareket değil; aynı zamanda kendisine güçlü tepkiler yaratıyor. Henüz ortaya çıkan işçi hareketlerinin niteliği ayaklanma çapında değil. Her ne kadar Fransa'da grevler ciddi tepkileri ortaya koyduysa da, bu, çok yaygın biçimde gözlenmiyor. Ancak ileri yıllarda ne olur, bilemiyoruz; yaygın ve şiddetli hareketler de

olabilir. Olumsuz yönde etkilenen grupların, bu sürece tepkileri şiddetlenebilir.

18. yy'ın sonunda İngiltere'de başlayan "sanayi devrimi" bir yandan içerde işçi sömürsünü yoğunlaştırdı; bir yandan da dünya pazarlarını ele geçirmeye yöneldi. Bu süreç diğer batı ülkelerince izlendi. Bu yolda başlayan küreselleşme hareketi teknoloji devrimini izleyerek ortaya çıktı. 1850'li yıllardan itibaren, çok şiddetli toplumsal, ekonomik, siyasal hareketlere yol açmıştı. 1850 yılından sonra Osmanlı İmparatorluğu da bu küreselleşme hareketine katılmıştı. Bu bağlamda ortaya çıkan tepkilerden bir tanesi milliyetçi hareketlerdi, diğeri sosyalist, Marksist hareketlerdi gelişmiş ülkelerin içinde. Daha öteye, bu hareketi yaratan ülkelerin kendilerinin arasında paylaşım savaşı niteliğinde olmak üzere ortaya çıkan savaşlardı; Birinci Dünya Savaşı, büyük dünya depresyonu ve İkinci Dünya Savaşı birbirini izledi. Bu arada ortaya diktatörlükler, ihtilaller çıktığı gibi bağımsızlık savaşları da yakın zamana kadar sürdü..

İkinci büyük küreselleşme hareketinin, son 15-20 yıldır gözlenen etkilerine göre yol açtığı tepkilerin ne boyutlara varabileceğini bugünden bilemiyoruz. Konuşmacılar, sanki bu hareket bir kere başladığına göre herkes buna olduğu gibi intibak edecekmiş ve bu sonsuza dek aynı çizgi üzerinde sürecekmış gibi konuyu ortaya koydular.

Oysa kanımca, hiçbir toplumsal hareketin, özellikle toplumların içinde ya da toplumların arasında ayrımları vurgulayan, pekiştiren, derinleştiren hareketlerin tek bir çizgi üzerinde gitmesi mümkün olmuyor. Dünya tarihi bunu açıkça gösteriyor; ortaya çıkan tepkiler, bir noktada o harekete karşı olmaya başlıyor. Mesela 1930'lu yıllarda büyük depresyonu izleyerek bütün dünyanın kendi içine kapanmasını düşünün; hiç o küreselleşme hareketinin aynı çizgi üzerinde devamı gibi gözüküyor. Ya da İkinci Dünya Savaşı'nı düşününüz, bütün ülkeler kendi içine kapanmış. Ya da savaş sonrası dönemde, uzunca bir süre, 1970'li yılların ortasına kadar, her ülkenin kendi ulusal devleti sınırları içine kapanmasını, birbirinden bağımsız denilebilecek ölçüde politikaları uygulayabilmesini düşününüz.

1980 sonrası başlayan küreselleşme hareketi, bugüne kadar bir yandan ülkelerin kendi içinde toplumsal, siyasal, ekonomik farklılıkları, ayrımları derinleştirerek, çözümsüz

1980 sonrası başlayan küreselleşme hareketi, bugüne kadar bir yandan ülkelerin kendi içinde toplumsal, siyasal, ekonomik farklılıkları, ayrımları derinleştirerek, çözümsüz sorunları yaratarak süre geldi; bir yandan gelişmiş-gelişmemiş ülkeler arasında ciddi boyutta benzer sorunlar yarattı.

sorunları yaratarak süre geldi; bir yandan gelişmiş-gelişmemiş ülkeler arasında ciddi boyutta benzer sorunlar yarattı. Bu süreç sanki tepkisiz kaldı gibi gözükse de tepkiler var. Ama ilkeri yıllarda bu tepkilerin, özellikle dinci tepkilerin ne boyutlara varabileceğini bilemiyoruz.

Şimdi bu tepkilerden bir tanesi bölgeselleşme hareketi. Bölgeselleşme hareketi, küreselleşmenin bir yan ürünü gibi gözüküyor. Bölgesel düzlemde, ülkeler kendi güçlerini bir araya getirerek, kendileriyle yoğun rekabete girebilecek ülkelere karşı güçlerini birleştirip mücadeleye hazırlanır gibiler. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Meksika, Kuzey Amerika'da NAFTA'da birleştiler; daha ileride Latin Amerika'yı da kendi içlerine almak üzere bir hazırlıkları var. Batı Avrupa'da önce 6 ülkeyle bütünleşmeye başlayan Avrupa Topluluğu, şimdi Avrupa Birliği olarak Doğu Avrupa'yı da içeriyor, Balkanları içermek için hazırlanıyor. O da, bu yönde, kıta boyutuna gidiyor.

Uzak Doğu'da, gerçi tek boyutlu bir hareket gözüküyor. Bu hareket Japonya etrafında mı olur, Çin etrafında mı olur; bugün için o da belli olmamakla beraber, o ülkelerin de bir arada hareket etme, hatta bir kısmının APEC'ten Amerika'yı dışlama, diğeri kısmının Amerika'yı da APEC'le birlikte kabul etmek yolunda eğilimleri var. ASEAN ise bütünleşme sürecini derinleştirme amacıyla. Dünya'nın üç bölgesindeki bu üç büyük blokun -ki bunlar dünyanın en gelişmiş ül-

kelerini kapsıyor- bölgesel olarak, kendi aralarında güçlerini yola çıktıkları bir gerçek.

Gelişmekte olan dünya ise aynı eğilimi paylaşmaya çalışıyor; imkan bulan gelişmiş ülke bloklarından birine katılıyor; bulamayanı kendi bölgesindeki diğer benzer ülkelerle bütünleşmeye çalışıyor. Tabii, bir kısmı ise sınır komşularıyla silahlı silahsız çatışma halinde.

Kanımca bu, küreselleşmeye bir noktada karşı-tepki oluşturmakta; dünya çapında rekabeti götürme yerine, ülkelerin gruplar olarak bir araya gelip, o grupların artırdığı güçlerle rekabeti götürmek yolundaki çabaları.

Türkiye burada nerede?

Türkiye küreselleşme hareketine, bildiğiniz gibi, 1980 yılında, yapısal uyum politikaları çerçevesinde girdi. Yapısal uyum politikaları, yaşadığı yoğun kriz içinde Dünya Bankası ve IMF ilişkileri bağlamında kabul ettiği programın bir ürünü idi; önce askeri rejimin, sonra iktidardaki içerideki siyasetçilerin bunu yüzde 100 desteklemesiyle götürülen bir serbestleşme süreci olarak başladı.

Aşama, aşama küreselleşmeye katılma giderek yoğunlaştı. 1989'a kadar giden yıllarda, Türkiye'nin bu sürece biriken ciddi sorunlar olsa da intibak ettiği söylenebilir. Gerek ihracatını artırmak bağlamında, gerek birtakım dengesizliklerini denetim altında tutarak büyümesini sürdürebilmesi anlamında 1988'e kadar Türkiye bu işi görelle başarılı götürdü, birtakım lökezmelere rağmen, 1982-1983'te yaşanan bankerler krizi gibi. Bir yol kazası diyelim ona. Yol kazasını geçirdikten sonra, başarısız sayılamayacak biçimde götürdüğü, diğer ülkelere örnek gösterilmesinden anlaşılmalı. Fakat küreselleşmenin 1989'dan sonraki aşamasında Türkiye iyice lökezmeye başladı. Bu aşamada, bildiğiniz gibi sermaye hareketlerinin de serbestleştirilmesi, daha doğrusu genel finansal serbestleşme sürecine katıldı. Türk lirası konvertibl hale geldi. Bu arada dünya mali piyasaları da çok istikrarsız hale gelmişti. Bu ikisinin üst üste binmesiyle bir arada Türkiye başını istikrarsızlıktan çıkaramaz duruma geldi ve büyüme başarısını ciddi düşmeler gösterdi. 1988-1995 büyüme ortalamasına göre bu dönem Türk ekonomisi tarihinin en kötü performans dönemidir. Kişi başına gelir yılda yüzde 1-1,5 kadar artabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları bir yana, bu kadar kötü bir büyüme performansını Türkiye bu kadar uzun bir süre hiç göstermemiştir. Ayrıca bu performans son derece büyük bir istikrarsızlık içinde oluyor. Bir yıl iyi bir yıl kötü; din kitaplarındaki "yedi yıl açlık, yedi yıl tokluk" gibi, biz de bir 1 yıl bunalıma giriyoruz, ertesi yıl oh ilalettik diyoruz. Başımız dönerek gidiyoruz. Enflasyon hızı dünyanın en yüksek hızlarından, gelir bölüşümü de en kötülerinden biri haline gelmiş olarak. Kısacası, küreselleşmenin etkisi, sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte, bizi olumsuz biçimde etkiledi, dengesizlikleri her alanda artırdı.

Şimdi zamandan tasarruf etmek için, küreselleşme ile bölgeselleşme üst üste örtüşükleri noktada Türkiye'yi nasıl etkiliyor, konuyu o bağlamda ele almak istiyorum.

Türkiye'nin bölgeselleşme süreci, biliyorsunuz temelde Avrupa Birliği'ndeki Gümrük Birliği Anlaşması'na dayanıyor; geçen yıl 6 Martta yapılan Ortaklık Konseyinde ortaya konan, "6 Mart Ortaklık Konseyi kararları" bizim bundan böyle, Gümrük Birliği çerçevesinde ne yolda ilerleyebileceğimizi gösteren kuralları oluşturmaktadır. Bu kararlar ne yazık ki, iki tarafın çıkarlarını eşit biçimde koruyor olmaktan çok uzak; sanki AB korunması gereken taraf, Türkiye ise bol keseden her şeyi verebilecek güçte olan taraf. Ayrıca, AB verebileceğini söylediği hiçbir şeyi taahhüt etmiyor; sadece niyet belirtiyor. Buna karşılık, Türkiye'nin yapması beklenen şeyleri takvime bağlı kesin taahhütler niteliğinde. Nitekim, 1996'da beklenen kredilerden hiçbir şey alamayacağını Türkiye gördü; ancak o zaman uyandı, ama çok geç kaldı.

Ayrıca, Ankara Anlaşması, hiç olmazsa, gümrük birliği sonucunun tam üyeliğe gidebilme olasılığına değindiği halde, 6 mart kararları Gümrük Birliği'ni nihai amaç olarak ortaya koymakta. Zaten, bu anlaşmadan günümüze kadar geçen sürede, AB, zirve toplantılarına "üye aday" bir dizi ülkeyi çağırdığı halde Türkiye çağırılmadı.

Gümrük Birliği anlaşması Türkiye'yi dış ilişkileri ve buna bağlı olan iç politika kararları açısından AB'nin siyasi kararlarına "tabi" hale getiriyor.

Oysa, Türkiye bu kararların alındığı AB siyasi organlarında "namevcut". Kısacası, bölgeselleşme sürecine katılım, başlangıçta sakat olarak doğdu.

GB'den sağlayabileceğimiz tek yarar kısa dönemde ihracat artışı ve bu yoldan iç üretimi artırmak, dış ticaret açığını küçültmek olabilir. Ancak, dokuma-giyim lobisinin iddialarının aksine, 1996'da tam serbestleşen ithalat patlatırken çeşitli kısıtlarla yüklü ihracat AT'a azaldı. Yani, şimdilik, katıldığımız bölgeselleşme sürecinde yarar değil, zarar hanesi büyüyor.

Belirtelim ki, entelektüel haklara tam uyum şartı dokuma-giyim gibi başlıca ihracat malımız için bir kısıt; Gümrük Birliği çerçevesinde bulunduğu gibi, küreselleşme bağlamında imzaladığımız GATT Uruguay Anlaşması da benzer bir durum getirdi; O da, bir 10 yıllık süre içinde dokuma giyim sanayii üzerindeki çeşitli kısıtlamaların indirime geçirilmesini öngörüyor. Dolayısıyla, bir örtüşme burada. Tarım ürünlerine geldiğimizde görülen şu: Bildiğiniz gibi Türkiye tarımı, 1980 başından neredeyse tasfiye sürecine girdi. Şimdi, GATT Uruguay Anlaşması tarım üzerindeki korumanın dönemler içinde kaldırılmasını ve serbestleştirilmesini belirli kısıtlar içinde öngörüyor. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu kısıtları biraz daha geniş tutuyor, yani biraz daha hak tanıyor ona.

Avrupa Topluluğu da bu anlaşmanın kurallarına uymak durumunda. Türkiye'nin Avrupa ile halen bir tarım anlaşması mevcut değil. Gümrük Birliği anlaşmamız tarım kesimini içermemişti ama, 6 Mart Ortaklık Konseyi kararları tarım ürünleri ticaretine ait birtakım serbestleşmeler getirdiği gibi, aynı zamanda Türkiye'nin Av

rupa Topluluğu tarım politikasına da yavaş yavaş intibak etmesini öngörüyor. Üstelik, hiçbir biçimde buna ilişkin Avrupa fonlarından Türkiye'nin yararlanmasını öngörmeden. Yani, bir yandan serbestleşmenin getirdiği darboğaz var tarım ürünlerinde, öbür yanda, "Benim politikama katılacaksın, ama benim kendi üyelerime verdiğim fonlardan sana vermem mümkün değil" gibi bir durum var. Burada da örtüşen nokta, hem AT'nun hem GATT'ın kendi içinde ayrı ayrı darboğazı.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz değerli Hocamıza teşekkürlerimizi sunuyoruz. Konunun biraz daha belki teorik boyuta ileri sürmesi açısından sözü bu kez Sayın Erol Manisalı hocaya vermek istiyorum.

Buyurun efendim.

PROF. DR. EROL MANISALI- Teşekkür ederim sayın başkan.

Efendim, globalleşme ve bölgesel entegrasyonlar arasındaki ilişkiyi kurmaya çalıştığımız zaman; bölgesel entegrasyonlar meselesi net bir kavram, onu net olarak algılayabiliyoruz; motivasyonlarını, gerekçelerini net görebiliyoruz.

Fakat, ben bu globalleşmenin oldum olası bir türlü alt başlıklarını dolduramadım. 1-2-3-4-5 diye sayıyorum, herkes kendine göre ne bulursa kendinden bir şeyler doldurmaya çalışıyor. Globalleşme kapitalizmin önünün bütün dünyada açılması kavramı mıdır, malların serbest dolaşımı kavramı mıdır, kaynakların daha ortak kullanıma sunulması kavramı mıdır, teknolojinin getirdiği olanaklar sonucu insan haklarından diğer hususlara kadar pek çok şeyde diyalogun, iletişimin artması kavramı mıdır, insan dolaşımının dünyada sirkülasyonun iş gücü dolaşımının hızlandırılması kavramı mıdır? Herkes bulunduğu iskemleye, pozisyona, menfaat grubuna, partiye göre bir tarafını buluyor ve o tarafını ön plana çıkartarak "globalleşme budur" diye vitrinin önüne koyuyor. Şimdi, globalleşme flû bir kavram, pek net değil.

Alt başlığı kısmen herkesin kendine göre doldurduğu, kısmen de önümüzdeki yıllarda uygulamalarla ne olup bittiği. Sayın Gülten Kazgan'ın da belirttiği gibi doldurulacak olan, ne hızla gelişecek, ne hızla duracak, ne hızla tersine dönecek şu anda tam olarak bilemiyoruz, böyle bir kavram.

Ancak, ortaya çıkış yapısına baktığımız zaman, biraz gerçek dünyayı konuştuğumuz zaman şöyle bir resimle karşı karşıya kalıyoruz. Globalleşmeyi savunanlar kim? Bunlara baktığımız zaman dünyada, 1980'lerde başlayan Doğu Blokunun çökmesi 1990'da nokatlanması sonucunda, Kuzey Amerika, Avru-

pa ve Japonya globalleşmenin öncüsü olmuşlardır; "Dünya açılсын, dünya kapılarını açsın" kavramını öne çıkarmışlardır. Bu meyanda, tabii oradaki aydınlar da, sendikalar da kendilerine göre bu açılmadan bir şeyler bulmuşlar, kitaplarda, makalelerde, konferanslarda herkes kendine göre bir şey koymuş. Yani, bir bina yapılıyor ama, binayı yapanlar arasında bir işbirliği yok; kapısı, penceresi şöyle olsun, ortak bir plan yapalım diye bir şey yok. Bir kısmı alıyor ayrı bir yerde kapısını yapıyor, bir kısmı alıyor ayrı bir yerde tuğlalarını yapıyor, pencerelerini yapıyor; aralarında bir uyum halinde olup olmadığı oturup ortaklaşa tartışılmıyor. Sadece genel bir kavram, slogan, ifade olarak ortalıkta yer alıyor. Bu bakımdan bir belirsizlik var.

Batı Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Japonya'da globalleşmenin bu denli savunulmasının arkasındaki temel unsur, dünya pazarlığının açılması meselesidir; "Dünya korumacılıktan kurtulsun, dünya pazarları açılсын." Esas da; kuzey, güney arasındaki diyalogda yahut fiili gidişte globalleşmeden kastedilen esas da budur. Yani, somut olarak yaşayan dünya olarak görülen budur. Bunun yanında tabii aydınlar, sendikalar, akademik çevreler kendilerine göre dolduracak birtakım sepetler bulmuşlardır. Onların içini kendi temennileri, istekleri, arzuları doğrultusunda doldurmaya çalışmışlardır ve çalışmaktadırlar.

Ancak, bu doldurulan şeyler, acaba, gerçekte savunulan globalleşme kavramı ile bunun öncülleri ile uyum halinde midir, değil midir; bu tartışılmamaktadır. Sadece genel bir globalleşme sloganı olarak ortaya atılmakta ve vitrinde bir medya aracı olarak tutulmaktadır.

Tüketim kalıplarının bütün dünyaya yayılması da bir globalleşmedir, pek çoğuna göre. Yani, Almanya'daki, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bireyin, ailenin tüketim kalıbı neyse Çin de onu tüketmelidir, Endonezya da bunu tüketmelidir, Türkiye de bunu tüketmelidir. Bu da bir globalleşmedir bir bakımdan. İşin ticari ve ekonomik yolu bu mudur? Eğer buy-sa, böyle bir globalleşme, globalleşmeden daha farklı şeyler anlayanların düşünceleri ile 180 derece ters bir hadise olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun lütfen açıklığa kavuşturulması gerekir. Çünkü, ikisi arasında bir uyum yoktur. Bu bakımdan globalleşmede bir belirsizlik vardır. Şu anda, bunu savunanlar arasında ortak bir noktanın, payandanın bulunduğunu görmüyoruz. Binanın penceresi ayrı niyetlerle ayrı

Şimdi, globalleşme flû bir kavram, pek net değil. Alt başlığı kısmen herkesin kendine göre doldurduğu, kısmen de önümüzdeki yıllarda uygulamalarla ne olup bittiği, Sayın Gülten Kazgan'ın da belirttiği gibi doldurulacak olan, ne hızla gelişecek, ne hızla duracak, ne hızla tersine dönecek şu anda tam olarak bilemiyoruz, böyle bir kavram.

yerlerde yapılmakta, merdivenleri ayrı yerde yapılmaktadır. Bu binanın oluşup oluşmayacağı belli değildir. Çünkü, parçaların yapılışındaki motivasyonlar farklıdır. Ancak, bölgesel entegrasyonlar nettir. Orada çok bir net hadise ile karşı karşıya kalıyoruz.

Bölgesel entegrasyona giren ülkeler makro düzeyde ve mikro düzeyde -madem İktisat Fakültesi'nin toplantısı, biraz daha teknik konuşmamız gerekiyor- makro ve mikro düzeyde maksimizasyonların uyum halinde olduğu hadiselerdir. Bir Avrupa Birliği niçin nettir, yahut eski AT, yahut AET.. Çünkü ulusal seviyede birleşen ülkeler, bir araya gelen ülkeler, en başta 6, bugün 15 ve mikro düzeydeki bunların unsurları kendi maksimizasyonlarını bölgesel işbirliği içinde yükseltecekleri, sağlayacakları hedefini net şekilde, somut şekilde görebilmektedirler; Fransa, İngiltere, İtalya vesaire. Tabii aralarında kavgalar var, o ayrı mesele, aile içindeki kavgalar; onlar dış dişe devam edecektir her zaman. Yani, güllük güllüştür, gül bahçesi değildir, bu kavgalarla birlikte ulusal çıkarların ve mikro çıkarların bir uyum halinde, beraberliğinde bir bölgesel işbirliği olmaktadır.

Bunu başka türlü deneyenler olmuştur. Kâğıt üzerinde doğrudur, bunu yapalım çıksın diye Latin Amerika'da olmuştur, yürümemiştir, istediği gibi yürümemiştir. Şartlar farklıdır. Kendine göre Uzak Doğu'da ayrı bir biçimde böyle bir hareket söz konusudur. Bunu çok ayrı bir boyutta Türkiye, bazı bölge ülkeleri ile, İran'la, Pakistan'la vesaire çok değişik boyutlarda uygulamaya çalışmış ve hiçbir netice alamamıştır. Ancak, teorik bazda baktığımızda ve uygulama olarak baktığımızda ve somut örnek olarak da Avrupa Birliği'ne aldığımızda, bugün Avrupa Birliği 15 ülke olarak (Türkiye'yi katmıyorum) kendi içinde ulusal çıkarlarının entegrasyon sayesinde uyum halinde olduğu; mikro çıkarların, yani birey, aile, firma maksimizasyonlarının Hollanda'sından Danimarka'sına, İtalya'sına kadar büyük çoğunlukla, yüzde 100'ü değil ama belki yüzde 80'i itibarıyla, yüzde 90'ı itibarıyla uyum halinde olduğu maksimizasyonun sağlandığı bir ortamdır. Yani, ortak çıkar vardır sözün kısası. Ulusal seviyede ve mikro bazda ortak çıkar vardır. Eğer, biz globalleşmeyi bölgesel entegrasyonlarla bağdaştırmaya çalıştığımız zaman sadece bu basit açıdan baktığımızda, o zaman globalleşmede tanımlanan hadiselerin, pek çok kimsenin alt alta saydığı 15-20 kalem bu entegrasyon hadisesinde olmadığını görüyoruz. Yani, entegrasyon hadisesinde nettir, daha belirgindir. Avrupa Birliği birkaç yıl gidiyor, belli bir kademe geliyor; bundan sonra üç sene içinde şunu yapalım diyor somut olarak, parasal birliktir vesaire, bundan sonra dış ticaret politikamızı somut bir biçimde mal bazına inerekten şöyle yapalım diyor. Burada doğrudan doğruya çıkar meselesi, hesap meselesi söz konusudur. Gramı gramına ölçülen ve teraziye konan hadiseler vardır, genelleme yoktur; ha, bunlar geleceğin Avrupa devletine yahut federasyonuna katkıda bulunan hadiselerdir. Dolayısıyla, globalleşmeyle bölgesel entegrasyonlar bakımından bu açıdan temelde bir farklılık vardır. Biri illüdür, ne olduğu belli değildir, herkesin

kendine göre çekip bir şeyler kattığı, görmek istediğini görmeye çalıştığı bir şeydir. Ötekinde, tek somut örneği olarak Avrupa Birliği'nde olduğu gibi, ölçülüp tartılan, metre ile, gramla sayılan, bütçesinden menfaat gruplarına, faktör paylarına, gelir bölüşümüne kadar hesabının kitabının yapıldığı, aynen büyük bir firma gibi hesabının kitabının yapıldığı bir hadisedir.

Şimdi, Türkiye nerededir meselesine baktığımız zaman bu bölgesel entegrasyonlar içinde, geçen yıl imzaladığımız 6 Mart belgesi Türkiye'nin ulusal çıkarlarıyla ve mikro çıkarlarıyla bağdaşır bağdaşmaz, ne olduğu açık bir şekilde tartışılmadan imzalanmış bir hadisedir. Yani, bu imzalandıktan sonra maddeleri vesaire ortaya çıkmış bir hadisedir. Dolayısıyla, kamuoyunun desteklediği, parlamentoda tartışılmış, referanduma konmuş bir hadise de değildir. Bazılarına göre böyle olmaması gerekiyordu. Çünkü, 63 anlaşması, Ankara Anlaşması bunun doğal nedeni olarak görülüyordu. Halbuki, işin içinde olanlar bunu bilirler ki, Ankara Anlaşması diğer üyeler gibi eşit statüde bizi o kurumda, o birlikte yer almaya götüren, amaçlayan bir anlaşmadır. Yoksa, bir kenarından tek yanlı bağımlılığa götürecektir bir anlaşma niteliğinde değildir. Dolayısıyla, aşağıdan yukarı hazırlanmış bir hadise değildir.

Şimdi bunu, bu bölgesel entegrasyon hareketine bir kenarından Türkiye'nin katılması hadisesini globalleşmeyle bağdaştırdığımız zaman, orada başta söylediğim çelişkilere düşüyoruz. Bölgesel entegrasyonlarda, yani bizim sadece Gümrük Birliği kanadından dahil olduğumuz Avrupa Birliği'nde 15'lerin karşılıklı bir çıkar dengeleri vardır, hesapları vardır. Bütün kurumlarda bir yapılanmaları vardır. Türkiye'nin böyle bir durumu söz konusu değildir. 63 milyona ne söylenmiştir?.. Gümrük Birliği'ne girersek mallar ucuzlayacak, para gelecek, yardım gelecek vesaire şeklinde genel bazı ifadeler söylenmiştir ama, bunun milli menfaatlerle, ulusal çıkarlarla bağdaşır bağdaşmadığı; böyle bir anlaşmanın (Tam üyelikten bahsetmiyorum, sadece Gümrük Birliği anlaşmasını kastediyorum) tartışılmamıştır. Dolayısıyla, Türkiye bunun içinde yoktur. Zaten, 1994 Kasım Essen Toplantısı'ndan son iki hafta öncesinin Torino Toplantısı'na kadar Avrupa Birliği'nin düzenlemiş olduğu hükümetler arası konferanslarda, "Türkiye bu entegrasyon hareketinin içinde yoktur" diye ilan etmişlerdir. Türkiye ne davet edilmiştir, ne de gelecekte bulunacağına dair herhangi bir belgeye Türkiye'nin adı geçirilmiştir. Türkiye sadece Akdeniz İşbirliği politikası içinde, Fas'tan FKÖ'ye, İsrail'e kadar isimlerin sayıldığı AB dışı bazı Akdeniz ülkeleri ile birlikte adı anılan bir ülke konumundadır. Dolayısıyla, Türkiye yanı başımızda gelişen bu entegrasyon hareketinde nerededir diye bir soru sordığımız zaman, Türkiye bunun içinde değildir, yani bir geleceğin Avrupa devleti içinde yer verilmeyecek olan bir ülkedir. Bunu deklere etmişlerdir, söylemişlerdir. İlk defa net bir şekilde, Kasım 94 Essen Toplantısı'nda söylemişlerdir; Türkiye yoktur. Dolayısıyla, Türkiye, ancak ticari bir kanadına tek yanlı monte edilmiş olarak bulunmaktadır. 6 Mart an-

laşmasıyla tam üyeliğimize dair bölgesel entegrasyonlar içinde, yani Avrupa Birliği içinde yer alacak bir konumda değildir. Bu şartlar içinde Gümrük Birliği'ne yalnızca dahil olmayı kabul edersen ben bunu yaparım, yoksa, başka bir şey bekleme diye açık bir şekilde Türkiye'ye söylenmiştir. Biz 87'de tam üyelik müracaatımızı yaparken de, bu Ankara'ya söylenmiştir. Hatta, el altından insanlar gönderilmiştir, "aman lütfen müracaatınızı yapmayınız, reddedileceksiniz" diye bize ricada bulunulmuştur. Dolayısıyla, Türkiye Avrupa'daki entegrasyon hareketinin içinde yoktur, siyasi olarak yoktur. Ticari olarak bir yönüyle vardır, ama siyasi olarak geleceğin Avrupa devletini hazırlayan Avrupa Birliği entegrasyonu içinde bulunmamaktadır. Ve Türkiye, özellikle 90 sonrası gelişmeler karşısında bir değerlendirme yaptığımız zaman, bir yalnızlığa itilmiş durumdadır. Tek çıkar yolu, eğer yarın Avrupa Birliği alanındaki ülkelerde bir çalışma olur, kavga çıkarsa Türkiye rahatlayabilir veya Amerika, Avrupa Birliği, Japonya arasında çok daha belirlenemeyen bir takım aşırı sürtüşmeler olursa, bazıları Türkiye'yi, aynen 50 sonrasında olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi yanına çekmeye çalışıp, bugün vermek istemedikleri bazı şeyleri yapay bir şekilde verebilirler, onun dışında bir çıkar yol gözükmemektedir.

Daha sonraki konuşmamda devamına değineceğim.

Teşekkür ederim sayın başkan. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ediyoruz Sayın Manisa'lı'ya. Şimdi yine sol taraftan devam etmek istiyorum, söz değerli siyasetçi Sayın Ersin Faralyalı'ya bırakıyorum. Buyurun efendim.

ERSİN FARALYALI- Çok teşekkür ederim sayın başkan. Muhterem hanımefendiler, beyefendiler; ben sözlerime başlarken Sayın Deniz Baykal'a hem teşekkür edeceğim, hem de özür dileyerek bir tarzda bulunacağım. Hepimizin söylemek istediği hemen hemen her şeyi zati âlî-niz o kadar güzel ifade ettiniz ki, şimdi ben deminden beri düşünüyorum, kalamda kaseti nasıl değiştireceğim de, mümkün olduğu kadar hiç sevmediğim tekrarlardan kaçınacağım diye.

Yalnız, küreselleşme dediğimiz zaman, önce, küreselleşme, yani küre üzerinde yaşadığımız dünya değil midir? Peki, o zaman Küreselleşmenin hedefini hiç saptırmadan ortaya koymak mümkün. Çünkü küreselleşmenin hedefi doğru-dan doğruya insandır, insan unsurdur. Sayın Baykal çok güzel evrensel değerleri ortaya koydu. İşte evrensel değerler nedir?.. İnsanların dünyada istediği, her ülkede ırk, din, mezhep farkı gözetmeksizin istediği, aradığı nedir?.. Güvençdir, huzurdur, istikrardır ve ek-mektir. Bunları temin edebilmek

için de, daha iyisi icat edilemediği için, en iyi rejimi olarak karşımızda olan demokrasiye sarılmak mecburiyetini hissetmiştir.

Demokrasiyle beraber insan hakları ve çevre sorunları bir arada yükselmektedir. İnsan hakları ve çevre dediğiniz şeyler, artık demokrasi kadar önemli değerlerdir insan için. Bu ne zaman karşımıza çıktı?.. Eskiden beri vardı, şüphesiz vardı, küreselleşme de değerli hocalarımın söylediği gibi çok eskilerden beri vardı; ama bir an 1990 senesine dönmek istiyorum. 1990-1991 senesi her halde dünya tarihinde çok önemli iki olayı yaşamamıza sebep oldu.

Birincisi, sembolik olarak Berlin duvarı yıkıldı. Yani, Berlin duvarı temsil ettiği ideolojiyle beraber yıkıldı ve öyle entransan ki, bir düşünün sayın dinleyiciler, tek kurşun atılmadan (Romanya hariç, ki oradaki olay bambaşka bir olaydı) tek kurşun atılmadan koskoca Avrupa Kıtası İkinci Dünya Harbi öncesine döndü. İkinci Dünya Harbi öncesine dönürce, o eski sanayi, kültür tekrardan canlanmaya başladı. O zaman bir şeyler yapılması lazımdı. Zaten arkasından Sovyetler Birliği'nin de parçalanmasıyla beraber, bu defa tek süper güç olarak kalan Amerika, kabul edelim ki, bütün dünyaya bazı şeyleri dikte etmeye başladı. Çevreye duyarlılık, insan hakları bunlardan bazılarıdır.

Bu dikte ettiği şeyler kötü şeyler mi?.. Hayır. Sayın Baykal'ın söylediği gibi, lütfen bu küreselleşme olayının dışına kendimizi atma gayretinden artık kendimizi arındıralım ve hiçbir komplekse kapılmayalım bu konuda. Kendi menfaatlerimizi, kendi kimliğimizi ve ülke çıkarlarını gayet tabii ki korumak suretiyle bunu yapacağız ve bu imkânımız var, biraz sonra oraya tekrar değineceğim. Ama, bu küreselleşme olayı böyle kendiliğinden çıkmadı. İşte bu Berlin duvarının yıkılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması, evrensel değerlerin çok daha fazla benimsenmesine sebep olduğu için, esasen altyapısını oluşturmuş olan bölgesel entegrasyonlar küreselleşmeyi ön plana çıkardı. Burada tek tek saymak istemiyorum, notlarımda var, hepiniz çok iyi biliyorsunuz; bölgesel entegrasyonlar gayet tabii ki belli grupların kendi içlerinde kendi menfaatlerini korumak için kurulmuş entegrasyonlardır, işbirlikleridir. Ama, şöyle bir bakın; hemen hemen dünyanın her tarafında var. Çok bilinen NAFTA, Avrupa Birliği, Asya Pasifik Anlaşması bir tarafa, işte bizim önderliğimizde kurulan Karadeniz İşbirliği, Körfez İşbirliği, Arjantin, Uruguay, Paraguay ve Brezilya'nın oluşturduğu birlik, ECO, EFTA vesaire. Yani, şöyle bir baktığınız zaman, dünyada hemen hemen bütün ülkeler, gelir seviyelerine, kültür sevi-

Tabii, biz ne yapacağız derken, öncelikle şunu söylemek mecburiyetindeyim. Yapacağımız tek ve en önemli şey, bir mantalite reformu, değişikliği. Buna geçenlerde bir değerli arkadaşım, "düşünce reformu" demiş; "düşünce tarzı reformu" diyelim isterseniz.

yelerine bakılmaksızın kendilerini bir birlik içerisinde bulmak ihtiyacını hissetmişler. Bu bir ihtiyaçtan doğmuş. Her şey ihtiyaçtan doğar, bu da bir ihtiyaçtan doğmuş. Şimdi bunu aşıyoruz ve tekrar söylüyorum, altyapısını böylece oluşturduktan sonra küreselleşmeye gidiyoruz. Bizi buraya götüren, gayet tabii ki muhtelif grupların çıkarlarıdır, ama, işte bu çıkarları mümkün olduğu kadar birbirleri üzerinde egemenlik tesis etmeden insanlık için en iyi şekilde kullanma yollarını aramaktır. Tabii, bu bağlamda söylenecek bir sürü söz var; belki ikinci kısımda söyleyeceğiz. Şimdi, küreselleşme ile Türkiyemizin nasıl bir uyum sağlayabileceği konusu bence çok daha önemli. Çünkü, küreselleşme konusunda hakikaten tartışılacak bir şey yok. Kendimizi bunun dışında tutmak imkânımız da yok. Bu bizim tercihimiz de olamaz. Onun için biz ne yapacağız? Tabii, biz ne yapacağız derken, öncelikle şunu söylemek mecburiyetindeyim. Yapacağımız tek ve en önemli şey, bir mantalite reformu, değişikliği. Buna geçenlerde bir değerli arkadaşım, "düşünce reformu" demiş; "düşünce tarzı reformu" diyelim isterseniz. Ne dersiniz deyin, ama, biz uyum sağlamak için kendimizi tanımamız lazım, daha iyi tanımamız lazım. Burada bir sürü genç arkadaşlarımı görüyorum, onlara hitap etmek istiyorum. Çünkü bu görev daha çok onlara düşüyor. Biz çok gayret ettik zamanında, hâlen de devam ediyoruz, başaramadığımız şeyler var, belki başarılabildiğimiz şeyler var ama onlar çok daha az. İşte bu genç arkadaşlarımız, değerli hocalarımızın yetiştirmekte olduğu genç arkadaşlarımız inşallah bu gerçekleri, bu dünya gerçeklerini görerek mantalite değişikliğine, mantalite reformuna uyum sağlayacaklardır, onlar yapacaklardır bu reformu. Şimdi bakın, bu Gümrük Birliği konusundan sonra, karşımıza ne gibi şeyler çıktı? Şuraya kısaca not ettim, hatırlatmak için söylüyorum sadece. İşte Telif Hakları Kanunu, Patent Hakları Kanunu. Bizde 1879'da meğerse Patent Kanunu çıkmış, ama 1879'dan beri de değiştirilmemiş. 1879'da çıkarılmış olan bir Patent Kanunu ile küreselleşme olayı içerisinde onlara uyum sağlamamız herhalde mümkün değil. Arkasından, Markaların korunması, sıralı mülkiyet haklarının korunması, coğrafi işaretlerin korunması, rekabetin, tüketicinin korunması; onun yanında, Devlet İhale Kanunu'nun bazı maddelerinin değişikliği, Gümrük Kanunu vesaire. Şimdi, bunları bir zaruret olarak karşımızda görüyoruz. Bunların bir kısmını geçen dönem meclis birazcık konuştu, birazcık konuşmadı; sonunda bazıları kanun hükmünde kararname olarak çıktı. Sayın Baykal da sorumluluk taşıyordu, bu kadar çıkartabildik. Çıkartmak kâfi mi? İşte o noktaya gelmek istiyorum. Biraz evvel söylediğim husus budur. Biz bu kanunların hepsini çıkartırız efendim, kanun hükmünde kararname olarak çıkartırız, Mecliste tartışarak veya tartışmadan çıkartırız; ama bunları uygulamak çok mühim. Acaba, bunları uygulayacak mekanizmalar var mı? Yani, bir tüketicili koruma kanununu veya kanun hükmünde kararnameyi çıkartmışsınız ama, onun birinci gereği olan komisyonu kurmamışsınız mesela; o zaman yürümüyor. O zaman nasıl uyum sağlayacaksınız? Oysa, çok değerli dinleyiciler, biz Türkiye olarak çok büyük avantajlara sahibiz. Nasıl avantajlara sahibiz? Bir kere içinde bulunduğumuz coğrafi duruma şöyle bir bakalım. Biraz evvel bahsettiğim 90-91 olaylarından sonra dünyada bir yeni dünya düzeni kurulmaya çalışıldı. Aslında,

ben buna yeni dünya düzensizliği diyorum. Çünkü, gayrellere rağmen bir düzen yerine ortaya ve karşımıza çok belirgin bir düzensizlik çıktı, bir istikrarsızlık çıktı. Komşularımıza bakın, bizden başka hakikaten demokrasiye inanmış bir tek ülke sayabilir misiniz? Var mı? Demokrasiyle, gerçek demokrasiyle idare edilen komşularımız var mı? Eğer Yunanistan'ı söylüyorsanız, bence Yunanistan da o kadar demokratik değil. Yani, Avrupa onları demokrasinin kalesi, medeniyetin kalesi gibi görüyor ama, işte oradaki olayları da görüyorsunuz, izliyorsunuz. Oysa bizim tarihimize bakın; koskocaman bir tarih, tarihle beraber namütenahi bir kültür ve bir medeniyet zenginliği. Bu medeniyet zenginliği nereden geliyor?.. Bu medeniyet zenginliği, çok değişik etnik guruplardan oluşturduğumuz mozaiklin bize verdiği en büyük avantaj, en büyük varlık. Buna az daha "miras" diyecektim." İlyi ki demedim. Çünkü, hâlâ yemmediğine inanıyorum, hâlâ üzerinde iki elimizle sıkı sıkı tutmak mecburiyetinde olduğumuz değerler olduğuna inanıyorum. Bakınız, İstanbul, -benim bildiğim kadar en azından- dünya üzerinde tek şehirdir ki, üç kutsal kitabın inananları aynı bahçe içerisinde birbirlerine sevgi ile, saygıyla yaklaşıp, kutsal günlerinde ister cuma olsun, ister pazar olsun, ister Şabal zamanı olsun; yani sinagoguyla, kilisesiyle ve camisiyle bir arada yaşayabilmıştır, asırlar boyu yaşayabilmıştır, hâlâ bugün de yaşamaktadır. Bu, medeniyetin ölçüsü değil midir? Yani, bizi bu konuda tenkit etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Biz böylesine medeni bir ecdada sahipken, böylesine büyük varlıkları üzerimizde taşıırken, küreselleşmede çok fazla zorlanacağımızı zannetmiyorum, şayet, biraz evvel söylediğim gibi katalanımızı biraz değiştirtsek. Sözlerimi bitireceğim, ama müsaadenizle şununla bitireceğim: Bakınız, bugün en büyük zorluklarımızdan biri... Küreselleşme denince, güçlü devlet "küçük ama güçlü devlet" kavranı da bunun içerisinde, "özelleştirme" de bunun içerisinde vesaire. Ama, gelin görün ki, bunun karşısında öyle güçler var ki, o güçlerin de öyle dayanakları var ki, bunları aşmak fevkalade zor. Değerli dinleyenler, size, hâlen meriyette olan ve meriyette olduğu için de haklı olarak, Danıştay'ın da, Anayasa Mahkemesi'nin de birtakım reformların oluşumuna o gerekçe ile mani olduğunu üzüterek gördüğümüz menafii umumiyeye müteallik imtiyazat hakkındaki kanunun birinci maddesini sadece bir örnek olarak okumak istiyorum. Kabul Tarihi: 10 Haziran 1326. Yani 1910'a tekabül ediyor. Yayımlandığı İskvimi vakayı (aynen okuyorum); Tarih 24 Haziran 1326. Yayımlandığı düstur: Tertip- 2, Cilt- 2, Sayfa 362 "Madde 1: Evvela her ne suretle olursa olsun devletçe hâlen ve atiyen İaahhüdatı mallyeyi tazammun ve emval ve emlakı umumiyenin sarf ve tahsisini istilzam etmeyen, saniyen bütçeye dahil bir hizmetli umumiyeye taalluk eylemeyen, salısen işbu kanunda tasrih olunan muafiyattan gayri muafiyatı muhtevi bulunmayan, rabian kavanini meriye ahkâmının tadil ve tagyirini müstelzim olmayan, hususen vilâyet devairi belediyesinin teşkilatına dair vazedilecek kavanin ile ifası hükümeti mahalliyenin daire-i salahiyetlerinde bulunmayacak olan menafii umumiyeye müteallik imalat imtiyazı doğrudan doğruya kuvvel icraiye tarafından verilecektir."Eğer anlaşıyorsanız, lütfen bana da anlatın. Ama, biz bugün bu kanunla hâlâ yönetilmekteyiz. Çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz çok teşekkür ediyoruz Sayın Faralyalı'ya. Yani, en azından bu metnin Türkçeleştirilerek bir kez daha meclisten çıkarılmasında yarar var.

Efendim, şimdi sözüz Dış Ticaret Müsteşar Yardımcısı Sayın Güven Erdal'a vermek istiyorum.

Söz sizde efendim

GÜVEN ERDAL- Teşekkür ederim sayın başkan.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin "Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar Sürecinde Türkiye" konulu paneline Dış Ticaret Müsteşarlığı'nı temsil eden katılmaktan büyük bir mutluluk duymaktayım.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, idolojik ayrımlara dayanan kutuplaşmaların çözülmesi ve ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması şeklinde somutlaşmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde Birleşmiş Milletler kurulmuş, ayrıca, İMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar ve GATT, dünya ekonomisinde piyasa kurallarının işlenmesini sağlayacak amaç ve araçlarla donatılmıştır. Tüm bu örgütlenmelerle birlikte, dünyada hem bir küreselleşme, hem bir dayanışma ortamı yaratılmaya çalışılmış. Bu kapsamda, haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki süratli gelişme, dünyayı ekonomik, siyasi ve kültürel küreselleşmeye doğru yöneltmiştir. Diğer taraftan çok taraflı üretim, ticari ve finansal ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, beraberinde, benzer özelliklere sahip olan ve aynı coğrafi bölge içerisinde bulunan ülkeleri güçlerini birleştirme yönünde yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmiştir. Bu çerçevede, dünya ticaretindeki bütünleşmenin bölgesel bütünleşmeler yoluyla mı; yoksa GATT kapsamındaki çok taraflı görüşmelerle mi gerçekleştirilebileceği yönünde uzun zamandır devam eden tartışmalar, özellikle Uruguay Round sonrası Avrupa Birliği ve NAFTA'nın genişlemesi, Arjantin, Paraguay, Uruguay ve Brezilya'nın taraf olduğu Merkusar Serbest Ticaret Anlaşması'nda ve Asya Pasifik ve Ekonomik Birliği'nde gözlemlenen hareketlilik, dünya ticaretindeki bütünleşmenin bölgesel ekonomik birliklerin entegrasyonu ile gerçekleşeceğini savunan görüşlere ağırlık kazandırmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü bu bütünleşme sürecinde etkin bir platform olacaktır.

Küreselleşme hareketinin mekanizmaları olan Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar dünya siyasi ve ekonomik yapısını denetleyebildikleri, sorunlara etkili çözümleri zamanında üretebildikleri, ülkelerin çıkarlarını koruyabildikleri ve bu suretle bölgesel entegrasyon hareketlerine karşı geçerli bir alternatif oluşturabildikleri sürece varlıklarını sürdürerek, küreselleşme sürecinin ba-

şarısına katkıda bulunabileceklerdir.

Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin, Dünya Ticaret Örgütü hükümlerine uygun biçimde aralarında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma olanaklarını araştırmakta olmaları, dünyanın ticari kutuplaşmalara doğru ilerlediği yolundaki tezleri en azından kısa vadede geçersiz kılmaktadır. Daha muhtemel görülen senaryo, ülkelerin yalnızca kendi çıkarlarını korumak için dahi olsa, giderek daha liberal hale gelen bir ticaret ortamının yararlarını ve bunu sağlamak için global düzeyde uyum içinde hareket edilmesinin gerekliliğini kabul etmiş olmalıdır. Gelişmekte olan ülkeler arasında oluşturulan entegrasyonlardaki temel hedefler, toplu satın alma gücü ve pazarlık gücünü artırmak, ticaret ve ekonomik reformları hızlandırmak, bölge içi ticaretin ve ekonomik gelişme için işbirliğinin artırılması suretiyle refahı yükseltmek, sanayide çeşitlendirmeye gitmek suretiyle kaynakların daha etkin kullanımını sağlamaktır. 1948-1994 yılları arasında kalan dönemde GATT'a bildirilen bölgesel entegrasyon anlaşmalarının sayısı 109'a ulaşmıştır, 1990-1994 yılları arasında 33 adet bölgesel Entegrasyon Anlaşması GATT'a bildirilmiştir. Böylece, Uruguay Round sürecine paralel olarak yeni entegrasyon girişimleri yanı sıra, mevcut bölgesel entegrasyon anlaşmalarında da derinleşme ve genişleme eğilimleri gözlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana, gerek global, gerek bölgesel bütünleşme hareketlerine önem vermiş ve katılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin yer aldığı en önemli bölgesel bütünleşme hareketi Avrupa bütünleşmesidir. Türkiye'nin bu sürece dahil oluşu, 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile resmen başlamıştır. 1970'li yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılara paralel olarak Türkiye büyük ölçüde içine kapanmış ve bir yandan ekonomide ağırlıklı olarak ithal ikamesine dayalı bir sistemi benimserken, aynı zamanda Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yönelik yükümlüklerini dondurarak bir anlamda ilişkilerini askıya almıştır.

1980'li yıllarda ise, Türkiye'de piyasa ekonomisine, serbest rekabete ve dışa açılmaya dayalı yeni bir ekonomik sisteme geçiş çabaları ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Avrupa Topluluğu ile ilişkileri de normale döndürebilmek amacıyla, askıya alınmış bulunan yükümlülükler hızlandırılmış, bir takımle yeniden yerine getirilmeye başlanmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye 1.1.1996 tarihli itibarıyla Avrupa Birli-

Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa Birliği'nin, Dünya Ticaret Örgütü hükümlerine uygun biçimde aralarında bir serbest ticaret bölgesi oluşturma olanaklarını araştırmakta olmaları, dünyanın ticari kutuplaşmalara doğru ilerlediği yolundaki tezleri en azından kısa vadede geçersiz kılmaktadır.

ği ile Gümrük Birliği'ni oluşturmuştur. Türkiye Gümrük Birliği'ni, Avrupa Birliği'ne tam üye olmak ve dünya pazarlarında rekabet gücünü artırarak ekonomisini güçlendirebilmek için bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Zira, rekabet koşullarının giderek ağırlaştığı ve global düzenlemelerin her zamankinden daha güçlü ve kesin olduğu günümüzde, ülkelerin uluslararası pazarlarda ayakta kalabilmeleri, koşullara uyum sağlayabilmeleri ile doğrudan ilişkilidir.

Gümrük Birliği, Türkiye'nin bu hedefe ulaşabilmesini sağladığı ölçüde başarıya ulaşacaktır.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin bir gereği olarak atacağı adımlar, aynı zamanda Uruguay Round Nihai Sened'i kapsamında kurulan ve 125 ülkenin taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu üyelerinden biri olarak yerine getireceği yükümlülüklerle paralellik arzettiğinden, dünya ticaretinin liberalleşme sürecine ve bu süreçte ülkemizin konumunu güçlendirmesine de hizmet edecektir. Uruguay Round Nihai Sened'i'nde belirlenen uluslararası ticaretin işleyişine ilişkin genel kurallar ile kriterler, doğal olarak dünya ticaret hacminin yarısını alında tütan Avrupa Birliği'nin ilgili mevzuatı ve uygulamalarından çok farklı değildir.

Zira, bu kuralların belirlenmesinde Avrupa Birliği'nin çok önemli rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda, Gümrük Birliği'nin kapsadığı alanlarda Avrupa Birliği'nin ilgili mevzuatını ve uygulamalarını yakından takip eden ve bu konudaki uyum çalışmalarını yürüten Türkiye Round sonuçlarını daha kolaylıkla uygulayabilecekler.

Diğer taraftan, siyasi açıdan Sovyetler Birliği ve yakın çevresindeki çözülme, Avrupa Birliği'ni merkezi ve Doğu Avrupa yönünde; Türkiye'yi ise Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya yönünde çaba göstermeye sevk etmektedir. Topluluk merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine katılma stratejisi çerçevesinde ekonomik destek verirken, Türkiye de bölgesinde piyasa ekonomisi, siyasi çoğulculuk ve laik devlet anlayışının savunuculuğunu yapmakta, ekonomik ve ticari alanda bölgesel işbirliği imkânlarını arttırmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede, Gümrük Birliği partnerleri için geniş bir pazar oluşturma yanı sıra, gerekli ekonomik dinarizmi gösterebildiği takdirde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bölge ülkeleri arasında sınıal, ticari ve mali ilişkiler bakımından üstleneceği köprü işlevini güçlendirecektir.

Doğu Bloku ülkelerinde 1989 yılında başlayan demokratikleşme ve pazar ekonomisine geçiş sürecine paralel olarak, Türkiye, aralarında tarihsel ve kültürel açılardan yakın bağları olan Türk Cumhuriyetleri'nin de bulunduğu bu ülkelerin dünya ile bütünleşme sürecine, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kurulması ve ECO'nun yeniden yapılandırılması suretiyle katkıda bulunmuştur.

Türkiye, İran ve Pakistan arasında 1977 yılında kurulan Kalınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın yerini, 1985 yılında "ECO" Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'na bırakması ile birlikte bir ECO tercihli ticaret sistemi tesisi, ECO Yatırım ve Kalınma Bankası kurulmasıyla ilgili hazırlık çalışmaları sürdürmüştür. ECO'nun bu alanlarda sürdürdüğü faaliyetlerin,

çoğu kez gerekli fizibilite etüdüleri yapılmadan başlatılmış olması nedeniyle öngörülen hedeflerin oldukça gerisinde kalması üzerine, teşkilata etkinlik kazandırmak amacıyla bazı yeni tedbirler alınmış ve teşkilat gerekli hukuki temele ve daha rasyonel bir yapıya kavuşturulmuştur.

Şubat 1992'de Afganistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Kazakistan'ın da katılımıyla üye sayısı 10'a yükselen ECO kapsamında, kurucu üç ülke arasında bazı mallarda tarife indirimleri öngörön sistem kurulmuştur. Bilindiği üzere üç kurucu ülke; Pakistan, İran ve Türkiye'dir.

Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimi olan ve Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın üye olduğu Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesindeki çalışmalar ise, çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların teşviki ve korunması, küçük ve orta ölçekli işletmeler, ticari işbirliği, üye ülkeler özel sektörleri arasında işbirliği gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Ayrıca, bir Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası kurulmuş olmakla birlikte üye ülkelerin karşı karşıya bulundukları ekonomik sorunlar bankanın faaliyete geçiş sürecini yavaşlatmaktadır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye ülkeler arasında bir Serbest Ticaret Bölgesi kurulması hususları üzerinde de durulmasına rağmen, özellikle bu teşkilata üye ülkelerden büyük bir bölümünün henüz belli başlı kurumlarıyla, bir dış ticaret rejimi ve pazar yapısı geliştirememiş olması nedeniyle bu konuda somut bir gelişme kaydedilememiştir.

Diğer başarısızlık nedenlerini ise, siyasi çıkarların ekonomik çıkarların önünde yer alması, ekonomilerin ve sektörlerin birbirlerini tamamlamayı nitelikte olmamaları, bölge içi ticaretin düşük düzeyde kalması, finansman yetersizliği ile ulaşım ve iletişim ağlarının yetersizliği şeklinde özetlemek mümkündür.

Bu çerçevede henüz Türk cumhuriyetlerinin Dünya Ticaret Örgütü üyesi olmaması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve ECO bünyesinde uluslararası normlara uygun bir entegrasyonun oluşturulmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte bugüne kadar atılan adımlar ekonomik ve ticari entegrasyonun sağlanmasında yetersiz görülse bile, bütün bu çabaların dinamik bir sürecin başlangıcı olduğu düşünülmektedir.

Teşekkür ederim

OTURUM BAŞKANI- Sayın Erdal'a biz teşekkür ediyoruz. Panelimizin bu bölümündeki son konuşmacı, Sayın Çağlayan; buyurun efendim.

ADNAN ÇAĞLAYAN- Sayın başkan, çok değerli misafirler, ben de hepinizi gerek şahsım, gerekse mensubu olduğum Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları'nın 13 bin çalışanı adına saygıyla selamlıyorum.

Sayın misafirler, benim konumum buradaki panelistlere

nâzaran son derece farklı. Ben bir sanayiciyim ve sanayici olarak olaya bakmak istiyorum ve de bu olaydan nasıl etkilendim, onları sizlere anlatmak istiyorum.

Sayın hocalarımız burada, küreselleşme nedir, bölgesel entegrasyon nedir konusunda uzun uzun tartışılar ve bu tartışmaları da bırakırsak, zannediyorum ki çok çok uzun süreler de devam edecektir.

Ama benim beklemeye tahammülüm yok bir sanayici olarak. Benim, süratle gelişen olaylar karşısında hızla karar alıp, almış olduğum bu kararları da süratle uygulamaya koyup onların neticelerini görmek mecburiyetim var. Dolayısıyla, ben kendime göre bir sanayici olarak küreselleşmeyi, bölgesel entegrasyonu tarif etmeliyim ve onun da uygulamasına geçmeliyim.

Benim için olay son derece basittir. Benim için olay, bir serbest ticaret olayıdır. Yani, ülkelerin kendi hür iradeleriyle bir araya gelerek koymuş oldukları kurallar manzumesi içerisinde mal, hizmet ve emeğin ülkeler arasında herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın serbest bir şekilde mübadele etmesi olayıdır.

Ben olayı bu kadar basit, siyasi olaylardan arındırarak ortaya koyduktan sonra, olayım oldukça kolaylaşmaktadır.

Nedir bunun temelinde yatan başlıca eğilimler? Bir defa bilim ve teknolojiye gördüğümüz çok hızlı gelişimler her şeyi değiştirdi. Bu değişimlerin temelinde yatan olay, araştırma ve geliştirmeye verilmiş olan çok büyük önemdir. Burada şunu görüyoruz: Araştırma ve geliştirmeye verilen önemin sonucunda buluş sayısında çok hızlı bir artış var. Ayrıca, bir buluştan diğerine geçen zaman içerisinde çok büyük bir kısalma var. Ayrıca, bu buluşların da ticari hayata geçişinde çok büyük bir hızlanma var. Bunun sonucu nedir? Bunun sonucu, ürün ömürlerinin azalmasıdır. Yani, piyasaya sunmuş olduğunuz bir ürünün ömrü son derece azalmıştır ve de artık bizim her gün yenilik yapmak mecburiyetimiz vardır.

Ve de böylece ürünlerin ömürlerinin kısaldığı, yenilik yaratma mecburiyetimizin arttığı bir dönem yaşıyoruz. Bir Paşabahçe düşünün ki, her gün piyasaya yıllık ortalama içerisinde 1,6 oranında yeni ürün koymaktadır. Bunu koymadığımız zaman benim piyasada rakiplerimle mücadele etme şansım kalmamıştır.

Buna bağlı olarak yatırımlarımızdaki anlayışlar değişiyor. Eskiden yatırım yaparken, almış olduğumuz makina ve teçhizatın kullanılabilir ve teknik ömrüne bakardık, artık kullanılabilir ve teknik ömrüne değil, bu makina ve teçhizatla yapacağımız ürünün rekabet edebilir ömrüne bakmak mecburiyetindeyiz. Aksi takdirde, aynı ürünü yıllarca yapmaya devam edersek, ayakta kalma şansımız rakiplerimize göre kalmamaktadır. Ve tabii, burada da yatırımlarımızın geri ödeme sürelerinin

hesabında son derece yeni kıstaslar ortaya çıkmış bulunmaktadır. Üretim ve para arasındaki ilişki tamamen değişmiştir. İki türü para ortada dolaşmaktadır. Bir tanesi, üretime bağlı olmadan nerede kârlılık varsa oraya giden para; ikincisi de üretime bağlı olarak, hangi ülkede kârlı bir yatırım var ise, oraya giden para. Onun da aradığı, ülkede politik istikrar ve can güvenliğinin olması, ekonomik istikrarın olması, hem yetişmiş, hem de göreceli olarak ucuz işçiliğin olması ve de uygun yerel kaynakların olması.

Bunun sonucunda bizim sanayiciyi etkileyen bir olgu da, müşteri-üretici arasındaki ilişkiler. Biz eskiden sadece üretime bakardık, üretim odaklı olarak çalışırdık. Artık, üretim odaklı olarak çalışmamızın bize getireceği bir fayda kalmamıştır. Tabii bunu söylerken, üretimdeki sorunlarımızı hallettiğimiz sürece kalmamıştır. Artık üretim odaklı değil, pazar odaklı, müşteriye yönelik olarak çalışmak mecburiyetimiz vardır.

Ve bir değer karşılaştığımız çelişki de, bir taraftan maliyetleri aşağıya çekmek için kütesel üretim yapacaksınız, öbür taraftan tüketici eğilimlerinde her gün meydana gelen değişikliklere de uyabilmek için onlara özgün ürünler üreteceksiniz. Bu da bizim açımızdan önemli bir sorun yaratmaktadır. Bütün bunların gelişimlerinin sonucunda sanayicinin karşılaştığı önemli olay rekabet olayıdır. Bu rekabet de bizim tarafımıza göre hâkimiyetçi rekabet olayıdır. Yani, rakibini yok edeceksin, rakibine ayakta durma şansı tanımayacaksın. Eğer bunu beceremiyorsan onunla işbirliğine gideceksin, joint venture'ler, müşterek birlikler yapacaksın. Aksi takdirde onlar seni yutacaklar.

İşte bu olguların, bu gelişimlerin ışığı altında bizim sanayici olarak politika ve stratejilerimizde en önemli değişikliğimiz, bu entegrasyonların, bütünleşmelerin sonucunda en önemli politika ve strateji değişimimiz, artık ulusal ölçekte düşünmeme mecburiyetimizin ortaya çıkması olmuştur. Artık biz global boyutlarda düşünüp, yerel boyutlarda hareket etmek mecburiyetindeyiz. Yani, ben ürünümü eskiden Türkiye piyasası içinde bir Alman ürününe, bir İtalyan ürününe, bir Fransız ürününe karşı müdafaa ederken, artık bundan böyle Fransa'da Fransız ürününe karşı, Alman ürününe karşı, İtalyan ürününe karşı da korumak mecburiyetindeyim. Yani, yerel üretim yapıp global olarak hareket etmek mecburiyetiyle karşı karşıyayım.

Tabii, üretim süreçlerinde demin bahsetmiş olduğum temel

Benim için olay son derece basittir. Benim için olay, bir serbest ticaret olayıdır. Yani, ülkelerin kendi hür iradeleriyle bir araya gelerek koymuş oldukları kurallar manzumesi içerisinde mal, hizmet ve emeğin ülkeler arasında herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın serbest bir şekilde mübadele etmesi olayıdır.

değişimler nedeniyle de çok önemli gelişmeler olmuştur. Ve de teknolojiye meydana gelen bu değişimler bizi çok değişik boyutlara götürmüşlerdir. Eskiden mevcut olan üretim-istihdam ilişkileri artık bugün kopmuştur. Üretimde çok hızlı bir artış vardır, fakat buna mukabil istihdamda çok önemli bir azalma vardır. Ben, 1989 yılında 759 bin ton camı 18 bin kişiyle üretirken, bugün 1 milyon 100 bin ton camı 13 bin kişiyle üretiyorum; yani 6 bin kişilik bir tasarımla üretiyorum. Bu da mekanizasyonun ve teknolojinin bize sağladığı oldukları imkânların bir sonucudur.

Değerli konuklar, tabii bunların çok çok detayları var. Bunları tartışabiliriz. Ama ben size bölgesel entegrasyonun ve küreselleşmenin bir sonucu olduğuna inandığım Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları bu uyumu nasıl sağlamıştır ve hangi uyumlardan geçerek bugün bulunduğu noktaya gelmiştir, kısaca da bunları anlatmak istiyorum.

Topluluğumuzun 61 yıllık bir mazisi var. 3 ana kolda işte çalışıyoruz. Bunlardan bir tanesi cam ve cama bağlı her türlü ürün, ikincisi metal bölümü, yani kendi kalıplarımızı dökeri bir döküm fabrikası, kalıpları işleyen makine kalıp fabrikaları, tezgâh üreten fabrikalar ve de üçüncüsü kimyasallar. Bizi hep camcı olarak bilirsiniz ama, kimyasallar grubumuz Türkiye'de Petkim'den sonra ikinci büyük kimyasal komplekstir. Soda ve Kromsan'a da bu nedenle değinmek istiyorum.

Değerli misafirler, topluluğumuz Türkiye'de değil, dünyada yatay ve dikey entegrasyonunu geliştirmiş olan ve tamamlamış olan tek cam kuruluşudur.

Sizi şöyle bir 1990 yılına kadar geriye götürmek istiyorum ve de oradan bugüne nasıl geldiğimizi özetlemek istiyorum. Çünkü vaktimiz çok kısa.

O tarihte 55 yıllık mazisi olan Şişe Cam hantal bir bünyeye sahipti. 55 yılın kültürü, yaklaşımları bünyesinde birikmiş vaziyette idi. İçinde bulunduğu ortam; çok düşük bir ithalat var, yani gümrük duvarları arkasında tamamen korunan bir vaziyette. Ne üretirsen satarsın anlayışı, yani satışta hiçbir sıkıntı yok, ama yurt içi satışta sıkıntı yok.

Fiyat anlayışımız çok farklı; fiyat eşittir maliyet artı kâr. Yani, kârınız düştüğü zaman hedefinize ulaşamıyorsanız fiyatlarınızı artırabilirsiniz ve de bu çok rahat bir şekilde piyasa içerisinde hazzolur gider.

Yurt içi ve yurt dışı fiyatlarımız arasında çok büyük farklılık vardı. Yurt içi fiyatlar yurt dışına nazaran çok daha yüksek. Çünkü, şartlar böyle emrediyor. Ayrıca grevsiz bir ortam içerisinde yaşıyoruz, 12 Eylül'ün getirmiş olduğu bir ortam, sendikalar sorunlar yok, ücretleri artırma sorunumuz yok, üretim odaklı bir hava içerisindeyiz, bürokratik bir yönetim anlayışı ve de merkezi bir yönetim anlayışı.

Fakat buna karşılık da topluluğumuzun çok çok önemli potansiyelleri var. Bir defa çok kaliteli bir insan gücü var ve o tarihte 55 yıllık bilgi birikimi var ve bu bilgi birikimi çok iyi saklanmış, nesilden nesile intikal ettirilen bir bilgi birikimidir. Çok önemli bir ihracat deneyimimiz var, ihracat yapıyoruz, yurt dışı piyasaları biliyoruz. Takım çalışması anlayışımız

var ve de planlı yönetim yaklaşımımız var. Bunlar da bizim önemli avantajlarımızdan bir tanesi.

Bir diğer çok önemli avantajımız da, Türkiye ve Türkiye'deki hiçbir kuruluş Avrupa Birliği'ne girmeden, bu topluluk Avrupa Birliği'nin içerisine girmiş. Nasıl girmiş? Avrupa Birliği içerisinde kendisini ilgilendiren komitelerin içerisinde görev alarak girmiş. Örneğin, Avrupa Birliği'nin çok önemli komiteleri vardır. Bunlardan bir tanesi Cam Sanayii Daimi Komitesi'dir, yani Avrupa Birliği'nde cam sanayiiyle ilgili olarak alınacak kararların oluşturulduğu bir komitedir, biz bu komitenin içerisindeyiz, o tarihlerde ve halen.

Hatta bu komitenin alt komitesi olan teknik komitenin de başkanlığını biz yapıyoruz; Türkiye daha Avrupa Birliği içerisinde değil. Ve de orada bizimle birlikte Avrupa cam devlerinin teknisyenleri çalışıyor. Bugün de yine Avrupa Cam Ev Eşyası Komitesi'nin, ki çok önemli bir komitedir, züccacıye konusunda çalışır; bu komitenin başkanlığını da yine benim başkan arkadaşlarımdan bir tanesi götürmektedir. Ve böylece biz ta o tarihlerde çok büyük bir avantaj sağlamışız, o topluluk içerisinde alınacak olan kararları biliyoruz, kararları da etkileme durumuna geliyoruz.

İşte böyle bir hava içerisinde ben ne yapmalıydım?

Benden önceki yönetim, o günün koşulları içerisinde de son derece başarılı olmuş bir yönetim ve benim de bu başarının üzerine yeni bir başarı koyabilmem lazım ama, şartlarım çok farklı. Bir şeyler yapıp bu müesseseyi sarsıp, bu müessesenin 55 yıllık kültürünü değiştirmem gerekiyordu.

İşte tam bu sırada beni kurtaracak olan felaketler zinciri başladı.

Neydi bu? 1990 yılında ocak sabahında kalktığımız zaman bir baktık ki gümrük duvarları büyük ölçüde aşağıya çekilmiş. Artık ithalat başlamış, bizim alışık olmadığımız bir durum.

Ve hemen arkasından bir Körfez krizi, piyasalar daralıyor talepler ortadan kalkıyor. Ve bizim kendi bünyemizde, dünyanın hiçbir ülkesinde izabe sanayisinde görülmeyen 47 günlük bir grev ve de bazı işkollarında teknoloji noksanlığı. İşte bu durum benim işime gelmektedir sayın misafirler. Belki size biraz farklı görünür ama, böyle bir müesseseyi sarsabilmek için işime geldi ve de oturduk kara kara düşündük ve dedik ki, hedefimizi koymalıyız.

İşletmelerde biliyorsunuz genelde hedef, kârın maksimizasyonu olayıdır. Ama biz bunu ikinci plana aldık.

Dedik ki, bizim hedefimiz başka bir şey olmalıdır ve bu hedef bizi kârın maksimizasyonuna götürmelidir. Ve burada hedefimizi rekabet olarak koyduk. Ve dedik ki, biz Türkiye Şişe Cam Fabrikaları'nı Türkiye'de ve uluslararası piyasalarda rekabet edebilir, bu rekabeti de dayanılabilir bir maliyetle yapan ve de uzun vadeli yapan bir kuruluş haline getirmeliyiz. Ve bundan sonra gerisi gelmeye başladı.

Rekabetin biliyorsunuz üç önemli ögesi var:

- 1- Kalite,
- 2- Fiyat,

3- Hizmet,

Kalite yönünden bizim bir karar vermemiz gerekiyordu. Çünkü her insana göre kalite olayı farklıdır. Bana göre bu cam çok kaliteli olabilir, ama size göre olmayabilir. Bu, kişilerin değer yargılarına, sosyal bünyelerine, gelir seviyelerine, görgülerine, tecrübelerine, eğitimlerine göre değişen bir olaydır.

Biz dedik ki, mademki biz Avrupa Birliği içerisine gireceğiz, bu entegrasyona dahil olacağız, dolayısıyla bizim kalitemiz Avrupa kalitesi olmalıdır ve tek bir kalitemiz olmalıdır. Dolayısıyla, topluluğumuzda bugün tek bir kalite vardır, ikinci kalite diye bir olay yoktur. İhracat fazlası diye bir olay yoktur, defolu diye bir olay yoktur. Bu bardağı Türkiye'de de bu kalitede alırsınız, Almanya'da da bu kalitede alırsınız, Japonya'da da bu kalitede alırsınız.

İkinci olayımız fiyatı. Fiyatlarımızı aşağıya çekebilmek için maliyetlerimizi aşağıya çekmemiz gerekmekteydi. Bunun için de yapmamız gereken; bir, kapasitemizi artırmamız, iki, teknolojimizi geliştirmemiz; üç, mekanizasyona gitmemiz. Ve de yapmış olduğumuz yatırımlar sonucunda öyle bir noktaya geldik ki, bugün iddiayla söyleyebiliriz, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları'nın bütün fabrikalarında, dünya cam sanayiinde en son hangi teknoloji varsa bizde de o teknoloji vardır. Hatta ve hatta iddia ediyoruz, züccaciye de bizim teknolojimiz Avrupa'nın da, dünyanın da üzerindedir. İşte bu dönem içerisinde bir de organizasyonumuzu değiştirdik. Bir İngiliz kuruluşuyla birlikte, bu 55 yıllık köhneleşmiş katı organizasyonu değiştirerek, yalın, esnek organizasyonlara dönüştürdük. Ve de 1989-1995 dönemi içerisinde topluluğumuz tam 1 milyar dolarlık yatırımı gerçekleştirdi. Ve de dünyada IFC'nin Uluslararası Finansman Kurumu'nun en önemli müşterisi haline geldik. İş gücümüzü 18 binden 12 bine indirdik. Bu da mekanizasyonun sonucuydu. Çünkü o tarihte şu gördüğünüz bardağı bizim makina ile yapmamız mümkün değildi. İşçi elinde pipoyla onu üfleyle üfleyle yapıyordu, bunu yapmamız mümkün değildi. Bugün artık bunu elle değil, tamamen makinayla yapıyoruz. Gördüğünüz bu sürahileri hiçbir şekilde makinayla yapmamız mümkün değildi, getirmiş olduğumuz teknolojilerin sonucu bunu gerçekleştirdik.

Cam üretimimizi 755 bin tondan, 1 milyon 100 bin tona çıkardık. Soda üretimimizi 440 bin tondan 520 bin tona çıkar-

dık, maden üretimimizi de 560 bin tondan 800 bin tona çıkardık. Kişi başına ciromuz 39 bin dolardan 72 bin dolara yükseldi; Türk Lirası olarak 83 milyon liradan 4 milyar liraya yükseldi. Kişi başına üretimimiz de, 79 tondan 155 tona yükseldi.

Ve sonuçta bugün gündemimizde 12 tane doğrudan doğruya cam üreten, 8 tane cama girdi veren, 12 tane de Mali Ticari Kuruluşlar Pazarlama Finansman Şirketleri olmak üzere 32 kuruluşu barındırıyoruz. 13 bin çalışmamız var, 107 ülkeye ihracat yapıyoruz. 1995 yılı ihracatımız 385 milyon dolar, 1995 yılı yatırımımız 255 milyon dolar, 1996 yatırımımız 485 milyon dolar ve bu yatırımlar başlamıştır ve devreye de arka arkaya girmektedir.

Değerli misafirlere, sonuç olarak şunu söylüyorum: Günümüz koşulları içerisinde, içinde bulunduğumuz bu koşullar içerisinde sermaye yetmezliği, teknoloji noksanlığı, insan gücü eksikliği gibi gerekçeleri arkamıza alarak onlara sığınmak artık mümkün değildir. Yaratıcı, örgütleyici, becerikli olan her kişi veya kurumun bugünkü dünya koşulları içerisinde, isterse, uğraşırsa her türlü imkânı elinin altına getirebileceğini biliyoruz ve bunun da bir örneği olarak Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları'nı gösteriyoruz.

Hepinize teşekkür eder saygılar sunarım. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Sayın Çağlayan'a teşekkür ediyoruz, 15 dakika sonra yine burada birlikte olmak amacıyla panele ara veriyoruz efendim. _

OTURUM BAŞKANI- ..böylece saat 5'i bulacağız, ondan sonraki yarım saatte sorulara ve dar kapsamlı yorumlara özgüleyeceğiz. Sorusu olan arkadaşlarımız, değerli konuklarımız varsa, değerli panelistlerimize iletcekler. Ondarı sonra da en geç 17.30'da panelimizi noktalayacağız.

Şimdi bu kez ters istikametten başlayalım.

Aynı zamanda kendisi bir Uzak Doğu yolculuğuna çıkacaklar, uzun bir yolculuk; önce Sayın Çağlayan'a sözü veriyorum. Buyurun Sayın Çağlayan.

ADNAN ÇAĞLAYAN- Teşekkür ederim sayın başkan.

Çok değerli misafirlere, tabii ben biraz evvelki anılatımda oldukça pembe bir tablo çizdim, gerçekleri ortaya koydum. Ama, acaba içinde bulunduğumuz ortam bu kadar gülülük

gülistanlık mı? Bunun da cevabını vermemiz lazım. Maalesef öyle değil. Özellikle ekonomik istikrarsızlığın getirdiği, altyapı yetersizliğinin getirdiği çok ciddi sorunlarla karşı karşıyayız. Ve bir de, biz Gümrük Birliği'ne kendi kurallarımız içerisinde hazırlandık, ama bugün karşımıza Avrupa Birliği'nin bizim bilmediğimiz kuralları gelmeye başladı.

Demin, 5 yılda 1 milyar dolarlık yatırım yaparak teknolojilerimizden geliş-

Yapmış olduğumuz yatırımlar sonucunda öyle bir noktaya geldik ki, bugün iddiayla söyleyebiliriz, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları'nın bütün fabrikalarında, dünya cam sanayiinde en son hangi teknoloji varsa bizde de o teknoloji vardır. Hatta ve hatta iddia ediyoruz, züccaciye de bizim teknolojimiz Avrupa'nın da, dünyanın da üzerindedir.

İrdiğimizi, maliyetlerimizi aşağıya çektiğimizden bahsettim. Biz kendi bünyemizde içerisinde kendi kontrol edebileceğimiz parametreleri kontrol ederek rekabet edebilir bir düzeye geliyoruz. Ama, bizim kontrol edemediğimiz parametreler var, bunlar da bizim dışımızda. Bunların en önemlisi de enflasyon oranı.

Siz uğraşıyorsunuz, parametrelerinizi, maliyetlerinizi aşağıya çekiyorsunuz. fakat yıl sonu geldiğinde yüzde 150, yüzde 85-90 oranlarında enflasyonla karşılaştığınız anda, sizin bütün maliyet düşürme çabalarınız kalkıp gidiyor. Çünkü işçi bunu refah payıyla birlikte sizden istiyor. Ama benim malımı sattığım Almanya'da böyle bir olay yok. Benim rakibimin ülkesinde böyle bir olay yok. Çünkü, orada enflasyon yüzde 3 veya 4. Sizin maliyetlerinizdeki bu artışı ihracatta fiyatlarınıza inkâs ettirmek durumuna geldiğinizde kesinlikle bunu kabul ettiremiyorsunuz. İç ve dış fiyat dengesini de sağlamış olduğunuzdan, içeride de istediğiniz gibi zam yapamıyorsunuz. Çünkü, aksi takdirde müthiş bir ithalat baskısıyla karşı karşıya kalıyorsunuz.

Altyapı yetersiz, aynı kuldarda rakiplerimizle koşmuyoruz; benim rakiplerimin fabrikalarının içerisinde demiryolu gidiyor. Ama ben maalesef Tekirdağ'da, Trakya'da bulunan fabrikalarımın hemen burnumun dibinde bulunan Tekirdağ Limanı'ndan ihracat yapamıyorum, çünkü liman yetersiz. Liman yetersiz olduğu gibi, ithalata ihracattan daha fazla bir önem verildiğinden, ithalatçılar o limanı dolduruyor. Ve ben cam gibi hassas, kırılabilir bir malı yüklüyorum, getiriyorum, köprüden geçiriyorum. Haydarpaşa Limanı'na indiriyorum ve tekrar bindirerek ihracat yapıyorum. Bu da çok enteresandır; Ro-Ro'lara bindiriyoruz, Ro-Ro Trieste'ye gidiyor, iki gün sonra benim şoförüm buradan uçağa biniyor, Trieste'ye gidip onu karşılıyor ve oradan tekrar yoluna devam ediyor. Benim rakibimin böyle bir olayı yok.

Bugün Türkiye'de çok ciddi bir enerji sıkıntısı vardır. Elektriklerimiz cayır cayır kesiliyor. Daha geçen hafta Topkapı fabrikasında 1 saat 45 dakika izabe sanayinde elektrik kesildi ve biz şimdi elektrik santrali kuruyoruz. Bir tane de yetmiyor, üç bölgede 3 tane ayrı elektrik santrali kurma mecburiyetim var. Her bir tanesinin de bedeli 30 milyon dolar. Bu benim işim değil. Ben üretim yapmalıyım, elektrikle, altyapıyla uğraşmamalıyım.

Devlet bana diyor ki, sen limanını yapıyorsun, ama liman yapmak benim işim değil.

Bu tür sıkıntılarımızın yanında, son zamanda, yakında duyacaksınız, bütün sanayiciler bağımaya başlayacaklar; bizim bilmediğimiz kurallar başlıyor. Türkiye'de sanayinin geçmiş 70-75 sene, Avrupa'da 300 yıl. Onlar artık sorunlarını halletmişler, bitirmişler.

Mesela bugün diyorlar ki, ilk yapılan Avrupa Birliği komisyon toplantısında, "Artık bizim kurallarımızı uygulayacaksınız," yani "bizim bacalarımızda filtre var, siz de filtre takacaksınız." Maliyet 1 milyon dolar. Artı, işletme maliyeti. Bunu da bizim birdenbire yapmamız mümkün değil. Ama ne yapıyoruz? İşin daha da ötesi var; finansman sağladığımız ulusla-

rarası kuruluşlar krediyl verirken sizden bunu istiyor; hiç alakası olmadığı halde, finansman kuruluşunun işi olmadığı halde bunu da yapacaksınız diyorlar. Ve şimdi biz bunları yapmaya başladık.

Tabii onlar bunu yapmışlar, yıllarca önce yapmışlar. Bizim maliyetlerimiz böylece artacaktır. İkinci ve en önemlisi, onlar bu filtreleri kendileri yaptı için bizim piyasamızda çok önemli bir müşteriye kavuşmuş olacaktırlar.

Bunların dışında, sadece bu bizim için geçerli değil, bakıyoruz diğer sanayilerde de var. Mesela, otomotivde diyorlar ki, sizin lüks otomobil anlayışınızla bizimki farklıdır, dolayısıyla bizimkini kabul edeceksiniz ve de bu vergileri kaldıracağız. dolayısıyla bunlar size serbest olarak girecekler.

Tabii, bunlar için bizim finansmana ihtiyacımız var, bizim zamana ihtiyacımız var.

Ama onlar bunu hallettikleri için bizim devamlı olarak iki adım önümüze geçip gidiyorlar.

Son söz olarak, dediğim gibi, Türkiye'nin yapısından kaynaklanan ciddi sorunlarımız var.

Çözülmecek sorunlar değildir, ama zamana ve finansmana ihtiyacı olan sorunlardır.

Teşekkür ederim efendim. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Biz çok teşekkür ediyoruz Sayın Çağlayan'a. Şimdi söz sırası Sayın Erdal'da.

GÜVEN ERDAL- Teşekkür ediyorum.

Efendim, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler toplam ticaretimizde çok önemli bir yer kazanmaktadır ve bu trend her yıl ticareti artıracak şekilde rakamlarla ortaya koymaktadır.

1994 yılında toplam ihracatımızın yaklaşık yüzde 47,7'si Avrupa Birliği'ne yönelik iken, 1995 yılında rakamlara baktığımızda, bunun yüzde 51'in üzerine çıktığını görmekteyiz. Yine ithalatımızda 1994 yılında yüzde 46,9 oranında olan Avrupa Birliği'ne yapılan ithalatın payı, 1995 yılında nisbi bir artış göstererek yüzde 47,2'ye çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle ticaretimizin yaklaşık yarısı Avrupa Birliği'ne yapılmaktadır. Diğer taraftan Sayın Kazgan, entelektüel ve sınai mülki haklardan bahsederken, Avrupa Birliği tarafından 1.1.1996 tarihine kadar uygulanmakta olan tekstil ve konfeksiyonla ilgili miktar kısıtlamalarından bahsetti. Bu, gerçekten Türkiye'nin yerine getirmesi gereken bir olaydır bizim düşünce mize göre. Çünkü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne, malumunuz, yapmış olduğu tekstil ürünleri ihracatı, toplam ihracatın yüzde 65, yüzde 67'sini teşkil etmektedir.

Ve 1.1.1996 tarihine kadar Türkiye'de yapılan ihracatın konfeksiyon ve tekstil ihracatının yüzde 65 civarı kotaya tabi. Kaldı ki, bu entelektüel ve sınai mülki haklarla ilgili mevzuatın 1995 yılı içerisinde çıkarılmış olması Türkiye'nin lehine olan bir olaydır. Zira, bu Türkiye'ye yatırılan yabancı sermayeye direkt etki sağlayacaktır.

Benim şimdilik arzum bu kadar.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkürler.

Evet, Sayın Faralyalı.

ERSİN FARALYALI- Teşekkür ederim sayın başkan.

Ben ilk konuşmamda bu yeni dünya düzeninden bahsettim ve dedim ki hatırlayacaksınız, maalesef bu yeni dünya düzeni diye beklediğimiz şey düzensizlik oldu. Ve Türkiye'nin konumunu tekrar şöyle bir hafızalarınızda tazeleyin, o zaman göreceğiz ki, tüm etrafımızdaki komşularımızda gerçekten bu yeni dünya düzeni içerisinde bir düzensizlik var, bir istikrarsızlık var. Oysa bütün dünyada, özellikle küreselleşmenin ana hedeflerinden biri olarak insanların aradığı istikrarı özellikle vurgulamıştım.

Şimdi düşünüyorum, acaba diyorum, biz etrafımızdaki bu istikrarsızlığı avantaj olarak kullanamaz mıyız? Kullanabiliriz. Bir şartla, çok önemli bir şartla; o da, eğer kendi içimizde istikrar varsa. Yani biz istikrara gerçekten kavuşmuş olsak, etrafımızdaki bu istikrarsız düzenden hakikaten ülke menfaatleri bakımından istifade edebiliriz. Ama maalesef görüyoruz ki, bütün dünya bilgi toplumu haline dönüşürken, 21. yüzyıl bir bilgi çağı olarak ilan edilmişken, biz son zamanlarda bir dedikodu toplumu haline dönüştük. Bunu bir siyasetçi olarak üzülerek söylüyorum, bir miktar siyasetçiliğim de var biliyorsunuz.

Şu anda burada bu kadar güzel konular tartışılırken, Ankara'da mecliste dosyalar kavgası var.

Şimdi, ben bugünkü konuşmalarda bir miktar pesimizm veya bir miktar tedirginlik gördüm. 25 senelik sanayiciliğim var benim de. Mesleki kuruluşlarda uzun süreler görevlerim var. Şunu çok açıklıkla ifade etmek istiyorum huzurunuzda: Lütfen, Türk özel sektörüne güveniniz, Türk özel sektörünün dinamizmi hemen hemen dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Yeter ki idare, yani hükümetler buna gölge etmesin.

Bunun örnekleri var. Bakın İran-İrak harbi çıktığı zamanı bir düşününce olursanız, o harp çıkmadan evvel bu iki ülkeyle, her biriyle 2 milyar dolarlık karşılıklı ticaretimiz vardı bizim. Ve o tarihi çok iyi hatırlıyorum, sizler de hatırlayacaksınız, "Eyyvah biz bu pazarları kaybettik, bu toplam 4 milyar dolarlık ticaret hacminin kaybı manasına geliyor, ne yapacağız" diye düşünürken, birdenbire aynı miktarı, hatta fazlasıyla

OECD ülkelerine kaydırmak suretiyle Türk özel sektörü kendi dinamizmi içerisinde bunu halletti, hiçbir sıkıntıya düşmedi. 5 Nisan kararları 1994; ne beklendi? İflaslar beklendi. Allaha şükür hiçbir şey olmadı. Tabii onun esas sebebi, sevabıyla günahıyla çok büyük miktarlarda olan kayıt dışı ekonomidir. Ama onun yanında, kesilen kamu yatırımlarının ve hatta devlete hizmet vermiş olan müteahhitlerin paralarını tahsil edememelerinin yanında, bizim Türk müteahhitlerimiz, dış müteahhitlik hizmetleriyle

ayakta durmayı becerebilmişlerdir. Rusya başta olmak üzere, Almanya dahil, diğer komşu ülkeler dahil, dış müteahhitlik hizmetlerimiz de büyük bir başarıyla devam ediyor. Allahtan ki devam ediyorlar, yoksa hiçbir tanesi ayakta kalamazdı.

İhracattan bahsediliyor. Şimdi, 22 milyar dolardı zannediyorum değil mi geçen seneki, yaklaşık olarak? Şimdi bunun içinde, şu İstanbul'daki meşhur Laleli pazarı dahil değildir. Orada 10 milyar doların üzerinde gizli ihracat var efendim, kayda geçmeyen ihracat var. Öyle mi Güven bey?..

GÜVEN ERDAL- Doğrudur efendim.

ERSİN FARALYALI- Ben tahmin ediyorum ki, turizmden elde ettiğimiz yaklaşık 5 milyar dolar civarında resmi gelirin yanında en az bir 5 milyar dolar da dahilinde yine gizli satış olarak turistlere satılan; haliydi, deri eşyaydı, mücevherdi vesaire ve gazinolardaki harcanan dolarlardır. Bunları alt alta yazdığınız zaman, yani neredeyse 22 milyar dolarlık resmi rakamın yanında, bir o kadar da gayri resmi döviz giriyor. Serbest bölgeler kurduk. Bugün serbest bölgelerde, İzmir'den çok iyi biliyorum, büyük cirolar var. Bunların hepsi çok güzel gelişmeler. Yani bunları küçümsememek lazım. Bunun yanında, teknolojiye maalesef yeteri kadar araştırma geliştirme kaynaklarımız olmadığı için, aslında büyük bir beceriye sahip olan, büyük yaratıcı gücü olan insanımıza yeteri kadar imkân veremememize rağmen, inanın çok büyük atılımlar var. Ben biraz evvel sayın başkana kendimden bir örnek verdim başımdan geçen bir olayı. Onu kısaca söyleyip bitirmek istiyorum sözlerimi. Bir örnek olduğu için sadece, bunun gibi daha bir sürü var.

Biliyorsunuz, artık Türkiye'de sanayi robotları da yapıyor. Roketsan hakikaten çok ileri teknolojiyle roketler yapıyor, yani harp sanayimizde bayağı ileri bir seviyeye geldik, yeteri kadar değil ama çok ileri seviyeye geldik. F-16'lar da öyle, bizim katkımız yüzde 15-20 falan değil, yüzde 70'ler. Amerika'da uçmakta olan F-16'ların bütün kanatları Türkiye'de yapıyor.

Şimdi, 1960'lı yılların ikinci yarısında benim karşıma genç bir arkadaş geldi İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun,

Şimdi, ben bugünkü konuşmalarda bir miktar pesimizm veya bir miktar tedirginlik gördüm. 25 senelik sanayiciliğim var benim de. Mesleki kuruluşlarda uzun süreler görevlerim var. Şunu çok açıklıkla ifade etmek istiyorum huzurunuzda: Lütfen, Türk özel sektörüne güveniniz, Türk özel sektörünün dinamizmi hemen hemen dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Yeter ki idare, yani hükümetler buna gölge etmesin.

Bölgesel entegrasyonlar, Avrupa Birliği korumacı bir birimdir. 15 ülkenin çıkarlarını içeride korur, içeride rekabetçidir; Amerika'ya, Japonya'ya, dışarıdakilere karşı dışı dış miktar kısıtlamaları vesaire, hepsini çatır çatır koyar.

di halkına refah vermek ister, ekonomik refah. Bunu nasıl verir? İçerideki sektörler krize girmeyecek, dışarıdan içeriye net gelir transferi yapacak; bunu sağladığı zaman ancak verebilir. Eğer kapılarını açarsa, Japon otomotivi girer, Çin porseleni girerse, içeride bazı sektörler batar ve

Atilla diye bir arkadaş. Benim o zaman aldığım fabrikada bir eski deri makinası vardı. Dedi ki, bu makineyi demonite etmeme müsaade eder misiniz? Tesadüfen, şanslı da varmış, biz o makinenin aynı zamanda teknik resimlerini de fabrikadaki arşivler içerisinde bulduk, onu da verdik kendisine.

Türkiye'deki deri sektörü seneler boyu Paris Deri Fuarı'na makina almak için gitmiştir. Bütün makinalarımızı hemen hemen oradan sipariş ederdik, oradan alırdık, orada görürdük İtalyan, Alman, vesaire yapımı makinaları. Bugün Paris Deri Fuarı'nda satılan makinaların yüzde 80'ini bu Atilla arkadaşım satıyor efendim. Her türlü teknolojik gelişmeyle, elektronik donatımıyla ve hepsini de kendisi yaparak,

Onun için, Türk özel sektörünün bu dinamizmini, bu yaratıcı gücünü hiçbir zaman küçümsememek lazım. Konumuz olan Türkiye'nin küreselleşmedeki yeri, entegrasyonu vesaire konuşulurken, bunun çok büyük katkıları kesinlikle vardır, olacaktır ve ben biliyorum ki Türk özel sektörü bu entegrasyonlardan sureti katıyla korkmamaktadır. Biraz evvel Adnan beyin söylediği gibi, yeter ki bize eşit şartlarda rekabet imkânı sağlansın.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz çok teşekkür ediyoruz.

Bu arada Dış Ticaret Müsteşarı Yardımcısı Sayın Güven Erdal'ı uğurluyoruz. Çünkü, kendilerinin uçakları var ve kendilerine bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Evet, ve sözü Sayın Manisalı'ya bırakıyorum.

PROF.DR.EROL MANISALI- Efendim, tabii bu tip konuşmalarda bazen kullandığımız kavramların altını net bir şekilde açmadığımız için, konuşuyor gibi görünüyoruz ama, aslında birbirimizi anlamadan, bazen de izleyicileri yanıltarak, herkesin oturduğu yere göre biraz çekerek, -yalan söylemiyoruz ama- biraz aldatıyoruz gibime geliyor.

Bölgesel entegrasyonlar, Avrupa Birliği korumacı bir birimdir, 15 ülkenin çıkarlarını içeride korur, içeride rekabetçidir; Amerika'ya, Japonya'ya, dışarıdakilere karşı dışı dış miktar kısıtlamaları vesaire, hepsini çatır çatır koyar. İçeride otomotiv sanayi zarar mı gördü, hemen miktar kısıtlaması koyar. Nitekim 3 sene önce Japonya'dan ithalata yaptılar, Çin'in porseleni zarar mı veriyor içeri, antidamping adı altında hemen kilo başına 3 dolar, 5 dolar bir şey koyar.

Kriter şudur: Kriter, rekabetin işletilmesi değildir. İçerideki ekonomik menfaatin, yararın sağlanmasıdır. Burada amaç, Avrupa Birliği içinde rekabet işletsin, dünyada rekabet işletsin değildir. Çok haklı olarak, demokratik bir toplumda ken-

o iktidarlar da bir daha oy alamazlar içeride. Çünkü demokratik toplumdur. Aşağıdan yukarı çalışır mekanizmalar ve sektör çıkarları her şeyin üzerindedir.

Dolayısıyla yanlış anlamayalım. Avrupa Birliği bugün korumacı, en korumacı birliklerden yahut bir devlet olarak kabul edersek, bir federasyondur. Bugün Norveç Avrupa Birliği'nin dışındadır. Avrupa Birliği'ne nazaran daha rekabetçi, serbest ticaretin daha hâkim olduğu bir ülkedir bugün Norveç ekonomisi 15 ülkeye oranla. Çünkü, Norveç, Brüksel'de Bakanlar Konseyinin aldığı kısıtlama kararlarına vesaireye uymaz. O tamamen dışında bir kurumdur. Bir kere bu yanlışlığı düzeltmek gerekir. Bazı teknik mekanizmaları doğal olarak bilmediğimiz için yanlış söylüyoruz. İnsanlara da, 63 milyona da yanlış anlatıyoruz.

Zannediliyor ki, Avrupa Birliği'ne girildi, ticaret serbesttir, şu serbesttir... Hayır efendim, her şey zaptırapı altındadır. Amaç, ticaretin serbestleştirilmesi değildir. Amaç, ekonomik refahın sağlanmasıdır. O ticaretin serbestleştirilmesi bir araçtır; gerekli olduğu ölçüde kullanılır. O ölçüyü aştığı zaman hemen engel getirir; Amerikan tahılına, Japon arabasına, Pakistan ipliğine, Özbekistan pamuğuna, Türkmenistan pamuğuna. Bu tespiti yapmak lazım.

İki; 1.1.1996'dan itibaren Türkiye'de neler oldu? Efendim, Türkiye dışı açılmadı. Türkiye dışı kapandı. Türkiye sadece 15 ülkeye tek yanlı kapılarını açtı, fonlarını kaldırdı. Buna karşılık, 165 küsur ülkeye Türkiye yeni gümrükler koydu. Sanayicim benim eskiden sıfır gümrükle mal ithal eder, mamul hale gelir, dış pazara satardı; yeni gümrükler koydu. Çünkü, AB'nin gümrük sistemi bunu gerektiriyordu; tekstilde yüzde 6, şunda bilmem şu kadar vesaire yeni gümrükler koyduk biz 15 ülke dışındaki 165 ülkeye.

İki; miktar kısıtlamalarına girdik biz. Avrupa Birliği'nin 15 ülke dışındaki dünya ülkelerine uyduğu kotalara dahil oldu Türkiye. Eskiden ben istediğim kadar sıfır gümrükle Özbek pamuğunu, Türkmen pamuğunu getiriyordum, gömlek haline getirip sanayicim dışı satıyordu. Şimdi getiremiyorum. Avrupa Birliği'nin Özbekistan'a, Türkmenistan'a koyduğu miktar kısıtlamalarına, kotalara Türkiye dahil oldu. Dolayısıyla, ben dışı açılmadım, Gümrük Birliği anlaşması ve 1.1.1996'da uygulamaya konmasıyla sadece 15 ülkeye tamamen fonları kaldırarak açıldım. Ona karşılık, onun dışındaki ülkelere karşı ben kapandım Türkiye olarak. Hem yeni vergiler koydum, hem de miktar kısıtlamaları koydum.

Artı, Avrupa Birliği'nin uyguladığı antidamping uygulamalarına dahil oldum. Bütün 15 ülkede zarar gören sektör olduğu zaman pat diye bir gerekçe bulunup antidamping uygu-

laması konur. O aslında bir antidamping, dampinge karşı bir uygulama değildir. O, içerideki rakip sektörü korumak için konmuştur; Çin porseleninde olduğu gibi örneğin.

Öyle bir koruma geldi ki, Ocak sonunda Brüksel'den Özbekistan merkezine ve Türkmenistan merkezine -sayın müsteşar yardımcısı gitti, burada ona söyletirecektim- direkt mesaj çekiliyor; "Siz artık Türkiye ile ticaretinizde serbest ticaret kuralları uygulayamazsınız. Artık, Gümrük Birliği içinde- dir Türkiye, miktar kısıtlamalarına dahildir, vergiler vardır." Bundan Ankara'nın haberi yok. Ankara bunu tesadüfen Türkmenistan başşehirinde, Özbekistan başşehirindeki kendi temsilcilerinden öğreniyor. Benim gıyabımda Türkiye olarak, ben Avrupa Birliği'nin vilayeti miyim, benim gıyabımda, benim ticaretle bulunduğum bir üçüncü ülkeye, onunla yaptığımız ticaretle ilgili olarak mesaj gönderiyor?..

Pek tabii vilayeti konumundayım, pek tabii. Çünkü ben 6 Mart belgesinde, "Avrupa Birliği'nin dış ticaret politikasına uyacağım" diye taahhütte bulunuyorum. Dış ticaret politikasına miktar kısıtlamaları getireceğim, yasaklar, tatbik uygulamaları koyacağım, vergiler; neyse, ben de onun içindeyim. Ama o kararların hiçbirini ben alamıyorum, veto hakkım da yok, vesaire.

1993 yılında yine İktisat Fakültesinin yine Taksim'deki bir otelde yaptığı bir toplantıda konuyu gündeme getirmiştim. Elimde Anka Ajansı'nın bir bülteni vardı. Orada şeyden bahsediyordu, Brüksel'deki iki delegasyonun Türk ve AB delegasyonlarının görüşme tutanakları, Anka yayınlamıştı. Bizim delegasyonun başkanı diyor ki, "şimdi görevden ayrıldı." "Biz taahhüt ediyoruz, AB'nin dış ticaret politikasına uya- cağız." Ben hayretler içinde onu burada izleyicilere okumu- şumdur, belki hatırlayanınız vardır.

Şimdi bir şeyi açık bir şekilde ortaya koyalım. Bazı şeyler vardır, telafi edilebilir; bazı şeyler vardır, telafi edilemez. Siz eğer treni yanlış rayı oturtursanız, yanlış istasyona giden bir rayı oturtursanız, o trendeki lokomotifli istediğiniz kadar yağlamanız, düzeltmeniz sizi amaca ulaştırmaz. Çünkü ray yanlıştır. Burada yanlış olan nedir? Türkiye'nin tam üye yapılmamasıdır. Türkiye eşit bir ortak olarak Avrupa Birliği içinde yer almak istemektedir; bu yapılmamıştır.

Ben bir ülke olarak içinde bulunmadan nasıl dış ticaret poli- tikalarına uyarım? Bugün dış ticaret politikaları, dış politika- nın ayrılmaz bir parçasıdır. Fransa'nın Çin'le yaptığı Airbus Anlaşması, ticari olduğu kadar politik bir anlaşmadır. Ame- rika Birleşik Devletleri'nin Çin'le yaptığı bütün ticari anlaş- malar, hepsi yüzde 50 ticaridir, yüzde 50 politiktir.

Şimdi ben, sanki mal hareketinin serbestleştirilmesi gibi ma- sum ve güzel görünen bir şey, bir ayağı politik olan bir şe- ye, kendi iradem dışı nasıl bağlarım? Bu, tamamen anti- demokratik bir hadisedir. Üstelik Türkiye'de geçen iki yıl içinde bunlar maalesef demokrasi adına savunulmuştur. Demokratikleşme adına antidemokratik bir hadise savunul- muştur. Başka bir örneği de yoktur.

Böyle 6 Mart belgesini Brüksel'de götürsünler bugün Maca- ristan'a, Polonya'ya imzalayın diye, adamlar güler yani, "Siz

bizimle alay mı ediyorsunuz" derler. "Sen benim Özbekis- tan'la yahut Mısır'la, Fas'la yapacağım ticareti nasıl belirlersin? Ben bu karar alan kurumların içinde bulunmuyorum ki." Şeyler çok güzel şeyler, Sayın Farıyalı belirtti. Tabii, işte şu mevzuat, bu mevzuat; onlar güzel şeyler. Bu bana şeyi hatırlatıyor, bir İngiliz yazarının bir kenarında bir şeyi oku- muştum il tarihinde, bu örneği başka yerlerde de verdim ama yine vereceğim. Diyor ki, "Hindistan bağımsızlığını ka- zandıktan sonra Hindistan'da trafik bozuldu." Yani trafiğin işlerliği bozulmuş, eskiden İngiliz polisleri yönetiyormuş fa- lan filan. Bu şeye benzer, "Efendim, Hindistan'da trafiğin düzelmesi için yeniden Hindistan İngiltere'nin sömürgesi ol- malıdır" gibi bir mantık hatası var bu işte. Hindistan'da trafi- ğin düzeltilmesi ayrı bir hadisedir, Hindistan'ın İngiltere'ye bağlanıp, tek yanlı bağlanıp bağlanmaması ayrı bir hadise- dir; elmalarla armutları birbirine karıştırmamak gerekir. Çünkü karıştırdığımız zaman insanlar anlamıyor; yani neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlamıyor.

Bir şeyi ucuzladı diyorsunuz, o ucuzlama neyin karşılığında oldu, onu da söylemek gerekiyor.

(...)

..eskiden beri savunurum, AB olmak üzere. Yalnız, KEİB, 11 ülke öyle bir araya gelmiş ki, dünyada aralarındaki so- runları alt alta toplarsanız 300'ü buluyor 11 ülkenin. Biri diğeri- ni işgal etmiş. Ermenistan işgal etmiş; Yunanistan Türki- ye'ye soğuk savaş açmış, neredeyse sıcaklığı açacak hale gelmiş.

Şimdi, affedersiniz, siyasi irade olmadıktan sonra, önce bir siyasi irade lazım. Almanya'yla Fransa oturdıkları zaman 50'lerde, Avrupa Birliği konusunda daha önce demir ve kö- mür işlerinde bir araya oturdıkları zaman bir siyasi irade vardı. Burada siyasi irade yok, bürokrat arkadaşlarımız söylü- yor. "Yahu, bu Yunanistan'la biz ne yapacağız, ne söylesek hayır diyor." Yani fikir bizden çıktığı için ne söylesek hayır diyor. Yani dolayısıyla burada bir siyasi irade yok. Ve KEİB hiçbir şekilde başarılı olamaz. Önce aralarındaki siyasi so- runları çözmeleri gerekir. Orada Yunanistan'ın bizim tarafı- mızdan, Ankara tarafından davet edilmesi çok büyük hatay- dı, çok büyük hataydı. Biz kendimizi... Ama, bu yanlış anla- madan dolayı oldu.

Niçin yanlış anlaşıldı? "Efendim, böyle olalım, ekonomik olarak yumuşatırız, ekonomik menfaatleri faydalanmaya başlarsa siyasi olarak..." Öyle değil, bilakis, girince ekono- mik hadiseleri de işlemez hale getiriyorlar.

Burada demek istediğim, şunun için söylüyorum bunları: Dış politikayla ekonomiyi birbiriyle bağlantılı tutmak gerekir. Birinden soyutlayıp falanca mevzuat, rekabet mekanizması vesaire şeklinde parsiyel olarak aldığımız zaman biz kendi kendimizi aldatmış oluruz. Hadise bir bütündür. Bazı şeyler- de, uluslararası sermayenin girişi altımızı oymaktadır. Ben yabancı sermayenin girişini savunan bir insanım, belli ko- şullarda; onu açık bir şekilde söyleyeyim. Ancak, bugün tü- tünde bunu görüyoruz. Türk tütünü bitmiştir, böyle alttan oyula oyula. Sayın genel müdür itiraf ettiler, tütünü ilgili ola-

rak değil tabii, bizde her şey ithalat için teşvik görüyor, ihracatçı teşvikli yok ki. Limanı ben kullanamıyorum dediler, sorun buradan kaynaklanıyor. Makro faydaya yönelik Türkiye'nin ulusal çıkarları doğrultusunda mekanizmaları çalıştırıyorsunuz. Kendi kendimizi aldatıyoruz. Temel sorununuz budur.

Efendim, dinlediğiniz için saygılar

BAŞKAN-Teşekkür ediyoruz Sayın Manisalı'ya. Evet hocam, son söz sizin.

PROF. DR. GÜLTEN KAZGAN- Türkiye 1980'li yıllarda ekonomisini liberalizasyon hareketinin içine soktuğu zaman iki boyutlu bir yarar bekledi. Birincisi dünyaya açılacağı, dünyayla bütünleşeceği; ikincisi de, aldığı önlemler yoluyla ileride, -Avrupa Topluluğu'ndaydı o zaman- Avrupa Topluluğu'na katılmayı kolaylaştıracak olan politikaları yürürlüğe koymuş olacağı. Nitekim 1987'de tam üyelik için başvurduğu zaman Türkiye, önemli ölçüde ekonomisini serbestleştirmiş ve bir bölgesel anlaşma içinde Ankara Anlaşması çerçevesinde yapması beklenen birtakım uygulamaları tamamlamış durumdaydı. Fakat bundan sonraki gelişmeler araya ciddi çelişkiler soktu. 6 Mart 1995'te imzalanan Ortaklık Konseyi kararları ise küreselleşme hareketine bu kez ters düşen uygulamaları gündeme getirdi.

Yani, başlangıçta küreselleşme ve bölgeselleşme örtüşürken, daha sonraki gidişatta küreselleşme bölgeselleşmeye karşı, bölgeselleşme de küreselleşmeye karşı uygulamaları devreye soktu.

Şimdi Türkiye, zannediyorum ki böyle bir çelişkinin içinde. Küreselleşme hangi noktada bölgeselleşmeyle çatışır hale geldi? Bir kere, parasal sermaye hareketlerinin serbestleşmesi 1989'dan itibaren gündeme şöyle bir olgu getirdi: Türkiye faiz hadlerini yükselttiği zaman içeri giren fonlar, döviz piyasasında kurları aşırı değerlenir hale getiriyor Türk Lirası için ve bu durumda ithalat patlıyor.

Dolayısıyla, Türk üretim kesimleri bölgesel anlaşma çerçevesinde her türlü korumadan yoksun biçimde pazarını aşırı

değerli TL ile AT'a açmış oluyor; ülkede korumasız, tamamen dışarı açık, üstelik de haksız rekabete maruz kalmış üretim sektörleri ortaya çıkıyor.

Türk Lirası aşırı değerlendiği için ve Avrupa Topluluğu'yla -biz topluluğa bağlıyız, Avrupa Birliği'ne değil- ilişkilerde 15 ülkeye karşı bütün pazar serbestleştirilmiş olduğu için, üretim kesimleri çok ciddi bir haksız rekabet karşısında kalıyor. Yani, küreselleşmenin serbestleştirdiği kısa vadeli sermaye hareketleri bizi bölgeselleşme sürecinde ciddi bir tehditle karşı karşıya getiriyor. Bu üzerinde mutlaka durulması gereken bir olgu. Çünkü, Avrupa Topluluğu'na karşı üretim kesimlerimizi koruyacak hiçbir alet devreye sokamaz durumdayız şu haldе.

Gelelim tersi duruma, bölgeselleşmenin küreselleşmeyi tehdit etmesi; ona Sayın Manisalı değindi. AT'nun ortak gümrük tarifesi dolayısıyla üçüncü ülkelere karşı getirdiğimiz gümrük duvarları ve tarife dışı engeller denilen antidumping ve kota uygulamaları gibi uygulamalar dolayısıyla, daha önce var olan serbestliğe set çekmiş durumdayız. Dolayısıyla, bölgesel anlaşma bizi küreselleşmeden bir noktada ayırır duruma geliyor.

Aynı zamanda, Avrupa Topluluğu'nun bizimle anlaşması çerçevesinde bize yaptığı birtakım uygulamalar var ki, bu uygulamalar Avrupa Topluluğu'nun pazarını bize kapadığı ölçüde, bizi üçüncü ülkelere ihracat yapma durumunda bırakıyor. Bunu somut olarak anlatayım. Bu yılki rakamlara bakarsanız görülen şu: Avrupa Topluluğu'ndan Türkiye'nin ithalatı patlıyor, buna karşılık Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na yaptığı ihracat artmıyor. Nedeni çok açık. Çünkü, Avrupa Topluluğu'nun getirdiği birtakım tarife dışı engeller var. Bunlar aslında, ISO-9000 ya da birtakım koruyucu tarife dışı engeller gibi uygulamalar; Türkiye bunları tam anlamadığı için ihracatçıları şaşkın durumda, o pazarlara ihracat yapamıyor. Bu kere üçüncü ülkelere ihracat yapma durumunda kalıyor.

Yani, bizim bölgesel çerçevedeki konumumuz şu anda son derece ilginç. İhracatımızı dış dünyaya yapmak durumundayız. Çünkü, Avrupa Topluluğu'nun getirdiği uygulamalara

tam uyamıyoruz. Bunu yapamadığımız ölçüde dış pazarlara ihtiyacımız var. Buna karşılık, pazarımızı tam açmış olduğumuz için Avrupa Topluluğu'na karşı, ithalatımız oradan geliyor ve dolayısıyla dış dünyayla ilişkilerimizde şöyle çelişik bir durum ortaya çıkıyor: Biz ithalat yapmadığımız pazarlara ihracat yapmak zorunda kalıyoruz.

Dünyadaki uygulamalara göre, bu çok kural dışı bir olaydır. Çünkü ülkeler genellikle ihracat yaptıkları ülkelere aynı zamanda ithalat yapıyorlar, ithalat ihracat karşılıklı bir olaydır. Eğer Türkiye, Avrupa Topluluğu'nun

Türkiye faiz hadlerini yükselttiği zaman içeri giren fonlar, döviz piyasasında kurları aşırı değerlenir hale getiriyor Türk Lirası için ve bu durumda ithalat patlıyor. Dolayısıyla, Türk üretim kesimleri bölgesel anlaşma çerçevesinde her türlü korumadanyoksun biçimde pazarını aşırı değerli TL ile AT'a açmış oluyor; ülkede korumasız, tamamen dışarı açık, üstelik de haksız rekabete maruz kalmış üretim sektörleri ortaya çıkıyor.

bu kurallarına kısa sürede uyum sağlayamazsa, belki pazar bulamaz duruma da gelebilir. Çünkü, kendisinin ihracat yapmadığı ülkeye, ülkeler pazarlarını rahatça açmazlar. Saniyorum ki uygulamada Türkiye'nin "bölgelleşme, küreselleşme bir arada gider; ben ikisine birden uyabilirim" öznesisini pek haklı çıkarmayan bir durum ortaya çıkıyor. Bu, üzerinde uzun boylu düşünülmesi gereken bir durum. Çünkü uzun süre gidemez. Oysa bu yıl başında ortaya çıkan durum böyle.

Ayrıca şunu da belirtmek gerek: Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile karşılaştığı durum, genelde küreselleşmede karşılaşmayacağı birtakım uygulamalar biçiminde ortaya çıkıyor: Türkiye oluşmasına hiç katılmadığı hukuk kurallarını, politika, uygulamaları, Avrupa Topluluğu kanalından gelen baskılar ve onun kabul etmiş olması dolayısıyla uygulamaya koymak durumunda. Oysa küreselleşme sürecinde böyle olaylar yok. Nihayet GATT'ın kuralları oldukça gevşek. Her ne kadar Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştükten sonra birtakım yargı organları kurulması durumu varsa da, bunlar esnekler. Bu ölçekte bağlayıcı değildir.

Avrupa Topluluğu'yla olan Gümrük Birliği Anlaşması Türkiye pazarını AT üyelerine tümüyle açmıştır, Türkiye AT'da ne var ne yok hepsini uygulamak durumundadır ve Türkiye bunu kabul etmiştir.

Oysa Avrupa Topluluğu'nun Türkiye için gündeme getirebileceği tavizler olabilir de, olmayabilir de. Yani, şu kurul kabul ederse olabilir, bu kurul kabul etmezse olmaz. Nitekim bugün Cumhuriyet Gazetesi'nde ön sayfada gördüm, çok ilginç buldum. Bürokratlar şimdi düşünmeye başlamışlar, çünkü Avrupa Topluluğu'ndan hiçbir kaynak gelmiyor, acaba Gümrük Birliği Anlaşması'nı askıya alsak mı diye. Yani, önce hiçbir uyarıya kulak asmadan, hiçbir eleştiriyi kabul etmeden her şeye eyvallah diyenler, bugün "eyvah acaba ne yapacağız?" diyebiliyorlar.

Ben elimden geldiği kadar söyledim ve yazdım, "Bunu Millet Meclisine getirin, bir referanduma sunun" diye. Çünkü, genel kitlelerin oy çerçevesi içinde bir sağduyu süzmesi olur ve belki gerçek ortaya çıkar. Ama bu yapılamadı. Şimdi herkes kara kara düşünüyor. Şimdi bu bölgelleşme denen çarpık anlaşma üzerinde uzun boylu düşünmek gerekiyor. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Bizde çok teşekkür ediyoruz Sayın Kazgan'a.

Efendim, bir süre önce Malezya Borsa Başkanı beni ziyarette geldi. Bu arada görüşmelerimiz oldu kendisiyle. Bildiğiniz gibi Malezya Uzakdoğu'nun yeni kapılarından. Size şöyle kısaca aktarayım belli parametreler açısından.

Son 5 yıllık büyüme hızı ortalama yüzde 8, enflasyon 10'un çok altında, yüzde 3 düzeyinde ve inanılmaz bir şekilde ihracat artışı olan, dış ticaret fazlası olan ve aynı zamanda turizmde de Türkiye kadar iddialı olan olağanüstü bir ülke; ben gittim gördüm.

Kualalumpur Borsası Başkanı geldiğinde, bu kez genel ola-

rak küreselleşme üzerine de konuştuk.

Bana, küreselleşmeyle ilgili olarak Türkiye açısından bazı sorular sordu, ben de cevap verdim, özellikle sermaye hareketlerine ilişkin, hisse senedi alım satımındaki serbestiye ile ilişkin. En son olarak enflasyonu sordu, yüzde 80 dedim; hiç şaşmadım dedi.

Şimdi zannediyorum ki, herhalde bu küreselleşme konusundaki görüşlere burada benim noktam oldu.

Sorusu olan arkadaşımız var mı acaba?..

Evet. Sayın Minibaş?..

MINİBAŞ- Ben hem soru sorayım, hem de korsan tebliğ sunmayı düşünüyorum bu arada.

Gülten hoca son sözlerini söylerken, aklıma bir şey takıldı. Küreselleşmeyle bölgesel entegrasyonların birbirinin tersi, yani birbiriyle çelişir duruma düştüklerinden bahsetti. Bana öyle geliyor ki, bu bölgesel entegrasyonlar, özellikle Türkiye gibi ülkeler için küreselleşmenin bir gereği. Çünkü, o çarpıklıklar olmaz ise, o çarpıklıklar hiç görünmez, her şey düzenli bir şekilde yolunda giderse, bizim gibi teknolojisini üretemeyen, nüfusu fazla, sermaye birikimi olmayan ve Sayın Faralyalı'nın söylediği gibi umudunuzu sadece Laleli'deki ya da gazinolardaki o gayri resmi dolarlara bağlayarak övündüğünüz bir ülkede yaşıyorsanız bu bölgesel çarpıklıklar olacaktır, küreselleşmenin de gereğidir.

Çünkü küreselleşme, eğer bizim anladığımız anlamda, sermayenin artık uluslararası tamamen düzeyde, nemalanacağı yerde kendisine en rahat, en sıcak ortamı bulup istediği gibi girip ve oradan çıkması ise en basit anlatımıyla, yani sermayenin özgürleşmesi ise; çünkü, bir taraftan dönüp bakıyorsunuz, ...'ta küreselleşme yok, olmamalı da. İnsan haklarında da küreselleşme yok, olmamalı da. Çünkü, dünyanın 1960'ların ikinci yarısında girmiş olduğu o üretim tikanıklığı, sermaye birikimi sorunlarından çıkabilmesi için bu aradığı yeni düzende, eğer siz o alanlarda küreselleşmeyi bizim ilk anlarda, 1990'ların başında anladığımız gibi anlayacak olursanız, sermayenin özgürlüğü olmaz.

Böyle bir süreçte baktığımızda, ben Gülten hocanın da benden çok farklı düşündüğünü pek zannetmiyorum; ama Türkiye'de küreselleşmeyi biraz daha farklı değerlendirmemiz gerektiğine inanıyorum. Çünkü, o boyutta Gümrük Birliği, Gümrük Birliği'yle Avrupa'ya entegrasyonunuz çok doğal bir sonuçtur. Sizin bu girdaptan çıkmanız, bütün kapılarınızı açmanız, KDV'leri -hava alanındaki KDV'den bahsetmiyorum- mallar üzerindeki KDV'leri kaldırmanız ve bir nevi açık pazar haline gelmeniz.

Şimdi, bu sorunun cevabını bence en güzel Erol Manisalı verecektir; Türkiye'nin ihracatına ve dış ticaretine, yani ithalatına ve ihracatına baktığınız zaman, büyük bir alanı Avrupa ülkeleri oluşturur ve bunun ağırlıklı kısmı da Almanya'dır. Bu 1940'lardan, yani savaş yıllarından beri böyledir ve Türkiye bu yoluyla da mülki bir bağımlılık ilişkisi yaşamaktadır. Bu yeni süreçte, yani bölgelleşme olurken, bölgesel entegrasyonlar kurulurken Türkiye'nin de böyle ikili

bir bağlantısı var iken ve bunu da ben sadece ekonomiyle değil, siyasetle de çok bağlantılı, yani dış siyasetle birlikte bağlantılı düşünülmesi gerektiğinden yarıyım; acaba nasıl bir süreç Türkiye'yi bekliyor? Buna karşı ne yapabiliriz hiç sormuyorum.

Çünkü, böyle reçeteleri bizi iktisatçıların vermesi imkânı yoktur. Ama hele Türkiye gibi bir hafta sonranızı bile göremediğiniz bir ülkede yaşıyorsanız, ama bunun sonucu bir diğer tarafta da Orta Asya pazarları vardır, ki bunu da sevgili iş adamlarımız çok umutla böyle kendilerini beklediğini zannediyorlar bu pazarlarda, kollarını açarak varabilecekleri büyük kâr elde edeceklerini zannediyorlar, ki öyle olmayacaktır.

Böyle bir baskının Türkiye'nin üzerinde olması, ki Almanya bu baskıyı halihazırda da yapmaktadır, Türkiye'nin gündemine nasıl bir açılım kazandıracak, bu konuda ne düşünüyor? Bunun yanı sıra bir şeyi de Sayın Çağlayan'a söylemek istiyorum.

Sayın Çağlayan, çok haklısınız, liman yapmak sizin göreviniz değil, enerji üretmek de sizin göreviniz değil.

Ama sizler değil miydiniz devletin küçülmesini isteyen? Küçülen bir devlette eğer serbest piyasa ekonomisiyse, sizler de altyapınızı yapmak konumundasınız.

Çünkü, cumhuriyet Türkiye'si 72 yılda ancak bu kadarını yapabildi. Biraz daha yaptığı zaman galiba bizim bütçelerin delikleri daha da artacak gibi geliyor.

Şimdi, bu tür toplantıların ilginç bir tarafı var. Sayın Manisalı çok güzel bir şey söyledi; "Panellist iseniz birbirinizi üzmemeye çalışırsınız, birbirinizi kırmamaya çalışırsınız ve o yüzden de gerçekleri çok açık ve net söyleyemezsiniz. Ne de olsa aynı sahada top koşturuyorsunuz."

Ama bir şeyin de ayırında olmamız gerektiğine inanıyorum. Herkes kötümser tablolardan, karamsar tablolardan çok mutlu görünmüyor. Bu, Türk halkının az gelişmişliğinden kaynaklanan ve doğal halidir. Biz güzel şeyleri severiz, çünkü her şey o kadar kötü ki. Bize güzeli söyleyene inanırız. Dünyanın en çirkin kadını olabilirsiniz, "sen en güzelsin" di-yene âşık oluruz. Beylerimiz de böyledir, yaşamımız böyledir çünkü. Sayın Faralyalı belki burada çok karamsar tablolar çizildi dedi ama, Türkiye uzun yıllardır karamsar tablolarla yaşıyor. Ve bu karamsar tabloları da maalesef artık gerçek olarak kabul etmek zorundayız, çünkü faturasını hep birlikte ödüyoruz.

Umut çok iyi bir şeydir. İyimserlik insanı daha uzağa da götürebilir. Ama aymazlığı, umut ve iyimserlik adında kitlelere yansıtıyorsanız bu bir beladır ve içinden hiçbir zaman için çıkılmaz.

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- En son sözü hocama veriyorum, ondan sonra da paneli kapatıyorum.

TURGUT ARI - Turgut Ari, Mali Müşavir Muhasebeciler Birliği.

Efendim, sabahtan beri izlediğim güzel konuşmalarda, Sa-

yın Tuncay açıklama yapmadan evvel kafamda iki soru belirdi. Çok kısa olarak sizlere ulaştıracağım. Tabii yanıtının da bu kadar kısa zamanda olacağını sanmıyorum, ama herhalde bazı fikir ipuçları verebilirler sayın konuşmacılar.

Dinlediğimizden ve yaşadığımızdan şunu öğreniyoruz: Ülkemizde iktidarlar değişse bile bürokraside bir şey değişmiyor. Yetkili ve ilgililer aynı şeyleri sürdürüyorlar. Hep kararları kapalı kapılar ardında alıyorlar, ondan sonra halka açıklanıyor. Tabii ondan sonra da etkiler tepkiler başlıyor bir yere kadar, ondan sonra halkımız hep bildiğini okuyor, kanunlar rafta kalıyor, kararlar rafta kalıyor.

Demokrasi halk hareketi olduğuna göre, acaba kararları, her türlü kararı o konuyla ilgili ve yetkililerin fikrini alarak ne zaman yapmaya başlayacağız ki rahatlayabilelim? Nitekim örneklerini saydılar. İkincisi, küreselleşmenin en sonunda ekonominin alış verişine dönüşüyor. Bu da bir mal oluşturma, mal oluşu da etkileyen enflasyondur. Enflasyonsuz bir yaşama acaba hangi şekilde ve şartlarda sağlıklı yönelebileceğiz?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI: Biz te teşekkür ediyoruz

Zan ediyorum ki ,panelinizi noktalamadan evvel Sayın Minibaş bir soru yöneltmişti, sanıyorum bir iki iç içe soru; Sayın Manisalı yanımlayacaklar.

PROF. RD. EROL MANISALI : Efendim, iki hafta önce Berlin'de bir konferans verdim Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileriyle ilgili olarak. O vesileyle biraz yakından nabız yoklama olanağı oldu Almanya'da. Mevcut gelişmeler içinde Türk-Alman ilişkileri ve Almanya'nın Türkiye'ye bakışına baktığımız zaman iki hadise var. Bir, Almanya, içeride Türkler dahil bütün azınlıkların ağırlık kazanmasını istemiyor; politik ve ekonomik hayatta minimize etmek istiyor ve genellikle birbirlerine vurdurtuyor. İkinci, Amerika Birleşik Devletleri de Almanya'dan uzun vadede büyük devlet olarak rahatsız olduğu için, Almanya'nın içindeki azınlıkların Almanya'yı biraz yıpratmasını istiyor. Benim konferansımda Alman'dan fazla Amerikalı vardı, ilginçtir. Dolayısıyla, öyle bir çatışma var. Bir an evvel oradaki Türkleri defetmekten çok Türkiye'ye, ağırlıklarını minimize etmek, "Politik hayata girmesinler, vatandaş olmasınlar, ya asilime olsunlar veya geri dönsünler, tamamen asimile olsunlar veya geri dönsünler" şeklinde yoğun bir yaklaşım var.

Özellikle son yıllar içinde Rusya Federasyonu'ndan, Ukrayna'dan, Polonya'dan, hatta Çek Cumhuriyeti'nden gelen Alman kökenliler doldurmaya başlamış Almanya'yı. Onları Türklerin ve diğer Akdeniz'den gelenlerin yerine ikame edip, onları ülkelerine bir an evvel postalama, gönderme şeyleri daha da ağırlık kazanıyor, işsizlik oranı da çok yüksek ayrıca Almanya'da.

Dolayısıyla, gündemdeki birinci madde bu.

İkinci madde, bölgesel politikalar olarak Doğu Avrupa'ya, Rusya içlerine, iç Asya'ya açılmak isteyen, Kafkaslara açıl-

mak isteyen Almanya, Türkiye'yi yanında görmek, kullanmak istiyor. Türk-Amerikan yakın flörtünden rahatsızlık duyuyorlar. Yani, Türkiye'nin Orta Doğu'da İsrail gibi ABD'nin stratejik bir ortağı olmasından Almanya çok büyük rahatsızlık duyuyor. Ben bundan önceki konuşmamda, Türkiye için tek çıkış yolu, büyüklerin arasındaki rekabetten yararlanmak veya aralarındaki çatışmanın artmasını beklemek, Avrupa'nın içeriden yıkılmasını beklemektir tek çıkış yolu, yani zayıf bir ihtimal olarak, yüzde 1 bir ihtimal olarak diye ifade ederken onu kastettim zaten.

Dolayısıyla, Türkiye üzerinde, Türkiye'yi, Orta Doğu'da kendilerine bir ortak olarak Orta Doğu politikaları bakımından kullanma açısından bir çekişme var. Türkiye'nin bundan yararlanması gerekiyor.

Bu yalnız çok ince politikaları gerektiriyor Ankara için. Hani bu genel kaba politikalarla veya ilgili birim içinde iki personele görev verilerek yürütülecek politikalar değil bunlar. Daha yukarı seviyede, çok ince yürütülecek politikalar. Biz bunları maalesef kamuoyu önünde fazla açıklayarak ve abartarak aleyhte dönüşlere yol açıyoruz. Birkaç yıl önce "Adriyatik'ten Çin'e kadar" diye bağıra, bağıra, bağıra dünyayı karşımıza aldık, olmayan bir gerçeği devasa Türkiye gibi göstererek, olacak, olması muhtemel bazı şeyleri de ortadan kaldırdık.

Başka devletler, gelişmiş devletler bunu yapmıyor. Yapacakları şeyi fiilen yapıyorlar, medyaya, sokakta söylemiyorlar. Bunlar söylenmez, yapılır. Biz bunu bilmiyoruz yahut bildiğimiz halde parti çıkarı, hükümet çıkarı vesaire işi politize edip sokağa döktüğümüz için yüzümüze gözümüze bulaştırıyoruz.

Türkiye konusunda Almanya'nın yaklaşımı, oradaki Türkler hariç, genellikle olumludur; çünkü Türkiye'ye bölgede kullanabilecekleri bir ortak olarak bakıyorlar. Almanların Amerikan-Türk yakınlaşmasından rahatsızlıkları büyüktür. Ayrıca, gelişen Avrupa Birliği içinde de kendilerini en ağırlıklı ve güdücü ülke olarak görmeye başladılar. "Avrupa Birliği Almanya'dan sorulur, sorulacaktır" imajı fiilen yerleşmeye başlamıştır, ekonomik olarak, politik olarak, hatta sosyal olarak. Zaten Amerika da bundan korkmaktadır.

Teşekkür ederim. Bilmiyorum yeterli oldu mu?

OTURUM BAŞKANI- Evet, ben teşekkür ediyorum.

Yarınki panelimiz, açılış konuşmasını Sayın Tansu Çiller'in yapacağı panelimiz saat 10.00'da başlayacak.

Ben tüm panelistlere ve sizlere bir kez daha teşekkür ediyorum.

İyi akşamlar diliyorum.

Türkiye’de İstikrar Paketleri, Çözömsüzlük ve Arayışlar

“OTURUM BAŞKANI: Şükrü KARAHASANOĞLU

BAŞKAN- Değerli misafirler, değerli hocalarımız, değerli öğrenci arkadaşlarımız, değerli basın mensupları hepinize bu ikinci günümüzde hoş geldiniz diyorum ve panelimizi açıyorum.

Bugünkü konumuz son derece güncel bir hadiseyi yansıtır, “Türkiye’de istikrar paketleri, çözümsüzlük ve arayışlar.” Gerçekten olağanüstü güncel bir konu.

Ben kısaca program akışını sizlere şu şekilde yansıtmak istiyorum: Konuşmacılara tanınan süre 15 dakika olarak belirlendi. Bu sürenin sonunda bir ara veriyoruz. Daha sonra bilgi almak isteyen, yanıtlanması istenen konuları olan dinleyicilerimizden küçük kâğıtlara notlarını alıyoruz. Orada ricamız, hangi panelistin yanıtlamasını istiyorlarsa onları yazmaları şeklinde özellikle ve bu şekilde panelimize devam edeceğimiz.

Bu arada açılışı yapacak olan Sayın Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Sayın Tansu Çiller Hanımefendi, bir program aksaklığı nedeni ile ve elde olmayan bir neden ile bize saat 11.00’den sonra katılacağını bildirdiler. Böyle bir aksaklık olduğu için ben özür diliyorum. Kendileri şeref verirlerse tabii ki görüşleri almak ve dinlemek bizim için de gayet güzel bir uygulama veya onur verici bir tatbikat olacaktır diye düşünüyorum.

Ben bu arada kısaca panelistleri, çok kısa özgeçmişlerini takdim etmek istiyorum. Öncelikle sağ taraftan başlayarak, Sayın Doç. Dr. Erinc Yel-dan beyefendi ile başlamak istiyorum.

Kendileri Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü mezunu. Minnesota Üniversitesi’nde doktora yaptılar. Türkiye ekonomisinin gelişmesi ve genel denge modelleri ile ilgili çalışmaları mevcut ve daha devam ediyor. Halen kendileri Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapıyorlar.

Evet, sağ tarafımda değerli hocamız oturuyor. Ben aynı zamanda hocamızın öğrencisiydim. Hocamız Sayın Alkin 37 yıldır İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi’nde öğretim üyeliği yapan değerli bir bilim adamı. Yüzlerce mesleki yayını, basılı kitapları bulunan, araştırmaları, makaleleri bulunan bir hocamız. Kendilerini de çok yakinen tanıdığınız için daha fazla detaya girmiyorum.

Sol tarafımda bulunan Sayın Halis Komili Beyefendi, Robert Koleji Lise bölümünü 1965 yılında bitirdikten sonra 1969’da yine Robert Koleji’nin, ki bugünkü Boğaziçi Üniversitesi’nin Kimya Mühendisliği Bölümü’nden mezun olmuştur. Ancak, kendileri 1971’de Manchester Üniversitesi’nde İş İdaresi mastırı yapmışlardır. Bu konuda ekonomiye olan

İlginiz ortaya çıkıyor yani, Sayın Komili halen, KOMİLİ Grubu şirketlerinin yönetim kurulu başkanıdır. Kendileri TÜSİAD'a 1979 yılında üye olmuştur. 87'de yönetim kuruluna seçilmişler. Sayın Komili 1993 yılından bu yana da TÜSİAD'da yönetim kurulu başkanlığı görevini sürdürmektedir. Kendileri Ege Zeytinyağı İhracatçıları Derneği'nin başkanıdır. Hisar Eğitim Vakfı yönetim kurulu üyesidir ve TEMA Vakfı mütevelli heyeti üyesidirler.

Evet, son olarak da Sayın Doç. Dr. Oktar Türel Beyefendiyi takdim etmek istiyorum.

Sayın Türel İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi mezunu. 1965-75 yılları arasında Devlet Planlama Teşkilatı uzman yardımcılığı ve uzmanlık yaptılar. 1969 yılında İngiltere'de mastır yaptılar. Aynı zamanda 1976 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinde doktora yaptılar. 1993-95 yılları arasında İngiltere'de misafir öğretim üyesi olarak görev yaptılar. 1978-79 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatında görev yaptılar. 1975 yılından bu yana da halen Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde İktisat Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapıyorlar.

Bu kısa özgeçmiş ve tanıtımdan sonra müsaadenizle kısaca kendimden de bahsetmek istiyorum.

Ben Şükrü Karahasanoğlu, 1969 yılı İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunuyum. Böyle bir güzide okuldan mezun olduğum için her zaman iftihar ettim. Tabii beni yetiştiren hocalarımız da burada, aramızda, onlara saygılarımı sunuyorum bu vesile ile. Şu anda Sümerbank Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü olarak görev yapıyorum.

Efendim, hepinize şimdiden teşekkür ediyorum ve panelimizin sonuçları itibarı ile başarılı olmasını diliyorum. Ben bu kısa açıklamadan sonra, bu konu ile ilgili çok kısa bir şeyler söylemek istiyorum. O da şu:

Bugün gündemde olan "İstikrar paketleri çözümsüzlük ve arayışlar" diye belirlediğimiz bu konu fevkalade önemli. Türkiye'de yıllardan beri paketler açılıyor ve kapanıyor. Paketler bazen dar kapsamlı, geniş kapsamlı; bazen ekonomik, politik, sosyoekonomik ya da sosyal paketler; bazen iç paketler, dış paketler veya kısa vadeli, uzun vadeli, orta vadeli gibi çeşitli isimler altında belirlenerek, umutlarla, hedeflerle kamuoyuna sunuluyor veya sunulma arzusu duyuluyor. Ama, şunu kabul etmek lazım ki, paketler birer araçtır, önemli olan nedenler ve amaçlardır. Umuyorum ki bu panel, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin değerli yöneticilerinin gündeme almış olduğu panel bu konuya yeni bir soluk, yeni bir ışık, yeni bir çözüm getirecek diye ümit ediyorum ve bu beklenti ile tekrar paneli açıyorum.

Şimdi alfabetik sıraya göre ilk sözü Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Ancak bütün örneklerde istikrarsızlığın temelde kamu açığından kaynaklandığını, kamunun borçlanma sorunundan kaynaklandığını görüyoruz. Tarihte hep böyle olmuştur.

hocamıza veriyorum.

PROF. DR. ERDOĞAN ALKIN-
Teşekkürler sayın başkan.

Vaktimiz az, 15 dakika içerisinde telgraf usulü ben de merakımı anlatmaya çalışayım.

Efendim, istikrar paketi sözü, aslında 1950'den sonra, özellikle IMF'in istikrar arayan ülkelere yardım için, yahut destek için

devreye girmesi ile ortaya çıkan, moda olan bir deyim. Ancak, 2. Dünya Savaşı öncesine baktığımızda yine birtakım istikrar paketlerinin, yahut komple bir paket olmasa bile, istikrar önlemlerinin uygulamaya konma zorunluluğunu duyan ülkeler olduğunu da görüyoruz. Çok kısa olarak, örneğin 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da hiperenflasyona giren bazı ülkeler var. Ünlü Alman örneğini hepimiz biliyoruz. Bunun yanında pek fazla bilinmeyen, mesela Avusturya, Polonya enflasyonları var, Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra Macarlar bütün Avusturyalı memurları Viyana'ya postalayınca, onların maaşını ödemek için, yeni Avusturya hükümeti için kolayına gitti, bol bol kâğıt para bastı. Çok hızlı bir enflasyona girildi. O zaman IMF'in görevini ünlü Milletler Cemiyeti yapıyordu, iki kez geldiler. Birinci kez geldiklerinde Avusturya hükümeti söz dinlemedi. İkinci kez memurların yarısını işten çıkardı ve böylece bir anda istikrarı sağladı. İstatistiklere baktığımızda bunu görüyoruz. Sanıyorum 1928 senesinde Fransız Merkez Bankası Avrupa'nın en yüksek altın rezervine sahip ama, o günkü karma sosyalist hükümete halkın ve bankaların güvenleri kalmayınca devlet kâğıtlarını satamaz oldu, döndüremez oldu. Solcular, sağcı Puankare'li göreve çağırdılar. Puankare geldi ve bir günde güven de geri geldi. Kamu kâğıtları, yani devlet tahvilleri ve hazine bonoları tekrar satılmaya, dönmeye başladı.

Bunlar eski örnekler. Ancak bütün örneklerde istikrarsızlığın temelde kamu açığından kaynaklandığını, kamunun borçlanma sorunundan kaynaklandığını görüyoruz. Tarihte hep böyle olmuştur.

1950'den sonra gelişmekte olan ülkeler, veya o günkü söylemi ile az gelişmiş ülkeler konusu gündeme geldi. Bu ülkelerde üst üste istikrarsızlığın yaşandığını, ve IMF'in her seferinde devreye girdiğini, hemen her ülkede benzer istikrar paketlerinin ortaya çıktığını, bunların uygulandığını, bazen uygulandığı anda başarısız olduğunu, bazen önce başarı sağlanıp, arkadan tekrar istikrarsızlığa giden gevşemeler olduğunu, bazen de hiç uygulanmadığını görüyoruz. Türkiye de bu örneklerden biridir. Latin Amerika ülkelerinde bizden daha fazla istikrar paketi ortaya konmuştur.

Türkiye'de bildiğimiz ünlü istikrar paketleri, istikrar paketine benzeyen 7 Eylül 1946 devalüasyonu ve alınan diğer önlemler. Daha sonra 1958-4 Ağustos kararları, 1970 finansman kanunu. 70'le 80 arasında çok sayıda istikrar paketi

hazırlığı var, ama yürürlüğe konamamış. 24 Ocak istikrar paketi ve nihayet hepimizin bildiği 5 Nisan 1994 istikrar paketi.

Bunların hepsinin ortak özelliği var. Niye istikrarsızlığa gidiyor bir ekonomi ve neden istikrar paketi dediğimiz komple bir paket uygulama zorunluluğu doğuyor?

İstikrarsızlığa götüren nedenler, bizim gibi ülkelerde herkes tarafından biliniyor. Verimlilik ve tasarruf düzeyinin el vermediği yüksek büyüme hızlarını hedeflemek. Yani verimlilik artışına ve tasarruf artışına özen göstermeden, mevcut verimlilik ve tasarruf düzeyinin el vermeyeceği yüksek büyüme hızı hedeflerinin gönülden arzulanması ve bu hedeflerin oluşmasında devletin öncü plana, öncü role soyunması. Bu yüzden büyük kamu açıklarının ortaya çıkışı, büyük kamu açıklarının finansmanı için yoğun para basılması ve yoğun borçlanmaya gidilmesi. Onun sonucu olarak hızlanan enflasyon ve genişleyen döviz talebi nedeni ile ortaya çıkan döviz darboğazı ve arkadan önlemler, paketler...

İstikrarsızlığı yaratan nedenler zincirine baktığınızda, her istikrar paketi içinde olması gereken ve şimdiye kadar her pakette bulunan önlemleri de gayet iyi biliyoruz. Mesela kamu açığının daraltılması olduğunu göre, demek ki, mutlaka yeni bir vergi düzenlenmesi konuyor bu paketin içerisine kamu gelirlerini arttırmak için; ayrıca bize benzeyen ülkelerin hepsinde devlet teşekkülü olduğundan (Latin Amerika ülkeleri, İtalya), mutlaka kamunun ürettiği mal ve hizmetlere aşırı zamlar yapılıyor, başka çare yok. Öte yandan bir de son moda, özelleştirme var. Bu özellikle 1983'ten sonra Bayan Thatcher'ın hamlesi ile tekrar gündeme geldi. Özelleştirme-deki kamu açığını kapatma, kamu gelirlerini artırma yöntemi. Tabii kamu harcamalarını da kırmak gerek. Kamu harcamaları içerisinde önemli bir yer tutan personel harcamalarının frenlenmesinde, kamuda çalışan memur ve işçi ücretlerine enflasyonun altında zam yapılarak enflasyonun tasdik edilmesinden kaçınılıyor. Yatırım harcamaları duruyor. Bu şekilde genişleyen talep tekrar daraltılarak enflasyon frenleniyor. Aynı amaçlı sıkı para politikası, sıkı maliye politikası ile paralel olarak yürütülüyor. Enflasyon kontrol altına alınırken, daralan toplam talep döviz talebini de daralttığından, yüksek oranlı bir devalüasyon ile birlikte bu sıkı maliye ve para politikası döviz darboğazı sorununun aşılması için kullanılıyor. Demek ki paketin unsurları belli. Bütün dünyaya baktığınızda, bizim gibi ülkelerde uygulanan istikrar paketlerinde hep aynı şeyleri görüyorsunuz.

Öyleyse çözümsüzlük nereden kaynaklanıyor?

Bunun siyasi nedenleri var, teknik nedenleri var. Teknik nedenlerini isterse-
niz önce tartışalım, vaktim
elverdiği kadar.

Teknik nedenler şu: İstikrar paketi, baktığınızda bir bütün ama, önlemlerin çapraz

etkilerini de çok iyi hesaplamak lazım. Mesela, yüksek bir devalüasyon yaptığınızda, bu yüksek devalüasyon döviz darboğazı sorununu çözerken enflasyonun frenlenmesine ters yönde bir etki yapacaktır mullaka. Bunun dengesini nasıl sağlayacaksınız, ne oranda bir devalüasyon yapmak lazım? Maalesef bunun hesabı için de kesin bir teknik yok, onu söyleyeyim.

Öte yandan vergileri artırarak kamu gelirlerini yükseltmek istiyorsunuz. Fakat, ne kadar yükselteceksiniz, vergi gelirlerini hangi oranda arttıracaksınız? Çünkü, vergi gelirini arttırdığınız da yatırımları, üretimi ve istihdamı olumsuz etkileme ihtimali hayli yüksek. Bir bunalımdan çıkıp, başka bir bunalıma girme ihtimali var. Bunun da hesabı o kadar kolay değil, kestirme formülü yok.

Bunlar teknik güçlükler, daha fazla detayına girmeyeyim. Ama önemli olan siyasal güçlükler. Çünkü, istikrar paketleri, az önce söylediğim gibi ya uygulanamıyor, ki biz 70 ile 80 arasında Türkiye'de ilan edilip, hiç uygulanmayan düzineyle istikrar paketi biliyoruz. TUSİAD'ın yıllıklarının arkasında kronolojilerde 70'le 80 arasında, 6 ve 7 tane uygulanmayan istikrar paketinin ayrıntıları vardır; tabii siyasal kargaşa yüzünden. İkincisi bazı paketler uygulanabilir, ama başarılı olamaz. Şimdiye kadar Türkiye'de uygulandığı anda başarısız olan bir istikrar paketi yok, hepsi uygulandığı anda başarılı olmuştur.

Üçüncü neden, kısa dönemde başarılı olup, sonra başarısı gölgelerden istikrar pakelleri var. Onun da önemli iki nedeninden söz edebiliriz. Birincisi, paketin tekniği yanlış; sonra çok uzun bir süre durgunluk yaratarak bütün olumlu etkileri tersine çevirebilir ve politikacılar telaşa düşüp istikrar paketini sulandırabilirler.

Çözümsüzlükte bir üçüncü neden; İstikrar paketi başta çok iyi oturmuş olabilir, iyi sonuç verebilir. Fakat, politik olaylar nedeni ile, mesela erken seçimler, sık sık tekrarlanan seçimler vesaire dolayısıyla politikacılar bile bile istikrar paketini sulandırabilirler ve bozabilirler, ki bu da Türkiye'nin başından geçmiş olaylar zincirine katılabilir.

Aslında dünyada baktığınızda, maalesef topu topu üç tane başarılı istikrar uygulaması görüyoruz. Bunların birincisi, tam istikrar paketi olmamakla beraber Başkan Reagan'ın 80'de seçime giderken halka söylediği istikrar önlemliydi. Amerikan ekonomisinin birinci ve ikinci petrol şokundan gelen sarsıntılarını gidermek için. Ama onun içinde çok güzel bir tatlandırıcı vardı. Onun için kamuoyu Reagan'ı alkışlaya-

Ben kanımı söyleyeyim: Eğer halka önceden, çok açık olarak istikrar önlemleri anlatılmazsa ve halkın onayı alınmazsa herhangi bir istikrar paketini politik olarak uygulamak mümkün değildir.

diâ edilir ama, aslında onda birden bire hızlanan askerî harcamaların önemli etkisi olduğunu da unutmamak lazım. Tam bir istikrar paketi değil.

Batı ülkelerinden ikinci güzel örnek; Bayan Thatcher 79 seçim kampanyasında vatandaşa açık açık ne yapacağını söyledi ve seçildi. Bayan Teatcher dediklerini yaptı, acı ilacı içirdi, yüzde 20'lere çıkan enflasyonu düşürdü. İşçi Sendikalarına savaş açacağını söylemişti, savaşını açtı, verimliliğin altında ücret zamları gündeme geldi; ama halk onu bir daha seçti, arkadan bir daha seçti.

En sonunda kendisi, parti yönetiminin bir hatası yüzünden istifa etmek zorunda kaldı.

Üçüncü örnek bizim için son derece önemli. Başkan Menem, Arjantin halkına uygulayacağı paketi çok açık olarak seçim kampanyasında anlattı. Ve Arjantin halkı bütün bu acı gerçekleri bile bile onu seçti. Menem de hemen hemen söylediklerinin yüzde 90'ını yani, acı ilaçları içirme sözünü yerine getirdi. Halk onu bir daha seçti, biliyorsunuz. Bir dönem daha başkanlık yapacak. Bu, gelişmekte olan ülkeler içerisinde en başarılı ve belki de tek başarılı örnek.

Ben 60 yaşındayım ve bütün istikrar paketlerini Türkiye'de yaşadım. Zaten Latin Amerika ülkelerini ve Avrupa'da 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki istikrar önemlerini ezbere biliyoruz. Ben kanımı söyleyeyim: Eğer halka önceden, çok açık olarak istikrar önlemleri anlatılmazsa ve halkın onayı alınmazsa herhangi bir istikrar paketini politik olarak uygulamak mümkün değildir. İşte Fransa gibi çok uygar dediğimiz bir ülkede giyimli kuşamlı, kravatlı, lacivert elbiseli adamlar sokakta arabaları devirdiler, ateşe verdiler; yitirilen camlarını kırdılar. Bir reform lafı çıktı ortaya sosyal güvenlik sisteminde, halk hemen sokağa döktüldü.

Benim kanım, halka işin açığını söylemeden, acı gerçekleri söylemeden ve ne yapılacağını açık açık anlatmadan ve halkı ikna etmeden herhangi bir istikrar önlemini, -çünkü sert olacaktır istikrar önlemleri- uygulayarak uzun süreli bir istikrarı sağlamak mümkün değildir. Onun için politikacıların, sade Türkiye'de değil, bütün dünyada bunu bir kere denemesi lazım. Fransız hükümeti halka, bu işsizlik durumunda, bu istikrarsızlık durumunda, sosyal güvenlik sisteminin bu iflas durumunda ben sizlerin durumunu iyileştirici hiçbir şey yapamam, reform yapmaya mecburum deseydi belki seçilmezdi. Ama, gerçekleri söyleyip seçilseydi ve önlemleri oradan sonra yürürlüğe koysaydı, halk sokaklara inmezdi.

Benim söyleyeceklerim bu kadar efendim; halka söylemeden hiçbir istikrar paketinin sürekli uygulanabileceği kanatında değilim, halkın onayı alınmadan bu iş becerilemez. Teşekkür ederim sayın başkan.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Komili, buyurun efendim.

HALİS KOMİLİ- Sayın başkan, değerli konuklar; Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne de ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Sayın başkan biraz evvel hak-

kımda bilgi verirken söylediler. Bir kimya mühendisi olarak benî, Yönetim Kurulu Başkanı olarak seçtiğim 3,5 sene evvelden beri haftalarına çağırıyorlar. Çok değerli hocalarımla birlikte bu panelde olma imkânı verdiler. Bu şekilde de iktisat ilmi içine biraz girme imkânını bulmuş oldum.

Efendim, bir kez daha son 10 yılın değişmez temasını, istikrarı tartışmak için buradayız. Bu konunun böyle bir seçkin topluluk önünde tartışılacak olmasından büyük bir memnuniyet duyuyorum. Ancak, bir yandan da bir ilerleme kaydetmek için, önümüzde büyük bir engel olarak duran, buna karşılık kat etmek zorunda olduğumuz mesafe ile karşılaştırıldığında, son derece kısa bir etap olarak kalan istikrar konusunu hâlâ geride bırakmamış olmamızın burukluğunu yaşıyorum.

Bugün istikrar arayışı konusunu iki soru kümesi etrafında ele almak istiyorum. Birinci kümede şu sorular yer alıyor: 1994 krizinin ekonomide yarattığı sorunlar aşılmış mıdır? Bugün 5 Nisan benzeri yeni bir istikrar programına ihtiyaç var mıdır? Bu durumdan çıkış için bir senaryo mevcut mudur?

Önce soruları kısaca cevaplayayım.

Hayır, 1994 krizinin ekonomide yarattığı sorunlar aşılanamamıştır.

Hayır, 5 Nisan benzeri bir istikrar programına ihtiyaç yoktur. Evet, bu durumdan çıkış için muhtelif senaryolar üretilabilir. Gelelim neden ve nasıl sorularının cevaplarına.

Son yıllarda ekonomi ile ilgili tartışmalarda reel ekonomi hep ikinci planda yer alıyor. Oysa bütün bu sistem üretim için var, istihdam için var, daha iyi yaşayabilmek için var. Bu yüzden bir sanayici olarak 1994 krizinin ekonomide yarattığı sorunlar aşılmış mıdır, sorusuna önce bu açıdan yaklaşmak istiyorum.

Reel ekonomi açısından baktığımızda, çok net bir manzara önümüzde duruyor. Kriz öncesi döneme baktığımızda, üretimde belirgin bir büyüme trendi görürsünüz. Konjonktürel olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemekle birlikte, 1986-93 yılları arasında üretimde ortalama yıllık yüzde 5.7 bir büyüme eğilimi gözlenir. 1994 krizi geride bırakılıp bugüne gelindiğinde, sanayi üretimi 1993 seviyesini ancak yakalamış ve yüzde 1.8 kadar üzerine çıkmış durumda. Ama, biraz önce sözünü ettiğim büyüme eğilimi bozulmuş ve trend bir daha yakalanamamıştır. Sanayimiz 1995 sonu itibarı ile kriz öncesindeki büyüme eğilimini devam ettirdiğimizde ulaşmış olması gereken seviyenin yüzde 8.7 altında kalmış durumdadır. Yani, sanayinin büyüme eğilimi ciddi bir ivme kaybına uğramıştır.

1994 krizi üretim ve istihdamda büyük bir yara açmış ve bu yara henüz tam olarak kapatılamamıştır.

Kriz dolayısıyla alınan önlemlerin kısa dönemde iyileşmeler sağladığı diğer bazı alanlarda da durum pek farklı değildir. 5 Nisan önlemleri ile devletin tüm yatırımlarını durdurması ve harcamalarda büyük kısıntıya gidilmesi, bütçe açığının kontrol altına alındığı izlenimi yaratmıştı. Oysa, yapısal önlemler alınmadığı takdirde bu kontrolün geçici nitelikte olacağı çeşitli çevrelerce dile getirilmişti.

1995 yılının ilk aylarından itibaren ekonomideki sıkı düzen gevşemeye başladı ve hızlı bir genişleme içine girildi. Bu hızlı genişleme enflasyonda önemli ve kalıcı bir düşüş sağlanması sürecini sekteye uğrattı.

Öte yandan bu hızlı genişleme sürecinin hemen ardından seçimlerin gündeme gelmesi kamu musluklarının açılması na neden oldu, kamunun fon talebi arttı. Merkez Bankası kaynaklı nakit kamu kredilerinde hızlı bir artış kaydedilmeye başlandı, iç borçlanma hızlandı. Böylece 5 Nisan programının en etkili olduğu, 1994 yılı ortasında, kamunun haftalık ihalelerle piyasalara yönelttiği brüt fon talebi yıllık 5 milyar dolar düzeyindeyken, 1995 sonunda 6 misli artarak 30 milyar dolara çıktı. Bu süreç faizleri yükseltirken, 1995 başında meydana gelen hızlı üretim artışını da fazlası ile frenlemiş oldu.

1996 yılının ilk üç ayında siyasi tabloda bir stabilizasyon sağlanmış olduğu görüşünün piyasalara hâkim olması ile faiz oranlarında bir gerileme kaydedildi. Ancak, bu haliyle bile faizler yüzde 120 civarında seyrediliyor. Para arzlarında ise yüzde 100 oranlarında artmaya devam ediyor. Yani bütçe açıkları iç borçlanma miktarları ve parasal genişleme konusunda belirli bir kontrol sağlanıp, faizler yüzde 80'lere gerilemediği takdirde, enflasyon yaklaşık kriz öncesi seviyesini yakalamış olan toptan eşyada bugünkü yüzde 65 seviyelerinden yüzde 80-90'lara doğru hareket etmek durumunda kalacak.

Bir başka noktadan tabloya yaklaşalım. Bugünlerde dış ticaret açığının yeniden yükselmesi gündeme geldi. Yükselmenin yorumunu yapmadan önce, 1994 krizi ertesinde bu açık neden iyileşme eğilimi içine girmişti, ona bir bakalım. Bu sorunun cevabı aslında reel sektördeki gelişmelerde var. Üretim kısıldı, yatırımlar durduruldu, iç talep daraltıldı, sonuçta ithalat yavaşladı, ihracat hızlandı. Ekonomi normal koşullarına dönme eğilimi gösterince, üretim hızlanınca, iç talep üzerindeki baskı hafifleyince, bu kez ithalatın hızlanıp ihracatın yavaşlaması kaçınılmazdı.

Peki ithalat fazla mı hızlandı? Hayır. Çünkü bugün Türkiye reel olarak 1993 ithalat düzeyini yakalayabilmiş durumda. Biliyorsunuz, Türkiye'nin ithalatı üretimi ile sıkı sıkıya bağlıdır. İthalatımızın büyük kısmını yatırım malları ve ara mal ithalatı oluşturur. Dolayısıyla, 1993'teki üretim artışını ancak yakalayan bir ekonomide, ithalatta da reel olarak 1993 düzeyinde olmak mantıklı paralel süreçtir.

Bu konuda ayrıca kurların olumsuz etkisinden söz edilmesi de yerinde olmayacaktır. Çünkü, örneğin Türkiye için önemli bir para birimi olan Alman Markı açısından bakıldığında, 1995 yılı ortalama kurları, bugün reel olarak

1993 yılının yüzde 15 altındadır. Amerikan Doları ise reel olarak 1993 yılının yüzde 1.9 altındadır.

Buraya kadar söylediklerimizi şöyle özetleyebiliriz:

5 Nisan istikrar programına rağmen Türkiye hâlâ büyük bir gayretle 1991-1993 yıllarının faiz, kur, enflasyon dengelerine dönebilmeye, kriz öncesi dönemin üretim artışı eğilimini yakalamaya çalışmaktadır. Kamu açıklarının, kamu kesimi borçlanma gereğinin ve enflasyonun kontrol altında tutulması açısından karşı karşıya olduğumuz sorunlar ciddiyetini korumakta ve önlemler alınmadığı takdirde daha da ağırlaşacağına işaretlerini vermektedir.

Bu durumda 5 Nisan benzeri bir istikrar paketine mi ihtiyaç var? Bu soruyu hayır diye cevaplamıştım. Neden hayır? Çünkü bugün ihtiyaç duyduğumuz şey 5 Nisanda yapılanların yeniden gündeme getirilmesi değil; 5 Nisanda yapılmayanların, artık nihayet devreye sokulmasıdır.

5 Nisan önlemleri bazı makro dengeleri sağladı, ama bu ekonominin daralması, yatırımların durdurulması temel üzerine kurulmuştu ve doğal olarak beraberinde negatif bir büyümeyi getirdi. Arazlar ortadan kaldırıldı, ama tedavi gerçekleştirilmedi. Ekonomi normal seviyeye dönmeye çalıştığında ise, tüm hastalıklar yeniden ortaya çıkmaya başladı. Türkiye'nin genişleyen ekonomi içinde büyüme hızını kademeli olarak artırdığımız bir ortamda aynı hastalıkların bir daha nüksetmemesini sağlayacak bir tedaviye ihtiyaç var ve bu da ancak zamana yayılan bir tür olabilir, bir şok tedavi değil. İşte yapısal önlemler diye söz ettiğimiz, orta vadeye yayılacak ve ekonomideki dengeleri kalıcı olarak değiştirecek olan bir reformlar dizisidir.

Bu konuya daha sonra dönmek istiyorum.

Bu durumdan çıkışın bir senaryosu var mı?

Elbette çeşitli senaryolar üretmek mümkün; devletin çeşitli kesimlerinde bunlar üretiliyor mutlaka. Ancak, bu senaryolar için siyasi kararları gerektiren bazı ön koşullar var. Bu ön koşulları anlamak için 3 yıllık bir perspektif içinde düşünelim. Örneğin, önümüzdeki 3 yıl boyunca bütçe açığını gayri safi millî hâsılanın yüzde 4'ü seviyesinde tutabilirseniz, cari işlemlerde meydana gelebilecek 2-2.5 milyar dolarlık açığı Türkiye fazla zorlanmadan finanse edebilir. Bütçe açığının 3 yıl boyunca gayri safi millî hâsılanın yüzde 4'ü seviyesinde tutulması, bizi yine yapısal önlemler konusuna getirecek.

Ama, bu konuya şimdilik girmiyorum.

Eğer gerçekçi cari açık miktarı 2-2.5 milyar dolarsa, o zaman Türkiye'nin dış bilançosunda görünmeyen kalemlerdeki gelirlerin artması gerekecektir. Neden? Çünkü, birincisi, mevcut yatırım ortamında önümüzdeki 3 yıllık dönemde Türkiye'nin ihracat gelirleri ortalama en fazla 25

Bu durumda 5 Nisan benzeri bir istikrar paketine mi ihtiyaç var? Bu soruyu hayır diye cevaplamıştım.

Neden hayır? Çünkü bugün ihtiyaç duyduğumuz şey 5 Nisanda yapılanların yeniden gündeme getirilmesi değil; 5 Nisanda yapılmayanların, artık nihayet devreye sokulmasıdır.

milyar dolar seviyesinde gerçekle-
şecek gibi gözükme-
tedir. Bu-
na karşılık, eğer sanayi üretiminde
94 öncesindeki yıllık ortalama
yüzde 5.7'lik artış hızını yakala-
mak istiyorsak, ithalatın Gümrük
Birliği'nin etkisinde dahil olmak
üzere ortalama 42 milyar dolar
civarında yükselmesi beklenme-

lidir. Yani, Türkiye kriz öncesindeki üretim artışı trendini ya-
kalayabilmek için ortalama yılda 17 milyar dolarlık bir dış ticare-
t açığını korumak ve finanse etmek zorundadır.

Bu çok seviyesini koruyabilmek için dış ticaret hadlerini
kontrol altında tutmak zorunludur. 17 milyar dolarlık dış ticare-
t açığının finanse edilebilmesi için ise, net görünmeyen
kalemilerin gelirlerinde bir sıçrama kaydetmek gerekecektir.
Bunlar nedir? Turizm gelirleri, işçi dövizleri, hizmet gelirleri,
transferler vesaire: 1995'te, önceki yıl 8 milyar dolar olan
net görünmeyen kalem gelirleri 11 milyara sıçrayabilmiştir.
Önümüzdeki 3 yıllık dönemde bu kalemden 14-15 milyar
dolarlık bir gelir temini başarılabilsen, cari işlemler açığının
2-2.5 milyar dolarlık makul bir seviyede tutulabilmesi müm-
kündür. O zaman çok önlemlere, istikrar paketlerine ih-
tiyaç duymadan bu 3 yılı Gümrük Birliği'ne uyumun sağlan-
dığı, iyi bir dış ticaret stratejisi ve büyümenin sürdürülebildi-
ği ve Türkiye'nin 21. yüzyıl için yapmak istediği atılımın ha-
zırlıklarının yapıldığı bir dönem olarak değerlendirebiliriz.
Kolay olmamakla birlikte çözümsüz bir tabloyla karşı karşı-
ya değiliz. Tabii ki tek bir koşulla; bütçe açığının gayri safi
millî hâsılanın yüzde 4'ü seviyesinde tutulması koşulu ile.

Bu koşul bizi ikinci soru kümemize getiriyor. Bütçe açıkları-
nın kontrol altında tutulmasını sağlamanın yolu nedir? Tür-
kiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yapısal önlemlerin siya-
sî gerekleri nelerdir? Meclis gündemindeki bütçe ile bir re-
form programı yürütmek mümkün müdür? Bütçe açıklarının
kontrol altında tutulabilmesinin, kamunun gelir-gider denge-
sine kalıcı iyileşmeler sağlanmasına bağlı olduğu biliniyor.
Bu kalıcı iyileşmeyi sağlamak için her biri son derece kapsa-
amlı olan bir dizi reformun gerçekleştirilmesi gerekiyor. Sayın
hocamın biraz evvel belirttiği gibi vergi reformu, sosyal
güvenlik reformu, özelleştirme ve kamu yönetim reformu gi-
bi reformlar. Ancak, belirli bir döneme yayılarak gerçekleştiri-
lebilecek bu reformların, kısa dönem için gelir artırıcı ve
gider azaltıcı önlemlerle desteklenmesinin yanı sıra, orta
vadeli bir yapısal dönüşüm programı içinde sanayileşme, is-
tihadam, tarım ve dış ticaret stratejilerinin sağlandığı bir büt-
lülük içinde oturulması gerekecektir.

Burada uzun uzun bu reformları anlatmaya girişmeyece-
ğim. Ancak, bu reformların gerçekleştirilmesi açısından çok
önemli olduğuna inandığımız şu 3 noktanın altını çizmek ist-
tiyorum:

Birincisi, bu meseleler 10 yılı aşkın bir süredir gündemde.
Kısa dönemli bakış açıları ve pöplist yaklaşımlar bir yan-
dan kavramların içini boşaltırken, bir yandan da birçok fırsat-

Türkiye'nin birikmiş sosyal sorunları, toplumun ihtiyaçları, azalan gelir, artan nüfus, işsizlik, gelir dağılımındaki bozulma duvarda büyük çatlaklar meydana getirmeye başladı

tin kaçmasına neden oldu.
Türkiye gerileye gerileye bir
duvara yaslandı. Daha fazla
gerileyeceğimiz yer kalmadı-
ğını bilmemiz lazım.

Gümrük Birliği'ni bir kaldıraç
olarak kullanarak, dünya eko-
nomisindeki genişleme eğil-
minden yararlanarak, Avru-

pa'da ve dünyada yeni dengeler oluşması öncesinde dünya
ekonomisindeki yerimizi belirleyerek ileriye doğru bir atılım
gerçekleştirelim. Bu konjonktürü de kaçırmak bir kez daha ye-
rilmizden kıpırdıyarmazsak duvar üstümüze yıkılabilir. Çün-
kü, Türkiye'nin birikmiş sosyal sorunları, toplumun ihtiyaçla-
rı, azalan gelir, artan nüfus, işsizlik, gelir dağılımındaki bo-
zulma duvarda büyük çatlaklar meydana getirmeye başladı.
İkincisi, farklı başlıklar altında sıraladığımız bu reformların
aslında bir tek başlık altında toplanması mümkün. Devletin
iktisadî ve idari bakımdan yeniden yapılanması. Türkiye için
köklü bir ekonomik ve sosyal değişimi beraberinde getire-
cek olan bu reformların, ancak bir bütünlük içinde uygula-
maya konması halinde başarı şansı var. Bu nedenle, kap-
samlı ve bütünlük taşıyan bir reform programının yapılması
ve bunun iç ve dış kamuoyuna ilan edilmesi, özellikle piya-
salarla orta vadeli bir perspektif ve güven vermesi açısından
büyük önem taşıyor.

Öte yandan, 1996 bütçesinin bir yapısal reform programının
bütçesi olmadığına, bu haliyle ve yasal bir formalitenin yeri-
ne getirilmesinden öteye gidemediğine dikkat etmek gere-
kir. Yani, orta vadeli bir program ortaya konulacaksa buna
uyarlı bir reform bütçesinin de oluşturulması gerekecektir.
Üçüncüsü; siyasal ve toplumsal uzlaşma sağlamadan böy-
lesine kapsamlı yeniden yapılanma projelerini gerçekleştire-
mek mümkün değil. Dışarıdan destekli azınlık hükümeti bu
uzlaşmanın bir ilk adımı olarak görülebilir. Mevcut bütün
güçlüklere rağmen bu hükümet, yapısı gereği ancak uz-
laşmalarla yol alabilecek durumda. Bu durum, uzlaşma an-
layışının tüm topluma yaygınlaştırılması ve reformların ger-
çek zemininin yaratılması için bir fırsat olarak değerlendiril-
melidir. Aynı uzlaşma zemininden adil bir istikrar sağlayıcı
bir seçim sisteminin, toplumun karar alma süreçlerine katılımı
sağlayacak, demokrasi düzenlemelerin gerçekleştirilme-
si için de yararlanmalıdır.

Özetleyecek olursak, Türkiye'nin hiç zaman kaybetmeden,
kapsamlı bir program açıklayarak ve siyasal toplumsal uz-
laşma zeminini koruyarak bir dizi yapısal reformları ger-
çekleştirmesi gerekmektedir.

Bu reformlar daha fazla ertelenirse, yalnızca bir fırsat kaçı-
rılmış olmayacak, ağırlaşan sorunların yoğun baskısı ile ül-
kenin bugünkü durumunu arar hale gelmemize de yol açıla-
cak.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKAN- Sayın Türel, buyurun efendim.

DOÇ. DR. OKTAR TÜREL - Teşekkür ederim sayın başkan. Sayın başkan, değerli izleyiciler; Ben 1950'li yıllarda değerli edebiyat adamı Melih Cevdet Anday'ın bazı yapıtları ile karşılaştığım zaman çok haz almıştım. Bu hazı sizlerle de paylaşmak dileği ile, istikrar üzerine konuşacağım böyle bir toplantıda Anday'ın Teîrathane'sinde yer alan "Lirizm" başlıklı taşlaması üzerine bir yapıştırma yapmayı denedim (Bkz. Çerçeve 1). Aslında anlatacağımı bu yapıştırmanın dörtlükleri üzerine kurmayı tasarlamıştım. Ancak zaman kısıtı dolayısıyla, birinci ve ikinci dörtlüklerin ima ettiklerine burada kısaca değinerek sizlere üçüncü ve dördüncü dörtlükler üzerine kurulu bir anlatı sunmaya çalışacağım. Birinci ve ikinci dörtlükler üzerine kurmayı arzuladığım öykü, "maddeden, tarihten, İsa'dan önce" benzetisine yakışır biçimde, bizim 20 yıldan beri denediğimiz ve başaramadığımız istikrar programlarının bir anatomisi idi. Bu programların ayrıntıları üzerinde durmaya zamanımız elvermiyor, burada sadece değinerek geçeceğim bir husus şu: Toplumda ekonomik istikrara ulaşmak için katlanılması gereken fedakârlıkların eşitlikçi bir paylaşımı çoğu kez sağlanamıyor. Başka bir deyişle, istikrar programlarının bölüşüm açısından yansız (nötr) olması çok güç; dolayısıyla istikrar programları üzerinde açılacak bir tartışma, doğal olarak bölüşüm tartışmasını da beraberinde sürükleyecek. Değerli meslektaşımız devlet bakanı Dr. Saracoğlu, 1995'te TÜSİAD çalışmaları arasında yayınlanmış bir yazısında şunları dile getiriyordu: "...(T)artışmaların odak noktasını olası bir programın nitelikleri ve gerekli ekonomik ve yönetsel tedbirlerden çok, böyle bir programın uygulanması halinde ortaya çıkacak maliyetlerin, toplumun hangi kesimlerince üstlenmesi gerektiği oluşturmuştur.

Daha önemlisi tartışmalar kısa zamanda politik münakaşalara dönmüş ve kısır tartışmalar arasında konunun çeşitli boyutları teknik bir çerçevede ve objektif bir biçimde irdelenmemiştir." (TÜSİAD, 1995: 195)

Bunda şaşırtıcı hiçbir şey yok. 1995 yılı sonu kamu iç borç stokunun kabaca 1200 trilyon TL olduğu hatırlanırsa, 1996 yılında faiz ödemeleri yoluyla (ortalama yüzde 125'lik nominal ve yüzde 25'lik reel faiz hadlerinden) yaklaşık 1500 trilyon TL'lik nominal ve 300 trilyon TL'lik bir reel gelir aktarımının gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Yani 1996 yılı gayri safi millî hasılamızın sırasıyla yüzde 11 ve yüzde 2.5'i. İstikrar politikalarının "olmazsa olmaz"ı sıkı para, yüksek faiz politikalarının yol açacağı bu boyutlardaki gelir transferlerinin siyasal tartışmalara yansımaması beklenemez.

Ancak, bu gözlemlerimin ardında yatan bir başka şey var: İstikrar programları çoğunlukla daha genel bağlamdaki yapısal uyum politikaları'nın bir parçası ve yapısal uyum politikaları dediğimiz bütün de aslında toplumun büyüme ve bölüşüm modeli'nin bir yansımasıdır. Dolayısıyla, eğer benimsenen büyüme ve bölüşüm modelinde eşitlikçi olmaktan uzak bazı öğeler varsa, doğal olarak bunun yansıması istikrar politikalarında da kendini belli edecektir. Özetle, şunu

vurgulamak istiyorum: İstikrar ile ilgili sorunlar kaçınılmaz bir şekilde yapısal uyum sorunları ile birlikte gündeme gelecektir. Yapısal uyum sorunları ile birlikte 1980'li yıllardan beri benimsenmiş olduğumuz birikim ve bölüşüm modeli tartışma gündemine gelecektir.

Bu birikim ve bölüşüm modelinin bazı temel öğelerine kısaca değinmeliyiz, ayrıntıları tartışma saatine bırakarak. 1980'den 1989'a kadar bazı ufak sapmalar dışında köklü bir değişiklik olmadan yürütülen bu model, temelde, reel ücretlerin denetim altında tutularak ücret dışı gelirlerin artırılması, böylece tasarruf ve yatırım eğilimlerinin yükseltilerek ekonominin daha hızlı bir gelişme çizgisine oturtulması beklentilerine dayanıyordu.

Bu beklentiler gerçekleşmedi. 1988'de dönem hükûmetinin son bir istikrarlandırma çabasına tanık olduk. Bu çaba da başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra, 1980'li yılların büyüme ve dönüşüm modeli içinde küçük bir rota değişikliği yapıldığını izledik. O rota değişikliği de, Ağustos 1989'da sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ile sağlanmıştır.

Öyle sanıyorum ki, sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu öngören siyasal kadroların beklentilerinden biri; büyüme önündeki iç tasarruf ve bölüşüm sorunları (poteğini) aşmak. Ama, 1990'lı yılların ortalarına geldiğimiz zaman görüyoruz ki bu karar da, onu izleyen uygulamalar da siyasal iktisadın önündeki temel sorunları gündemden kaldırmamıştır. Bugün Türkiye'de iktisadi sorun, hâlâ büyümenin, iç tasarruf yetersizliğinin ve bölüşüm sorunlarının belirlediği alandadır. Konuşmanın bundan sonraki bölümünü isterseniz yine Çerçeve 1'deki üçüncü dörtlüğe yollama yaparak sürdüreyim. Bu dörtlüğün uzantısında, ben 1996 stili bir istikrar programının neleri içermesinin arzu edilebileceğini ve neleri içermeyeceğini (yani, "tuzunun", "yağının", başka birtakım katkılarının, niye bulunup, niye bulunmayacağını) tartışmaya çalışacağım.

Önce kısa bir hatırlatmada bulunayım. Benim de aralarında bulunduğum 20'yi aşkın meslek adamı, oluşturdukları Ekonomi Politikaları Çalışma Grubu'nun ortak ürünü olarak 1996 ve sonrası için bir istikrar önerileri demeti hazırladılar. Bu öneriler demeti, İşletme ve Finans Dergisi'nin Mart 1996 sayısında da yayınlandı. İlgilenen meslek adamlarına ve öğrenci arkadaşlarımıza bu çalışmada yapmaya çalıştığımız şeyin, bölüşüm açısından olabildiğince yansız (nötr) bir tedbirler demeti geliştirmek olduğunu belirterek geçeceğim. Bunlar gönlümüzün arzu ettiği şeyler. Ama, bir de bugünkü siyasal iktidarların karşı karşıya kaldığı gerçek ya da var sayılan kısıtlar önünde uygulayabilecekleri, yapabilecekleri şeyler var. İsterseniz kısaca onların yapabilecekleri üzerinde durmaya çalışalım.

Birincisi şu: 1995'de siyaset adamlarının ve ekonominin yönetiminden sorumlu bürokrasinin geleneksel iktisat anlayışına biraz aykırı düşen ve "heterodoks" olarak adlandırılan politikaları uygulamak için ne siyasal iradesi, ne de hevesi vardır. Dolayısıyla, süregelen bunalımı aşmak için bugünkü siyasal iktidarın ve siyasal iktidarın beraber çalışacağı bü-

rokrasinin elinde ortodoks iktisat politikası araçlarından (sıkı para, dar bütçe, vs., vs.) başka herhangi bir uygulama aracı görünmemektedir.

İkinci özelliğe de Sayın Komili değindi: Bugünün Türkiye'sinde ekonomik şok paketlerine angaje olunamaz. Böyle paketlerin önündeki siyasal kısıtları hepimiz biliyoruz, tekrarlamama gerek yok.

Üçüncü özellik de şu: Öyle anlaşıyor ki, bugünkü hükümet, sermaye hareketleri liberalizasyonundan taktik nedenlerle bile olsa taviz vermeye niyetli değildir. Ancak, siyaset adamlarımızın bu karar ve tutumlarının kendilerine getirdiği kısıtları ve yükümlülükleri tümüyle ve doğru olarak algıladıkları konusunda tereddütteyim. Ben, yine TÜSİAD'ın 1995 çalışmasında görüşlerini dile getiren başka bir meslektaşımın alıntı yapacağım. Dr. Kumcu şunları söylüyor: "Açık kambiyo rejimlerinde kamu otoritelerinin bağımsız bir faiz politikası olamaz". Ve Kumcu şöyle devam ediyor: "Açık

kambiyo rejimi altında bağımsız bir kur politikası olamaz ve kurlar ihracatı teşvik edici bir politika değişkeni olamazlar" (TÜSİAD, 1995: 68-69). Siyaset adamlarımız sermaye hareketleri liberalizasyonunu, ekonominin karşı karşıya kaldığı iç tasarruf yetersizliklerinden bir kaçış yolu, ticaret açıklarına karşı bir emniyet şupabı olarak algılama eğilimindedir. Ancak, bunun iktisat politikaları uygulamasına getirdiği belli birtakım kısıtlar var; o kısıtlar çoğu kez gündeme gelmiyor ve getirilmiyor.

Dördüncü bir soru: Acaba 1996 stili bir istikrar programı, döviz kurlarından nominal çapa (anchor) olarak yararlanabilir mi? Teknik olarak nominal çapanın fiatlar genel düzeyini kontrol edecek biçimde kullanılması ciddi bir engel görünmüyor; ama, bunun önünde siyasal ve dış konjonktürlerden kaynaklanan engeller var. Yani, Türkiye ekonomisinin büyümüş ve giderek daha da büyüme tehlikesi gösteren lıcaret ve ödeme dengesi açıklarının, dış dünya tarafından gönüllü olarak finanse edileceği ile ilgili inandırıcı işaretler ortada yok. Dünya, çeşitli "rating" kuruluşlarının beyanlarında arasına dile getirildiği gibi, Türkiye'den "olgun borçlu", yani borcunu düzenli olarak ödeyen ve borç yükünü fazla artırmayan borçlu rolünü oynamasını istiyor.

Sıraladığım noktalar, bizi belirli bir sonuçla karşı karşıya bırakıyor: İstikrarlandırma için elimizde maliye politikalarından başka araç var mı? Hakçasını söylemek gerekirse, yok. Pekî, bugünkü Hükümet vergi yükü ile ilgili bazı kararlar almaya istekli mi? Bu sorunun cevabı da hayır. Dolayısıyla, geriye harcamalar üzerinde uyum göstermeye dayalı bir politika önerileri demetli kalıyor. Bunun hangi sonuçlara ulaş-

abileceğini gösteren bir sayısal egzersiz ile konuşmamı bitirmek istiyorum. Çerçeve 2'de yer alan (4)' denklemleri şunu gösteriyor: Kamu kesimi reel borç yükündeki artış, yani (kamu borçları/gayri safi milli hasıla) oranındaki artış (b), (4)' denkleminin sağ tarafında yer alan dört bileşenin etkisi ile belirleniyor: d ile gösterilen kamu kesimi birincil fazlası, ikinci terimde ifadesini bulan reel faiz yükü ödemelerinin katkısı (b(i-p-g)), üçüncü terimde yer alan senyora (ya da isterseniz beylik hakkı diyelim) kazançları, yani m; dördüncü ve son öge de enflasyon vergisi, yani para basmaktan ve paranın tutulmasından kaynaklanan kamu kesimi kazançları ((p+g)m).

Türkiye'de kamu kesimi birincil fazlasını gayrisafi milli hasıla (GSMH)'nın yüzde 2.5'i, (kamu kesiminin ödediği reel faiz oranı -büyüme oranı)'nı yüzde 5 veya yüzde 4 civarında tutan, kabaca yüzde 1-2 dolayında bir enflasyon vergisi "tahsil eden" bir durağan durum dengesi (İngilizce deyimle,

bir "steady-state" konumu) düşününüz. Ama, böyle bir durağan durum dengesini siyasal iktidarın meşruiyet temellerini zorlamadan topluma kabul ettirmek son derece güç. Niye öyle olduğuna kısaca değinmeye çalışayım. Kamu kesimi birincil fazlasının hesabında yapılan kabul-ler şunlar: GSMH'nın yüzde 20'si civarında bir vergi yükü, GSMH'nın yüzde 12'si civarında bir cari harcamaya (ki 5 yıldan beri aşağı yukarı böyle gidiyor); GSMH'nın yüzde 2'si civarında kamu yatırımı. Yani, kamu kesimindeki sermaye stokunun aşınan - yıpranan kısmını telâfi etmeye bile yetmeyecek bir oran. GSMH'nın yüzde 3.5'u civarında transferler; Bu kalemin temel bileşeni, emeklilerimize bir toplumsal sözleşme ile devletin taahhüt etmiş olduğu ödemelerdir. "Hükümet bazı finansal akıtların

şartlarını, örneğin tahvil faiz oranlarını ve geri ödeme sürelerini değiştirmeye zorlanır, kendi akıtlarına sadık kalmazsa ne olur?" diye kaygılanan insanların böylesi toplumsal akıtlar konusunda da duyarlılık göstermesi beklenmelidir.

OTURUM BAŞKANI - Sayın basın mensupları, bir paneldeyiz, lütfen buradaki izleyicilere ve konuşmacılara saygı gösterelim. Devam edelim efendim.

DOÇ. DR. OKTAY TÜREL - Bu egzersizin bazı ayrıntıları üzerinde kısaca durarak konuşmamı bitirmek istiyorum. Sayısal egzersiz, GSMH'nın yaklaşık yüzde 2.5'u dolayında birincil fazla, yaklaşık yüzde 4 civarında bir reel faiz yükü ve yaklaşık yüzde 1.5 civarında bir enflasyon vergisi ile bir durağan durum dengesine ulaşabileceği izlenimini veriyor.

Doç. Dr. Oktay Türel

Bu izlenimin yanıltıcı bir tarafı var; Oldukça düşük, aşınma-yıpranmayı bile karşılamaya yelmeyecek bir kamu yatırım oranı ortaya çıkıyor; KİT yatırımı zaten söz konusu değil bu ekzersizde. Bu ekzersizde sosyal güvenlik kurumlarının açıkları da söz konusu değil, sosyal güvenlik sistemini de özelleştirmiş olduğumuzu örtülü olarak varsayıyoruz. Ortaya çıkan sonuç, kamu kesiminin sahip bulunduğu beşerî ve fiziksel sermaye stokunun sürekli erimesidir.

Bu süreç siyasal iktidarların meşruluk tabanlarını aşındıran ve Türkiye'nin 2000'li yılları için oldukça önemli sorunları beraberinde taşıyan bir süreçtir. Böyle bir süreç şimdiye kadar kamu kesimi eli ile sağlanan toplumsal güvence ve toplumsal dayanışma programlarının giderek yerini çeşitli nedenlerle (yani etnik esasa göre, inanç esasına göre, hemşehrilik esasına göre ya da başka birtakım nedenler ile) kü-melenmiş olan insanların kendi formal/informel dayanışma mekanizmalarına bırakması ile sonuçlanacak gibi görünüyor. Bu tür bir "dayanışma" modeli, toplumdaki çeşitli ayrışmaların altını çizecek, onları daha da belirginleştirecek bir model olarak görünüyor.

Tartışma saatinde Anday'ın son dörtlülüğüne dönerek görüşlerimi daha da açıklamaya fırsat bulacağımı sanıyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI-Teşekkür ederim.

Değerli konuklar, panelimizin bu bölümünde Sayın Doç. Dr. Erinc Yeldan Beyefendinin izni ile, Sayın Doğruyol Partisi Genel Başkanımız Tansu ÇİLLER Hanımefendi aramıza geldikleri için, daha önce açılış konuşmasını size söylemiş-tim, elde olmayan bir neden ile gecikme olmuştu; kendilerini bu konuda açılış yapmak üzere kürsüye davet ediyorum, teşekkür ederim.)

DYP GENEL BAŞKANI PROF. DR. TANSU ÇİLLER- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nin 21. İktisatçıları Haftası'nda, değerli meslektaşlarımı ve aranızda gördüğüm çok sevdiğim bazı talebelerimi, basınımızın ve televizyonlarımızın seçkin temsilcilerini ve konukları sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Bugün burada büyük bir konuyu tartışıyoruz. Bu konu, dünyada ve Türkiye'deki istikrar programları ve aynı zamanda yine dünyadaki gelişmeler ve yeni arayışlar, çözüm arayışları. Ben de bugünkü konuşmamı iki boyutta ele almak istiyorum. Birincisi, iktisadi istikrar programı, özellikle Türkiye'ye uygulanması ve ondan sonra da yine dünyadaki arayışlar çerçevesinde Türkiye'nin önündeki meseleleri ve çözümleri.

Buna böyle baktığımız zaman, istikrar paketlerinin belli bazı sorunlarının olduğunu görüyoruz. Bu istikrar paketlerinde, özellikle gelmeden önce birtakım sıkıntılar gündeme geliyor. Ne geliyor? İç ve dış açığın bir arada oluşması, özellikle bir vurucu farklılığı oluşturuyor. Yani birçok ülkede iç açık var, bazı ülkelerde de dış açık olabiliyor. Ama önemli olan, kıyametin koptuğu zaman, iç ve dış açıkların bir arada

gündeme gelmesi. Yani, hem büyük ölçüde kamu açıkları ve iç açıklar dediğimiz açıklar gündemde, hem de dış açık dediğimiz, cari işlemler özellikle, yani ticaret açığının da değil ama, cari işlemler açığının kronik bir biçimde devam ettiği dönemlerde iksini bir arada gördüğümüz zaman bu gündeme geliyor. Bu ikisi bir araya geldiği zaman semptomlar neler oluyor? Fiyatlar yükselmeye başlıyor ciddi biçimde, eğer faizler veya döviz fiyatları serbest ise, onlarda ciddi semptomlar ortaya çıkmaya başlıyor ve genelde dengeleri kurmak için bir bütünleşme içerisinde, hatta birçok defa da IMF'nin programları veya reçeteleri gündeme geliyor.

Bir şey daha görüyoruz; genelde istikrar programlarında, özellikle IMF reçetelerinin uygulandığı programlarda başarı görülüyor. Yani, istikrar programları dünyada, özellikle IMF'nin programlarının uygulandığı -ki bunlara çok ayrıntılı girebiliriz istenirse- ülkelerde sonuç alınıyor.

Bunun nedeni denirse eğer, bunun bir tanesi genelde, yapısal değişiklik gereği getirilince gündeme gelemiyor, çok zor bir başlangıçtan sonra yapısal gelişmeler ortaya çıkmıyor; ikincisi de, o memleketlerin gerçek yapısı göze alınmadan tekdüze reçeteler gündeme getiriliyor ve uygulanmaya çalışılıyor.

Şimdi, bu dünya perspektifi içerisinde Türkiye'ye baktığımız zaman, Türkiye'de uygulanan iki büyük, son onar yıllığın iki büyük istikrar programı var. Birincisi 24 Ocak programları, öbürü de 5 Nisan programı. Bir tanesi 1980'lerde, 80'de uygulanmış 24 Ocak, öbürü de yine 1994 yılında 5 Nisanda gündeme koyduğumuz istikrar programı.

Bu iki istikrar programında, eksikleri olmasına rağmen, her iki istikrar programı da genel çerçevesi dahilinde tümüyle IMF reçetesi değildir. Neden farklılıkları vardır, neleri önermişlerdir, neleri farklı yaptık, onun üzerinde durabiliriz. Ama, eksikleri olmasına rağmen başarısız sayılmayacak istikrar programlarıdır. Sonuçları da istikrar programlarının bir veya iki yıl da alınmaz, genelde bir 5 yıl perspektif içerisinde, devamlılığı sürecinde ve sonrasında gündeme gelir.

Bir de istikrar programlarını siyasal istikrardan ayırmak çok güçtür. Siyasal istikrarın olmadığı bir konumda, program doğru da olsa, uygulanabilirliği siyasal platformda yok oldukça programın sonuçlarında da bazı sıkıntılar gündeme gelir.

Dernek ki ülkemizde son 10 yıllarda iki program uygulandı; bir tanesi 24 Ocak, öbürü 5 Nisan.

24 Ocak'a baktığımız zaman, 24 Ocak programlarının öncesinde bazı sıkıntılar görüyoruz. 73-74 yıllarındaki petrol krizinin çok ciddi bir sıkıntısı var, iç açıklar ve dış açıklar bir arada gündeme geliyor. Dediğim gibi; birçok krize baktığınız zaman bu iki değişken, yani hem içerdeki açığın, hem dışandaki açığın, dış açığın bir arada olması önemli. Ve Türkiye'de katli kurlar var, Döviz aşağı yukarı kontrol ediliyor, döviz fiyatları kontrol ediliyor. Aslında faiz de kontrol ediliyor, fiyatlar da kontrol ediliyor 24 Ocak öncesinde. Yani, 3 önemli değişken, 3 önemli maddenin fiyatı, kurların fiyatı, malların fiyatı ve paranın fiyatı, yani faiz, normal fiyatlar ve kurlar, kurların fiyatı olan döviz-TL ilişkisi, bunların 3'ü

birden kontrol edilmeye çalışılıyor. Ve böyle bir ortamda reel ücretler üretkenliğin üzerinde yüzde 15 artıyor. Reel ücretlerde kronik bir artış var ve iç açıklar giderek büyümeye başlıyor. KİT'lerde çok büyük açıklar var. Nihayet böyle bir ortamda, nihayet 1980 yılında 24 Ocak kararlarının alındığı günlere geliyoruz.

Bakıldığı zaman, yine buna bir 5 yıllık perspektif içinde bakmak istiyorum; çünkü ilk 1-2 yılı aslında son derece iyi sonuçlar alınıyor. Özellikle enflasyonda yüzde 75 gibi bir düşme, yüzde 100'lerden aşağı düşme gündeme geliyor ve önemli parasal değişkenlerle oynanıyor. Yani, 24 Ocak program-

Prof. Dr. Tansu Çiller

ları fiscal vergi ve yapısal değişikliklerde daha fazla para politikalarının gündeme getirildiği ve parasal değişkenlerle ortaya konan bir uygulama oluyor. Nedir bu? İlk başta döviz fiyatları serbest bırakılıyor ve mal fiyatları ve özellikle KİT'lerin denetlediği bütün fiyatlar serbest bırakılıyor. Daha sonra 1986-87 yıllarında ise faizlerin serbest bırakıldığını görüyoruz.

Buralarda bakıldığı zaman, ihracatta ciddi bir patlama oluyor, enflasyonda ilk yıllarda ciddi bir düşme oluyor ve yine iç açıklarda ciddi bir düşme oluyor ve dış açıklarda ciddi bir düşme oluyor. 24 Ocak kararları dünya konjonktürde, özellikle ilk yıllarda başarısız olarak görülüyor.

Şimdi, hemen arkasından 1980'lerin ikinci yarısında itibaren, 85'lerden sonra, özellikle 86'dan sonra yeniden bozulma gündeme geliyor. Yani 5-6 yıl sonra tekrar açıklar, iç açıklar gündemde. Bu iç açıklar olurken faizlerin serbest bırakılması ile, normal fiyat artışları, devalüasyon dediğimiz kurlardaki değişimler ve faiz arasında ilişki reel faizlerin çok yüksek olmasını ve dünya boyutlarında çok yüksek olmasını, dolayısıyla çok kısa vadeli para girişlerini, sıcak para girişlerini gündeme getiriyor. Aslında sıcak para her zaman kötü bir olay değildir, kısa vadeli oluşu önemlidir; ama onu uzun vadeye çevirebilmek, dengelerin düzelmesi ile ve siyasi istikrarın gündeme getirilmesi ile mümkündür. Yalnız Türkiye'de çok uzun süren ve istikrarı ekonomide bulamayan, giderek de yoğunlaşan sıcak para akımı iç ve dış açıkların giderek büyümesine yol açmaya başlıyor. İç açıklar ve özellikle 86'dan sonraki reel ücretlerde tekrar ciddi yükselmeler, reel faizlerin çok yükselmesi, bunun iç borçlara yansımaları, iç borçlarla millî gelir arasındaki oranların yeniden aleyhe dönmesi, kamu açıklarının yükselmesi gibi bir dizi mesele Türkiye kamuoyunun gündemine geliyor. Ve 1990'lardan itibaren, her an Türkiye'de bir ekonomik kriz beklentisi finansal çevrelerde ve bu işin üzerine giden etkin kurumlarda gündeme getirilen meseleler arasında. Yani,

aşağı yukarı 1986-87'den sonraki bozulma giderek yoğunlaşıyor, dünya konjonktürüne giriyor, IMF'den yazılar gelmeye başlıyor ve bu konjonktür 1994'e kadar devam ediyor. Bizim hükümetimiz, 50. hükümetimiz, benim başbakanlığını yaptığım 50. hükümetin kurulmasından birkaç ay sonra, birkaç aylık başbakanken, aslında bir finansal kriz olarak değil, ciddi bir dengelerdeki bozulma süreci, nihai bir patlak vermeye dönüşüyor ve söylenildiği gibi birikmiş olan iç açıklar ve birikmiş olan dış açıklar, ki o dönemde daha 1993'te 14 milyar dolarlık aşağı yukarı bir açık sadece dış ticaretle, ithalat ve ihracat arasında cari işlemlerde 7 milyar dolarlık bir açık ve yine millî gelire oranla iç açığın yüzde 12'lere çıktığı bir konjonktürle karşı karşıya kalıyoruz. Böyle bir ortamda yine reel faizler çok yüksek ve büyüme de yüksek, yalnız reel ücretlerde yükselmeye devam etmiş ve kısıtlanamıyor bir türlü. Vergi toplanamaz halde, vergiyi yaygınlaştırmak mümkün değil ve Türkiye'de yapısal değişiklikler söylenmesine rağmen, özelleştirme dahil bir türlü gündeme getirilememiş. Ve böyle bir ortamda 1994 yılında ciddi bir krizle daha Türkiye karşı karşıya kalıyor. Döviz yok, 3 milyar doların aşığına Merkez Bankası döviz rezervleri düşmüş ve böyle bir platformda sadece Merkez Bankası rezervleri düşmemiş, 9,5 milyar dolarlık dış borç o yıl ödenmesi lazım. Her yıl Türkiye 9 milyar dolar da ayrıca dış borç alıyor; bunun da verilemeyeceği gündeme gelmiş. Bankalar iflas ediyor, bankalardan mevduat çekiliyor, Türk lirasından kaçış var, borsalar çöküyor, yabancı sermaye tümüyle gelmeyi durduruyor Türkiye'ye. İhracat 15 milyar dolarda tıkanmış, büyüme ondan sonraki yıl görülmediği için ihracat artışı mümkün değil diye gözüküyor. Böyle bir konjonktürde ayrıca terör mücadelesi devam ediyor, koalisyon gündemde, istikrar programına tümüyle inanan bir koalisyon gündemde. Terör mücadelesi kamu açıklarının tümüyle kapanmasının mümkün olmadığını açıkça ortaya koyuyor ve böyle bir konjonktürde Türkiye bir istikrar programı denemesine giriyor. Şimdi bu istikrar programında neler olmuştur?

Bu defa önemli olan sadece parasal değişiklikler değildir; parasal değişikliklerle aslında 24 Ocak kararlarının kolay tarafı uygulanabilmiştir. Çünkü nispeten daha kolaydır kâğıt üzerinde faizleri serbest bırakmak, döviz fiyatını serbest bırakmak. Bunlar siyasi iradenin bir defa tecelli etmesi ile, bir kanun çıkarmaya gerek olmadan, o hükümetin icraatı çerçevesinde hemen ortaya konabilecek icraatlardır. Ancak, gerçekten vergi reformları, özelleştirme ve devletin yeniden yapılanması gibi iç açıkları tümünden değiştirecek önlemleri almak fiskal önlemler dediğimiz önlemlerin tümünü almak, çoğunlukla meclis meselesidir, kanun ister. Ve meclis de istikrar ister. Yani çok ciddi bir siyasi irade ve onu ortaya koyacak bir koalisyon ve bunların hızla meclisten geçirilmesini ister. Böyle bir konumda, 24 Ocak kararlarından sonra ilk

kez uygulanan 5 Nisan kararları neyi yapmıştır, neyi yapmamıştır; bunları da açıkça görmek gerekir, çünkü bundan sonrakiler için ışık tutma niteliğindedir.

Şimdi böyle bir şeye baktığımız zaman görüyoruz ki, aslında 3 milyar dolar civarında olan, yani dış açık cephesinde çok ciddi bir düzelme olmuştur. Şimdi her ne kadar ticaret açıkları yeniden açılıyor deniyorsa da, ben bunların cari işlemlerin açığı ile görülmesinden yanayım. Çünkü, dış ticaret açığı aslında büyümenin bir simgesidir aynı zamanda. Şimdi 14 milyar dolar olan ticaret açığı, 5 Nisan kararlarından sonra 7 milyar dolara düşmüştür, yani bir yıl sonra 7 milyar dolara düşmüştür. Bu, bugünlerde 10-11 gibi bir konumda dalgalanacak gibi gözüküyor, son planlama rakamları ama, tekrar 7 milyardan yukarı doğru bir çıkış var. Cari işlemler açığı 5 Nisan kararlarından sonra 7 milyardan sıfırlanmıştır, aşağı yukarı sıfıra gelmiştir. Burada da şimdi, yine sıfıra yakın 1 milyar dolar civarında bir gösterge görmekteyiz. Doğrusu budur, yani cari işlemler açığının çok az açık vermesi, eksi 1, eksi 2 civarında ve bu civarda Türkiye'nin gitmesidir. Burada çok ciddi bir iyileşme görüyoruz. Daha önemlisi, Türkiye kendi imkânları ile 24 Ocakta bulduğunu 5 Nisanda bulamadan götürmüştür. Nedir o? Hiçbir istikrar programı dış yardım almadan ya da dış borç konsolidasyonuna tabi olmadan başarıya ulaşmaz; çok zordur. Yani IMF reçetelerinin özünde de, gelirler, 24 Ocak kararlarında olduğu gibi ilk önce dış borçlar ertelenir. Ve dış borçları uzun vadeye yayarlar, üstüne de bir dış borç verirler, bir imkân verirler. 5 Nisan kararlarının en büyük başarısı ve en büyük zorluğu, Türkiye hiçbir yeni borç almamıştır, 9 milyar dolar almış olduğu o yıl ödemesi gerekli borcu kendisi ödemiştir

ve onun üstüne de hiçbir konsolidasyon yapılmamıştır, hiçbir uzatma yapılmamıştır. Ve o günlerde 65 milyar dolara kadar çıkmış olan kur oranlarını sabit tutarsak, yani pariteleri de sabit tutarsak dış borçları da Türkiye'nin 60 milyar dolara kadar düşmüştür, yani geriye düşmüştür.

Bir de Türkiye bu arada, yani 9 milyar dış borç ödüyor kendi imkânlarından, hiç dış borç almıyor. Her zaman da 9 mil-

yar dolar, aşağı yukarı 8-9 milyar dolar dış borç alır; demek ki 18 milyarlık bir hacimden bahsediyoruz. Yani 9 milyarı ödeyecek, her zaman aldığı 8-9 milyarı da almayacak. Üstelik de Türkiye'nin üstünde o günlerde, benim de zaman zaman endişe duyduğum bir 9 milyarlık bir borcu da vardır. Nedir o? Otoyollardan. Otoyollar başlamış ve dövizle başlamış. Ve Türkiye ekonomisinde döviz bulamıyoruz, hem dış borç er-

telemesi yok, hem dış borç alamıyor Türkiye, hem yeni dış borcu yok konsolide edemiyor, bir de otoyollar için alınmış dış borçların ödenmesi gereği var. Bu da Türkiye'nin önemli sıkıntılarından biriydi.

Şimdi bütün bunlardan sonra, aşağı yukarı bir yıl sonra baktığımız zaman, 1.5 yıl sonra Türkiye'de döviz rezervleri Merkez Bankası'nın 3 milyarın altına inmiş olan kısmından ve Türkiye'de bir darboğaza gidiyoruz korkusundan ve adeta dövizle bir koşuşun olduğu, Türk Lirasından kaçışın olduğu bir ortamdan, bugün 30 milyar doları aşmış ve Merkez Bankasında o günkü seviyenin 4-5 katına, cumhuriyet tarihinin rekor düzeylerine çıkmış döviz rezervleri ile karşı karşıyayız, hiçbir yeni dış borç almadan ve Türkiye'nin kendi ihracat atılımını bir kez daha yenilemesi ile. Yani, 15 milyar dolarlık ihracatını bir anda 21-22 milyar dolara çıkarması ile ortaya koymuş bir konumdur.

Şimdi burada bunu ciddi bir başarı olarak dünya konjonktürü görmekte. Yani, her ölçüye göre Türkiye'nin kendi başına yapmış olduğu bu atılımı, kendi gücü ile yapmış olduğu bu atılımı bütün dünya kamuoyu gerçekten ciddi bir başarı olarak değerlendirmiştir.

İç açıklarda da ciddi bir iniş oldu, bir büyük seferberlik oldu. Bütün kamuoyunun fedakarlığı oldu. Bilindiği gibi, üst gelir düzeylerine vergi alındı, Net Aktif Vergisi dediğimiz, buradaki işadamlarımız bilecektir, onlardan büyük bir vergi toplandı. 100 trilyonu aşacak bir vergiydi, toplanamaz denen bir vergiydi, toplanmıştır. Ve daha önemlisi, vergiyi yaygınlaştırmak için 1 milyon kişiden, numara verilmiş resmi kayıtlı vergi alınan kişilerin sayısı 1.5 yıl içerisinde 5 milyona, 5 katına çıkarıldı ve bu günlerde bunun 10 milyona, önümüz-

deki 1-1.5 yıl içerisinde de 20 milyona çıkarılması mümkün hale getirildi bilgisayarlar ve sistemlere geçinerek.

Burada yeterli bir vergi toplandığını halen de söylemiyorum, fakat ciddi bir aşama gündeme getirilebilmiştir.

Şimdi bakıldığı zaman, enflasyon yüzde 150'lere çıkmıştı, aylık yüzde 30'lardaydı; yeterli değildir ama, yüzde 65'lere düşürülebilmıştır bir seçim konjonktürü içinde. Unutmayın; 24 Ocak kararlarının tek başına iktidarları yok burada. Burada, 5 Nisan kararlarında koalisyonlar var, devamlı sarsılan bir hükümet var, meclise gittiğiniz zaman kolay kolay kararları alamadığınız azınlık hükümetlerinin olduğu, seçime zorlandığı bir platformdayız ve Zeli Kampı vuruluyor, Kuzey Irak'a giriyoruz, dünyada hiçbir yardım yok bu aralarda ve terör mücadelesi için gerekli her şey yapılmaya devam ediyor. Farkı, orada bir siyasi irade'deki farklılık olarak da görmek lazım. Çünkü konjonktür çok farklı.

Böyle bir ortamda şunu da ayrıca görüyoruz: Bütün bunlara rağmen, enflasyon yüzde 150'lere çıkmış (TEFE'yi söylüyorum), yüzde 65 civarlarına düşmüştür, yüksektir, çok yüksektir. Ama ciddi bir iniştir aynı zamanda, özellikle büyümenin yüzde 7-8'lere, eksi 8'lardan yüzde 7-8'lere çıktığı düşünülse. Ve bu yıl yine son 6-7 yılın en düşük işsizlik düzeyi mevcuttur, yüzde 7.2'dir, son belirlenen resmi rakamlardan ifade ediyoruz bunu ve böyle bir doğrultuda, yani büyümenin ciddi bir yükselmeye girdiği bir doğrultuda, ihracatın arttığı bir ortamda enflasyonun yüzde 150'lerden yüzde 65'lere düşmesi TEFE olarak yüzde 78'lara, yüzde 70'lere tüketici fiyatı olarak düşmesi her ne kadar yeterli değilse de önemli bir çizgiyi gündeme koymuştur.

Yine buralarda baktığımız zaman, gördüğümüz önemli şeylerden bir diğeri, ücretlerin yüzde 40 oranında reel ücretlerin düşmüş olmasıdır.

Bu tabii çok büyük bir tasarruf tedbiri ile gündeme gelmiştir, kamuoyuna yansımıştır, bunun siyasi bedeli ödenmiştir ama, böyle bir konumda iç talebin nispi olarak dışa çevrilmesi mümkün olmadan ihracat akımını da gerçekleştirmek elbette mümkün olmazdı; bu bilinç içinde oldu.

Kamu açıklarında Türkiye'de hiç olmadığı kadar bir büyük farklılaşma oldu. Yüzde 12'lerden, yüzde 8'lara kadar çekilebilmiştir. Çok ciddi bir düşmedir bu ve özellikle faiz dışı bizim fazlamız ilk kez yüzde 3.5 gibi, millî gelirin yüzde 3.5'u gibi faiz dışı fazla, yani faiz olmazsa çok ciddi bir fazla ile karşı karşıyayız.

Bu arada iç borçlar aşağı yukarı yıl sonu itibarı ile 1.2 katrilyona çıkıyor. Eğer sadece 1991 iç borçlarını alsak ve dış borçları; o iç borçtan ödedik; yani bütün dış borçlar, bütün üzerimize kalan bütün borçlar aynı zamanda içeriden alınan borçlarla ödenmiştir. 1991 iç borcunu alın, sadece faizini çalıştırın, başka hiçbir şey yapmayın, yani iç borcu alın ve döndürün. Yani yeni hiçbir şey yapmayın, ne yeni açık olsun, ne yeni iç borç olsun, varacağı iç borç toplamı 1.5 katrilyondur. Oysa, yıl sonu itibarı ile 1.2 katrilyon iç borç ki, 9 milyar dolarlık bir dış borç ödemişsiniz. Nereden ödemişsiniz? İç borçlar alarak ödemişsiniz. Yani, onun için çok ciddi

bir kamu tasarrufu gündemde. Her şeyden kısmışız, her şeyi denetlemişiz, nakit teşvikleri kaldırmışız, bundan işadamları büyük ölçüde sıkıntıya girmişler, ilk kez Türkiye'de nakit teşviklerinin hepsini kaldırmışız ve çok ciddi bir daralmayı, devletin küçülmesini gündeme getirmişiz.

Şimdi yapısal değişimlerde o günün konjonktüründe meclis çok iyi çalışmıştır. Bunu dokümanter olarak meclis arşivleri, meclisin kendi çalışmalarına, devlet arşivlerine aktarmıştır.

Ve çok ciddi yapısal değişiklikler olmuştur ama, yeterli değildir. Ne oldu diyeceksiniz. Bakın, bakıldığı zaman hemen şunları görüyoruz: Bir kere Merkez Bankası özerkleşmiştir, ilk çıkardığımız kanun aşağı yukarı bu olmuştur, Merkez Bankası'nın özerkleşmesi gündeme gelmiştir ve vergi yasalarını ardı ardına çıkardık ve zor yasalar. Yani kabul edilebilir, kamuoyunun kolay kolay kabul edilebilir yasaları değildir. Antitekel yasalarından tüketici yasalarına kadar Gümrük Birliği için gerekli olan yapısal değişimi gündeme koyacak bütün yasalar çıkmıştır. Özelleştirme Yasası ilk kez Anayasa Mahkemesi'nden dönmesine rağmen, o koalisyon hükümetinde gündeme gelmiş ve çıkmıştır. Ve özelleştirmeden sonra B-O-T, yani Türkiye'yi yegâne kurtaracak şeydir, yatırım devletin eliyle olmadan, ama devletin de programlayabileceği, öncülük yapabileceği yatırımlardır B-O-T yatırımları, aslında özel sektör yatırımlarıdır. Ama devletin hazinesinin kefaleti vardır. Böyle bir ortamda B-O-T yasaları çıkmıştır.

Ve zirai kesime verilen bütün sübvansiyonlar yepyeni bir modele oturtulmuştur. Nedir bu? Girdilere sübvansiyon vermek ve nihai malların fiyatlarını mümkün olduğu kadar belirlemeye bırakmak. Son seçim platformunda bundan bir miktar uzaklaşıldı. İstemememize rağmen, seçim süreci içerisinde bundan bir miktar uzaklaşılmıştır ama, tütünde kotalar uygulanmıştır, bütün Avrupa Birliği'nin uyguladığı sübvansiyon modeline geçmek için çok büyük bir çaba gündeme getirilmiştir.

Yine bunların içerisinde baktığımız zaman, borsalar kurulmuştur. Finans borsalarında, altın borsalarında ciddi birtakım atılımlar vardır.

Yalnız, yeterli bir yapısal değişimi gündeme getiremedik. Yani o süre zarfında Türkiye'nin gerçekleri ihtiyacı olan, tümden devlet yapısını değiştirecek bir yapılanmayı gündeme getiremedik. Gündeme getirememizin sebebi; aslında bir buçuk yıllık bir iktidar ve koalisyonlar; dediğim gibi hemen seçime zorlanan bir platform, siyasi istikrarsızlık. Bakın, bütün siyasi istikrar paketlerinin başarsındaki en büyük değişken, en önemli değişken ne dersanız; uygulamaları gelen birisi ve daha geçmişte bu işin teorisinin hocalığını yapmış birisi olarak tek bir şey derim: Siyasi istikrar. Yani siyasi istikrarı bulduğunuz zaman, arkasına siyasi iradeyi koyabiliyorsunuz. Ama siyasi istikrar yoksa, meclisin çalışması, hatta Bakanlar Kurulunun çalışması bir uzlaşmaya tabi ise, o zaman çıkaracağınız her karar için gece gündüz uğraşıyorsunuz, ama zaman zaman istediğiniz halde sonuca

varamıyorsunuz. Bu siyasi istikrar -daha sonra geleceğim Türkiye'nin geleceği meselesine- son derece önemli bir değişkendir. Türkiye bu dönemde çok önemli bir felsefayı gündeme getirmiştir, bunun altını çiziyorum.

Bakin, o günlerde Türkiye'de yatırım yapılmıyor büyüme olmayacak dendi. Yani, bir istikrar programından sonra büyümeye geçmek son derece güçtür. Eğer bir istikrar programı uyguluyorsanız, ücretleri yüzde 40 reel olarak geriletmişseniz, bütün kamu yatırımlarını durduruyorsanız ve ciddi bir kısıtlama politikası ile karşı karşıyaysanız, genelde hemen büyümeye geçilmez. Bütün dünya ülkelerinde de bu böyle; yani, bir müddet daha o çok düşük düzeydeki büyüme ile yani, eksi 6 olan büyüme işte sıfırlanır, bir olur vesaire; çok ciddi bir büyümeye geçilmez. Bizim bir iddiamız oldu; dedik ki, kamu yatırımı yapılmadığı oranda ekonomi büyüyecek. Bu, son derece farklı bir görüşün uygulamaya konmasıydı. Nedir bu? Bu şu idi; kamu yatırımı yapmıyorsunuz, ama büyümeye geçeceğiz. Genelde "aman yatırımı yapın, büyümeye geçilsin" beklentisi var ve ilk kez Türkiye'de kamu yatırımları toplam yatırımların yüzde 18'ine düştü. Ve bu yüzde 18'e düşmesi nedeni ile büyüme oldu. Çünkü, eğer tasarrufları, dışarıdan alamadığınıza göre dış borç, eğer tasarrufların tümünü kamu kullanmaya veya daha fazla payını kamu kullanmaya kalkarsa, özel sektör yatırımlarını yapamıyor. Burada bizim söylediğimiz, bu önemli gelişme ilk kez bunun Türkiye'de geçerliliğinin olduğunu kanıtlamıştır.

-Yalnız bunu söylerken şunu da söyleyeyim: Türkiye'de o dönem itibarı ile bakıldığı zaman, bir evveldeki dönemden daha az yatırım da yapılmış değildir. Mesela, bir evvelki dönemde telefon hatları, PTT'ler, otoyollar son derece önemli yatırım alanlarıydı; bunların hepsinde, mesela otoyollarda bu iktidar üçe katlamıştır bir önceki iktidarı. Bir önceki iktidarda, kendi önceki 4 yılı 5 yılı söylemek istiyorum.

Ve keza cep telefonları, keza TÜRK SAT, keza Avrasya hep bu dönemin eserleridir. Ve bu dönemin ciddi yatırımları arasında özellikle köy yolları ve telekomünikasyon üzerine yapılan yatırımlar vardır. B-O-T de ilk kez işlemiştir. Birecik buradadır, Marmara Ereğlisi; milyarlarca dolarlık yatırımlardır bunlar. Marmara Ereğlisi doğal gaz, Bursa doğal gaz gibi çok ciddi B-O-T kısmen kullanılan, (Bursa değil ama, öbürleri B-O-T'dir) B-O-T uygulaması Türkiye'nin gündemine getirilebilmiştir. Şimdi bakıldığı zaman, demek ki Türkiye'nin yapısal değişikliğinde yine çok büyük eksiklikler var. Ama her iki istikrar programı da, gerek 24 Ocak olsun, gerek 5 Nisan olsun, uygulandığı zaman, şartları çok farklı olmasına rağmen; 24 Ocakta tek başına iktidar var, çok daha kolay siyasi konjonktür var, 5 Nisan kararlarında böyle bir siyasi konjonktür yok, koalisyonlar var, azınlık hükümetlerine dönüş ve seçim var, seçime gidiyorsunuz. Ona rağmen alınan her iki sonuç da, Türkiye'de doğru şeyler yapıldığı zaman ekonominin buna hemen cevap verdiğini göstermiştir. 24 Ocak kararları daha çok parasal kararlardır, 5 Nisan kararları aynı zamanda işin yapısal boyutuna da; özelleştirme si ile, B-O-T ile, Merkez Bankası ile, tüketici şeyleriyle, sub-

vansiyonun farklı bir düzene oturtulması çabaları ile ve bir dizi Avrupa Birliği'ne uyum sağlayacak yasalarla gündeme getirilmeye çalışılmış, ama bu arada hem de seçime gidilmiş, bu 18 ay buna yetmemiştir.

Şimdi durum bu, peki arayışlar nedir? Dünyadaki arayışlar nedir? Türkiye'nin önündeki hedefler bundan böyle ne olmalıdır? Yani krizi atladık ama sorunlar devam ediyor. Bu sorunların da üstesinden gelmemiz lazım, bunlara nasıl yaklaşacağız, dünya ne tür çözümler peşinde, Türkiye nele- ri arıyor? Türkiye, dünyanın aradığı bu çerçeve içerisinde nelere yönelmeli? Neler gündeme gelmeli? Bu gündeme gelecek olan meselelerin Türkiye neresinde? Bütün bunlara kısaca bakmakta yarar görüyorum.

Şimdi bu asrın başından asrın sonuna bakıldığı zaman dünyada çok ciddi bir gelişme olduğunu görüyoruz. Çok kısaca hemen geçeceğim. Dünyada bu asrın başında şunu görüyoruz. İşte Wright Kardeşler yeni planörlerle uçmaya çalışıyorlar, elektrik var, ama televizyonlar yok, film yok ve hatta pikaplar yok. Böyle bir ortamda biz 20. yüzyılın daha ilk günlerini yaşıyoruz ve bu dönemlerde dünyadaki beklentiler, emperyalizmin kaldırılması isteği doğrultusunda ve bu olursa dünya daha iyiye gidecek beklentisi var. Böyle bir konumda, hatta bazı bilim adamları uçakların yapılamayacağını, uçulamayacağı doğrultusunda paneller düzenliyor. Yani uçuşun mümkün olmadığını yani, daha asrın başında yapılan bilimsel toplantılarda bu gündemde. Yani o Wright Kardeşler giderken, herkes diyor ki; bu güzel ama uçak falan olmaz. Yani bilim adamlarının genelde yüzyılımızın başında söyledikleri bunlar.

Şimdi yüzyılın sonuna bakıyoruz, yüzyılın sonunda çok ciddi gelişmeleri dünya yaşamış, telekomünikasyon ağı örülmüş, bilgisayarlar, bir anda İnternette her yere bağlanabiliyorsunuz. Bir anda Harvard'taki profesör hem Çin'de, hem Bilkent'te aynı dersi veriyor. Ekranlardan izleyebiliyorsunuz, sorularınızı sorabiliyorsunuz. Dünya küçülmüş, sadece mekân küçülmemiş, zaman bütünleşmiş. Yani bir anda birkaç yerde olma gibi bir şeyi yaşayabilen bir konuma gelmiş. "The State of Humanity" diye bir kitap çıktı İngiltere'de, okuyanlar ilginç bulmuşlardır. Çok kısa zaman önce, birkaç hafta önce çıkan bir kitaptır. Orada çok şey söylüyor, ama söylediği başka şey de, yaşamı uzuyor. Yani sadece dünyanın fiziki ve bilimsel ve teknik değişiklikle karşı karşıya olmadığını, insanın kendi bünyesinin çok ciddi bir biçimde bir değişim süreci içine girdiğini görüyoruz ve yaşam beklentisi, beyin gücünü kullanma beklentisi çok ciddi bir ölçüde artıyor.

Fakat bütün bunları yaparken bazı düşüncülerin, Nobel alan düşüncüler de dahil olmak üzere, mesela Soinka, bu Nijeryalı Nobel ödülünü almış filozof ve kısmi iktisatçı ve daha da önemlisi yüzyılın başından gelen "İsabulün", yüzyılın başında şu beklentiye dünyayı sokan önemli düşüncülerden bir tanesi, "Şu emperyalizm bitsin, bu Macar, Osmanlı, Sovyetler Birliği İmparatorluğu'nun bir kökünü kazıyalım, dünya çok iyi yaşayacak, milletler kardeşçe bir arada yaşayacak" diyen ve daha sonrada "Ben bütün bu yüzyılı yaşadım ve

geçirdiğim bu yüzyıl Avrupa'nın en kötü yüzyılıdır, iddia ediyorum bir tarihçi olarak" diyen düşünür ve filozof; bütün bunların hepsine bakıyoruz bir büyük karamsarlık var, hatta iktisatçılarda var. İktisatçılar, Lester Thorow'un daha üç hafta önce çıkan kitabı, burada şunu söylüyor, MIT'nin ünlü iktisatçısı: "Dünya, kapitalizm, bir sona doğru gidiyor, bir çöküşe doğru gidiyor."

Bu tür birtakım beklentileri ve umutsuzluk sinyallerini görüyoruz. Çok ciddi düşünürlerden gündeme geliyor bu. Peki neden? Yani, teknolojiye bu kadar büyük atılım oluyor, Sovyetler Birliği çökmüş, tek güç olarak kapitalizm, dünyada karşımızda bir Amerika var ve Avrupa Birliği kurulmuş, Asya'da bir bütünleşme var. Bütün bunlar varken niye dünyada birtakım düşünürler halen umutsuz oluyorlar, hatta dünyada beklenmeyen gelişmeler var.

Yine 1995 yılında "Stratejik Tehlikeler" diye Harvard'da basılan bir kitapta üç büyük tehlike diye işaret ediyor, dünyada. Bu üç büyük tehlikenin birincisi su meselesidir, ikincisi göç meselesidir, üçüncüsü de milliyetçilik meselesidir diyor. Yani Sudan dolaylı kavgaya çıkacak diyor, göç var diyor? Neden? İnsanlar giderek daha ileri ülkelere göç ediyorlar ve ileri ülkelerin yaş düzeyleri ve yaş ortalamaları çok yükseliyor; yani yaşlılar giderek yoğun biçimde daha ileri ülkelere demografik yapıyı oluşturuyor diyor.

Bir de milliyetçilik, özellikle ırkçılık üzerine etnik kökene dayalı milliyetçiliğin sonsuza dek, adeta Yunan döneminde olduğu gibi bölünmelere yol açabileceğini söylüyor.

Bütün bunların içerisinde, yine önemli tehlikeler içerisinde bir başka şey görüyoruz, fakirleşme ve işsizleşme. Bu süreci bu defa ciddi olarak gelişmiş ülkeler yaşamaya başlıyorlar. Bakın Amerika'da orta kesimin reel gelirlerinin düştüğü doğrultusunda çok ciddi göstergeler ortada. Ve ATNT sadece 40 bin kişiyi çıkardı. Aynı şekilde Almanya, aynı şekilde Hollanda, buralarda ciddi işsizlikler ve içerideki fakirleşmeler gündemde. Yani burada şununla karşı karşıya kalıyoruz ve Lester Thorow da buna işaret ediyor, diyor ki; "Biz birtakım teknolojiyi sadece birtakım kişilere verebiliyoruz, eğitimi ve bu kadar yüksek teknolojiyi bunlar alabiliyorlar ve bunların gelir seviyesi çok yükseliyor. Bu teknoloji ve bilgisi çok yüksek olan insanlarsa artık diğerlerini kullanmayan sistemlere geçiyorlar; bilgisayar sistemlerine geçiyorlar ve dışlıyorlar. Yani o eğitime sahip olmayan kişileri dışlıyorlar." Demek ki, zengin ülkelerin içinde bir fakirleşme ve işsizlik oranının büyümesi gündemde, çok ciddi biçimde gündemde.

İkincisi nedir? İkincisi, bölgeler arası dengesizlik ciddi biçimde büyümeye devam ediyor ve hızla devam ediyor. Şimdi buna da bloklaşma diyebilirsiniz. Ama mesela Avrupa Birliği bütün dünya ticaretinin yüzde 44'üne sahip, nüfusun yüzde 7'sine sahip.

Avrupa Birliği NAFTA ile anlaşma yapıyor, öbür taraftan da APEC'le anlaşma yapıyor. Yani Asya'da bir bütünleşme var, Amerika'da bir bütünleşme var ve Avrupa'da bir bütünleşme var. Bu üç blok birbirleri ile anlaşmalar yapıyorlar. Peki bu üç bloğun besleme durumunda olduğu nüfus nedir?

Dünyanın eskiden yüzde 55'leri düzeyindeydi, şimdi daha aşağı, yüzde 50'lerin daha aşağısı.

Peki, geride kalan, üç bloğun dışında... Demek ki, Türkiye'nin bir büyük tarihi görevi vardır; hem kendine karşı görevi vardır, hem bölgesine karşı vardır. Onun için ben bu ülkelere gittiğim zaman, onların karşılaşımları ve Türkiye'nin Ortak Pazar'a girişini büyük bir başarı olarak ilan etmeleri, işte Türk Dünyasının şusudur, busudur değişlerinin arkasında bu vardı. Çünkü onlar, bu denge unsuru içerisinde Türkiye'ye ancak batı güçleri ile bütünleştiği zaman bu bölgedeki dengeleri oluşturabileceklerini çok iyi görüyorlar. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesini, İnanın, o ülkelerdeki aynı kültürü paylaştığımız soydaşlarımız Türkiye'de olandan çok büyük daha bir coşku ile karşılamışlardır. Daha geçen gün Gürcistan başkanı geldiği zaman söylediği şey aynı olmuştur. "Bu bizim için bir kurtuluştur" demiş. Azerbaycan keza öyle. Neden? Bu dengeli görüyorlar. Yani ileride varılması gereken dengeli görüyorlar. İşte Türk milliyetçiliğinin, yeni milliyetçiliğin boyutları budur.

Türkiye birlik ve beraberliğinden vazgeçemez.

Türkiye'nin ırkçılığa dayalı, milliyetçiliğe tahammülü yoktur, Türkiye'nin milliyetçiliği, Çanakkale milliyetçiliği kavramı içinde ve dünyada bu yeni misyonun ve yeni hedefin boyutlarında olmalıdır.

Şimdi yine bakıldığı zaman, Türkiye su meselesini gündeme getirmek mecburiyetindedir. Yani Harvard'da çıkan o "su dünya için önemlidir" denilen şey Türkiye için hayatidir. Çünkü, su meselesini halletmeyen bir bölgede, Türkiye'nin siyasi istikrarı bulması mümkün olmayacaktır. Onun için aynı zamanda petrol boru hatları, yani tabii kaynaklar dediğimiz şey, onun için biz Türkiye üzerinden petrol boru hatlarının bu dönemde geçmesine çok büyük önem verdik ve yapılmış olan antlaşmaları değiştirttik. Yani sadece Rusya üzerinden batıya akacak olan Hazar Bölgesi petrolleri, ki Hazar Bölgesi petrolleri bugün Körfez petrollerinden daha zengindir. Doğalgazı ile ve petrolü ile dünya yeni bir yapılanmaya gidiyor, Türkiye bunu kendi üzerinden batıya taşımalıdır. Bunun ilk antlaşması onun için önemlidir. Çünkü Türkiye bu kaynakları alan, geçiren, petrol ülkesi olmadan petrol ülkesi olacak konumu kendine getirmelidir ve getirebilir. Bunun antlaşması imzalanmıştır, kesinlikle ucu bırakılmamalıdır.

Türkiye su konusunu halletmelidir. Türkiye bugün 1800 metreküp insan başına kullandığı ve kullanabileceği (potansiyeli ile söylüyorum) suyu ile zengin bir ülke değildir. Zengin olanlar 10 bin metreküp kişi başına yılda sarf ediyorlar. Bugün Irak, Türkiye ile başa baş, hatta biraz daha ilerdedir. Dolayısıyla, bu konuda Türkiye'yi su zengini ülke olarak görmek mümkün değildir. Bunu barışçı yollardan mutlaka Türkiye halletmek durumundadır.

Ve Türkiye'nin yine bu dünya konjonktürü içinde önünde olan bir başka meselesi, devletin yapısını yeniden değiştirmektir. Devletin yapısını değiştirmek derken, her şeyi ile değiştirmek. Yani özelleştirmesi ile, devletin fonksiyonlarının

yeniden belirlenmesi ile, özel sektöre verilen payla ve Türkiye'nin eğitim ve sağlık reformları ile, özellikle eğitim. Bakın, açıkça söyleyelim, bizim üniversite sistemimiz dünyaya ayak uyduracak konumda değildir. Bizim üniversiteye hazırladığımız çocuklarımızı ezberleye ezberleye, koştura koştura buraya getiriyoruz, her yıl o insanlarımızın ve ailelerin cebinden 8.5 trilyon, (Geçen yılın fiyatları ile bu yıl bu 15 trilyon olacaktır) her yıl kurs parası çıkıyor ailelerin cebinden. Bir o kadarda, o liseye gitmesi için, yani lise 1'e veya lise 2'ye gitmesi için devlet ödüyor. Yani çocukları kurslar ile liseler arasında bölmüşüz, hem ona, hem ona boğuluyoruz. Ve çıktıkları zaman ezbere dayalı bir imtihanla çocukları birtakım üniversitelere yolluyoruz. Eğitim reformu, hani diyor ya Laster Thorow, "teknolojiye dayalı fakirleşme; Türkiye'nin en büyük şansı genç nesildir. En büyük zorluğu da odur. Yani, nüfusunun bu kadar genç olması hem en büyük şansıdır; çünkü, eğer eğitilmezseniz, eğer o teknolojiyi vermezseniz, eğer etkin kılabilirseniz teknik olarak, Türkiye'nin bir büyük, biraz önce söylediğim o hayalini gerçekleştirilmesi 10 yıllık mesele değildir, daha azdır. Ama eğitim, vazgeçilmeyecek bir reform, A'dan, Z'ye. Ben başaramadım. Çünkü YÖK'ü ben tek bir şeye dahi ikna edemedim, tek bir imtihana ikna edemedim çok büyük zorlanıma rağmen. Ama bu kamuoyu bu şekilde oluşturulmalıdır. Ekonomik kriz, terör mücadelesi; bütün bunların içinde bunlara yeterince vakit ve kamuoyunun ilgisi sağlanamadı, ama doğrusu budur. Bunu Türkiye mutlaka yapmak mecburiyetindedir. Bakın, 50 bine yakın öğretim üyesi var, üniversitemizde. Bunları, her yıl 10 bin kişiyi Türkiye dışarı yollayabilecek durumdadır. Bu ne kadardır biliyor musunuz? 14-15 trilyon. Yani Türkiye'nin beyin gücünü, öğretecek beyin gücünü her yıl 5'te 1 oranında yenilemesi için adım atması sadece 15 trilyon. Pek çok büyük bir olay da değildir. Biz bunu başlattık; ama yeterli değil, yani gidenlerin sayısı yeterli değil. Demek ki teknoloji, fakirleşmekten kaçmak için blokların içinde yer almak, içeride de teknolojik eğitimi son derece önemli buluyorum.

Yine baktığımız zaman, sosyal güvenlik kurumları ile Türkiye sağlık reformu ile devleti yeniden yapılandırılmalıdır. Türkiye bir şey daha yapmalıdır, Türkiye siyasetini bu istikrarsızlıktan kurtarmalıdır. Bunu kurtarmak için iki büyük proje görüyorum. Birincisi; orta-sağdaki bütünleşmeden vazgeçmeden, bütün zorluklarına rağmen bu projeyi gündeme getirmek ve bunu etkin kılabilir, Türkiye'nin geleceğine hakim kılabilir; yani bu bölünmüşlüğü, siyasi bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak. Bu siyasi bölünmüşlük, her partinin yüzde 18-20-21 aldığı birtakım oylarla Türkiye'de siyasi istikrarı sağlamak mümkün değildir.

Türkiye'nin bir şeyi daha yapması lazımdır. Biz bunu da anlatmaya çalışıyoruz. O da şudur: Türkiye'nin siyasetini şeffaflaştırmak gereği var. 100. maddenin ve 83. maddenin mutlaka kalkması lazım ve yargıya, dokunulmazlığın kaldırılarak meclisin bağımsız yargıya açılması lazımdır. Çamur siyasetinin başka türlü bitmesi mümkün değildir. Eğer siyasetçiler kendi içlerinde, kendi kendilerine siyasi nedenler ile

genel başkanların elleri kaldırmaları ile birtakım meselaları suçlu veya suçsuz buldurabilirlerse, siyasetin üzerindeki gölge kalkmaz, istikrarsızlık kalkmaz. Onun için bağımsız adalel, bağımsız hukuk; önemli olan budur. Oraya vereceksiniz. Dünyada da öyle, Almanya'da da öyle, Belçika'da da öyle; yani bunu çıkaracaksınız ve siyasetten arındırarak hukuka vereceksiniz bunu, bağımsız hukuk inceleyecek. Niye dokunulmazlık, neyin dokunulmazlığı? Fikir için dokunulmazlık odur. Bırakın, hem o zaman arınır, hem de bunun üzerinde çamur siyaseti yapılmanın sonu gelir. Bu iki meseleyi Türkiye halletmelidir. Bunun asıl çözümünü de başkanlık sistemidir. Ama buna Türkiye henüz hazır değildir, meclisi hazır değildir, çoğunluğu hazır değildir. Eğer o hazır değilse, hiç olmazsa bunlara hazır olduğu nispette Türkiye'nin bir siyasi istikrar ortamı içeresine girmesi gereği vardır.

Şimdi bunlar içerisinde bir şeyi daha ifade etmek istiyorum; Türkiye'nin sosyal güvenlik meselesi önemli olmuştur. Bakın açıkça söyleyelim; nüfus genç, bir kişi çalışıyor, yüzde 70'i genç olan nüfusu besleyecek. Ondan sonra da kendisi, 50 yaşında, 55 yaşında, hatta 45 yaşında emekli olacak; besleyemezsiniz. Bunun matematiği talan yok. Almanya 65'den 67'ye çıkaracak, birtakım ülkeler keza bütün Akdeniz ülkeleri yapacak, Türkiye 45-50 yaşında emekliliği düşünecek, üstelik de yüzde 70 nüfusu da genç olacak, yani onu da besleyeceksiniz; mümkün değil. Yani gerçekçi olmak lazım ve kamuoyunun bu bilince varması lazım; bunun başka çaresi yok. Başka türlü rekabel yapamaz Türkiye.

Bunu yaparken piyasa ekonomisinden şaşmamak lazım, gerçekçi kurdan şaşmamak lazım; iktisadi boyutlarına girmek istemiyorum. Ama devleti mümkün olduğu kadar etkin ve küçük bir hale getirmek lazım. Avrupa Birliği'nin bütün normlarını Türkiye'ye getirecek değişikliklere devam etme gereği var. Bütün bunların kolay olduğunu söylemiyorum. Ama bütün bunlar olabilir meselelerdir, bütün bunlar yapılabilir. Türkiye çok daha fazlasını, çok daha güç zamanlarda yapabilmıştır.

Türkiye'nin geçmişinde bu vardır, bu azlık vardır, bu hedef vardır, bu heyecan vardır; ben ülkemizin insanları ile iftihar ediyorum. Bütün dünyayı dolaştığım zaman, benim ülkemdeki insanlar kadar bilinçli, heyecanlı bir grup, bir insan topluluğu, bir gençlik görmedim. Bunda samimiyim, benim inancım işte budur.

Teşekkür ediyorum, (Alkışlar) _ OTURUM BAŞKANI- Değerli konuklar, sayın genel başkana teşekkür ediyorum.

Sizi yorduk, Sayın Yeldan'ın izni ile 10 dakika bir ara vermek istiyoruz. Ancak, soru ve cevaplar bölümü son derece zevkli geçecek tahmin ediyorum. Bu arayı geçirmeyelim lütfen, teşekkür ederim... _

OTURUM BAŞKAN- Efendim, lütfen oturalım. Zaman son derece dar, gerek merak edilen konulara, gerekse birtakım açıklanmasını istediğiniz konulara zaman bırakalım.

Evet Sayın Doç. Dr. Erinc Yeldan Beye sözü vermek istiyorum. Kendisinden tekrar, söze başlarken elde olmayan nedenler ile programda yaptığımız ara nedeniyle kendisinden

tekrar özür diliyorum, bizi bağışlasın; anlayışına tekrar teşekkür ediyorum.

DOÇ. DR. ERİNÇ YELDAN- Teşekkür ederim sayın başkan.

Efendim, zamanımız oldukça kısıtlı, ben hemen konuya gireceğim müsaade ederseniz ve doğrudan doğruya Tansu Hanım'ın konuşması boyunca şu panoda duran şekilden başlayacağım.

Şimdi şekilde 150 büyük özel sanayi şirketinin ve KİT'lerdeki, sanayi işletmecisi KİT'lerdeki, işçi başına reel kârları sergiliyor, 1980 fiyatları ile 1000 Türk Lirası olarak.

Ben bu şekle baktığım vakit şu yapısal ikilemi görüyorum Türk sanayiinde:

1983 ve 86 arasına bakacak olursanız, KİT sisteminde işçi başına reel kârların korunduğu, hatta arttığı görülüyor. Bu dönemde de özel sektör 150 büyük işletmesinde kârların bir düşme eğilimi içinde olduğu, bir azalma eğilimi içinde olduğu görülüyor. Ne zaman ki 1986-87 döneminden sonra KİT açıkları birdenbire artıyor, işçi başına reel kâr hızla düşüyor ve 1990 döneminden sonra eksiye dönüyor; özel sermaye gelirlerinde bir sıçrama yaşanıyor, yaklaşık iki misli. Bütün bunlar reel rakamlardır, işçi başına reel kâr rakamlarıdır. Dolayısıyla, ben şöyle bir ikilem görüyorum: KİT kârlılığının korunduğu, rasyonel fiyat politikasının sürdürüldüğü dönemler özel sermayede kârlılığın azaldığı, durgunluğa itildiği dönemler, ne zaman ki KİT açıkları büyüyor, özel sanayide de, özel sermaye kesiminde de kârlılıkta bir sıçrama görülüyor. Bu OECD raporunda da açıkça vurgulanır. Bu tam bir senkronizasyon içindedir.

Dolayısıyla, ben şu önermeyi yapıyorum müsaadenizle: KİT sisteminin zararları kendiliğinden ya da idari becerisizliklerden oluşan bir süreci değil, bilinçli olarak uygulanan bir sermaye birikimi ve özel sermayeye ucuz girdi sağlama politikasının, bir kaynak transferi politikasının bilinçli bir sonucudur. Bu kendiliğinden idari becerisizlik ya da bürokrasinin yetersizliğinden kaynaklanan süreç değildir, bilinçli olarak yaratılan bir süreçtir. İmalat sanayiinde, örneğin materyal girdi maliyetlerinin ücret maliyetine oranını görüyoruz. 1988'de bu oran, girdi maliyetlerinin ücret maliyetlerine oranı, 11,6, 1990'da 7,8'e düşmüş, 1991 ve 1992'de 6,5'e düşmüş. Dolayısıyla, KİT sistemi rasyonel girdi fiyatları uygulamadığı sürece ücret maliyetlerindeki artışlar doğrudan doğruya özel sanayiye yansımış. Fakat özel sanayi içindeki maliyetlerin düşürülme-

Doç. Dr. Erinc Yeldan

si de doğrudan KİT girdi maliyetlerinin düşürülmesi sonucunda olmuştur. Şimdi bu açıdan diğer bir hipotezimiz daha var. İki yıl evvel Ankara Türk Harb-İş Sendikası'nda başlattığımız ve Makroekonomik Genel Denge konulu bir çalışmanın sonuçlarını burada aktarmak istiyorum. Burada şöyle bir geriye dönük hipotez yaptık: 1990 ve 1993 arasında hepimizin bildiği kamu açıkları artmamış olsa idi, ki Sayın Halis Komili konuşmasında buna da değindi, hatta rakam verdi, yüzde 4 civarında korunmuş olsa idi ne olurdu dedi. Biz bunu biraz daha düşürdük, gayri safi millî hasılayı 1980'ler ortalamasına kadar geriye çektik. Ve eğer kamu kesimi bu dengesizliğe itilmemiş olsa idi, bu dengesizliği bertaraf edecek vergi reformları, teşviklerdeki reorganizasyon ve net sermaye hareketlerindeki gerekli idari önlemler alınmış olsa idi ne olurdu'ya baktık; evet enflasyon düşüyor, evet cari açık kapatılıyor, fakat toplumsal sınıf paylarına eğer bakacak olursanız fonksiyonel anlamda, 1990 ve 1993 arasında yılda ortalama sanayi sermayesi gelirlerinin yüzde 7 reel olarak gerilemiş olacağını gördük. Bu geriye dönüş bir hipotezdi.

Bu sonucu tersine çevirirsek, o zaman devletin gelir kalemlerinin çöküntüye uğraması sermaye gelirlerinin korunması ile eşanlılık göstermiştir, ben bu sonucu çıkartıyorum. Yılda yüzde 7, modelimizin varsayımları altında yaşanan yıllık ortalama reel kazancı budur.

KİT sisteminin zararları kendiliğinden ya da idari becerisizliklerden oluşan bir süreci değil, bilinçli olarak uygulanan bir sermaye birikimi ve özel sermayeye ucuz girdi sağlama politikasının, bir kaynak transferi politikasının bilinçli bir sonucudur.

Dolayısıyla, 1994 krizini, emek lehine dönüşmeye yönelik bölüşüm göstergelerini, sermaye kesimi açısından kabul edilebilir bir unsur olarak algılanabilmesi için gerekli idari müdahalelere bağlıyorum. İktisadî artığın sermaye kesiminde birikiminin sürdürülebilmesi için bir dizi iktisadî, idari müdahaleye gereksinim vardı. 1990'lar boyunca kamunun

vergi ve harcamalar sistemi, kamunun bütçesi, KİT fiyatlandırma sistemi bu dönüşümün birer aracı olarak kullanıldı. Bu sürecin iktisadi ve toplumsal maliyetinde kamu sektöründeki dengesizlikler, bunların yol açtığı makro istikrarsızlık ve yüksek enflasyon olarak yaşadık.

Şimdi devlet 1970'ler boyunca biliyordunuz ki hem yatırımcı, hem üretici, hem de düzenleyici konumda, 1980'ler ve 1990'larda devlet artık sadece düzenleyici konumda, devlet yatırımcı bir devlet değil, devlet üretici bir devlet olmaktan da çıkmak üzere, sadece düzenleyici bir konumda. Peki, devlet neyi düzenliyor?

İki tane mekanizması var devletin eli altında.

1- Maliye politikası unsurları.

2- Kısa vadeli sermaye hareketlerinden kaynaklanan sıcak para politikası.

Vergilendirme ve teşvik politikaları sonucunda, örneğin bütün sermaye gelirlerini kabaca hesaplayan Kurumlar Vergisi'nin oranı bütçe gelirleri içinde 1986 yılında yüzde 14, 1990'da yüzde 10, 1992'de yüzde 7'ye düşmüş durumda. Bu oran, 1996 Bütçe Kanun Tasarısı'nda tekrardan yüzde 10'a çekilmeye çalışılıyor. Ve ne yazık ki sayın maliye bakanımız, 2000'e kadar sermaye piyasasını vergilendirmeyi düşünmüyorsunuz, sermaye gelirlerini vergilendirmeye yönelik herhangi bir çalışmamız yok, kimse endişelenmesin diye bir demec veriyor, bu arada. Bu doğrudan doğruya ideolojik bir saptamadır.

Kısa vadeli sermaye hareketlerine gelirsek; bu büyüme sürecindeki tıkanmanın ve az önce bahsettiğim bölüşüm sürecindeki stratejinin kısa dönemdeki çözümünü oluşturmuştur. Bu da bilinçli olarak, Sayın Türel bahsetti, büyüme ve bölüşüm stratejisini sürdürmenin kısa vadeli bir çözümüdür. Sıcak para ekonomisi Türkiye'de, bu politikayı uygulayan bütün ulusal ekonomilerde olduğu gibi, yüksek yurt içi reel faiz düşük döviz kuru demektir. Dolayısıyla, siz sıcak para politikasına geçtiğiniz zaman, kambiyo rejimini bu kadar serbestleştirdiğiniz zaman, bu ikili yapıya kendinizi angaje etmiş durumdasınız demektir. Bundan sonra artık mali bağımsız bir para politikası, bağımsız bir döviz kuru politikası izleme şansınız kalmamış demektir. Bugün devalüasyon yapılması gerektiğinden söz ediliyor. Bu iktisaden anlamsız bir söz. Türkiye Merkez Bankası'nın şu anda döviz kuru üzerine herhangi bir müdahale şansı yoktur. Bunu, yurt dışı para akışına tamamen bağlamış durumdasınız. Dolayısıyla, ulusal ekonomi uluslararası spekülasyon sermayenin çıkar alanı içinde çalışmaktadır ve yüksek reel faiz politikasına angaje olmuş durumdadır. Reel faizlerin düşürülmesi diye bir şansımız yoktur artık. Bu şartlar altında elbette iç borç stoku hızla büyümüştür ve gayri safi millî hâsılanın yüzde 20'sine ulaşmıştır.

Bunun idaresine gelince, iç borç faiz ödemesinin idaresine gelince, 1994'te kesinleşen rakamlara göre iç borç faiz ödemeleri 240 trilyon Türk Lirasıdır. O zamanın döviz kurunda bu 7.5 milyar dolarlık bir büyüklüğü işaret eder, ihracat gelirlerimizin nerede ise yarısıdır. Dolaysız vergi gelirlerinin yüzde 80'idir bu rakam. Daha önemlisi, gayri safi millî hâsı-

lamızın 1994 sonu itibarı ile yüzde 7.7'sidir. Bu oran, iç borç faiz ödemelerinin gayri safi millî hâsılaya oranı, 1995'in ilk çeyreğinde yüzde 11.1'e çıkmıştır.

Bu rakam üzerinde biraz düşünmenizi rica ederim, rakamlarla boğmak istemiyorum sizi. Tarımsal katma değer Türkiye'de tüm istihdamın nerede ise yüzde 45, nerede ise yarısını istihdam eden tarım sektörünün katma değeri yüzde 15'tir. Bu anlamda devlet bütçesi, gelirlerin yeniden bölüşümünü düzenleyen, bunu organize eden bir araç olarak çalışmaktadır. Bir gelir transferi aracı haline dönüşmüştür artık. Toplumsal gelir bölüşümünü bu şekilde yeniden devlet düzenlemektedir. Devletin 1980 ve 90'lardaki düzenleme işlevinden bahsetmiştim, işte bu işlev budur.

Şimdi vaktimiz dar, ben bir sonuçla konuşmamı bağlamak istiyorum. Soru sual konusunda tekrardan, başka göstergelerle bazı ilkelerimi tekrar açma olanağı bulurum umduğundayım.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Türkiye ekonomisinde istikrarsızlığın ana kaynağı, özel sermayenin tekelleri sermaye birikimi ve eksik rekabet koşulları altında, devlet desteğinden bağımsız olarak bir türlü özelleşememiş olmasında yatmaktadır. Özel sektör özelleşmedikçe, devletin bir iki işletmesini satmasıyla özelleştirme geliri ile yapısal herhangi bir sonuç alınacağı kanısında değilim.

Son olarak, bu bütün haftanın genel konusu küreselleşme bildiğimiz gibi; ben bu temaya uygun olarak bir alıntı yapmak istiyorum.

TÜSİAD'ın Görüş Dergisinin Kasım-Aralık sayısında Sayın İshak Dayva'nın, Dünya Bankası çalışanlarından, küreselleşme üzerine olan bir yazısından bir cümle okuyarak konuşmamı bitireceğim, izninizle.

Sermaye hareketliliği ve küreselleşme üzerine şu saptamayı yapıyor Sayın Dayva: "Sermayeye olan talebi artırmayı ve hükümetlerin sermayeyi vergilendirme kudretini kısıtlaması nedeni ile küreselleşme sermayenin çok işine gelmiştir."

Çok teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Değerli konuklar, değerli misafirler; şu anda panelimizin ilk bölümünü biraz gecikmeyle de olsa tamamlamış bulunuyoruz.

Tekrar, elde olmayan nedenlerle programda yapılan bu sarkmadan dolayı sizlerden özür dilemek istiyorum. Ancak bu sarkmanın da bir zevkli yanı olduğunu özellikle işaret ederek sözlerime devam etmek isterim. Nihayet konuştuğumuz konu Türkiye'de istikrar paketleri, çözümler, arayışlar veya çözümsüzlükler.

Son istikrar paketini yapmış olan veya imzasını atmış olan bir siyasi liderin de burada kendi yapmış olduğu uygulamaları kendisi açısından değerlendirerek savunması veya bu şekilde tanıtması da, umuyorum bu panele bu yönleri ile de renk kattı, yeni birtakım söylenen sözlerle ışık getirdi diye düşünüyorum.

Bu bölümde düşüncemiz, epeyce zamanımız olmamakla beraber, yarım saat rahatlıkla var diye düşünüyorum; sorular ve yanıtlar şeklinde bu bölümü düşününüz.

Burada bizim geleneksel uygulamamız, küçük soru kâğıtlarına açıklanması istenilen konuların yazılması ve panelistlere bunların iletilmesi şeklindedir. Bilmiyorum, bu konuda eğer bir soru veya yanıt olmayacaksa veya az düzeyde olacaksa, ben bu arada panelistlere haksızlık yaptım kanaatindeyim; onları böyle çok sıkıştırdım, yine kusura bakmasınlar; 5'er dakikalık bir zaman vererek onların hem son sözlerini söylemek, hem de yorumlarını yapma imkânlarını verirdi diye de ümit ediyorum.

Çok var mı bilmiyorum; şu anda soru sormak isteyen veya yanıtlanması istenilen konu?.. Bir iki dinleyicimiz var. Tamam, konuşmacılara 5'er dakikalık zaman bırakırsak, zannediyorum hem onların haklarını yediğimiz için daha da adil olur diye düşünüyorum.

Buyurun.

AYŞE ATABAY- Hepinizi saygıyla selamlıyorum, Ayşe Atabay. Ben çok üzgünüm; panelistlerin konuşmalarının büyük bir kısmını dinleyemedim, sadece son konuşmacınınkini özetle dinleyebildim ve onlara çok kısa bir zaman verildiği için bir nevi katkı olsun diye daha somut bir ilave yapma amacı ile konuşmak istiyorum.

Gerçekten de Türkiye'deki istikrazlığın nedeni, büyük özel sektörün bütün halkın sırtından bazı kaynakları büyük çapta batırıyor olması ve bu şekilde de, ben özel bir kamu olarak kuruluşları verimlilik açısından kesinlikle ayırmıyorum; çünkü kendim özel sektör, yabancı kuruluş, kamu kuruluşu, hepsinde uzman ve yönetici olarak çalışmış bir kişiyim. Mükiyet olarak olaya bakmadığımı, sadece kuruluşların özel ve kamu olarak ayrılmadan, kendi alanlarında teknoloji üretilip üretilmediklerine, ülke kaynaklarını harekete geçirip geçirmediğine ve nitelikli iş gücü üretilip üretilmediklerine göre ayrılmaları gerektiğini düşünüyorum bir iktisatçı olarak, Türkiye'nin çıkarları açısından.

Hepimiz biliyoruz, son 15 yılda çok büyük özel sektör kuruluşlarının batakları, devlet aracılığı ile 60 milyona yüklenmiştir. Asil Çelik'in, İstanbul Bankası'nın, Butrağın, İzdaş'ın, Metas'ın daha bir sürü onlarçası yanlış yatırımın bedeli bir şekilde kamu ortaklığı kanalı ile, diyelim ki KARDEMİR'in, ERDEMİR'deki trilyonlarca liralık hisselerinin bedelsiz el konulması, yatırımlarının gecikmesi, 3-5 trilyonluk yatırımların, 3 sene sonra 7-8 trilyona yükseltilmesi, bu nedenle de yassı çeliğe sürekli zam yapılması veya diğer girdilere zam yapılması şeklinde devlete yüklenmiştir. Burada sürekli, açıklamaların bir kısmında, işte Türkiye'de gerçekte özel sektör olmadığı, verimsizlik içinde bulunduğu söyleniyor ve nerede ise Türkiye'deki sistem işte devletçi, sosyalist gibi adlandırmalara bile gidiyor. Zaman zaman böyle şeyler görüyoruz kamuoyunda, açıklamalarda da, gazetelerde de. Türkiye'deki sistem hiçbir şekilde sosyal bir sistem değildir, sosyalist hiç değildir, devletçi değildir; sadece çürüyen, kokuşan bir kapitalizmdir. Çünkü, verimli bir şekilde çalışmamaktadır. Evet Şişe Cam burada çok verimlidir, dün benim eski genel müdürüm açıkladı; çünkü, Şişe Cam Türkiye'nin taşını toprağını harekete geçirmektedir. 1935'te doğru ide-

allerle, amaçlarla kurulmuştur. Çok nitelikli işgücüne dayanmaktadır. Aynı zamanda da bir tekeldir. Tabii ki dünyada o baş edebilir, mücadele edebilir. Ama, diğerleri oturup, Türkiye'de uzun çeliğe hiç ihtiyaç yokken lüzumsuz yatırım yapılmıştır ve Türkiye...

OTURUM BAŞKANI- Müsade eder misiniz...

AYŞE ATABAY- Son cümle ile kapatıyorum efendim. Verimsizliği somut olarak açıklamak istediğim için uzattım. Diyelim ki uzun çeliği Türkiye'de ark ocaklarında 60'a üretilmiş, 100'e ihraç etmiş, 60 teşvik almış ve 10 kâr etmiştir. Bu açıklar, bu kara gedikler böyle doğmuş ve halka da yüklenmiştir. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ederim.

Evet başka?.. Buyurun efendim.

BİR KATILIMCI-

OTURUM BAŞKANI- Başka efendim?..

Yani şöyle bir yöntem izlemeyi düşününüz: Hem yanıtlar verilirken, hem de panelistler son görüşlerini söyleme olanağını bulacaklar. Umuyorum ki bu daha uygun olacak. Başka yoksa, isterseniz hocam sizden mi başlayalım?.. Buyurun hocam.

ERDOĞAN ALKİN- Efendim sayın başkan, ben reform konusunda çok kısa bir iki söz söylemek istiyorum. Batının uygarlık tarihine baktığımızda, reform denilen olayın sakın dönemlerde, yani aslında acilen reforma ihtiyaç duyulmayan dönemlerde yapılmış olduğunu gayet iyi görüyoruz. Bıçak kemiğe dayandığı zaman reform yapmaya kalktığınızda aslında bu reformun ya yapılmadığını, ya yanlış yapıldığını yahut sonuçlarının iyi alınamadığını görüyoruz. O da bizim gibi ülkelerin adeta kaderi olmuş. Reform denilen girişim, ancak olağan dönemlerde, yani sıkıntıların kapiya gelip dayanmadığı, bıçağın kemiğe dayanmadığı dönemlerde altından kalkılabilecek değişikliklerdir. Maalesef bizim gibi ülkelerde de hep reform bıçak kemiğe dayanınca akla geliyor.

Önleyici hekimlik diye bir olay var. Batının tarihine baktığımızda, bütün Batı Avrupa'da, özellikle toplumun yapısını değiştiren, devletin yapısını değiştiren, verimliliğe dönük, tasarrufları arttırmaya dönük, siyasal istikrara dönük, siyasal olgunluğa dönük bütün reformlar ağır ağır ve bıçak kemiğe dayanmadan oluşturulmuştur, ondan başarılıdır. Acele ile etekleri tutuşmuş bir halde reformu yapmaya kalkarsanız ya bunu halka anlatamazsınız, yahut da yan etkileri çok acı olur. Önleyici hekimliği, önceden ilaç vermeden, muhtemel bir hastalığın ortaya çıkmaması için gerekli önlemleri almak anlamında düşündüğümüzde, olağan dönemlerdeki reformları da aynı anlamda düşünmemiz gerektiği kanısındayım. Ama, hastalık ortaya çıktığında, o hastalığı önlemek için acı ilaç içermeye kalktığınızda onun yan etkileri de orta-

ya çıkacaktır ve ben konuşmacılara aynen katılıyorum bu acı ilacın yan etkisi de mullaka gelir dağılımı üzerindedir. Yani, ateş bacayı sardıktan sonra, bıçak kemiğe dayandıktan sonra, makro ekonomik dengeler bu kadar bozulduktan sonra alacağımız her önlemin, istikrar önleminin, isterseniz adına reform da deyin, gelir dağılımını bozmadan, daha da bozmadan uygulanması mümkün değildir. O zaman tabii burada iktisadi dengelerle ve siyasi dengeler arasında bir ilişki kurmak gerek ki, bu da son derece ustalık istiyor. Onun için diyorum, halka bütün bunları önceden anlatmadan ve onların onayını almadan, onların başına gelecekleri tek tek anlatmadan ülkede siyasal istikrar da olsa, çoğunluğa sahip bir hükümet de olsa, hatta bir diktatör de olsa, alınan istikrar tedbirleri kısa dönemde başarılı sonuç verir ama, uzun dönemde devam etmesi mümkün değildir. Hiçbir ülke halkı, kendi aleyhine gelir dağılımının bozulmasına, "kör kör parmağım gözüne" razı olmaz. İşte Fransa'da olup bitenler, diğer ülkelerde, batı ülkelerinde olup bitenler... Bunun doğrusu, reformlar olağan dönemlerde düşünülmelidir, olağanüstü dönemlerde değil, iş iştin geçtikten sonra değil; ikincisi, eğer olağanüstü dönemlerde reform yapılacaksa, bunu önceden halka anlatmak lazımdır. Halka önce anlatmadan, sert önlemlerle sağlanan istikrarın geçici olacağına, devamlı olamayacağına inanıyorum. Benim inanimamın aslında çok değeri yok, ama başka ülkelerde istatistikler bu gerçeği apaçık gösteriyor. Teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ediyorum.

Sayın Komili'ye söz vermek istiyorum, buyurun efendim.

HALİS KOMİLİ- Teşekkür ederim.

Ben önce Sayın Alkin hocamın bu istikrar tedbirlerinin başanlı olabilmesi için, hakikaten bunun halka çok iyi bir şekilde anlatılması, desteğinin alınması ve bu konuda özellikle Türkiye'nin önümüzdeki dönemlerde yaşayacağı siyasi konjonktürü de göze alırsak, bunun muhakkak bir uzlaşmayı gerçekleştirmek zorunluğu ile yapılabileceğini gördüğüm için bu konuya çok önem veriyorum. Yani, kamuoyundan bu desteğin sağlanması lazım, siyasetçileri bir yerde belki uzlaşma ortamına getirmek için. Çünkü, siyasetçiler, "Tek başına iktidar olduğumuz zaman birtakım şeyleri yapabiliyoruz, yapabiliriz" düşüncesindedirler. Bu belki doğrudur, ama, önemli olan, burada geniş bir uzlaşmayı temin edecek bir reform paketinin çıkabilmesidir. Önümüzdeki günlerde de zaten siyasi manzara bellidir, bu uzlaşma olmazsa işimizin çok zor olacağını düşünüyorum.

Ben müsaadenizle, birkaç soru var, önce onlara cevap vermek istiyorum.

Sayın Ali Boz, "İktisadi Devlet Teşekkülleri, özelleştirmenin hızlandırılmasını nasıl görüyor, nasıl hızlandırılabilir, yasal engel var mı" diye bir soru yönelttiler.

Efendim, özelleştirme ile ilgili birtakım yasaların çıkmış olması ile birlikte, konunun kendi özelliklerine göre her teşekkülde ayrı ayrı birtakım yasal değişikliklerin yapılması gere-

ğinin olduğunu biliyoruz. Yani, bir kanun bütün her şeyi halletmiş durumda değildir.

Bunun dışında, bizim esas inandığımız... (..)

Bu orta vadeli bir programın içinde istikrar tedbirleri içinde uygulanacak araçlardan bir tanesi olarak ele alınmasıyla muvaffak olabileceğidir.

Aksi takdirde, bunun sadece bütçe açıklarını kapama yoluna gidebileceği gibi bir endişemiz vardır.

Bunun dışında da, dünya konjonktürü gayet tabii çok önemlidir. Türkiye birtakım reformlarını uygulamada gecikmiştir. Şu arada rakip bir takım ülkeler vardır. Mesela, çok konuşulan bir TELEKOM konusunda en azından ayda dünya piyasasına 2 milyar dolarlık bir özelleştirme portföyünün sunulduğu konuşulmaktadır. Rakam doğru mudur değil midir bilmiyorum; ama, konjonktür olarak da her zaman her şeyi yapma imkânına sahip olmayabilirsiniz.

Bir de burada, özelleştirilirken, KİT'lerin açıklarının önemli bir bölümü tarım kesiminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, bunu sarfinazar edemezsiniz. Bu da tamamen destekleme alımları politikasıyla ilgili bir husustur.

Sayın Aydın Sarı, "İstikrar paketleri hazırlanırken özel sektörün görüşleri hükümetlerce alınıyor mu?" şeklinde bir soru yöneltmişler. Buna cevabım kısa olacak. Hayır alınmıyor ve biz burada genelde diğer batı ülkelerinde gördüğümüz Sosyal Ekonomik Konseyin yürürlüğe konmasının bu açıdan çok önemli olacağını düşünüyoruz. Bütün kesimlerin, işçi, işveren ve hükümet kesimlerinin belirli konularda görüşlerini tartışabileceği, görüşlerini verebileceği ciddi bir kurumun Türkiye'nin uzlaşma ortamına girmesi açısından da, birtakım sorunları çözmesi açısından da çok önemli olduğunu düşünüyoruz.

Ülker Tunca, gençlik istihdamı için ne düşündüğümü sormuşlar.

Bu konuda, tabii ki, bu ekonomik ortam sosyal dengeleri bozmakta ve işsizliği arttırmakta, önümüze gittikçe büyüyen sorunlar getirme durumunda kalacak. Zaten acil olarak ekonominin sorunlarını çözmemizin en önemli nedenlerinden biri bu. Fakat, bunun yanı sıra, gençlik istihdamının daha iyi bir hale sokulabilmesi için, muhakkak ki bizim eğitim politikamızın çok esaslı bir şekilde ele alınmasının gerektiğini düşünüyorum. Çünkü, mevcut haliyle gençlik, verilen eğitimle tamamen bir üniversiteye girme yarışına girmek için sokulmakta ve ancak çok azı maalesef üniversiteye girebilmektedirler. Bunun dışında meslek sahibi yapabilecek şekilde gençleri yönlendirecek ve eğitimi bu şekilde yönlendirecek bir değişikliğin çok zaruri olduğunu düşünüyorum.

Soruyu okuyacağım, biraz uzun; "Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devletin uyguladığı politikalarla bir kapitalist kesim oluşmuştur. Ancak, ülke bir finansal krize girdiğinde özel sektör üretimlerini durdurmakta, fabrikalarını kapatmakta, işçi çıkarmaktadır. Özel sektör neden elini taşın altına koymuyor ve sorumluluğunun bilincinde olarak görevini ifa etmiyor?"

Şimdi, maalesef, gerçel damın bir hanımefendi olumsuz örneklerden bahsetti ve bu olumsuz örneklerin katiben olma-

ması gereken özel sektörün tamamen bir rekabet ortamı içinde çalışması ve kârından, zararından sorumlu olması lazımdır. Büyük çapta özel sektör böyle çalışmaktadır. Aralarında maalesef siyasi gayelerle korunmuş ve devlet tarafından koruma altına alınmış, yönetime alınmış kötü örnekler vardır. Ama, ben bunun bütün özel sektörün içinde çok çok önemsiz bir oranda olumsuz bir misal olduğunu düşünüyorum. Özel sektör bir devlet kuruluşu olmadığı için, belirli tedbirlerini krizlerde almadığı zaman batar, kapısını kapatabilir. Onun için, geçici de olsa birtakım tedbirlerini almak zorundadır. Başka türlü yaşamasına imkân yoktur. Bu iktisadî bir kuraldır. Dolayısıyla, "batana kadar çalışayım" diye devam etme zihniyeti olamaz. Fakat, geçmiş olduğumuz 94 krizinde baktığımız zaman, özel sektörün hakikaten işçi işveren arasında çok büyük anlayışlarla sorunların çözümüne beraber gittikleri görülmüştür. Bu, Türkiye'de son dönemlerin çok önemli bir gelişmesidir. Burada olayı, maalesef "KİT zihniyeti ile" diyeceğim, özel sektörü yönetmek imkânı yoktur. Bu özel sektörden beklenmemelidir; o zaman özel sektör özel sektör olamaz.

Diğer bir konudaki suali tam anlayamadım. "Dünya doğal kaynaklarının paylaşımı ve ulaşımının hangi sistem vasıtalarıyla gidileceği..." Burada bir açıklık getirilirse suale cevap verebilirim.

OTURUM BAŞKANI- Soru sahibiz izleyicimiz burada ise açıklık getirebilir. Buyurun efendim.

SORU- Dünya doğal kaynakları, bugün Asya, Ortadoğu, burada büyük bir potansiyel var. Bunlar hakikaten harplerin belki nedenlerini teşkil ediyor. Acaba Türkiye bu doğal kaynaklara nasıl erişecek? Bugün mesela Asya Kaplanları diyoruz. 10 sene veyahut da 5 sene zarfında büyük bir potansiyel meydana getiriyorlar ve dünyada büyük bir gruplaşma meydana getiriyorlar. Ortadoğu da aynı şekilde ve bugün ihtiyaçlanmış ve doğal kaynaklardan yoksun bir Avrupa var. Acaba bu şeyler muvacehesinde Türkiye'nin durumu ne olacaktır? Yani, ulaşım vasıtaları nedir? Mesela bugün, Avrupa tamamıyla hızlı trenli halletmiş durumda; Amerika hatı gecikmiş ve "acaba biz neden bu işte Avrupa'ya yetişemedik" diye bir çaba harcıyor; fakat, bizde daha hızlı trenin veyahut da trenin raylı sistemin daha "i"si yok.

Ben, çok değerli konuşmacılar ve kıymetli arkadaşlara bir anımı anlatacağım çok kısa. "Bir gün İnönü Halkevine geldi ve 1945 senesi hakkındaki durumlarını anlatıyor ve bizler bizlere o zamanda Kars ve Ardahan meselesi veyahut da Rusların bizim üzerimizdeki baskıları vardı; ben çok küçüküm, daha bilinçsiz bir öğrenci idim. Benim arkadaşım basın mensubu idi ve anlatıyor. Diyor ki, "Bugün harbi doğal kaynaklar kazanır. Bugün eğer Amerika harbi kazanmışsa doğal kaynakların fazlalığından ve doğal kaynaklara gittiklerinden dolayı kazanmıştır. Bugün Rusya doğal kaynaklar bakımından zengin değildir" dedi ve arkadaşım yanımda idi, basın şeyinde ve ona eğilerek "Lütfen bunları teferruatlı olarak

yazmayınız" dedi.

Yani, doğal kaynaklar mesela; sayın genel başkan anlattı; güzel bir potansiyel çizdi. Ama, bunlara erişmek için bir Asya'da, bir Ortadoğu'da, bir Türk Cumhuriyetlerinde doğal kaynaklar var. Bu doğal kaynaklara gidebilmek için birçok sistemler var, uçak sistemi var, raylı sistemi var, insan kaynağı var; acaba bu insan kaynakları nedir?

Bunları arz etmek istiyorum efendim, saygılarının kabulü... **HALİS KOMİLİ-** Efendim gayet tabii doğal kaynaklar önemli. Fakat, doğal kaynaklara sahip ülkeler var, sahip olmayan ülkeler var; ama bu arada dünyanın gelişmesine baktığımız zaman, önümüzdeki yüzyılda en önemli kaynağın bilgi olacağını görüyoruz ve bilginin getireceği katma değer, doğal kaynaklara sahip olmanın getireceği katma değerden çok üzerinde olacak. Bugün aynı şekilde doğal kaynaklara sahip, ama hiçbir şekilde ekonomisini veya devletin gücünü büyütemeyen ülkeler de olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, kaynağın sahipliğinden ziyade nasıl kullanılacağını herhalde iyi bir şekilde planlanması lazım. Bu da bizi gene eğitim reformuna getiriyor. Türkiye'nin genç nüfusunu hakikaten çok acil bir şekilde çağın ihtiyaçlarına göre, ilköğretimden üniversite süresine teknoloji doğuracak yapıya gelebilecek şekilde eğittiğimiz takdirde bu kaynaklara daha kolay ulaşabileceğimizi düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Evet, Sayın Komili'ye teşekkür ediyorum ben. Sözü Sayın Oktar Türel beye veriyorum

DOÇ. DR. OKTAR TÜREL - Teşekkür ederim sayın başkan izleyicilerimizden birinin şöyle bir kısa notu var: "Meydana gelen karışıklıktan dolayı Türel'in konuşmasını son bölümü izlenememiştir, tekrar özettenebilir mi" gibi bir talep. Bunu kısaca yapmaya çalışacağım, sayın başkanın izniyle.

"1996 ve sonrasındaki bir istikrar programının temel öğeleri ne olmalıdır?" diye sorulabilir. Bir iktisatçı olarak benim dileğim, istikrar programı paketinin bölüşüm açısından olabildiğince yansız (nötr) bir paket olmasıdır. Tahmin ediyorum ki bu düşünceme pek çok meslektaşım da katılacaktır. Ancak, mevcut siyasal kısıtlar altında uygulamada nelerin olabileceği konusunda şu durum saptamalarını yapmaya çalışmıştım:

- (1) Mevcut siyasal kadrolar ve ekonomi bürokrasisi heterodoks politikaları uygulamaya ne kararlı, ne heveslidir.
- (2) Mevcut siyasal koşullar altında şok tedavisine angaje olunamaz.
- (3) Sermaye hareketleri liberalizasyonu sonrasında para ve döviz kuru politikalarının uygulanması önünde ciddi kısıtlar söz konusudur. Dolayısıyla, uygulanabilecek politika araçları olarak, hükümetin elinde esas itibarıyla maliye politikası araçları kalmış bulunmaktadır.
- (4) Teknik olarak işleyebilir olmakla beraber, döviz kurunun bir nominal çapa olarak kullanılması 1996'nın somut şartları önünde gerçekçi bir politika olarak görünmemektedir. Nitekim bunun farkında olan hükümet, "gerçekçi kur politikası

izleneceği" gibi, serbest kambiyo rejiminde çok da fazla anlam taşımayan bir önermeye hükümet programında yer vermiş bulunuyor.

Maliye politikalarına uygulanacak tek politika aracı olarak yaslandığımız zaman, burada ister istemez gelir ve harca politikalara bakmamız gerekiyor. Bu konu benî Prof. Arın'ın sorusuna getiriyor: Acaba, kamu kesimi finansmanı için bir durağan durum dengesi (steady-state) düşünebilir miyiz? Yaptığım sayısal egzersizli yeniden özetleyeyim.

Vergi reformuna istekli olmayan ve vergi yükünü bugünlere olduğu gibi kamu kesimi net vergi hasılasını GSMH'nın yüzde 20'si civarında tutmayı amaçlayan bir hükümetin önünde şu opsiyonlar var: GSMH'nın yaklaşık yüzde 12'si cari harcamalara, yaklaşık yüzde 3.5'ü gelir transferlerine ayrılıyor. GSMH'nın kabaca yüzde 2.5'i kadar birinci fazla bırakan bir durağan durum dengesi hesabı yapmak isterse- nüz, bu size yaklaşık yüzde 2 civarında bir gayri safi sabit sermaye oluşumu payı bırakıyor. Tabii, bu varsayım içeri- sinde ne KİT'ler var, ne de sosyal güvenlik sistemleri var; tü- mü özelleştirilmiş sayılıyor. Sadece, toplumsal fizik serma- ye stokunun yıpranan bölümünü yerine koyabilmeniz (örne- ğin karayollarında gidebilmeniz, sulama tesislerini işletebil- meniz) için GSMH'nın yüzde 2'si kadar gayrisafi kamu yatırı- mı yapıyorsunuz. GSMH'nın yüzde 2.5'i civarındaki kamu kesimi birinci fazlasıyla ve GSMH'nın yüzde 1.5'i civarında bir enflasyon vergisiyle GSMH'nın yaklaşık yüzde 4'ü civa- rındaki bir reel faiz yükünü dengeleyebilirsiniz; dolayısıyla (kamu borcu / GSMH) oranı bugünlere olduğu gibi (yüzde 60'ı dış, yüzde 20'si de iç borçlardan kaynaklanmak üzere) yüzde 80 civarında istikrar kazanabilir. Bu türde bir durağan durum dengesi düşünebiliriz; ama sadece kağıt üzerinde. Çünkü, böyle bir durağan durum, mevcut siyasal partilerin ve siyasal iktidarların meşruluk tabanlarını hızla aşındıran bir süreçle birlikte var olamaz. Devletin sağlayamadığı birta- kım sosyal dayanışma ve yardımlaşma mekanizmaları o za- man etnik köken, hemşehrlik, inanç ve benzeri nedenlerle bir araya gelen bireylerin kendi oluşturabildikleri dayanışma mekanizmalarına kalır ve bu da esasen önemli toplumsal farklılaşmalar ve merkezkaç güçlerin etkisinde kalmış bulu- nan bir toplumun bir arada yaşaması daha da güç öbekler haline dönüşür.

Siyasal iktidarın sadece kamu harcamalarının ve kamu ak- tivitesinin daraltılması üzerinde kurulu bir stratejiye bağlı kalması halinde ne tür sorunlarla karşı karşıya kalacağının işaretleri, 1991-95 koalisyonunun ortakları DYP ve SHP- CHP'nin 1995 genel seçimindeki çok önemli oy kayıpları ile görülmüştür. Kamu aktivitesinin azaltılması üzerine kurulu bir stratejiyi 5 yıl daha sürdürdüğümüz takdirde sadece böy- le bir stratejiyi uygulayacak siyasal iktidarların oy tabanını de- ğil, siyasal iktidarın meşruluğunu da ciddi biçimde aşın- dırma tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Matematiksel olarak böyle bir egzersiz yapılabilir, ama toplumsal olarak böyle bir egzersiz anlamlı görünmüyor.

Sonuç olarak, hocam Prof. Alkin'in değinmiş olduğu bir nok- taya geliyoruz: Dayatmacı, "Biz yaptık, oldu!" gibisinden uy-

gulayacağımız istikrar programları yerine, bir toplumsal uz- laşma arayan ve yeni bir birikim ve bölüşüm modeli çerçe- vesinde istikrarı düşünen bir anlayış içinde olabilir miyiz? Aslında, böyle bir arayışın ipuçları 1990'ların başında vardı. 1991'in başında TÜSİAD çevresindeki bazı araştırmacıların ve TÜSİAD'ın bazı mensuplarının bir toplumsal uzlaş (pakt) arayışı içerisinde olduklarını görüyoruz. 1991- 1995 hükü- metleri bu başlangıçları değerlendirememişlerdir. Ancak, bu konuda şanslar belki tümüyle tüketilmiş değildir.

Eğer dayatmacı olmaya kalkışırsanız, beşeri maliyetleri önemsemezseniz istikrar çok ucuzdur. Öte yandan, istikrar aslan ağzındadır, çünkü toplumsal meşruiyet temellerini aşındırırsanız kamu otoritesinin ekonomik istikrarı sağlama yeteneklerini ve potansiyelini de tahrir etmiş olursunuz. An- day'ın son dörtlüğündeki bozmacıyı hatırlayabilirsiniz:

"İstikrar Ümraniye,

İstikrar Büyükkada,

İstikrar sudan ucuz,

İstikrar aslan ağzında."

İstikrarın sağlanmasına yardımcı olacak yeni bir birikim ve bölüşüm modeli arayan bir Türkiye, uluslararası konjonktü- rün zorlamalarıyla karşı karşıya kalacak mı? Doğal olarak uluslararası konjonktürün belli zorlamaları olacak; ancak, unutmamak gerekir ki, Bayan Çiller'in haklı olarak işaret et- tiği gibi hiçbir IMF anlaşması birbirine benzemez ve son yıl- larda IMF'ye karşı izledikleri çeşitli müzakere tutumlarında doğu Avrupa ülkelerinin gösterdiği çeşitlilik bunun örneğidir. Her ülkenin kendine özgü müzakere stratejileri, müzakere taktikleri, pazarlık güçleri ve manevra kabiliyetleri vardır ve Türkiye bu pazarlık gücünü şimdikinden biraz daha farklı, yeni bir birikim ve bölüşüm modeli için kullanabilir.

Bayan Çiller, 1994 istikrar tedbirlerinden söz ederken, 1980'lere atıfta bulunmakta haklıdır. Çünkü, 1994 istikrar paketi aslında 1980'e dönüşür; reel ücretler çok daha hızlı bir tempoda aşındırmak üzere 1980'e dönüşür. 12 Eylül ve Özal hükümetlerinin 1980'den 1988'e kadar 8 yılda yapma- yı "başarabildikleri" 1/3 oranındaki ücret aşındırmasını 1993-94 döneminin koalisyon iktidarı 2 yılda gerçekleştiri- miştir. Ama, dediğim gibi, bu yolu sürdürmek siyasal iktidar- ların güç ve meşruiyet tabanını ortadan kaldırmak demektir. Hocam Prof. Alkin'e bir konuda katılamayacağımı söyleye- rek devam edeceğim. O da, reform politikalarının olağan dönemlerde, yani daha sakin-sessiz dönemlerde daha kolay yürüyebileceği konusundaki saptamasıdır. Burada, Ar- jantin'li siyaset bilimci O'Donnell'e yollama yaparak kendi aykırı görüşümü savunmaya çalışacağım. Sermaye ile emek arasında yeni bir uzlaşının formüle edilebilmesi için, krizin daha büyük derinliklere ulaşması, yani, krizin "tabana vurması" gerekebilir. Aksi takdirde böyle bir sosyal "pakt" yürütemez.

1991'de uzağı gören bir işadamları grubu, böyle bir sosyal paktın zeminini yokladı. 1994 yazında kriz tabana vurduğu zaman, bu tür bir sosyal pakta doğru bir yaklaşım olabil- mesi için tekrar bazı fırsatlar ortaya çıktı ama, bu fırsatlar değerlendirilemedi; yine dayatma yöntemi esas yöntem ola-

rak benimsendi. Bu dayatmanın 1995 seçimleri sırasında biraz daha yumuşatıldığını hepimiz biliyoruz. Ancak, kriz tabana vurduğu zaman, yani devlet örgütsel yapı ve etkinliğini yitirerek güçsüzleştiği, emekçiler yenilgiyi kabul ettiği, sermaye de bir yerde kendi kendini aşınıp yıprandığı anda o zaman şöyle bir durumla karşı karşıya kalınır: Enflasyon ve kaos bitsin de ne olursa olsun; her çözüm iyidir.

Böyle bir noktaya geldiğiniz zaman, gerçekten her istikrar politikası istikrara hizmet eder ve enflasyonu sona erdiren. Bunun en güzel anlatımı belki hocam Prof. Alkin'in adını andığı Menem'in sözlerindedir. Menem 1991'de Arjantin'deki durumu anlatırken şu sözcükleri kullanmıştı: "Toplum yorulmuştu". Evet, toplum yorulursa, doğal olarak her istikrar politikası geçerlik kazanabilir. Ama hocamın haklı olarak belirttiği gibi, akıllıca olan, sağduyuya uygun olan, bu noktaya gelmeden bazı kararları alabilmektir. Ancak ben bireysel olarak biraz karamsarım; mevcut hükümetin, kriz tabana vurmadan ekonomiyi istikrarlandırıcı bazı terbiyeleri alacağı konusunda tereddütler içindeyim ve 1996 Bütçesi'nin ima ettiği gibi, bir "vaziyeti idare etme" politikasıyla 1997'ye yaklaşmak isteyeceğini sanıyorum.

İki soru daha var, onu da izninizle kısaca cevaplamaya çalışayım.

Arkadaşımız Barış Kaymak, küreselleşme söyleminin emek üzerindeki yansımalarını açıklamamı istemiş. Küreselleşme ile getirilen faktör hareketliliği anlayışı çok tuhaf; çünkü, sermayenin hareketi serbest, emeğin dolaşımı kısıtlı. Emeğin dolaşımını kısıtlamak üzere Meksika-Amerika sınırına, Avrupa Birliği-Türkiye sınırına dikilen Çin sedleri var, ama sermaye evrensel olarak hareketli. Burada şöyle bir şey aklı geliyor. Acaba, klasik dış ticaret teorisine göre, bu emek kısıtlılıkları, sermaye bollukları ve benzeri birtakım öğeler faktör fiyatlarını eşitleme doğrultusunda etkiler getirir mi? Çok uzun dönemde belki, ama bugünkü konumda sadece eşitsizlikleri berkitir.

Emek piyasalarıyla ilgili bir konuya da değinirim. Küreselleşme söyleminin hem çevre ülkelerde hem merkez ülkelerde uyguladığı konu, emek piyasalarının esnekleşmesidir. Bunu başka sözcüklerle ifade etmem de mümkündür; emek piyasalarının esnekleşmesi, bu bağlamda emeğin olabildiğince örgütsüzleşmesi demektir. Örgütsüzleşme, hem çevrede, hem merkezde emeğin pazarlık gücünün giderek azalması sonucunu doğuracaktır; dünyada da bu sonucu doğuruyor, Türkiye'de de bu sonucu doğuruyor. Bugün Türkiye'de sendikalaşma oranı son 20 yılın en düşük düzeylerine inmiş durumdadır. Bunu, tahmin ediyorum rakamları vermeme gerek kalmadan sizler de doğrulayacaksınız.

Sayın Mustafa Yetkiner'in Türk ekonomisinin potansiyel büyüme oranı ile ilgili bir sorusu var. Türkiye ekonomisi Planlı dönemin 1962-76 konjonktürel çevriminde yaklaşık yüzde 6 civarında bir potansiyel büyüme hızına sahipti. 1976-87'de potansiyel büyüme hızı ise yüzde 4 civarında kaldı. Bu düşük potansiyel büyüme hızının farkına biraz geç varıldı; çünkü kamuoyu 1980-81 çukurundan 87 zirvesine gidilecek büyüme hızını hesaplamaya şartlandırıldığından, potansi-

yel büyüme hızını konjonktür hareketinin zirvesinden zirvesine hesaplamak pek çok kimsenin aklına gelmedi. 1976-87 konjonktürel çevrimi boyunca Türkiye'nin yüzde 4'lük bir potansiyel büyüme hızına yerleştiği ve büyümenin 1987 sonrasında da aşağı yukarı aynı tempoda devam ettiği görülüyor.

"Böyle bir potansiyel büyüme oranının üzerine çıkılması hangi koşullarla sorunlara neden olmaz?" diye soruyor arkadaşım Yetkiner. Her "hal-ü-kârda" sorunlara neden olur. Yapılması gereken şey, Türkiye'nin niye bu kadar az tasarruf ettiğini ve tasarruflarını niye bu kadar verimsiz kullandığını anlamaya çalışmaktır. Dış yardımlarla büyüme oranı ne kadar yükseltilebilir? Doğal olarak, ulusal tasarruf oranına kıyasla, dış tasarrufların yatırımlara ne ölçüde katkı yapabileceğine bağlı.

Ancak ben dış tasarruflar konusunda çok iyimser olmak için yeterli neden göremiyorum. Türkiye'den gelişmiş ülkelerin beklediği bir rol var: Artık ayakları üzerinde durabilen ve dış dünyadan aşırı kaynak talep etmeyen bir ülke olmak. Türkiye 1980'lerde adını işitmediği Standard and Poor, Moody's ve benzeri birtakım kuruluşlarla 1990'lı yılların başında tanıştı ve 1980'li yıllarda Türkiye'ye bazı uluslararası resmi kuruluşlar aracılığıyla söylenen şeyler, artık dolaylı olarak bu kuruluşlar aracılığıyla söylenmeye başlandı. Yani, "Bizim kapınıza çok fazla gelmemin" diyorlar. "Çok fazla kapınıza gelirsek ne olur?" dedikimizde, o zaman kredi verilebilirlik notları ortaya çıkıyor, bizim kamu finansmanımızın ne durumunda, iç ve dış açıklarımızın ne ölçüde olduğu sorgulanıyor. Özetle, Türkiye'nin oynaması istenen rolün dışına çıkarak, büyük dış tasarruf desteği beklentileri içinde olmak yerine, daha gerçekçi olmasının uygun olacağı inancını taşıyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Türel'e teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Erinç Yeldan.

DOÇ. DR.ERİNÇ YELDAN- Çok teşekkür ederim.

Şimdi, konumuz bölüşüm konusuna tekrardan geliyor, onun için transparanın değişmesini ben rica ettim. Biraz tabloya atıfta bulunarak elimdeki sorulara cevap vermeye çalışacağım. Artık ayrı bir şey söylemeyeceğim, sadece sorulara cevap vereceğim. Galiba vakitimiz gittikçe daralıyor, belki öğle arası konuşma fırsatı buluruz.

Sayın Profesör Cevat Karataş'ın bir yorumu var; "Kamu sektöründe yer alan kamu iktisadi kuruluşlarının kârlılık ve verimliliğini özel sektörle karşılaştırırken ölçek, produktivite tekel koşulları göz ardı edilerek performans karşılaştırılması yapılabilir mi? Yorum yapmanızı rica ederim" diyor.

Çok teşekkür ederim sayın hocama; gerçekten bu kaygıyı taşıyarak sözlerimi çok dikkatlice seçmeye çalıştım.

Benim bu şekilden kastettiğim, iki tip işletme arasında gerek kârlılık, hele hele verimlilik hiç değil, arası bir performans karşılaştırması yapmak değildi. Aslında bu konuşmamı yaparken daha başka bir kurgu tasarlıyordum, Elimde imalat

sanayinde 25 işçiden fazla işçi çalıştıran özel büyük sanayi işletmeleri ile kamu kuruluşları arasındaki işçi başına reel üretimden hareket etmekle işe başlayacaktım. Orada çok çarpıcı bir grafik var; eğer, iktisat öğrencisi arkadaşlarım öyle master, doktora tezleri gibi bir hazırlık içindeyseler kendilerine ben heraretle salık veririm Devlet İstatistik Enstitüsü'nün imalat sanayii yıllıklarında özel 25 üstü işçi çalıştıran büyük imalat sanayisindeki katma değerli çalışanlar ortalamasına bir bölüp, bunu kamu imalat sanayii ile bir karşılaştırsınlar. Bu çok kaba bir hesaptır, çok da doğru değildir. Doğru olmaması, kamu işletmelerinin ve söz konusu özel işletmelerin aynı tip üretim yapmamalarından; işte birisi saman kâğıdı üretirken öbürü selpak mendil üretiyor gibi, dolayısıyla ürünün homojen olmamasından doğan metodolojik farklılıklar vardır. Fakat iktisatçılar cesur insanlar, cesur birtakım varsayımlar yaparak "bu ikisi karşılaştırılabilir" dersiniz; kamu işletmelerinde yaklaşık 1,5 misli, yüzde 150'ye yakın bir verimlilik, yani bu anlamda verimlilik tabii; işçi başına üretimin daha yüksek olduğunu görürsünüz. Elimde de bu tablo var, endekslenmiş olarak, reele çevrilmiş. ODTÜ İktisat bölümünden Doktor Erol Taymaz arkadaşımın sonucu solistike kanıtlatılabilir metodlarla yeni hazırladığı bir çalışma var çimento sanayii üzerine, O daha homojen bir mal. Elimde, özel sektörün daha verimli olduğuna dair bir bulgu yok. Gene Bilkent Üniversitesi'nden benim çalışma arkadaşlarım Osman Zaim ve Erol Çakmak'ın yaklaşık 3 sene evvel tamamladıkları bir proje var, bir düzineye yakın çimento sanayiinin Fransızlara devradilmesinden sonraki verimlilik farklarını ölçmüşlerdi. Orada da böyle anlamlı bir değişiklik yok. Fakat dediğim gibi, ben bu tartışmaya girmek istemedim. Sayın hocamın çok haklı olarak vurguladığı gibi, bu ikisinin karşılaştırılması çok ciddi bir iktisadi çalışmayı gerektiriyor. Sadece kaba bir oranla bunu üzerinden geçemeyiz. Bu yüzden ben bunu çok vurgulamak istemedim.

Yalnızca benim vurguladığım şey şu idi: İşçi başına reel kâr; bu finansal bir büyüklük, bunun mühendislikle çok büyük bir ilişkisi yok diye düşünüyorum, bu bir idari fiyatlama sorunu. Bu karşılaştırılabilir. Fakat burada da benim karşılaştırdığım nokta, bunun bir senkronizasyon içinde olduğu. Yani, KİT'lerdeki zarar ile özel sektördeki; burada özel sektörün en büyük 150 firmasını aldım ki, mümkün olduğu kadar kamu işletmelerine yakın işletmeler kurgulayayım diye. Bunun bir senkronizasyon içinde olduğunu dile getirmek istedim. Birisindeki fiyatlama politikası, özel sektöre girdi maliyeti olarak girdiği için, girdi maliyetlerindeki artış doğal olarak teknolojik ara bağlantıları sonucu özel sektörün maliyetinin artmasına yol açıyor. Sadece bunu vurgulamak istedim. Bu verimlilik meselesi, öyle zannediyorum ki, bu toplantının gündemini aşan bir konu. Onun için bu konudaki tartışmayı çok fazla uzatmak istemiyorum. Fakat Sayın Karataş'ın uyarısına ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Sayın Profesör Besim Üstünel'in iki sorusu var:

"Özel sektörün özelleştirilmesinden ne kastediyorsunuz, açar mısınız?"

Şöyle bir örnek veriyorum, bu örneği çok kullandım; bu top-

lantıda kullanmak istemedim. Fakat, bana da çok heyecanlı geliyor açıkçası, çok çarpıcı bir örnek, gene değinmeden geçemeyeceğim.

1980'le 1990 arasında ihracat teşvikleri verildi. Biliyorsunuz vergi iadesi dendi, ucuz kredi dendi.

Gerek Dünya Bankası uzmanları, gerekse Bilkent Üniversitesi'nden hocam Subidey Togan, daha sonra Ercan Uygur gibi hocalarım bunun birer oran olarak maliyetini hesapladılar. Dediler ki, "İhracatçıya 1980- 1990 arasında Türk imalat sanayinde yaklaşık yüzde 20 ile yüzde 25 arasında her bir dolar karşılığı yüzde 20 ile yüzde 25'e varan ihracat teşviki sağlanmıştır. Bu yolla biz ihracata yönelik sanayileşme modelimize geçtik" dediler.

Şimdi bu yüzde 25 oranını alıp, devletin bütçe gelirlerine bir oranlırsanız, sadece imalat sanayiine ihracatçıya verilen ihracat teşviki oranı, bütün sermayeden toplanan kurumlar vergisi gelirlerinden daha yüksek bir miktara ulaşıyor; bunu kastediyorum. Bu bir örnek.

Bu yanlıştı doğrudu tartışmasına girmek istemiyorum; fakat bunun bedeli; yani, Türkiye'de ihracatın 1980 başında 4 milyar dolardan 15 milyar, 20 milyar dolarlara sıçramasının maliyeti budur. İktisat alternatifler sanatı. Belli bir gelir elde ediyorsanız, bunun bir maliyeti vardır. Bunun bir maliyeti; devlet bütçesini bu şekilde ihracat teşvikleri yoluyla büyük bir harcama yükü altına sokmasıdır. Daha sonra bunlar yatırım teşviki ve 1990 sonrasında da bir iki rakam verdim, vergilendirilmeme, vergi reformunu bir türlü sermaye gelirlerini kapsayacak bir şekilde genişletme ideolojisinden kaynaklanmaktadır. Buradan sayın hocamın ikinci sorusuna geçmek istiyorum. "Özelleştirme 'planlanan' şekliyle yapılırsa bile enflasyon önlenebilir mi?" diyor. Kendisi sanırım bana bir ipucu vermiş, hayır, önlenemez elbette.

Çünkü özelleştirme, kamunun bir türlü vergi reformuna yanaşmamasından, sermaye gelirlerini denetim altına alıp, vergi potansiyelini, vergi toplama kabiliyetini geliştirmemesinden dolayı bir alternatif, kısa dönemli bir çözüm olarak sunuluyor. 1990'lar başında, hatırlıyorum ben, Türkiye'ye yeni gelmişim, özelleştirme tartışmaları tamamıyla, "KİT'ler verimsiz çalışıyor, özel sektör daha verimlidir, kaynak israfına yol açıyor" dediğimiz, iktisada giriş içinde kurguladığımız bir kaynak dağılımı problemiydi.

Daha sonra şimdi artık, kaynak israfı problemi değil; en verimli KİT'lerin satılarak birtakım kamu açıklarının kısa zamanda finansman politikasına dönüştü. Artık kaynakların israfını tartışmıyoruz.

Tansu hanım özelleştirme gelirinden bahsederken, bunu bir kamu maliyesi geliri sorunu içinde tartışıyor; kaynakların yeniden tahsis sorunu içinde tartışmıyor. Bu nedenle, bu ideolojik tercih bir unsurdur.

Sayın Meltem Yaman'ın sıcak para üzerine bir sorusu var, kısaca, "Türk ekonomisine etkileri nelerdir" diye özetleyebiliyim.

Şimdi, kısa vadeli sermaye hareketlerini biz 1989'da, çok ünlü 32 nolu kambiyo kararıyla kambiyo rejimimizi serbestleştirdiğimiz vakit, artık bağımsız para politikası izleme ola-

nağımızı biz elimizden aldık. Ve gerek döviz kuru, gerek faiz oranı, yurt dışında spekülâtif sermaye hareketleri tarafından belirlenen iki değişken haline geldi. Ulusal ekonomi açısından bunlar ekzojen, dışsal veri değişkenler haline geldi. Bundan sonra, Sayın Oktar Türel bahsetti, kamunun elinde tek bir politika aracı kaldı, o da maliye politikası. Burada da ideolojik olarak bir saplantıdan söz ediyorum. Dolayısıyla, kamu bir düzensizlik, gerek maliye açısından, gerek para politikası açısından bir istikrarsızlığa itildi.

Sayın Çiller sabahleyin konuşmasında, 1994-1995 boyunca kriz idaresinde 9 milyar dolarlık dış borç ödediğimizi bahsetti. Evet, 9 milyar dolarlık dış borçtan biz vazgeçtik, fakat aynı anda da kısa vadeli sermaye hareketlerine bakıyorum, ödemeler dengesi bilançosundan, 1995 yılı boyunca 7,5 milyar dolarlık kayda geçmiş, ödemeler dengesi kayıtlarında olan kısa vadeli sermaye girişi var Türkiye'ye. Ve bunun doğurduğu yüksek reel faiz düşük döviz kurun arbitrajından kaynaklanan kısa vadeli sermaye hareketi girişi var. Bunun üzerine bir de 3 milyar dolara yakın net hata ve noksan kalemini eklerseniz, 11 milyar dolarlık bir kısa vadeli sermaye girişi yaşanmış zaten; ki bu da ithalatımızı 40 milyar dolarda tutup, büyüme finansmanında kullanılmış, fakat, bunun cezasını da ihracatçı reel sektörümüz, aşırı değerli Türk Lirası ve düşük döviz kuru nedeniyle çekmiş.

Sakıncaları bunlar sıcak para politikasının. 1993'te, hatırlayacaksınız, bu politika artık sürdürülemez hale gelince, Türkiye'nin dış kredi notu düşürülünce birdenbire bir finansal krize ve bunu izleyen Türkiye Cumhuriyeti tarihin en derin reel daralmasına yol açtık. Sıcak para politikası, böyle inişli çıkışlı trendler izleyerek ekonomiyi bir yapay büyüme, sonra çok derin bir kriz politikası tuttuğu için sonucu tehlikeli ve sakıncalıdır ve mutlaka denetim altına alınmalıdır.

Sayın Kuvvet Lordoğlu, "İşsizlik maliyetlerindeki artış, Türkiye'de ve dünyada karşılaştırmasını yapabilir misiniz? Türkiye nasıl bir performans izliyor?" dedi.

Bu yüzden şu tabloyu ben dikkatinize sunuyorum. Sayın Oktar Türel hocam bahsetti; "Sermaye son iki senede, 1980'le 1988 arasındaki reel ücretleri düşürme başarısını son iki senede tekrarlamıştır" dedi. DPT verilerinden hazırladığım bu tablo, 1993'ün son çeyreğini baz alırsanız, birinci çeyrek 1994 Nisan paketiyle beraber, 5 Nisan kriz idaresinin klasik Türk ihracat sanayileşme birikim stratejisine geri dönüşünün olduğunu; yani ücretlerin bastırılması, birim işgücü maliyetinin dolar endeksinin de olağanüstü bastırılarak, yapay fiyatlama kazancıyla bir ihracat artışına yol açmasından kaynaklanmaktadır.

Tülay hanımın sorusuna çok vaktim kalmadı. Fakat, bu da gene son iki senede bölüşüm parametrelerinin Türkiye'de tekrardan çalışan kesim aleyhine dönüştürülerek sürdürüldüğü izlenimi vermektedir.

İlginize çok teşekkür ediyorum.

BİR KONUŞMACI- (Anlaşılmıyor)

OTURUM BAŞKANI- Beyefendi lütfen, kısa dediniz, bakınız biz süreyi aştık. Eğer sizin böyle bir özel şeyiniz varsa soru ile sorabilirdiniz. Şimdi herkesin sabrını zorlamaya gerek yok. Burada izleyicilerin sabrını zorluyoruz. Dolayısıyla, ben paneli kapatıyorum.

Gerek sabrınızdan dolayı değerli konuklar, değerli panelistlere teşekkür ediyorum.

Saygılar sunuyorum.

“Mali Liberalizm ve Borç Krizi”

OTURUM BAŞKANI: Mustafa YILMAZ

OTURUM BAŞKANI- Saygıdeğer konuklar, saygıdeğer hocalarım, panelimizin öğleden sonraki bölümünü açıyorum. Sözü önce Hikmet Ulubay Beyefendiye veriyorum. Kendileri bize görüşlerini takdim edecekler. Sonra isim sırasına göre, konuşmacılarımız 15'er dakikalık bir takdim yapacaklardır. Kısa bir aradan sonra sorularınızı bekliyoruz. Sayın Hikmet Ulubay Beyefendi sorularınızı da cevaplamak üzere hazır bulunacaklardır. Kendilerini kürsüye davet ediyorum efendim; buyurun.

HİKMET ULUGBAY- Teşekkürler sayın başkan.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin değerli üyeleri, değerli konuklar ve değerli hocalarım; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Sizlere Demokratik Sol Parti Genel Başkanı Sayın Bülent Ecevit'in selamlarını, esenlik dileklerini ve başarı dileklerini iletiyorum.

İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yöneticilerine, bana mali liberalizm ve borç krizi konusunda görüşlerimi açıklama fırsatı verdikleri için hepinizin önünde teşekkürlerimi sunarım. Sizlerin de çok iyi bildiği gibi, öğleden sonraki oturumların ilk konuşmacılarının, konuşmanın kafein dozunu iyi ayarlamak gibi bir yükümlülüğü vardır. Ben bugünkü açıklamalarıma, bir yandan öğle yemeği sonrasında üzeri-

nize çökmekte olan rehabeti uykuya dönüştürmemeye çalışırken, diğer yandan da dile getireceklerimle kafein dozunu yükselterek, sizleri gerilim filmi seyrederek konumda tutup, gastro-entorolojik bir sorun yaratmama ya da özel bir özen göstereceğim.

Bu konulardaki başarı veya başarısızlık dozum sizler tarafından takdir edilecek.

Bu oturumda tartışılacak konularda geçerli olduğu kadar, ülkemizin gündeminde bulunan diğer konular için de geçerli olan bazı davranış ve algılama biçim-

lerimizin altını başlangıçta çizmekte fayda görmekteyim.

Bunlardan ilki; genelde politika üretkenler ile oyunda rol almak isteyenlerin, pazar ekonomisini kuralsızlıkların hüküm sürdüğü bir ortam olarak algılamasıdır.

İkincisi; kurumları oluştururken kurumsallaşmaya gereken öne-

mi vermeyi çoğu kez göz ardı etmekte oluşumuzdur.

Üçüncüsü; uygulamaya konulacak politikaların kendi içinde tutarlı, birbirini tamamlayan ve orta ve uzun vadede sürdürülebilir yapıda olmalarına gereken önemin ve özenin gösterilmemesidir.

Dördüncüsü ise, “Türk gibi başla, İngiliz gibi bitir” özdeyişine adeta hak verir biçimde, köklü politika değişikliğine yol açan kararlar alırken, yeteri kadar üzerinde tartışıp uygulama altyapısı oluşturmada yürürlüğe koymamızdır. Bunun doğal sonucu olarak da daha akılcı davranılması halinde önleyebileceğimiz bazı ekonomik ve sosyal bedelleri gereksiz yere yüklenmek durumunda kalışımızdır.

Beşincisi ve bana göre en az diğerleri kadar önemli olan da, politika kararları alanların lise öğrenimlerindeki “birleşik kaplar”ı yeterince öğrenmemelerinden ve özümsemeden mezun olmalarından kaynaklanan sorundur.

Bu belirlemeler ışığında konumuz üzerindeki değerlendirmelerimi sunmaya başlıyorum.

Ülkemiz, bugün hepimizin de kabul edeceği üzere, özellikle kamu sektörü açısından bir iç ve dış borç sarmalının sıkıntılarına yaşamaktadır. Bu sarmalın oluşmasında ve sürdürülmesinde 11 Ağustos 1989 tarihinde Türk parasını koruma kanunu çerçevesinde uygulamaya konulan 32 sayılı kararın önemli katkısı bulunmaktadır. Bu karar çerçevesinde bir yandan ulusal paramıza değiştirilebilirlik kimliği verilirken, diğer yandan da sermaye hareketlerine neredeyse

aklı başında hiçbir ülkede görülmeyen boyutta sınırsız bir özgürlük tanınmış olmasıdır. Bu kararlar bana göre, biraz sonra da göreceğiniz üzere, ekonomik altyapı yeterince hazırlanmadan salt serbestleşme bağnazlığı içinde alınmışlardır.

Ancak, 32 sayılı karar kapsamına giren düzenlemelerin borç sarmalına katkılarını gerçekçi bir zeminde tartışabilmek için, önce bu kararların alındığı 1989 yılının öncesinde uygulamaya konulan bazı önemli politika tercihleriyle, 1989 sonrasında ekonomimizin ve bu arada özellikle kamu finansmanının içine girdiği evreleri kısaca anımsamakta fayda vardır.

24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan kararların orta ve uzun vadeli bir aracı da, ihracattaki artışı hızlandırabilmek için Türk Lirasını her yıl yaklaşık yüzde 5 dolayında, reel olarak düşürmekti. Eylül 1988 tarihinden itibaren bu yaklaşımdan vazgeçilmiş ve Türk Lirasına reel değer kazandırma politikası uygulamaya konulmuştur.

Burada izninizle küçük bir parantez açarak, bu politika değişikliğinin nedenleri üzerinde, o politikaları oluşturanların o dönemdeki açıklamalarına dayanarak, satırbaşlarıyla değinmek istiyorum.

1980-1988 döneminde hızla artan ihracat, özellikle özel kesimde kapasite kullanımı çok yüksek düzeylere çıkarmıştı. O nedenle Türk Lirasının değerini düşürmeye devam etmek, ihracatı artırmaya katkıda bulunmayacaktı. 1980-1988 dönemindeki ihracat artışları, iç piyasaya sunulan mal hacmini düşürdüğü için, iç piyasalarda fiyatların yükselmesi özendiriliyordu.

Türk Lirasına değer kazandırarak, bir yandan sanayi ürünleri üreticileri dış rekabet ile karşı karşıya bırakılarak eğitilmek istenmiş, diğer yandan da ithal rejimi değişikliği ile birlikte ithalatın ucuzlatılmasıyla enflasyondaki gelişme tersine çevrilmek istenmiştir.

Kur politikasında 180 derecelik dönüşümün başladığı bu dönemde, kamu sektörü gelir ve giderlerine ilişkin akılcı düzenlemeler uygulanmaya konulmadığından, kamu sektörü borçlanma gereği de, yeni seri gayri safi milli hasıla verilerine göre, 1988'deki yüzde 4,8 düzeyinden, 1993'teki yüzde 11,7 düzeyine doğru tırmanmaya başlamıştır. Bu, hepimizin de gayet iyi bildiği üzere kamu sektörünün mali piyasalarda "kalabalıklaştırmacı" etkisini sergilediği bir süreçtir.

Kamu sektörü borçlanma gereğindeki bu hızlı tırmanışın sürdüğü dönemde, yurt içi tasarrufların, gayri safi milli hasılaya oranı da, 1988 yılındaki zirve değeri olan yüzde 26,3'ten 1993'teki yüzde 20 oranına doğru hızla gerileme sürecine girdiğini görüyoruz. İzleyen yıllarda bu tasarruf oranının yüzde 20'nin de altına düştüğünü görmekteyiz. Kamu sektörü borçlanma gereğindeki ve tasarruf/hacmindeki bu tam tersine ilişkinin sürdüğü dönemdeki, ekonomi-

Hikmet Uluğbay

mizin toplam mali varlıklarındaki gelişmelere de kısaca bir göz atmakta fayda var.

Bu konuşmayı hazırlarken elimin altında bulunan veriler 1990-1994 dönemini kapsadığı için, analizimin bu bölümünü o dönemle sınırlamak durumunda kaldım.

Özel kesimin çıkarmış olduğu hisse senedi, tahvil, finansman bonosu, varlığa dayalı menkul kıymetler hacmi, 1990'daki yaklaşık 16,1 trilyon TL hacminden, 1994 yılında 130,8 trilyon TL'ye yükselerek 8,1 kat artmıştır. Aynı dönemde kamu sektörünün çıkardığı hazine bonosu, devlet tahvili, dö-

vize endeksli senetler ve gelir ortaklığı belge-

si gibi menkul kıymetler ise yaklaşık 25,4 trilyon Türk Lirasından, 599,6 trilyon TL'ye çıkarılarak 23,6 kat sıçramasına neden olmuştur.

Gerek özel ve gerek kamu sektörünün çıkarmış olduğu menkul kıymetleri önemli ölçüde banka sisteminin almakta olduğu hatırlanırsa, bu sektörün kaynaklarındaki gelişmelere de kısaca göz atmakta fayda var.

1990-1994 dönemindeki bankalardaki toplam Türk Lirası mevduat ise sadece 8,2 katlık bir artış göstermiştir. Türk Lirası mevduat hacmindeki gelişme kabaca özel kesim menkul kıymetlerindeki artışa paralel olduğuna göre, bankalar piyasalara kamu sektöründen ve özel kesimin kredi talebinin kaynaklanan ve giderek reel anlamda büyüyen ödünç verilebilir fon taleplerini nereden karşıladılar?

Bu sorunun yanıtı da banka sistemindeki döviz teydiat hesaplarının Türk Lirası karşılıklarındaki gelişmelerden saptanabilir. Söz konusu dönemde anılan hesapların hacmi 28,9 kat artmıştır. İşte bu artışın oluşmasında, 32 sayılı kararın getirdiği sermaye transferlerindeki serbestliğin önemli rolü olmuştur.

Bu süreç, beraberinde iç borçlanma faizlerinin süratle tırmanmasına da yol açmıştır. Bu konuda bir gösterge olarak, 1988-1994 döneminde Hazine iç borçlanma maliyetindeki gelişmeler hatıra gelmektedir.

Tahvil faizleri 1989'da yüzde 58 düzeyinde seyrederken, her yıl sürekli artarak, 1993'te yüzde 86'ya ve izleyen yıllarda da yüzde 100, yüzde 200'lere kadar tırmanmıştır.

Buraya kadar sunduğum rakamsal veriler, başlangıçta politika üreticileri açısından, niçin "birleşik kaplar" kuramının altını kalınca çizme gereğini duyduğumu zannediyorum açık-

lamıştır. Belki bu politikaları üretenler "birleşik kaplar" kuramını biliyorlardı. Ancak, bu politikaların sonucu olarak, Merkez Bankası rezerv kabındaki dövizlerin özellikle 1988 ve 1989 yıllarında cari işlemler dengesinin fazla vermesi ve bu arada cari işlemler dengesinin açık verdiği yıllarda dahi, rezervlerin artmaya devam ederek, 1988 sonundaki 2,3 milyar dolardan, 1993 sonundaki 6,2 milyar dolar düzeyine çıkmasını, politikalarının başarısı olarak görmekteydiler.

Aslında, bu gelişmelerin gerisinde, hepimizin yakından bildiği kur-faiz makası açıklığının 32 sayılı kararın yarattığı serbestlik ortamında davet ettiği kısa vadeli döviz girişlerine önemli katkısı vardı. Bu aşamada anımsatmak istediğim diğer bir gelişme de, Ekim 1988 tarihinde, (1980-1982 dönemi kur ortalamaları 100 kabul edildiğinde oluşan endekse göre) Ekim 1988 tarihinde 62 olan reel kur düzeyi Nisan 1990 tarihinde 89'a değin yükselmiştir. Bu da, aradan geçen süre içinde Türk Lirasının reel olarak değer kazanma boyutunu sergilemektedir.

1991 ve 1992 yıllarında, Türk Lirasına reel değer kazandırmaktan bir nebze uzak durulduysa da, izleyen yıllarda bildirginiz üzere eski politikalara geri dönüşlmüştür.

Bu belirlmeden sonra, şimdi de dış borç stokumuzun içinde kısa vadeli olanların izlediği seyre göz atmak uygun olacaktır.

1989 yılında yaklaşık 41,8 milyar dolar olan toplam dış borç stokunun içinde kısa vadeli dış borçlar 5,7 milyar dolar hacmiyle yüzde 13,6 paya sahipken, bu oran 1994 krizi öncesinde 1 kat artarak yüzde 27,5'e tırmanmıştır. Kısa vadeli dış borçtaki bu boyuttaki artışın parasal değeri 12,8 milyar dolardır.

Bu veriler, tortu olarak borç stokuna yansıyan değerlerdir. Aslında yıllık kısa vadeli fon giriş ve çıkışlarının 50 ila 60 milyar dolar düzeyinde olduğu ileri sürülmektedir.

Yukarıda size özetle anımsatmaya çalıştığım gelişmeler ve bunların oluşum tarzı, çeşitli politik araçların uygulamaya konulurken birbirleriyle çatıştığı gerçeğinin nasıl göz ardı edildiğini açıkça sergilemiştir. Üstelik, bu politikaları yürütenler bu çelişkili gören ve muhtemelen aranızda da bulunan birçok iktisatçının uyarılarına da kulaklarını tıkamışlardır.

Örneğin ben, kızakta bir kamu görevlisi olarak, Kasım 1990 tarihinde Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının dergisinde yayınladığım bir makalede, rezervlerdeki artışın gerisinde yatan nedenleri irdeledikten sonra; dış borç maliyeti (özellikle kısa vadeli için) ile iç kredi maliyetleri -Bu maliyetlerin içinde devletin borçlanma maliyetleri dahil- arasındaki

makası daraltacak şekilde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nca dış kredilerden ya bir ücret, (Bir tür Spread) alınmalı veya bu döviz kredilerinin bir bölümünün döviz olarak bloke edilmesi veya ettirilmesi yoluna gidilmelidir önerisinin yanında; kısa vadeli fonlara ekonomideki gelişmeleri ipotek altına alma fırsatını vermek yerine, onların dizginlerini ele geçirmek daha akılcı bir yaklaşım olacaktır önerisini ve ayrıca konsolide bütçenin gelir kaynaklarının süratle takviye edilerek, kamunun dış borç ödemek için, dışarıdan borçlanma zorunluluğunun aşamalı olarak kaldırılması uyarısını dile getirmiştım.

İşin ilginç yanı, 1990-1993 döneminde Hazine sadece dış borç ödemeleri için değil, onun ötesinde, yatırım değil bütçenin cari harcamalarını dahi finanse etmek için, yoğun bir biçimde dışarıdan borçlanmaya başlamıştır. Hazinesin bu şekilde cari harcamaları finanse etmek için yoğun bir şekilde dışarıdan borçlanması ekonomideki döviz arzını yükselterek, Türk Lirasının değer kazanması sürecine katkıda bulunmuştur.

Dolayısıyla, bu katkı, kur ve faiz makasının daha da fazla açılmasını özendirmiştir.

Bu tutum, banka ve özel sektörün kısa vadedeki borçlanmasındaki artışlarla birlikte Merkez Bankası'ndaki döviz rezerv birikimini 1993 yılı sonunda 7,1 milyar düzeyine çıkarmıştır. Yine hepinizin de hatırlayacağı üzere, o tarihlerde, başbakanımızın "beynimin yarısı" dediği Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı, 1993 sonbaharında Sibirya semalarından Ankara'ya gönderdiği mesajında, "Yenleri yükledim geliyorum. Hazine iç borçlanma ihalelerini durdurun" talimatını verebilmiştir.

"Pompei'nin Son Günleri" atmosferinde banka sistemi de açık pozisyonlarını, sanırım 4 milyar doların üzerine çıkarmışlardı. Ekonominin beynin yarısıyla yürütüldüğü veya yapraklardan ormanın derinliklerinde yer alan gelişmelerin görülmüdüğü bir ortamda bu politikaların sürdürülebilirliğine olan inancın kaybolması ve olası bir devalüasyondan en az zararlı kurtulabilmek için, bankaların Kasım 1993 tarihinden başlayarak, açık pozisyonlarını kapatabilmek üzere yoğun döviz alımlarına girmesi, 1994 bunalımının ön habercisi olmuştur.

Bu oluşum, 1994 yılının ilk aylarında döviz hücuma dönüşmüş ve Merkez Bankası 5 Nisan 1994 gününe kadar rezervlerini 4 milyar doların üzerinde eriterek, bankaların açık pozisyonlarını geniş ölçüde kapatmalarına yardımcı olmuştur. Bu dönemde önce yavaş tempoyla başlatılan, sonra da hızlandırılan bir devalüasyon sonucunda Türk Lirasının dolar

O tarihlerde, başbakanımızın "beynimin yarısı" dediği Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı, 1993 sonbaharında Sibirya semalarından Ankara'ya gönderdiği mesajında, "Yenleri yükledim geliyorum, Hazine iç borçlanma ihalelerini durdurun" talimatını verebilmiştir.

karşısındaki değeri Kasım 1993 - Nisan 1994 arasında, yüzde 162,9 oranında düşürülmüştür.

Bu oluşum sırasında dışarıya kaçan sıcak para nedeniyle kısa vadeli dış borç hacminde de 7,2 milyar düzeyinde bir gerileme olmuştur. Sıcak fonlar 32 sayılı kararın

yarattığı iklimde, ge diklerinden hızlı bir biçimde ülkeyi terk etmişlerdir. Bütün bu gelişmeler aynı zamanda 1993 yılı dış ticaret açığının 14,1 ve cari işler açığının da 6,4 milyar dolayında tımanmasına yol açmıştı. Ancak, yaşanan bu olaylardan gereken dersler alınmamış olmalı ki, bir yandan Eylül 1994

tarihinden sonra yeniden Türk Lirasına değer kazandırma sürecine girilmiş, diğer yandan da kısa vadeli sermaye girişlerini özendiren uygulamalardan vazgeçilmemiştir veya biraz sonra değineceğim nedenlerle vazgeçilememiştir. 1994-1995 döneminde kısa vadeli dış borçlar yeniden 4,5 milyar dolar artmıştır. Burada dikkati çeken husus, 1995 yılında 7,1 milyar dolar düzeyinde artan toplam dış borç tutarının içinde, yüzde 64'lük bölümünün kısa vadeli dış borçlardan oluşmasıdır. Bu arada dış ticaret açığı yeniden 14 milyar ve cari işlemler açığı da 2,4 milyar dolar düzeyine yükselmiştir.

Biraz önce de, bu uygulamalardan vazgeçilemediği, belki de vazgeçilemediğini ifade etmiştim.

Zira 1990 yılında yayımladığım yazımda da belirttiğim üzere, kısa vadeli fonlara, ekonomideki gelişmeleri ipotek alma fırsatı verilmiştir. Türkiye bir anlamda kısa vadeli yabancı kaynak bağımlısı haline getirilmiştir. Üstelik bu bağımlılık, 1 Mart 1995 tarihinde yayımlanan, bankaların taşıdıkları açık pozisyon tutarlarını sermaye tabanının yüzde 50'siyle sınırlayan yabancı para net genel pozisyonu, sermaye tabanı standart rasyosu tebliğinde ve Eylül 1995'te bankaların yurt dışından sağladıkları kredilerin yüzde 6 oranında kaynak kullanımı ve destekleme fonuna kesintisine, (ki bu oran daha sonra yüzde 4'e indirildikten maada, ayrıca istisnalar da getirilmiştir) tabi tutulmasına rağmen sıcak paranın akışı durdurulamamıştır.

Zira bankaların bu işlemlerini Merkez Bankası'na sistemli bir biçimde rapor etmesine ilişkin düzenlemeler tam olarak yerine oturtulamadığı gibi, bankalar yeminli murakıplarının sayısı hâlâ 50'lerin üzerine çıkarılamamıştır.

Bu da denetim boyutunun son derece geride kaldığını sergileyen bir veridir.

Bunun yanında döviz büfelerindeki gelişmeler de, sistemli bir raporlama ve denetime tabi tutulamamıştır.

Bütün bunlarla ben, katı kambiyo kurallarının içinde düzenlemeler getirilmesini savunmuyorum. Önerdiğim sadece, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya'daki gibi çağdaş pazar ekonomilerinin kural ve denetim mekanizmalarının ülkemize kazandırılması gerektiğinin altını çizmek istiyorum.

Bu kısa vadeli, yabancı kaynak bağımlılığını doğuran ekonomik zafiyetlere, sürdürülebilir, kendi içinde tutarlı ve kalıcı tedaviler uygulanamamıştır.

1994 bunalımı sırasında telaş içinde ve yeterince düşünül-

Ekonomideki gönüllü tasarruf hacminin yeniden ülke gereksinimlerini karşılayacak boyutlara çıkmasına yönelik tasarrufu özendiren politikalar uygulanmamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkemizdeki iç tasarruf boyutu, ülkenin gerek özel kesim yatırım ihtiyaçlarına, gerekse kamunun fonlama ihtiyaçlarına yeter düzeyin çok ötesindedir.

meden bankaların Türk Lirası ve döviz mevduatlarına verilen sınırsız güvence halen devam etmektedir. Bu bankaları risk almaya özendirmektedir. Bildiğim kadarıyla bankalarımız yine açık pozisyonlar içinde çalışmakta.

Ekonomideki gönüllü tasarruf hacminin yeniden ülke gereksinimlerini karşılayacak boyutlara çıkmasına yönelik tasarrufu özendiren politikalar uygulanmamaktadır.

Diğer bir deyişle, ülkemizdeki iç tasarruf boyutu, ülkenin gerek özel kesim yatırım ihtiyaçlarına, gerekse kamunun fonlama ihtiyaçlarına yeter düzeyin çok ötesindedir, çok gerisindedir. Bu da, bu açığın özellikle dışarıdan karşılanmasına, belirli bir boyutta kalkınmayı sürdürebilmek için gereksinimi artırmakta. Ayrıca, gelir dağılımındaki süratli bozulma yanında, tüketim kredilerinin yaygınlaştırılması gönüllü tasarrufların gelişmesini ipotek altına alan diğer bir olgudur. Kamu sektörü borçlanma gereğindeki 1994 ve 1995 yıllarındaki düşüşün, orta vadede sürdürülebilir nitelikte olmayan yatırım, maaş ve ücret ödeneklerindeki azaltma ile baskı altında sağlandığı hepimizin malumdur.

Nitekim 1996 bütçesinde, personel giderleri ile yatırımların erozyona uğratılmasına rağmen, 861 milyon Türk Liralık başlangıç açığının verilmesinin önüne geçilememiştir. Bu bir yıl önceki açıktaki mukayese edildiğinde yüzde 150 boyutunda bir artışı sergilemektedir.

Hazinenin bu yıl 200 trilyon Türk Lira boyutunda net borç ödeyeceği gerçeği de göz önüne alındığında, Hazinenin 1 katrilyon Türk Liradan fazla net iç borçlanma yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu boyuttaki bir borçlanmanın para piyasalarında yaratacağı kalabalıklaştırmacı etkinin, faizlerin yükselmesine yol açmayacağıni iyimser olmak için varsay-sak dahi, en azından düşürmeyeceği açıktır.

Bu noktada sizlerle, Plan Bütçe Komisyonu tartışmaları sırasında, komisyonda dile getirdiğim matematiksel bir olguyu paylaşmak isterim.

Orada yaptığım hesaplama şuydu: 800 trilyon bütçe açığı (ki 61 trilyon daha fazlaya bağlanmıştır) olduğunu varsayalım; bunun yanında da 200 trilyonluk net bir dış borç ödemesi olduğunu varsayarsak, Hazinenin iç piyasalardan borçlanması gereken 1 katrilyon liradır. Bunun, hepimizin bildiği üzere Merkez Bankası Kanunu'nun verdiği olanakla, bütçe giderlerinin 2 yıl arasındaki farkının yüzde 10'u kadarnı hükümler ve Hazine, Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans olarak alabilmekte. Bu hesabı yaptığımızda bulduğumuz kaynak boyutu da 180 trilyon liradır. Bu 180 trilyon lira-

Günü kurtarmayı hedef alan palyatif önlemlerle satın alınabilecek zamanın sınırlarına Türkiye gelmiştir. O nedenle, bir yandan kamu sektörü borçlanma gereğini yönetilebilir boyutlara indiren politika kararlarını alırken, diğer yandan da 32 sayılı kararı, mevcut deneyimlerimizin ışığında akılcı düzenlemelerle takviye etme zorunluluğumuz vardır.

Yı, 1 katrilyon liradan çıkardığımız vakit, geride kalan boyut 820 trilyon liradır.

Hepimizin bildiği üzere, devletin çıkardığı iç borçlanma kâğıtlarının kabaca yüzde 70'ini banka sistemi satın almaktadır. Bu durumda, 820 trilyon liranın yüzde 20'si 574 trilyon lira etmekte.

Yine zaman serilerini incelediğimizde gördüğümüz diğer bir olgu var. Bankaların elinde tuttukları kamu kâğıtlarının toplam mevduata oranları yüzde 28'le yüzde 40 arasında dalgalanmaktadır. Bu aşamada ortalama olarak yüzde 35 boyutunda kalabalıklaştırmacı etkinin sınırlı kalabilmesi için, bankaların kâğıt bulundurmalarının devam ettiğini varsayarsak, bu durumda 574 trilyon liralık bir kamu kâğıdının, yüzde 35 boyutuyla absorbe edebilmesi için, banka sistemindeki mevduatın 1,6 katrilyon artması gerekiyor. Yıl sonu mevduatıyla mukayese edildiği takdirde, bu yüzde 150'lik bir artıştır.

Tabiatıyla ben bu hesapları yaptığımda dayandığım baz Türk Lirası mevduatıydı. Ancak hepimiz de biliyoruz ki bugün bankaların toplam mevduatının içerisinde hemen hemen yarısı yabancı para veya dövizle tabi mevduatları oluyor. O nedenle, biraz evvel yaptığım hesabı, döviz tevdiat hesaplarını nazari itibara almak, yüzde 70'i yüzde 60'a indirmek veya yüzde 80'e çıkartmak, yüzde 35 diye aldığım ortalama yüzde 28'e veya yüzde 40'a çıkartmak suretiyle yaptığımız vakit, farklı boyutlarda mevduat hacmi veya banka sistemi genişlemesini tespit etmek mümkün. Fakat bütün bunlarla benim sergilemeye çalıştığım husus, 1996 yılı içinde, devletin iç borçlanmasının mali piyasaları geçen yıllara nazaran çok daha fazla zorlayacağı noktaya gelmiş olduğumuz. Bu da, biraz evvel söylediğim kalabalıklaştırmacı etkiyle faizlerin, ne kadar iyimser olursak olalım, belirli bir düzeyin altına düşmeyeceği hatta ve hatta olası bir şekilde yukarı doğru tırmanacağını beklememiz lazım.

Bu ortam, tabiatıyla, eğer mevcut kur politikalarının devamında ısrar edilirse, kur ve faiz makasının açılması suretiyle sıcak paranın özellikle dışarıdan daha fazla boyutla olması için de uygun bir zemin yaratacaktır.

Halen Hazinesin iç borçlanma bileşik faizleri en az yüzde 30 reel faiz getirmektedir. Bu getiri, dövizin Türk Lirasına çevrilmesi ve daha sonra devlet kâğıtlarına yatırılıp neması alındıktan sonra tekrar dövizle döndürülmesi şekliyle getiri hesabı yapıldığında, bu getiri döviz cinsinden yüzde 40'lara kadar ulaşabilmekte.

Bu boyuttaki bir getiri, mevcut mali serbestlik koşullarında sıcak yabancı kaynağa ve yurt içindeki döviz bulunduranlara devletle çıkarılmak demektir.

Bütçe açığını kapatmaya yönelik ciddi önlemlerin alınmaması yanında, sosyal güvenlik kuruluşlarının bir yıldan diğerine katlanarak giden açıklarına yönelik çözümsüzlük de

halen önümüzde durmakta. Bu da kamu sektörünün borçlanma etkisini etkileyen diğer bir faktör.

Bütün bunlar iç tasarrufların artma ve kamu borçlanmasının büyüyerek devam edeceğinin kanıtlarıdır. Bu ortamda dahi hükümetler, henüz iç ve dış kredibiliteleri yükseltebilecek kendi içinde tutarlı, sağlıklı tabana dayanan, toplumca benimsenecek, orta vadede sürdürülebilir ekonomik önlemleri alma ve uygulama kararlılığını sergileyememektedirler. Bu davranışı ben, yukarıda da değindiğim üzere, kısa vadeli kaynak bağımlılığı olarak tanımlıyorum. Ümit ederim ki yeni hükümet bu bağımlılığa düşmeden gereken kararları kısa sürede alıp, kararlılıkla uygulasın.

Mevcut koşullar altında uzun vadeli dış kaynaklarda, dış borç servisini yapacak düzeyde bir artış sağlanamayacağı için, ilan edilen programlar iç piyasalarda olduğu kadar dış piyasalarda da güvenli bir ortam yaratmış durumda değil; bu durumda yeniden 1994 yılında yaşanan olaylarla karşılaşmamak istemiyorsak, mutlaka 1996 yılı içerisinde ekonomiyi sağlıklı yapaya kavuşturacak önlemleri, kendi içinde ve hedeflerle tutarlı bir biçimde uygulamaya koyma zorunluluğu vardır.

Bu açıklamalarımdan da görüldüğü üzere, 32 sayılı kararla getirilen mali serbestlik, sağlıklı bir altyapıya dayandırılmadığından, sıcak fonların ekonomik politikaların üretimini (potek altına almasına) yol açmıştır. Bu durumda, karar alma sürecimizdeki, giriş bölümünde de açıkladığım 5 ilkenin noksanlığının da önemi ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, borç bataklığını kurulmadan, 32 sayılı kararın oluşturduğu servisin daha çok kan emmeye devam edeceğine inanabiliriz.

Günü kurtarmayı hedef alan palyatif önlemlerle satın alınabilecek zamanın sınırlarına Türkiye gelmiştir. O nedenle, bir yandan kamu sektörü borçlanma gereğini yönetilebilir boyutlara indiren politika kararlarını alırken, diğer yandan da 32 sayılı kararı, mevcut deneyimlerimizin ışığında akılcı düzenlemelerle takviye etme zorunluluğumuz vardır.

Ümit ederim ki, buraya kadarki değerlendirmelerimle gastro-enterolojik bir sorun da yaratmadım. Çünkü, sizler de ben de inanıyoruz ki, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunlar, üstesinden akılcılıkla gelinebilecek sorunlardır. Ve ayrıca Türkiye'nin yetişmiş insan gücü bu çözümleri üretecek ve uygulayacak düzeydedir. Şu ana kadar noksanlığı duyulan tek şey liderlik ve kararlılıktır.

Ümit ederim ki yeni hükümet bu liderliği ve kararlılığı sergi-

leyebilirsiniz. Zira, bugüne kadar uygulanan politikaların ve yaklaşımların ekonomiyi ulaştırdığı noktanın bir çıkmaz sokağın köşe başı olduğu ortaya çıkmış iken, o sokağa girilemeyeceğini toplumun tüm katmanları umut etmektedir. Benî sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ediyorum ve saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Sayın Hikmet Ulubay Beyefendiye teşekkür ederim.

Sayın Hikmet Ulubay Beyefendi, bir Hazineci olarak ve Hazine yöneticisi olarak tatbikattan gelen bilgilerini bizlere aktardılar, bilgi dağarcığıımıza bir şeyler kattılar, kendilerine teşekkür ederiz.

Şimdiki konumu itibarıyla politikacıdır. Bir politikacı olarak görüş ve yorumlarını dinledik; kendilerine çok teşekkür ederim.

Şimdi "Mali liberalizm ve borç krizi" konusundaki panelimize geçiyorum izninizle.

1940-1950, hatta 1990 öncesi böyle bir panel düzenlenmezdi veya 1940 öncesi mali liberalizm konuşulamazdı. Çünkü finans kapital yoktu. Finans kapital, ülkemizde 1990 sonrası ortaya çıkmıştır.

Bugünkü konu, Türkiye'nin mali liberalizmden daha çok, mali piyasalardaki sığlıktır. Son derece sığ bir piyasada liberalizmin olması ya da olmaması çok da önemli değil; ama liberalizm olması bu piyasaları büyütür.

Konumuzun ikinci bölümü olan borç krizi ise, borç krizini 1920'lerde konuşabiliriz. Mali liberalizmi 1920'lerde konuşmak mümkün değil, ama borç krizini 1920'lerde konuşabiliriz, 1920'lerden bugüne dek konuşabiliriz, bundan sonra da konuşulacak bir konudur. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Osmanlı İmparatorluğu'ndan 126 milyon lira dış borç kalmıştır, duyuru umumiye, Lozan'da.

Türkiye Cumhuriyeti bunları ödemiştir. Yetmez, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine, Milli Kurtuluş Savaşı'nın finansman yükü kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti son kurşuna kadar bunları ödemiştir. Yani Osmanlı'da da vardı borç. Ama Türkiye Cumhuriyeti borçla başladı, şu an da borç krizinde miyiz?

Saygıdeğer konuşmacılar, şöyle bir yöntem uygulamak istiyorum, uygun görürlerse kendileri.

15'er dakikalık bir süre olsun, ondan sonra soru cevap şeklinde olsun ve ben pratik işlem daha yapmak istiyorum, önce bir bilgi sunsanız özgeçmişiniz hakkında çok iyi olur.

Ben sözü uzatmadan hemen saygıdeğer hocam, hatta hocaların hocası Sayın Profesör Doktor Feridun Ergin beyefendiyeye vermek istiyorum. Buyurun sayın hocam,

PROF. DR. FERİDUN ERGİN- Teşekkür ederim sayın başkan. Özgeçmişim hakkında 1941'de İktisat Fakültesine girdiğimi ve 1990'da ayrıldığımı söylemek yeterli. Bir salıncak tahtasını göz önüne getire-

lim. Birinci haneye tek bir buğday tanesi koyayım. Yanındaki göze 2 tane. Bir gözden diğerine ikkiye katlayarak devam edersek, 64. haneye yaklaşıırken dünya toplam buğday üretimini aşan bir rakam ortaya çıkar. İç borçlarda karşılaştığımız durum bunun benzeridir. Resmi kaynaklara göre, iç borçlar 31 Aralık 1946'da 1 milyar 141 milyon 500 bin liradan ibaret idi. Başbakanın iki gün önce meclis kürsüsünden açıkladığı miktar ise, 1946 rakamının 1 milyon 683 bin katıdır. İç borçların artış temposu, 1983'ten beri giderek hızlanmıştır.

Çığ gibi büyüyen borç yüküne çözüm arayanların önce yanıtlamaları gereken bir soru var. Acaba herkes istikrar istiyor mu? Yakın tarihte, istikrarı hedef tutan girişimlerin engellendiği inkâr edilemez.

İstikrarsızlığın başlangıcı, Yedi Eylül Kararlarıdır. İktidar ve muhalefet partilerinin ilk defa karşılaştıkları 1946 seçimlerinden sonra kurulan kabine oy değerlendirmelerine bakarak icraatına yön çizmiştir. Günümüzde "seçim ekonomisi" denilen politikayı seçimden önce değil, seçimden sonra(!) denemiştir.

1951'de, istikrarsızlığın müzminleşmekte olduğunu düşündürebilecek olaylar cereyan etmiştir. Bütçe açığının kabarmasını önlemek zorunluluğunu duyan hükümet, gelir vergisinin yürürlüğünü ertelemeye karar verince adeta kıyamet koptu. Çünkü gelir vergisi, ücretlilerin vergi yükünü hafifletiyordu. Kamu personelinin baskı gücüne hükümet eğildi, karar değiştirildi ve bütçe açığını sınırlı tutmak için çare arandı. Bu arada iki kamu iktisadi kuruluşu kârının bütçeye aktarılması tepki uyandırdı. Nasıl olurmuş da, KİT'lerin kârı devlet bütçesine gelir kaydedilmiş? KİT'lerin batağa saplanmalarını önlemeye doğru ilk adım sayılabilecek bir kanun teklifi de aynı dönemde komisyonlarda kabul edildiği halde Meclis genel kurulunda takıldı.

KİT'lerin Ankara'da ve tesisleri bulunan bölgelerde etkinlikleri paralelinde diğer baskı gruplarının istekleri de yıllardan beri finansman açıklarını astronomik rakamlara tırmandırmaktadır. Üreticiler, memurlar, işçiler, emekliler, öğrenciler ve iş adamları, kısaca her kesimden herkes devletten verdiğinin daha fazlasını beklemektedir. Mobcracy eğilimleri hoşnutsuzlukların sokak gösterilerinde ve eylemlerinde açığa vurulması gidererek alışkanlık haline gelmektedir.

Enflasyonist politikaları eleştiriyoruz. Borç yükünün tırmanışından endişe duymaktayız. Ancak hiçbirimiz, açıkların büyümesi pahasına olsa da, daha fazlasını istemekten vazgeçmiyoruz. "İstikrara kavuşmak için fedakârlığa razı olanlar el kaldırsın" denilse kimsenin parmağını kırmılatmaya çağı bir ortamda yaşıyoruz. Tasarruf ederek, harcamaları

Tasarruf, konsolidasyon veya vergi reformu...Hiçbir çözüm formülü, yarım yüzyıldan beri müzminleşmiş ve kökleşmiş zihniyel ve alışkanlıklar dolayısıyla iç borçların tırmanışını belki gelecek yıllarda da durdurmaya yararlı olmayacaktır.

kısrak dengesizliklerin düzeltilebileceğini düşünmek, günümüz koşullarında gerçekleşmeyecek bir hayaldir.

Konsolidasyon da çözüm değildir. Bildiğiniz gibi, konsolidasyon borç senetlerinin daha uzun vadeli ve daha düşük faizli tahvillerle değiştirilmesidir. Normal-klasik konsolidasyonda, yeni tahvilleri istemeyenlerin alacakları nakten ödenir. Dileyenlere alacaklarını nakten ödemeyerek kanunla borçların ertelenmesi cebrî istikraz'dır.

Alacaklıların nakit yerine yeni tahvilleri tercih etmeleri tasarruf sahiplerinin güven duygusuna, daha avantajlı plasman alternatifleri bulunmamasına ve yakın gelecekte faizlerin gerilemek ihtimaline bağlıdır. 1996 Türkiye'sinde, söz konusu değildir.

Cebrî istikraz niteliğinde bir konsolidasyon girişimi de başarılı olamaz. Hazine bonolarının halka direkt satışı yapılmamaktadır. Bankalar, hazine bonolarının mevduata ödedikleri faiz üstünde getiri sağlamasından yararlanmaktadırlar. Tasarruf sahiplerinin elindeki miktar, söylendiğine göre, banka portföylerindeki azdır. Cebrî konsolidasyon yapıldığını ve hazine bonolarının 3 yıl veya 5 yıl vadeli, düşük faizli tahvillerle değiştirildiğini varsayalım. Tahvilin ana parası yıllar sonra ödeneceğinden, banka geri çekilecek mevduatı ödemekte sıkıntıya düşebilir. Konsolide tahvillerin getirisi mevduat faizi altına düştüğü takdirde, bankalar ağır zarara uğrayabilirler.

Güvenin sarsılması, ayrıca zincirleme reaksiyonlara yol açabilir. Tasarruf sahibi, mevduat ve banka aracılığıyla plasmanlar yerine altın ve döviz piyasasına kayabilir. Döviz mevduatından ve bankadan çekilen dövizin iddihar edilmesi, transfer işlemlerine olumsuz etki yapabilir.

Önerilen çözümlerden biri de vergi reformudur. Vergi gelirlerinin artmasını temin edecek önlemler ve zamlardır.

Aşırı enflasyon ortamlarında reform denemeleri hiçbir ülkede başarı ile noktalanmamıştır. Soruna Türkiye açısından bakalım. Enflasyon hızı % 80 - % 100 dolaylarında, eksik veya fazla. Aylık ortalama 1 milyar kazancı olan mükellef, ertesi yıl sonbahara kadar sarkan taksitlerle vergisini ödeyecek. Şirketlerde ve serbest mesleklerde, vergi kapsamına giren kazancın oluşumundan hazinenin parayı kullandığı güne dek hayli zaman geçiyor. Para değerinin erozyonu, geçen zaman esnasında, reel vergi gelirinin yarısına yakınına veya yarısından fazlasını eritiyor. Zamlardan, fazla bir yarar beklenemez, kaçakçılık artabilir.

Lag, vergi kapsamına giren işlemde tahsilata dek geçen zaman, dolaylı vergilerde çok daha kısadır. Ancak % 5 veya % 6 gibi enflasyon hızı, yine de dengeler açısından önemlidir.

Çalışanlar asgari ücretin vergiden muaf tutulmasını istiyorlar. Ve kamu kesimindekiler, periyodik zamları yeterli bulmuyorlar. Devlet zaten onlardan ne alabilecekse tahsil etmektedir.

Tasarruf, konsolidasyon veya vergi reformu...Hiçbir çözüm formülü, yarım yüzyıldan beri müzminleşmiş ve kökleşmiş zihniyet ve alışkanlıklar dolayısıyla iç borçların tırmamışını

belki gelecek yıllarda da durdurmaya yararlı olmayacaktır. Sayın başkan, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Saygıdeğer hocam çok teşekkür ederim, lütfettiniz engin bilgilerinizle bizleri aydınlatınız.

Borç hiç bitmeyecektir, her zaman söz konusu olacaktır. Çünkü, tatbikattan gelen bir insan olarak söylüyorum, hiç kimsenin gözü korkmasın; politikacıya para yetmez. Dünyanın hiçbir ülkesinde hiçbir halk politikacıya para yetiştiremez. Hele hele kültürel düzeyi, demokrasinin yapısı büyük gelir farklılıkları olduğu sürece biz hep düşünüyoruz; borçları nasıl sıfırlayalım, bu yükün altından nasıl kalkalım? Bu yükün altından kalkanız, ama yarın gene politikacı borçlarını.

Şimdi sözü izninizle Kayaalp Cinel beyefendiye bırakıyorum.

KAYAALP CİNEL- Sayın başkan teşekkür ederim.

Değerli konuklar, öncelikle şahsımı davet eden İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne teşekkür ediyorum. 21.'sini başarıyla organize ettiği bu toplantının nice 21'lere sürmesini dilerim.

Ayrıca böyle bir değerli panelist grubun içinde konuşmaktan da şeref duyduğumu belirtmek istiyorum.

Kısa bir özgeçmiş gibi olsun. Ben iktisatçı değilim. Tekstil eğitimi aldım, tekstilciyim. Tekstil sanayicisiyim ve 83'ten beri ihracat yapıyorum. Türkiye Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Yönetim Kurulu üyesiyim uzun bir zamandır; aynı zamanda 94'te kuruluşu yapılan ve Türkiye çapında örgütlenme, şubeleşme faaliyetlerine başlayan Küçük ve Orta Ölçekli Sanayici-İhracatçılar Derneği'nin başkanımıyım.

Bu konunun uzmanları hem Hazinesiden gelen meclisteki temsilcimiz Sayın Hikmet Ulubay rakamlarla Türkiye'deki borç kriz tablosunu açıkladı ve anlattı. Rakamlar aynı rakamlar. Üç aşağı beş yukarı tekrar etmek gerekiyorsa; ülke bugün 78 milyar dış borç, 22 milyar iç borç, 100 milyar dolarlık bir borç sepetiyle hızla yol almaya çalışıyor. Şimdi Sayın Mustafa Yılmaz'ın söylediği gibi, yani "borç yığdın kamçısidir" diyerek de geçemeyiz. Burada bir sorun var. Bu borçlar özellikle bunların kısa vadeli olan bölümleri ülkede bir istikrarsızlık ortamı ve bir enflasyonist politika yaratarak ülke ekonomisini büyük ölçüde tahrip ediyor. Hepimizin yaşadığı günlük görsel ve yazılı basında takip ettiğimiz o gelir dağılımının getirmiş olduğu sosyal tepkiler daha da artarak ülke gündemine yerleşmesine yol açıyor. Dolayısıyla, bir anlamda ekonomik terörü besleyen bir kaynak. Şimdi Türkiye neden sayın eski başbakanımız Sayın Tansu Çiller'in, bir türlü sağlanamayan siyasi istikrar ve buna bağlı ekonomik istikrarın nedenlerini anlatırken bence söyleyemediği bir nokta var. Türkiye'de istikrarın sağlanamamasının iki ana nedeni: Birincisi, Türkiye'de hâkim olan plansızlıktır. Türkiye plan yapmasını bilmiyor. Hangi kuruma giderseniz gidin, günlük, rutin, günü yaşayan politikalarla kendini idame ettirmeye çalışıyor.

İkincisi; buna bağlı olan organizasyonsuzluk. Ve bunların üstüne de Türkiye'de hâlâ genel bir eğilim olan diyalogsuz-

luğu yerleştirecek, Türkiye istediği ve beklediği istikrara hem ekonomik anlamda, hem de siyasi anlamda bir türlü kavuşamıyor.

Bu sorunun cevabı şu mu olacak: Bu beklemekle mi gerçekleştirecek? Yaşayan bir tarih olarak sayın hocam Faridun Ergin birtakım mesajlar verdi. Bu mesajlar birçok yerde veriliyor. Türkiye'de bugünkü liberal politikaların, Sayın Mustafa Yılmaz'ın deyimiyle mali liberalizmin neden sıradanlıktan kurtulamadığını, borç krizinin gerçek bir yabancı sermaye akışına dönüşerek, o kısa vadeli uluslararası rant peşinde koşan spekülâtil sermaye akımının dışına neden çıkamadığının bir sebebi var. Sayın hocam bu mesajı verdi. Bu, Türkiye'de hâkimiyetini sürdüren bir büyük lobinin başarısıdır. Türkiye bugün, ki bütün bu toplantının ana konusu olan "Küreselleşme, dünya nereye gidiyor" sorusuna doğru bir cevap vermek zorundadır. Bizim ayağımız nerede? Bu soruya verdiğimiz cevap oranında, Türkiye'de hâkim olan gücün, hâkim olan lobinin etkisinin nerelere kadar uzandığını, buna karşın yeni gelişen dinamik güçlerin hangi lobilerle bu lobiye karşı hangi noktalarda çarpışarak yeni radikal, dünyaya uyumlu, bilgiyle beslenmiş 21. yüzyıla Türkiye'yi taşıyabilecek yeni kurumsal yapıları oluşturan gerçek bir ekonomik ve siyasi tablo yürütmesi mümkündür. Aksi takdirde, doğru değerlendirmeyi ve bu karşımadaki lobiyle doğru belirleyemezsek bu savaşı zaten her gün kaybediyoruz.

Bu anlamda küreselleşmeyle ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Küreselleşme, ideolojik olayın dışında bir vakadır. Küreselleşme bir dünya birliğidir. Burada bir açıklama yapmak istiyorum; dünyada çeşitli piyasalar var; mal piyasası, para piyasası, finans ve sermaye piyasası ve teknoloji piyasası. 1970'lere kadar bunlar geniş çapta milli sınırlar içindeydiler. 1970'lerde dünyada gelişen, dünya kapitalizminin içinde gelişen yeni bir eğilim, krizlerin ve bunalımların ortaya çıkardığı yeni bir eğilim hâkim olmaya başladı. O eski Fordist üretim tarzıyla tekelleşen regülasyon arasındaki uyumsuzluk ve bunlara bağlanan petrol bunalımları dünyada yeni bir liberasyon döneminin başlangıcı oldu.

Ve dolayısıyla, demin bahsetmiş olduğum piyasalar milli sınırlar içerisinde kalmaktan hızla çıkarak, uluslararası arena da yeni ülkeler aramaya başladılar, yeni pazarlara doğru yöneldiler. Eski tekelleşen regülasyon ve Fordist üretim tarzının sürdürdüğü kapitalizm döneminde, örneğin ülkemizde izlenen ona bağlı ithal ikameci anlayış, kapitalizmin bu eğilimi ile birleşerek o muhteşem Çin duvarlarının arkasında, kendi rekabet gücü olmayan zayıf ve güdük ekonomiyi ayakta tutmaya çalışıyordu.

Bir anlamda küreselleşme, bu duvarların, biz ve benzeri ülkelerdeki duvarların ortadan kaldırılmasını sağlamış; ülke içine gelmeye çalışan uzun vadeli yatırımcı sermaye ülkenin sadece montaj sanayisini besleyerek yüksek kâr peşinde koşamamış, bir anlamda küreselleşmenin içinde hızla gelişen ve kurallara bağlanan rekabetçi ortamını, rekabetin getirdiği zorlamayla ihracata yönelik bir sanayileşmeyi beslemek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla, eski dış ticaret kısıtla-

maları ile yaşanan sistem değişmiş, küçük küçük iç piyasalar bir büyük dünya piyasasının parçaları olmuştur. Dolayısıyla, eski tekelleşen güçler kapalı pazarda, duvarları örülmüş o kapalı iç pazarlarda ithal ikameci modelleri izleyen ülkeler de yüksek kârlar peşinde koşamamıştır.

Dünya kafa kafaya (head-to-head) rekabet diye isimlendirilen kıyasıya bir piyasa sisteminin içinde o büyük kârların peşinde koşmak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, bu küreselleşme vakasını, bu olguyu, bu dünya birliğini bu anlamda kabul ederek, buna karşı ülke içinde gelişen dinamik güçlerin kendi lobilerini yaratma yolundaki mücadeleleri bizim bu sistemde ve bir anlamda 21. yüzyılda nasıl bir Türkiye olacak sorusunun cevabı olacak.

Bu açıdan bakıldığında, bizim küreselleşme vakasına "olsun veya olmasın" demek gibi bir olanağa sahip değiliz. Biz istesek de istemesek de biz bu olguyu yaşıyoruz.

Dünyada yaşanan 70'lerin bu liberasyon hareketleri, özellikle 75 büyük Avrupa liberasyonu, ki o liberasyon hareketine en son katılan Frankocu hükümetin devrilmesinden sonra 77 ile İspanya ve dünyada artık ihracatçı ülkeler topluluğu ihracata dayalı büyüme modellerinin izlenmesi eğilimi, ülkemizi konjonktür olarak belki 15-20 yıl sonra bu lobinin direncine karşı fark edilebilmiş ve Türkiye 24 Ocak kararlarıyla gemisinin büyümesi rotasını ihracata doğru hızla çevirmiştir. Ama, yine o büyük lobinin etkisiyle Türkiye, dünyada bir başka hiçbir ülkenin ihracata dayalı büyüme modelini benimseyen hiçbir ülkenin yapmadığı bir olay yapmıştır. Bir dış ticaret master planı yapmamıştır.

Yine bu ülke, ihracata dayalı büyümeyi esas alan bir anlayışı siyasi iradede benimsemesine rağmen, dünyada Dış Ticaret Bakanlığı kurmayan tek ülkedir. Ve yine bu ülke, 24 Ocak 1980 kararlarıyla serbest piyasa ekonomisinin geçtiğini söylemiştir; ama yine o büyük lobinin etkisiyle serbest piyasa ekonomisinin anayasası olarak kabul edilen Rekabeti Koruma Kanununu 13 Aralık 1994 tarihine kadar meclisinden çıkaramamıştır. Kuralları olmayan, anayasası olmayan bir serbest piyasa ekonomisi, bir master planı olmayan ihracata dayalı bir büyüme ve siyasi temsilcisi olmayan ve siyasilerin başı sıkıştıkları zaman "aman ihracat yapın" diye üzerimize geldikleri bir ihracat sektörü. Dolayısıyla, bu anlamda Sayın Mustafa Yılmaz'a katılıyorum; sermaye piyasalarının Türkiye'de sığıltan bir türlü çıkamamasının, ülke ekonomisinin geniş bir katılımının bu piyasaya bir türlü sağlamamasının nedenleri vardır ve bunlardır.

Türkiye, mali piyasalarla ilgili olarak, 80 sonrası anayasası olarak benimsenen serbest piyasa sistemi içinde mali piyasalar ve bankacılık sistemi birdenbire tavır değiştirmiştir. Ne olmuştur?.. Serbest piyasaların o kendine has kuralları yavaş da olsa ülkeye gelmeye başlayınca mevduat değerli hale gelmiş, bağlanmış, artık eskisi gibi enflasyonun altında bir faizle ülke sanayisine aktarılamamıştır. Dolayısıyla, pahalı hale gelen mevduat, farklı yerlerde enflasyon üstünde faizle değerlendirilmeye başlanan mevduat ülke sanayine aktarmaya başlamıştır ve bankaların bu anlamda yeni bir

pozisyon ve tavır değişikliği yaşadıkları gözlenmiştir. Bankalar bu tavır değişikliği içinde daha çok rant kesimlerine daha fazla prim yapabilecekleri; -Çünkü, sermayenin bu kadar kârı kazanması bu faizle mümkün değil- daha çok rant tabir edilen kesimlere ve platformlara para aktarmaya başlamışlardır. Bu, siyasi otoritenin zorlamasıyla bir ölçüde izlenen sanayileşme politikasının gereği olarak 1987 yılına kadar sürdürülebilmektedir. 1987 yılında bu baskıya dayanmayan siyasi otorite tavır değişikliğine gitmiş ve ülke artık bir finans cenneti, finans ülkesi olacak adı altında bankaların ve özellikle mali piyasaların, uluslararası spekülative sermaye kısa vadeli sermaye olarak tanımladığımız, iktisat literatürüne de işte o "Ponzicilik" olarak isimlendirilecek, işte o 1920'lerin -Sayın Mustafa Yılmaz beni bağışlasın- ilk Kastellisi olarak isimlendirilen Charles Ponzi'nin iktisat literatürüne kattığı Ponzicilik 87'den itibaren Türkiye ekonomisine hâkim hale gelmiştir. Ve 87'den sonra bu bankacılık kesimi 2 nci bir teşvik almıştır. Bu alınan teşvik şudur: Yüksek faiz, düşük kur politikasıdır. Bu tercih Türkiye'de sanayiinin belini bükmiştir, Türkiye'de gelir dağılımını hızla bozmuştur, enflasyonu azdırmıştır ve azan enflasyonun ve fazlalaşan emisyonla dış piyasalarda uluslararası rant kesimlerini, spekülâtörleri beslemiştir. Dolayısıyla, bugün hâlâ o tercih noktasında olan bir ülkeyle karşı karşıyayız. Bununla ilgili diğer önerilerimi de ikinci bölümde söylemeye devam edeceğim.

Çok teşekkür ederim sabrınız için.

OTURUM BAŞKANI- Kayaalp Beyefendiye çok teşekkür ederim.

Şimdi mali liberalizm... Şimdi sayın hocam, herkes gibi ben de merak ediyorum. Neyi merak ediyorum?.. Şunu merak ediyorum: 1989 kambiyo kararları alınmasaydı eğer Gümrük Birliği'ne nasıl girdik? Avrupa Birliği'ne nasıl gireriz mali liberalizm olmadan; herkes merak ediyor bunu. Bunu cevaplamak lazım.

İkincisi borç. Borç olduğu için devlet yatırım yapamıyor Allah'a bin şükür. Elindekileri devlet satmıyor, devlet özelleştirmiyor. Ama Türkiye ve dünya onu öyle iliyor ki, yatırım yapamıyor borç ödemekten. Ve resmi ekonomi küçülüyor ve özelleştirme oluyor. İşte budur özelleştirme. Benim, finans piyasasında çalışan olarak şikâyetim şu: Finans kapitale devlet el koyuyor. Sanayide devlet'leri nereye geldik? Finans piyasalarına devlet el koyuyor. Şimdi Saygıdeğer Oğuz Oyan beyefendi, şunları bir aydınlatırsanız da hepimiz bir şeyler...

Buyurun efendim, lütfen.

PROF. DR. OĞUZ OYAN- Teşekkür ederim sayın başkan. Önce özgeçmiş demişsiniz. Tabii kişilere bırakınca bu çok ekspres oluyor, ben de öyle yapacağım.

1969 İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunuyum ve halen Gazi Üniversitesi öğretim üyesiyim.

Özellikle bu kürsüde eski hocam Sayın Feridun Ergin'le ay-

nı paftelde olmaktan büyük kıvanç ve zevk duyduğumu belirtmek isterim. Kendisinin sesini 1968'den beri galiba doğrudan canlı olarak duymamıştım.

Bu sabah oturumundan itibaren izliyorum, dün gelemedim; konular benzeşiyor ve kesişiyor. Aslında ilginç konuşmalar ve tebliğler oldu. Burada çok yeni şeyler söylemek her zaman mümkün olmuyor. Sayın Uluğbay'ın buradaki açış konuşması da, teknik bir konuşma olarak panele katkı yapan konuşmalardan birisi oldu.

Şimdi ben izinizle, birkaç saptamayla başlamak istiyorum. Ama önce şu "mali liberalizm" denen terimi, yabancı Türkçe terimleri yer değiştirerek söylersek, "finansal serbestleşme" de diyebiliriz.

Bu tabii değişik biçimlerde kullanılıyor. Aslında deregülasyon kavramı da bu bağlamda kullanılmıyor değil.

Şimdi birkaç saptama öncelikle.

Bir kere bu mali liberalizmin veya finansal serbestleşmenin tartışıldığı küreselleşme tartışmasının yapıldığı bugün aynı zamanda, Türkiye'nin 1980'lerdeki ekonomik politikalarına yön veren ya da büyük rolü olduğu söylenen bir siyasetçinin üçüncü ölüm yılı oldu ve birçok şey ona bağlandı yine bu vesileyle.

Bu bağlamda sabah sayın eski başbakan Tansu Çiller'in söylediklerinin birinci cümlesine katılarak, ikinciye katılmayarak sözlerime başlıyorum. Birinci cümlesi şuydu: "IMF politikalarına harfiyen uymak zorunlu değildir. IMF politikaları birçok yerde esas itibarıyla başarısız olmuştur" gibi bir saptama; herhalde yarınki gazetelerin manşeti de bu olacak. İkinci saptaması: "Biz de uymadık..." Yani "IMF reçetelerine harfiyen uymadık"; bu bölümüne doğrusu katılmak zor. 1980'de olsun, 1994'te olsun, oldukça sadık bir izleyici olmak gibi bir konumda Türkiye. Dolayısıyla bu 1980'lere yön verdiği söylenen politikacının ya da onun 1990'lerdeki izleyicilerinin de aslında, beynelmilel sermayenin taleplerini yerine getirmenin âtesinde çok fazla bir kalkısı olmadığını öncelikle belirtmek gerekiyor. Bu birinci saptama.

İkincisi bunun doğrudan uzantısında olan bir saptama, o da şu: Bu finansal serbestleşme gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse az gelişmiş ülkelerde, 15-20 yıllık bir sürecin ürünü esas itibarıyla. Bugün küreselleşme denilen ve ideolojik dozu yüksek olan terimin bir biçimde en çok öne çıkan veçhesi gerçekte mali liberalizm olmakta. Yani aslında, benim "mali sermayenin uluslararasılaşması" olarak da söyleyebileceğim bu süreçte, aslında finans sektörleri ile reel sektörün birbirinden ayrışması yaşanıyor. İşte bu ayrışma süreci içinde özellikle finans sektörünün bir uluslararasılaşması söz konusu. Hatta bunun örneği hep şöyle veriliyor: Bir günlük finansal işlemler hacminin, dünyanın yıllık ticaret hacmine eşdeğer bir büyüklüğe ulaşmış olması. Şimdi bu bile, sınıftıcarı sermaye ile mali sermayenin küreselleşme boyutlarının ne kadar farklı olduğunu bize gösteriyor. Yani bizim bu küreselleşme dediğimiz kavram, esas itibarıyla finansal serbestleşmeyi anlatıyor aslında.

Üçüncü saptama da buradan çıkıyor: Mali sermayenin ulus-

lararasılaşması büyük ölçüde reel sektörden kopuk olduğu için, sürekli kriz doğurucu bir olay. Yani bir anlamda bu küreselleşmeyi bir gazino kapitalizmi, bir spekülasyon sermaye hareketi olarak tercüme edebiliriz. Bu aslında Türkiye'de 1994 başında, Meksika'da 1994 sonunda, keza şimdi Arjantin'de ortaya çıkan birtakım krizlerin pek istisnai olmadığını ve sadece az gelişmiş ülkelerle sınırlı olmadığını da bize hatırlatan ve bunun büyük olasılıkla gelişmiş ülkeleri de kapsam dışı tutmayacak gelişmelerin habercisi olduğunu duyumsatan kriz birikimleridir.

Öylesine ki, bugün IMF'nin bile artık kısa vadeli sermaye hareketlerinin denetlenmesi, hatta caydırılması konusunda birtakım kararlar alınması aşamasına gelmesi, bize bu konudaki risklerin veya sistem üzerindeki tehditlerin ne boyutlara geldiğini gösteriyor.

Yani, hiçbir ulusal piyasanın, bu mevcut finansal serbestleşmenin uluslararasılaşması sürecinde tehdit dışı olmadığını söylemek istiyorum.

Dördüncü bir saptama Türkiye'ye ilişkin. Türkiye'nin bugünkü krizi, finansal serbestleşmede yavaş kaldığından değildir. Bunun tam tersi, finansal serbestleşme dediğimiz bu olayı çok sıkıştırılmış bir zaman aralığında yaşamış olmasındandır. Biraz önce sayın oturma başkanı da soruyu sordu; "Türkiye bu 1989'u yaşamasaydı 1995'i görebilir miydi; yani Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ni yapabilir miydi?"

Doğrusu burada hemen şunu söylemek lazım: Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecini sonuçlandırmak için son yıllarda gerçekleştirdiği dozda bir finansal serbestleşmeye, gerek araçlar itibarıyla, gerekse hukuksal düzenleme ve denetim olarak girilmek zorunda değildi. Tam tersine, Türkiye'nin bugünkü krizinin altında yatan nedenlerden bir tanesi de, gelişmiş ülkelerde olduğundan çok daha ileri boyutta, denetimsiz bir sermaye hareketi olayını yaratmasıdır. Yani finansal araçlar üzerindeki her türlü kontrolün peşini bırakmasıdır.

Bu son saptamadan vardığım noktaya bugün Türkiye'yi yönetenlerin de vardığı yolunda bir iyimserlik taşımıyorum. Yani bugünkü finansal serbestleşme eninde sonunda belirli bir denetim altına alınmaksızın Türkiye'nin kriz ortamını aşmasının mümkün olmadığı bilincine varmak için galiba biraz daha sıkıntı çekmemiz gerekecek.

Şimdi Türkiye'de bugün niçin bir mali kriz var?

Bunun iki tane ilk günahı var. Bunlardan biri, başından beri söylediğim bu finansal serbestleşme olayı. Bu, iç ve dış denetim olarak çalıştı. İç denetim olarak baktığımızda, her türlü faiz ve benzeri fiyatlara olan müdahalelerin gevşetilmesi veya serbestleştirilmesi oldu. Dış denetim olarak da 1989'dan itibaren 32 sayılı Türk Parasını Koruma Kanunu'ndaki değişikliklerle gündeme geldi. Ama bizim piyasa yapısını 1989'dan önce hazırlanmıştı.

Yani örneğin Türkiye'de yerleşik olanların yabancı para cinsinden mevduat tutmaları 1984'den itibaren başlamıştı; ama bunun sınırlar ötesi serbest dolaşımı meselesinin düzenlenmesi 1989'da oluyordu. Yoksa Türkiye'de para ika-

mesi olayı, dolarizasyon olayı, aslında 1989'da başlamadı. Bunu galiba, Sayın Uluğbay da belirtmişti; 1984'den itibaren geliyor bu olay.

Türkiye'nin bu iki yönde, hem içte, hem dışta finansal denetim olarak aslında Türkiye'yi giderek dışa çok bağlı, dışa çok açık bir ekonomik finansal yapılanma içine soktu ve Türkiye birtakım iktisat politikası araçlarını kullanamaz duruma geldi. Aslında bu sadece Türkiye'nin sorunu değil, benzer politika uygulayan ülkelerin de sorunları. Böyle bir ortamda tek hareket alanımız, döviz ve faiz arasındaki arbitraj meselesiyle sınırlı kalıyor ve bunu pozitif tutmak için çabalıyoruz.

Bir başka açıdan, siz artık faiz ve kur politikasını örneğin bir dışa karşı koruma aracı olarak kullanamıyorsunuz. Bir cari işlemler dengesini ya da dış ticaret dengesini tutturma aracı olarak kullanamıyorsunuz. Örneğin, Türkiye 1996'da Gümrük Birliği'ne girdi. Avrupa Birliği ülkelerine karşı gümrüklerini sıfırlıyor; elinde tek silahı var, o da kur politikası; ama uygulayamıyor. Niye uygulayamıyor? Çünkü başka yerden sıkışmışsınız. Hazine için para bulmanız gerekli. Onun için uygulayamıyorsunuz. Yani bu araç sizin elinizden alınmış durumda. Böylesine politika araçlarından mahrum kalma sürecinin getirdiği bağımlılık süreçleri doğuyor. O zaman siz hem dış şoklara, hem dış tehditlere daha çok açık bir ekonomik yapılanma ve siyasi karar süreçlerine giriyorsunuz.

Şimdi, bu dövizle faiz arasındaki arbitrajın pozitif tutulması sadece iç dengeler açısından değil, dış dengeler açısından da belirleyici bir öneme yükseliyor. Fakat burada bu belirleyicilik tartışmalı. Çünkü, dış dengeli belirleyen bir konuma yükselmesine rağmen, demin söylediğim gibi siz bu politikaları uygulayarak, yani düşük kur ve yüksek faiz politikası uygulayarak aslında sürekli olarak dış açığı büyüten bir durumu yaratıyorsunuz. Yani kısa vadede dengeli tutulmak için, uzun vadede dengelerden vazgeçiyorsunuz ve sonuçta giderek derinleşen bir krizin içine gömülüyorsunuz. İşte Türkiye'nin de bugün gerek dış ticaret açıkları, gerekse cari açıkları bakımından yapısı bu yönde ilerliyor. Şunu da söylemek lazım: Bir kere kriz geçirdik diye bağımsızlık kazanmıyoruz, yani 1994'te kriz geçirdik, bir daha krize düşmeyiz diyemeyiz. Bu başka ülkeler için de geçerli, Türkiye için de fazlasıyla geçerli.

Şimdi bu konuya tekrar dönmek üzere ikinci önemli nedene gelelim. Niçin bu mali krize girdik meselesinde ikinci neden, Türkiye'nin 1980'lerde vergilemeyi borçlanmayla ikame etmesidir. Aslında, bu bir anlamda Türkiye'de birikim tarzının 1980'lerde değişmesine ilişkin bir olaydır ve tabii dış dayatmalarla da bağlantılıdır. Burada açıkça şu politika güdüldü. Kamu kesimi, sermaye sahiplerine, "Ben sizden daha az vergi alacağım; teşviklerle aldığım vergileri de geri vereceğim, ama siz tasarruf ediniz, yatırım yapınız. Benim çekildiğim yatırım alanlarında beni ikame ediniz."

Bu politika tutmadı. Bu, gönüllü tasarruf politikası veya arz yönlü iktisat politikası dediğimiz olaydı. Bu aslında Türki-

ye'yi çok büyük bir bütçe açıkları, kamu açıkları meselesinin içine itti. Yani bugün, özellikle altını çizmek istiyorum, Türkiye'de kamu kesiminin krizi sadece kamu kesiminin krizi değildir. Bugün kamu kesiminin krizi, aslında 1980'lerden başlayarak, Türkiye'de sermaye kesiminin krizin kendi üzerindeki yansımalarını kamu kesimi üzerine atmasından kaynaklanmaktadır. Bu, bugün de sürmektedir. Hem bu vergi yüklerinin azaltılmasına büyük lobiciliklerle katkıda bulunmuş olacaksınız, hem de yeni gelecek vergi şarjlarını üzerinizden atmak için özelleştirme çığırkanlığı yapacaksınız. Çünkü bir tek kurtuluşu o. Çünkü Türkiye'de şu an vergiden başka sağlam gelir kaynağı yok. Vergi yüklerini artırmak gerekiyor. Kimin? Esas itibarıyla sermayenin. Çünkü emek kesimi üzerinde vergi yükü zaten çok ağır. Bundan kaçmak için de ya özelleştirme çığırkanlığını yapacaksınız ya da topluca atacaksınız. Ne diyeceksiniz? Kayıt dışı ekonomi diyeceksiniz, vergi vermeyenlere yüklenelim diyeceksiniz.

Kayıt dışı ekonomi gerçekten var mı? Var da, acaba bu kayıt dışı ekonomiyi kayıtlı içindekiler yönetmiyor mu, yönlendiriyor mu? Kayıt dışı ekonomi sanki yeraltı ekonomisiymiş gibi tanımlanıyor. Oysa kayıt dışı ekonomiyi bízatihi yönlendirenler, bu kayıt altında gözükümler.

İşte Türkiye 1980'lerde vergicilik anlamında böyle derin bir bunalım yaşadı. OECD ülkelerinin tümüne bakın ve tümünde vergi yüklerinin 1980'lerdeki gelişimini şöyle bir gözden geçirin. Bunlar içinde iki tanesi radikal, militanca vergi yükü azaltma politikası uyguladı; biri Amerika, biri İngiltere; Reagan'ın Amerika'sıyla, Thatcher'in İngiltere'si.

İngiltere'ye baktığınızda, ki İngiltere özelleştirmede en ileri giden ülkeydi, şunu görüyorsunuz:

1980'le 1990 arasında toplam vergi yükü ortalaması, 1979-1980'in çok üzerine çıkmış; yani yüzde 33-35 dolayında iken yüzde 37,5 ortalamasında dolaşıyor. İngiltere, vergi yükünü ancak 1992'de 1980 oranına yaklaştırabilmiş. Amerika ise sadece 1 puanlık bir düşürme gerçekleştirebilmiş toplam vergi yükünden.

Türkiye'ye, kraldan çok kralcı Türkiye'ye bakıyorsunuz, toplam vergi yükü esasen çok düşük olan Türkiye'de bu vergi yüküyle birlikte kamu maliyesinin de 1980 ortalarında çıkmış olduğunu görüyorsunuz. Bakın Türkiye'de konsolide bütçe gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı, 1984-1985'te yüzde 15 dolayında; vergiler dışındaki gelirleri de katarak söylüyorum. Bu, Uganda'nın düzeyi.

Türkiye bu ligde mi yarışacak, yoksa gelişmiş ülkeler liginde mi? Bütün mesele burada. Yani bu, kamu kesiminin gelişme sürecinde büyümesinin kaçınılmaz olduğunu algılamak meselesi. Eğer bunu algıyabiliyorsak bu yönde tutarlı politikalar geliştiririz. Bunu algılayamıyorsak ve sadece kısa vadede sermaye yönlü politikalar uyguluyorsak bunun sonu bunalımdır.

Sayın başkan süreyi hatırlattı. Son bir noktayı da söylemeden bitirmek istiyorum.

Fazla rakam vermedim. Vermeyeceğim de, şunu söyleyeyim: Türkiye'nin bugün iç borçlarını ve dış borçlarının faiz ve

ana paralarını ödeyebilmesi için, bir kere kamu kesiminin birincil fazla vermesi yetmiyor. Sayın Türel sabah bir egzersiz yaptı; aslında bu egzersizi ben şöyle anladım: Bu bir çözümsüzlük denklemiydi; "bunu bile öngörsem, aslında çözümlü yok" denklemiydi.

Türkiye'nin bütçesinin birincil fazla vermesi kamu kesimine yetmiyor. Aslında, faizler de dahil dengede fazla vermesi, yani ikincil fazla vermesi gerekiyor. Neden böyle? Çünkü sadece iç borçlar yok devletin üzerinde, bir de dış borçlar var. Bunun büyük bir mürettebatı da onun üzerinde. Dolayısıyla dış ödemeler dengesinde de birincil fazla vermek mutlaka gerekiyor. İşte bunlar için, Türkiye'nin bütçesinde bugünkü birincil fazla meselesi kesinlikle yeterli değil. Geçen yıl ve bu yıl bunu gerçekleştirdik, ama yeterli olmuyor. Ve bunun çok ağır bedeli var. Bunun ağır bedeli, sosyal kamu harcamaları, personel ücretleri ve yatırımlar üzerine ağır baskılar pahasına elde ediliyor olması ve elde edilen fazlanın faiz giderlerine gene de yetmiyor olması.

Sayın eski başbakan sabah oturumunda "Biz çok ihracat yapıyoruz, dolayısıyla dış borca bile ihtiyacımız yok" dedi. Doğrusu bunu anlamak mümkün değil. Türkiye son 2 yıldır, 1994 ve 1995'te dış âleme net transfer gerçekleştiriyor. Yani ödediği toplam borç ana para ve faizleri kadar borç bulamıyor yurt dışından: İç borçlarla bir de bunu karşılamaya çalışıyor. Dolayısıyla, meselenin bugün geldiği noktada bu kadar rahatça "Hiçbir dış kaynağa ihtiyacımız yok" demek de mümkün değil gibi gözüküyor.

Çözüm nedir?

Çözüm, artık her şeyi uzun vadeye atmaktan vazgeçmektir. 10 yıl önce tartıştık, 5 yıl önce yine tartıştık; esas meselenin gelir reformu olduğunu söylediğimiz zaman, "Bu orta vadenin çözümü, çıkmazdayız şu anda, bize acil çözüm gösterin" dendi. Ama 5 yıl sonraki toplantıda yine aynı şey olacak. Orta ve uzun vade, kısa vadelerin toplamından oluşuyor. Yani bu işe bugün başlamazsak acaba ne zaman başlayacağız?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim. Bilgi dağıtığımızı zenginleştirdiniz.

Şimdi söz Prof. Dr. Tülay Arın Hanımefendi'ye vereceğim. Şunu diyeyim ben: Biz iktisatçılar özgürlükçüyüz, fikir özgürlüğü... Demokratızdır; toplumların demokrat olması. Peki, bizim alanımızı var: Para, mali piyasalar, finansal özgürlük; taraftar değil miyiz acaba? Acaba mali özgürlük, finansal liberalizm, ülkenin başına dert olan beceriksiz politikaların beceriksizliğini örtmek için bir susturma aracı mı, yani mali liberalizm beceriksiz politikacıları cezalandıran bir alet değil mi?

PROF. DR. TULAY ARIN: Ben teşekkür ederim. Gallba sorunun biraz daha karışık.

Efendim, ben kendimi tanıtmak istiyorum. Ben aslında İktisat Fakültesi mezunu değilim, Ankara Siyasal Bilgiler Fa-

Prof. Dr. Tülay Arın

kültesi mezunuyum. Sonra George Washington Üniversitesinde doktora yaptım, ama çok uzun yıllardır İktisat Fakültesi mezunu olmanın gerçekten her zaman büyük gururunu taşımışımdır.

Bu haftanın konusunun belirlenmesi de, elbette çok uygun zamana denk düşüyor. Gayet de zor ve sıkıntılı bir konu olduğunu düşünüyorum. Dinlerken afakanlar basıyor; çünkü neresinden nasıl bir çözüm çıkacağı çok belli değil diye düşünüyorum.

İlla da afakanlar basmalı mı? Konumuz borçluluk ve borç krizi; illa sorun borç batağı, borç krizi gibi bir terimle mi ifade edilmeli?

Elbette bildiğiniz gibi borçluluk çok olağan. Kapitalizmde elbette hep borç verenlerle borç alanların, kredi kullananlar ile işte borç ödeyenlerin olduğu bilinir. Bunun aslında iktisadi sistemi geliştireceği söylenir. Çünkü gerçekten, para dediğimiz şey, hep mal donanımının sınırlarını aşan, bireylerin kapasitelerini genişleten bir olay. Dolayısıyla borçluluk çok olağan. Ama, gayet ilginç, başka arkadaşlarımız da söyledi, borçluluk kadar borç krizleri de olağan.

Tarihe baktığımız zaman, daha kapitalizmin en ilkel biçimleri sırasında borç krizleri doğuyor. Elbette en büyük borç krizleri de 1930'larda doğuyor, ama günümüzde de doğuyor. Yapılan birtakım çalışmalara göre, 1990'larda galiba sekiz ciddi borç krizi olmuş. Ve borç krizi, özellikle de devletler arası borç krizi, hiç istisnasız hep politik çözülüyor, siyasi çözülüyor. Çünkü gerçekten, tarihin çok eski dönemlerine bakarsanız, politik dediğimiz, yani tırnak içinde, modern devletin doğması da böyle. Çünkü, daha önce krallıklar, beylikler zamanında, beylerin, kralların kendi varlıkları varmış, onu kullanırlarmış. Yetmeyince de borç alırlarmış, dolayısıyla bankerlerle ilişkileri olurmuş, savaşlar sırasında

borç alınmış. Ama sonradan bunlar ödenmez hale gelince, modern vergi devleti doğuyor.

Ne demek vergi? Borçlanmadan, bankerin eline düşmeden düzgün bir gelir akımı olması. Tabi böyle banker-imparatorluk ya da beylik ilişkileri de elbette siyasal çözülüyor ama, ondan sonraki bütün borç krizleri de, 1930'ların borç krizi de dahil, elbette 1982'nin borç krizi de dahil çözülmemiştir; politik bir gidişata bağlanmıştır. Bu son derece açıktır. Günümüzde de böyledir.

Peki iç borç krizi de öyle midir? Sabahki oturumda

çok açık ortaya çıktı ki, aslında iç borçlanma da bir politik seçtiştir, iç borçlanmanın bir şekilde çözülmesi de bir politik seçtiştir. Aslında borçlanıp, ödeyemeyip iflas etmek de bir ferahlıktır. Şu nedenle politiktir: Bütün borç krizlerinde hegomonik güç, hegomonyaya ilişkisi yeniden tanımlanır, ya da egemen güçler güçlerini, kimin borcu nasıl ödeyeceğini tanımlayarak, bunun baskısını kurarak, tehdidini yaparak, koşullarını saptayarak, fiyatını saptayarak belirler. Dolayısıyla, dünya çapında uluslararası borç krizleri mutlaka hegomonyaya ilişkileri çerçevesinde, çok ciddileri de hegomonyaya ilişkilerinin değişmesi çerçevesinde çözülmüştür.

Şimdi böyle baktığımızda, aslında arkadaşlarımızın söylediği bir sürü şeyi ben burada tekrarlamayacağım; uluslararası para sistemiyle borç krizi arasındaki ilişkileri çok kısaca kurmak istiyorum ve bugün böyle uluslararası bir para sistemi içinde yapacak birşey var mı sorusunu gündeme getirmek istiyorum. "Tartışacağım" bile demiyorum, herhelde çok az vaktim var.

Yalnız, dünyada borç krizleri olağandır, ama son kriz, yani 1980'lerin krizi özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri için yıkım olmuştur. Bazı araştırmacıların bulgularına göre, hiçbir borç krizinde Üçüncü Dünya Ülkeleri bu kadar harabiyete uğramadı.

Sonucu hep söyleniyor, biliyoruz; örneğin Latin Amerika ülkelerinde nüfusun %50'si yoksulluk sınırı altına düşmüş. Türkiye'de %14 deniyor, onu nasıl tanımladığınıza bağlı, hiç de %14 falan değil. (...)

Evet, Üçüncü Dünya ülkeleri zarara girdi ama, Türkiye özellikle istikrarsız. Zaten, biraz anlatmaya çalışacağım. Uluslararası mali piyasaların istikrarsızlıklarını kaldıracak az gelişmiş ülke kapasiteleri çok sınırlı. Ama herhalde Türkiye'nin özellikle sınırlı. Çünkü, hep söyleniyor; şöyle: En yüksek enflasyon oranında ikinci. Genelde birinci Brezilya olu-

yor. Reel faiz hadlerinin en yüksek olduğu ülkelerden biri, sermaye piyasası en çok düşen ve en çok yükselen ülkelerden biri. Hep Brezilya ile başbaşa gidiyoruz. Gelir dağılımı bakımından biliyorsunuz, dünyanın en kölü beşinci, altıncı ülkesi ve büyüme oranları son derece oynak. Yani, genel olarak az gelişmiş ülkelerin uluslararası mali istikrarsızlıklar bakımından zayıf konumu üzerine, Türkiye'nin ekstra zayıf konumu var diye düşünüyorum. Sadece bir iki örnek vereceğim: 96 Bütçesini herhalde izliyorsunuz, ibretle, afakan basarak izliyorum; çünkü faiz artı askeri harcamalar, güvenlik harcamaları, artı din, yani Diyanet İşleri Bakanlığı'nın harcamaları bütçenin %57'si. Ayrıca Türkiye bir savaş yaşıyor. Bu savaş herhalde 10-15 milyar doları zaten götürüyor ve kimsenin fazla bir gıki çıkmıyor. Nasıl çıkmıyor inanamıyorum, öyle bir istikrarsızlığın üzerine bir de bu geliyor. Ama bütçesinin %60'a yakını din, faiz ve askeri ve de asayiş harcamalarına yatırmak zorunda olan bir ülke zaten gerçekten pek çok kapasitelerini yok etmiş demektir.

Şimdi mahkumiyet miydi bu?

Tabi hep tartışmalar da yapılıyor; vergiler artmalıdır, döviz kurları yükselmelidir, faizler düşürülmelidir vesaire de, yalnız şunu bilmekte yarar var: Elbette Türkiye'nin iç koşulları özellikle istikrarsız, ama Türkiye'nin istikrarsızlıklarının önemli bir kısmı da, gerçekten Türkiye'nin uluslararası ilişkilere entegre olma biçiminde yatmaktadır. Yani, bir borç krizinden söz ettiğimiz zaman aslında Oğuz arkadaş da söyledi, son derece doğru bence, 1970'lerin sonlarından gelen bir uluslararası borç krizinin iç borçlara önemli ölçüde yansımalarından kaynaklanan ve de vergi almakla, enflasyonu arttırmakla kolay kolay halledilemeyecek boyutlara ulaşmış bir iç borç sorunu var.

Tabi, böyle bir sorun olduğunda, gene hepimiz biliyoruz; yani bu sorun aşırı liberalizasyondan geldi, ama, o kadar basit de değil diye düşünüyorum. Hep şu gözden kaçınıyor: Aslında dünya krizi bir üretim krizidir, bir karlılık krizidir. Çok kısaca özetleyeceğim, 1950'lerin ortalarından beri birtakım sorunlar görülmeye başlamıştır, ama dünya sermayesi büyük ölçüde karlılık oranını yitirdiği için, üretken sermayeye para yatırmayıp bunu mallı alanda dolaştırmaya çalışmıştır. Böyle bir karlılık arayışı doğrudan doğruya, tabi Türkiye gibi dış dengelerini kolay kuramadığı için dış sermayeye bağımlı olan ülkeler açısından da, elbette liberalizasyon zorunluluğunu gündeme getirmiştir, borç ödemek için getirmiştir. Dolayısıyla o tür, tırnak içinde liberalizasyon, bizim bütçemize de doğrudan yansımıştır. Vergi almak yerine tahvil satmaya çalışmıştır devlet, ama, bu aslında özel sektör kredi kullanmadığı, öyle bir durgunluk içinde olduğundan dolayıdır ki, böyle bir maliye politikası kullanılmıştır. Dolayısıyla, devletin borçlanmaya başlaması elbette dış etkileridir ama, aynı zamanda Türkiye sermayesinin de ciddi biçimde yatırım yapmaması, bankaların kredilerini plase edememesinden doğmuştur ve başlayıp gitmiştir. Bir kere de gidince, elbette dünya uluslararası piyasalarının, ama yerel mali piyasaların da en önemli özelliği istikrarsızlıktır, oynaklıktır, yani sürekli dalgalanmak, sürekli oynamak biçiminde; yani dengesizlik

faalan değil, hatta istikrarsızlık değil, oynaklık.

Böyle bir durumda gerçekten faiz hadlerinin hızla yükselmesi ya da hızla oynaması, faiz, döviz risklerini büyük ölçüde getiriyor. Faizleri yükselttiğimizde, evet, sıcak para çekiliyorsunuz, ama bunu kullanmak da çok maliyetli. Çünkü, döviz rezervleriniz artıyor; bunu, enflasyona yol açmamak için sterilize etmemiz gerekiyor. Merkez Bankası açık piyasası işleri yapıyor, yani tahvil satıyor, yani faizle borçlanıyor, ama kendi rezervlerinden bu kadar alamıyor, bunun da borcu biniyor. Kur farkları borçları bütçeye biniyor, faiz yükseklikleri bütçeye biniyor, vergi alamadığınız için tekrar borçlanıyorsunuz, biniyor, biniyor...

Şimdi, bakın neden oldu?

Bir kere, para demek; zamanlar arası fiyatı, yani faizi belli bir düzene bağlamak demek, ya da paralar arası fiyatı, yani döviz kurunu belli bir düzene bağlamak demek. Burada vaklimiz yok, anlatamam, ama, bildiğiniz gibi bu tür piyasaların en önemli özelliği istikrarsızlık ve oynaklık.

Tabi, bu doğrudan doğruya dünyada çok çeşitli dönemlerde boyutlarda borç krizi şeklinde ortaya çıkıyor. Çünkü, bir kere siz bu zamanlar arası fiyatı doğru tutamazsanız, parayı alacaksınız, kullanacaksınız, getirileri ile ödemeyeniz batarsınız ya da devlet olarak bunu borç aldınız mı, ihracat geliriniz yeteri kadar büyümese, faizleri ödeyecek kadar büyümese borç ödeyemezsiniz, ya da ödemek için yeni borçlar alırsınız.

Tabi böyle bir borç krizinin en büyüğü, aslında en büyük istikrarsızlıklardan biri, iki dünya savaşı arasında çıktı. Latin Amerika ülkelerinin bir yığını battı; Türkiye'de o sırada borçlu ülkelerdendi, bunun hikayesini biliyorsunuz. Sonra 1929 bunalımı geldi. 1929 bunalımı bütün dünya ticaret, para, kredi sistemlerini altüst etti. Ciddi borç krizi oradadır. Ülkeler borç ödeyemez, ihracat yapamaz, ithalat yapamaz oldular ve ihracat yapabilmek için ve de ithalatı önleyebilmek için rekabetçi bir biçimde döviz kurlarını devalüe etmeye gittiler. Ve tam da birbirini fakirleştiren, bütün dünya ticaretini allak bulak eden bir 1929 krizi ertesi yaşandı ki, üzerine dünya savaşı geldi, ondan sonra "Bretton-Wood" sistemi kuruldu. Yani kapitalist blok oturdu ve bir para sistemi düzenledi. Öyle bir para sistemiydi ki bu, döviz kurları sabit olacaktı, altına ya da altına bağlanmış dolara bağlı olacaktı. Özellikle cari işlemler ve mal hareketleri serbest olacaktı; ama, sermaye hareketleri kısıtlı olacaktı.

Bu da faiz haddini bir düzende tutacaktı. Amaç da şu idi: Döviz istikrarsızlığından dolayı ticaret akımları engellenmesin ve para spekülasyonuna ve de mali şişmeye girmesin, uzun vadeli yatırımları finanse etsin. Bu Bretton Wood sistemiydi ve tamamen Amerikan dolarının altına bağlı olması ve Amerikanın'da bunu garanti etmesine bağlı idi.

Sabit kur sistemini hepsi onayladı ve sonra 1958'e kadar konvertibite sistemine geçti büyük ülkeler. 1958 ile 1970 arasında, yapılan araştırmalara göre, dünya mali piyasaları ve sermaye piyasaları tarihinin en istikrarlı ve de büyük, yatırım faalan bakımından da en olumlu göstergeleri veren bir dönemi oldu.

Ama, bu sistem çöktü. Neden çöktü? Çünkü, bu bir hegemonik güce, ultra emperyalist gücün desteğine dayanıyordu. Amerika'nın doları böyle bir para halinde tutmasına ve gerekirse dış ticaret fazlalarıyla ödünç vermesine, ondan sonra IMF'nin kredileri ile bunu desteklemesine bağlıydı. Ama, biliyorsunuz, hikayeyi anlatmaya hiç vaktim yok. Amerika bu süper emperyalist gücünü yavaş yavaş yitirmeye o dönemlerde başlamıştı. Hatta daha önce, özellikle 1957 krizi sırasında -Onu çok iyi biliyoruz, Türkiye'ye de yansdı- yavaş yavaş böyle bir sistemden hareketlilikler başlamıştı. Yani para, işte sermaye, özellikle bu zengin ülkelerin sermayesi o kadar da üretken yerlere gitmiyordu. euro-dolar çıktı, İngiltere'de "Offshore" Bankasının, Avrupa'nın, özellikle Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin birtakım paralarını toplaması ile gelişti.

Ama, bu sermaye hareketlerinden böyle kendi kendine bir yitilmiyordu.

Ondan sonra bu sistem yavaş yavaş gelişmeye başladı, fakat 1970'de Amerika'da, özellikle Vietnam savaşını finanse edeceğim diye o süper emperyalist gücünü kötüye kullandı kesinlikle, çok dolar piyasaya çıkardı ve bunu destekleyecek altını bulamadı. Biraz istikrarsızlaştırmaya uğraştı, Avrupa ülkeleri ile konuştu, onlar da yüz vermediler.

O zaman, 1970 Ağustosunda galiba, doların altından bağını kopardı, daha sonra galiba Aralıkta devalüe etti doları. Ondan sonra 1974'de de özellikle bu sermaye hareketlerini denetlemek için kullandığı vergiler vardı, onları kaldırdı ve bu bir sel başlattı.

İngiltere o euro piyasaları riemileştirdi, serbestleştirdi; arkadan daha az önemli Avrupa ülkeleri takip etti ve ondan sonra IMF'nin politikası, sermaye hareketleri serbestleştirmesi ve dalgalı kurlar oldu. Bu böyle gitti, iki cümle söyleyip biliyorum izninizle- bu dalgalanma biliyorsunuz kaç tane krizi gündeme getirdi ve 1980'lerden beri hep o G-7'ler, G-3'ler ile IMF'nin ortak toplantıları falan, aslında dünya döviz sistemini ve döviz kurlarını nasıl istikrarlı tutacağına derdine düştü. Şu anda IMF'nin, Avrupa Birliği'nin Maastricht Anlaşması'nın aslında özü budur.

Bir yığın gelişmiş ülkenin amacı, döviz kurlarını istikrarlı tutmaktır. Evet, sermaye hareketlerini hala serbest bırakmaktır ve de politika koordinasyonu ile makro ekonomik politikaları koordine etmektir.

Çünkü, şu anda dünyada uluslararası para sistemini, çok sabıkalı uluslararası para sistemini düzenleyecek hiç bir şey yok.

Bu tabii rezervlerle olacak iş değil. Çünkü, bütün dünyanın resmi döviz rezervleri, sadece bu tür döviz hareketlerinin %1.5'ine denk düşüyor, bir o kadar da dış ticaret mallarına. Yani, kısaca söylemek istediğim, döviz kurlarını istikrarlı tutmak istiyorlar. IMF, Türkiye'ye bunu dayatıyor.

Yani Türkiye'nin reel devalüasyona böyle bir para sistemi içinde eli mahkum.

Peki, çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Tülay Hanım, gerçekten teşekkür ederiz, sağ olun. Türkiye'nin durumunu dünyadaki finans kapitalle ve kur hareketleri ile bağladınız ve küreselleşmenin bir ayağı da bu.

Sayın konuklar, şimdi sorulara geçiyorum, lütfen yazılı olarak vermenizi ıstırham edeceğim.

Ara vermiyoruz zaman kazanmak için. Soru ve cevap faslına geçiyorum efendim.

Evet efendim, başka sorusu olan?..

Evet efendim, sorularınızı bekliyorum...

Efendim, son iki dakika, soru faslına da kapatmak üzereyim; son hakkınızı kullanabilirsiniz efendim.

Evet, öğrenci arkadaşlarımızdan yok mu? Hep öğrenciliğimizde hocalarımız bize soru sorarlardı; şimdi hazır yakalamışken...

Soru cevap faslına geçmiş bulunuyoruz; ilk sözü Tülay hanımefendiye veriyorum.

Buyurun efendim lütfen.

PROF. DR. TÜLAY ARIN- Teşekkür ederim.

Birkaç tane soru var, aslında çok da uzun olabilecek sorular ama, isim yazmamış bir konuğumuz; "Dünya ekonomisi nasıl bir dengeye gidiyor?" diye soruyor.

Konuşmamda yarı bıraktım, birkaç cümle ile bu soru vesilesi ile, onu söylemek istiyorum zaten, tamamlayayım.

Gerçekten şu anda spekülasyonları önlemek gibi özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerde, IMF'de, Latin Amerika'da çok büyük bir endişe var. En büyük kanıtı da Meksika krizi. Biliyorsunuz, yani ortaya çıkan rakam 50 milyar dolar gibi bir şey. Bunu muazzam bir konsorsiyum finanse ediyor, 20 milyar dolarını Amerika veriyor ama, IMF, birtakım gelişmiş ülkeler, hatta Latin Amerikalıların bir kısmı, ticari bankalar yasaire bütün dünyayı mobilize etmek gerektiği bir tek Meksika krizini önlemek için. Ve size tekrar hatırlatıyorum, çok söylendi; Meksika bu krize girdiğinde bütçesi açık vermiyordu. Dış ticareti bile belki o anda açık vermiyordu, sonra muazzam açık verdi. Dolayısıyla, spekülasyonu önlemek en önemli sıkıntılardan, derflerden biri ama, bunu önleme kapasitesi şu anda dünyada yok. Çünkü, mali sermaye öyle bir sel gibi gitti ki, bir tek rezervler kullanılabilir. Rezervler de sadece döviz muamelelerinin yüzde 1-1.5'u ve döviz muamelelerinin yüzde 80'ü iki günlük ile yedi günlük arasında muamele görüyor. Yani, uzun dönemli sermaye akımları falan son derece sınırlı, o yüzden de hiç küreselleşme falan yok. Yani, para sermaye küreselleşmiş durumda. Onun için döviz kurlarını çok istikrarlı tutmaya çalışıyorlar ve bunu bir bantta tutmaya çalışıyorlar. Biliyorsunuz, Maastricht Anlaşması'nın en önemli öğelerinden biri buydu, bir bantta hareket etmek ve o bantı her devlet için reel kur açısından tanımlamak ve bu reel kurun denge kuru olmasını sağlamak; yani hem iç, hem dış dengeyi beraber tutacak bir reel kur ve bu reel kurun da belli bir makul büyüme hızını sağlayacak bir reel kur olmasını sağlamak ve bantın aslında çok geniş tutulmaması ve bant değişikliklerinin mutlaka

ortak olarak anlaşılması. Avrupa Birliği'nde bile bu yürüme-
di biliyorsunuz, Maastricht Anlaşması'nın henüz ne olacağı
belli değil.

Onun dışında ikide bir zirveler var, G-7 zirveleri. G-7 zirve-
lerine 80'lerin ortalarından beri IMF temsilcileri katılıyor. Bi-
liyorsunuz, o G-7 zirveleri maliye bakanları ve merkez ban-
kası başkanlarından oluşuyor. IMF Başkanının söylediğine
göre, şu anda dünyada daha yüksek bir para otoritesi yok.
Yani, G-7'lerin bu bakanları, IMF'in temsilcileri yok. Ama,
dünyanın bunu yönetecek rezervleri de yok. Ayrıca, sermaye
hareketlerinin sınırlandırılmasını da düşünmüyorlar;
ama çok da endişeliler. O yüzden birtakım önlemler düşü-
nülmeğe, tartışılmaya başlandı, hatta bir kısım uygulamalar
da var. Mesela, özellikle Birleşmiş Milletler çevrelerinde dö-
viz işlemleri üzerine dünya çapında bir vergi koymak, küçük
bir vergi. Buna "Tobin" Vergisi deniyor, 1971'de önermiş
ama, aslında bu Keynes'in daha 1936 Genel Teorisini yaz-
dığı anda, hisse senetleri muameleleri üzerine bir vergi koy-
masını önermesine çok benziyor. Şu anda Türkiye'de de
tartışılıyor tabii, yani mali işlemler üzerine muamele vergisi.
Böylece bunları dünya çapında yaparsanız geçerli; dolayısı-
yla çok geniş bir uluslararası konsensüs ve politik irade,
politik isteklilik gerektiriyor. Çünkü, bir yerde koyarsanız ka-
çıveriyor. _ Mesela Latin Amerika Ülkeleri bunu engellemek
için "kaçsın" dediler bazıları. Şimdi tam spesifik olarak onla-
rı anlatamam, hiç vakit yok. Mesela, sanıyorum Şili, belli bir
vadenin altında kısa vadeli hareketlere de çok izin vermek
istemiyor ya da bu kısa vadeli hareketlerde, özellikle firma-
ların aldığı borçlarda belli bir döviz rezervi tutmak gerekiyor,
döviz fonu tutmak gerekiyor. Bunlar vergilenebiliyor, kısılla-
nabiliyor. Zaten Uzak Doğu ülkelerinde, Güney Asya ve Gü-
neydoğu Asya ülkelerinde, her zaman uzun vadeli sermaye
hareketleri üzerinde çok ciddi kontroller olmuştur; hisse se-
netleri alımında ya da firmalara ortaklıkta hep sınırlamalar
getirilmiştir, gerçi onlarda daralıyor ama, bunlar dediğim gi-
bi tek tek ülkeler. Bana öyle geliyor ki, yani şu anda yöneti-
lebildiği kadar yönetildi; ama herhalde bir uluslararası an-
laşma zeminine girmek zorunda ülkeler diye düşünüyorum.
Zaten bütün gelişmiş ülkelere menkul değerler üzerinden
gelir vergisi alınır, menkul kazanç vergisi alınır. Şimdi Türki-
ye'de bunların olmaması, hele Avrupa'yla böyle paralellığe
gireceğiz falan dediğinizde olmaması son derece garip ger-
çekten, o son derece Türkiye'deki bölüşüm mücadeleleri-
nin bir parçası diye düşünüyorum. Ama, sadece parantez
içinde şunu söyleyeyim, bu konu kafama çok takılıyor, bu
Habitat toplantılarında bile ortaya çıkıyor; birtakım öneriler,
gelişmiş ülkelere paralel öneriler.

Blz gelişmiş ülkelerin önerilerini, IMF'nin önerilerini herkes-
ten çok böyle rahat benimsiyoruz; ama az gelişmiş ölkemiz,
bunu unutuyoruz.

Bizim, böyle rezervlerimiz, böyle marjlarımız, böyle rahatlık-
larımız, genişliklerimiz yok. Dolayısıyla, mesela bir Üçüncü
Dünya hareketi olmadan ve bir Üçüncü Dünyanın dünya
para sistemini düzenlemek için çok büyük bir atılım yapma-

sı söz konusu olmadan, herhalde dünya para sistemi böyle
çalışacak.

Elbette Birleşmiş Milletler çerçevesinde G-27 "Grup 27" di-
ye bir şey var. Yani, ne kadar etkili oldu bilmiyorum ama,
gelişmiş ülkelerin en titizlikle korumaya çalıştıkları tekeller-
den biri, para piyasalarını düzenleme ve onun kurallarını
koruma tekeli.

Aslında çok konuşabiliriz bu konuda; mesela emperyalist
ilişkiler, hegemonik güç ilişkileri nasıl değişiyor diye konu-
şabiliriz. İşin özü bence orada, ama çok uzun, bir cümle
söyleyeceğim o konuda...

OTURUM BAŞKANI- Yedi dakikada bu kadar oluyor efen-
dim, ancak...

PROF. DR. TULAY ARIN- Özür dilerim.

OTURUM BAŞKANI- Estağfurullah.

PROF. DR. TULAY ARIN- Pekli, bir cümle bunu söyleyece-
ğim, öbürlerine çok kısa cevap vereceğim.

Elbette şu anda Amerika'nın hegemonik gücü, en başta
bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları nedeniyle gitmiştir; ama
yeni bir hegemonik güç Amerika çapında da yükselmıyor.
Amerika, iktisadi hegemonik güç değil, ama halen sürüklen-
nen siyasi, işte askeri güç falan. Öbürleriyle de kıran kırana
rekabette. Bir araya gelmeye çalışıyorlar gelemiyorlar, do-
layısıyla bence şu anda sadece emperyalist güçler arasın-
da rekabetin keskinleştirilmemeye çalışıldığı bir dünya dü-
zeni var diye düşünüyorum.

Öbür soru çok kısa; İlhan Çiloğlu "96 bütçesini teşkil eden,
sözünü ettiğim yüzde 60'lık öğeleri" diyor. Hemen söyleye-
yim; askeri harcamaların payı yüzde 13 kusura konsolide
bütçe içinde. Bu bir ara -Oğuz daha iyi hatırlayabilir- yüzde
7'lere kadar düşmüştü.

BİR KATILIMCI- Bütçe dışı konuları da dikkate almak lazım.

PROF. DR. TULAY ARIN- Evet. Ama görünen bu kadar yük-
seldiyse, dolayısıyla çok büyük bir artış var diye düşünüyorum

Diyanet işleri bütçesi yüzde 5.9 ve pek çok iktisadi işlevli
bakanlıktan daha yüksek para almış. Ondan sonra da faize
de bütçenin yüzde 37.7'si gidecek, eğer tabii hedefler tutar-
sa...

Üçüncü soru Kâzım Özdemir'den, "Enflasyon, borç krizine
neden çözüm olmaz?" Bir çözüm aslında. Avrupa'nın hipe-
renflasyonları, borç krizinin çok önemli bir çözümüydü. Bu
bir bölüşüm meselesidir. Aslında, yani şu anda çözüm olu-
yor da bir ölçüde. Geçen yıl ücretler, maaşlar yüzde 40 reel
olarak düşmüşse, bu yıl da o kadar düşecek herhalde, en
az; çünkü yüzde 25, yüzde 30 bir artış getirecekler, yüzde
70, 80, 65 her neyse enflasyonla bir o kadar da binecek. Kı-
sa dönemde çözüm; ama uzun dönemde bir bölüşüm mü-

cadelesidir bu ve mutlaka patlak verecektir. Aştığım için özür diliyorum, çok teşekkürler.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Feridun Ergin Beyefendi soruları cevaplayacak şimdi, buyurun efendim.

PROF. DR. FERİDUN ERGİN- Sayın Ahmet İmre'nin sorularıyla başlıyorum.

Konu ihale faizleri.

Durum şudur: Diyelim ki 19 Nisan vadeli Hazine bonoları çıkartılmış ve vade gelmiş. Ellerinde Hazine bonosu bulunanlar o gün parayı alıyorlar. Ve yatıracak başka plasman konusu yoksa, 1 hafta, 10 gün, 2 hafta beklemektense daha düşük bir faizle yatırmayı hesaplarına uygun görebilirler. Onun için, borcu borç alarak ödeme politikasında, vadelere göre Hazine bonosunun çıkartılmasının ayarlanmasında bir fayda, bir yarar illen mevcut bulunmaktadır. Bu bir arz ve talep meselesidir.

Bu Hazine bonoları ile alakalı gördüğüm diğer bir nokta; Sayın Burhan Kaya'nın sorusunun ikinci kısmı. Ve biraz da Ferda Gül Ekmekçi de aynı noktaya dokunuyor, rantıye konusu.

Şimdi Türkiye'de bir rant konusu polemigi canlandırıldı. Tabii, bunu körükleyenler daha rantıye mi demek lazım, rantıye mi demek lazım, rantçi demek mi lazım; bunları dahi birbirinden ayırt edebilir vaziyette değiller.

Burada bir gerçek var, o da şu: Bu rant geliri denilen gelirden, faizden asıl istifade edenler tasarruf sahibi bireyler değil. Ben İstanbul'daki durumu biliyorum. Bir banka şubesine, Hazine bonosu almak için gittiğinizde, faiz yüzde 110'dur, banka size ondan daha düşük bir oranda veriyor. Ve bankanın verdiği oran da aşağı yukarı enflasyon hızı. Yani çok insan, anlamsız denilen bir reel faizle parasını kurtarmaya çalışıyor. İtirazınız varsa, aradaki farkı, kendilerine mal edenlere teveccüh edin, yani o tarafa doğru eleştiriyi şey edin. Tasarruf sahibi rantıye, bugün bulunduğunu ileri sürmek o kadar kolay değil. _ Ücretler meselesine gelince; ben bir tırım ortaya attım, "Mobkrasi" dedim. Yani, bütün baskı grupları, bütün eylem grupları, bütün menfaat grupları hepsi kendi menfaatlerine bağlı vaziyetler, kendi menfaatleri dolayısıyla bir şeyler istiyorlar. Bu arada, tabii çok geniş bir kitlenin olduğu için ücretlileri de zikrettim. Yoksa, ücretliler az alıyorlar, çok alıyorlar, bu tartışmaya tamamen girmedim. Bu hususta kendimi tenzih ederim; çünkü ben de hayatı boyunca ücretle yaşamış ve emeklilik maaşı ile yaşamaya devam eden bir adamım. Ücret konusunda kimsese karşı olmaya çağırımı takdir edersiniz. _ Başka bir nokta kaldığını, bu üç soruda sanmıyorum. Soru sahiplerine, bu ilginç noktaları kurcaladıklarından dolayı teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler ederim saygıdeğer Hocam. Oğuz beyefendi, siz lütfen.

PROF. DR. OĞUZ OYAN- Evet, teşekkür ederim sayın baş-

kan. Sabrınızı zorlamadan hemen bir iki noktayı belirtiyorum sorularla da bağlantılı olarak.

Türkiye'de iç borç stokunun yüksek olmadığı yolunda bir görüş var. Dün de Maliye Bakanı açıkladı; 19 katrilyon 920 trilyonluk bir iç borcumuz var Mart 1996 sonu itibarıyla, muhtemelen şimdi Nisan 19 itibarıyla 20 katrilyon dolayındayız. Şimdi, bu 20 katrilyon milli gelire oranlandığı zaman yüzde 20 civarında hatta altında bir oran ediyor. Deniyor ki, gelişmiş ülkeler ortalama yüzde 50- 60'ları kaldırıyor. Bu bir kere rölâtif bir olay, tek başına buna bakmak yeterli değil. İki nedenle: Bir tanesi, bizdeki finansal derinleşme olayı çok daha yetersiz o ülkelere göre. Örneğin, para ve para benzerlerinin gayri safi milli hâsılaya oranına baktığımız zaman bu Türkiye'de yüzde 28, oysa ki Portekiz'de bile yüzde 84. Dolayısıyla, bir kere finansal derinleşme meselesi açısından baktığınızda, iş farklı boyutta.

İkincisi; bu borcun bir de döndürülebilirliği meselesi, çok kısa vadeli olması gibi bir meselesi var. Tabii, burada herkesin kabul ettiği bir ikinci şeye geliyoruz; borçların gerçekten maliyetlerinin yüksek olduğu meselesine. Burada ek bir noktaya değinmek gerekiyor, çok ilginç bir şey var; Türkiye'de, aslında kamu kesiminin borçlanma gereği düşüyor. Son yıllara baktığınız zaman, burada fedrici bir azalma görüyorsunuz. Yani, çok ilginç bir paradoks yaşanıyor; bir yandan kamu kesiminin borçlanma gereksinimi azalıyor gözüküyor; ama bir yandan da faizlerin gayri safi milli hasıla içindeki payı yükseliyor.

Bunun tekrar çağrıştırdığı iki şey var: Bir tanesi, borçların çok yüksek reel maliyetlerle alınması; ikincisi, vade yapısının giderek kısalması. Yani, bu paradoksun aslında tek nedeni bu. Nitekim, 1994'te reel borçlanma faizi yüzde 52'ye çıkabiliyor Türkiye'de. Bu inanılmaz bir şey. Bir de yurt dışına ciddi bir kan kaybına da dönüşebiliyor.

Bir başka mesele, birincil dengeyle yani temel dengeyle ilgili. Bütçenin birincil açık vermemesini sağlamak, yani faiz dışı bütçeyi denk tutmak, hatta fazla vermesini sağlamak çok anlamlı bir iş değil, sürdürülebilir bir iş değil. Bütçenin açık vermesine kıyasla fazla vermesi iyidir tabii. Ama şu anlamda bir anlamsızlık çizgisine de varılabilir: Şu an 1996'da, faiz transferinin bütçe büyüklüğüne oranı yüzde 40'a ulaşacak. Peki, diyelim ki 5 sene sonra faiz transferleri yüzde 80'e ulaştı, hâlâ övünebilecek mi politikacılarımız "açık veriyorum ama, birincil açık vermiyorum" diye?

Şimdi bir başka konu, bu 5 Nisan kararları. Bu finansal krizin aslında reel sektöre yansıma biçimi bu sabah verildi, ben bir de DPT resmi rakamını vereyim. Gerçekten çok şiddetli bir görece fiyat bozulması yaşandı 1994'te. DPT rakamı şu: Özel İmalat Sanayi Birim Ücret Endeksi 1993'te 100 iken, bu 1994'te 67'ye düşüyor, 95'te ikinci çeyrek itibarıyla yüzde 65'e düşüyor. Yani, bu kriz bahanesiyle ücretlerin çok ciddi bir şekilde bastırılması gibi bir durum ortaya çıkabiliyor. Bu da aslında ekonominin uğradığı bu spekülâtif saldırının bedelinin nasıl emekçi kitlelere ödetilebildiğinin de bir örneğini oluşturuyor.

Sabah, eski başbakanın dile getirdiği bir konu oldu, orda da değinmeden geçemeyeceğim. Şunu söyledi: "Türkiye'de kamu kesiminin tasarruf ve yatırım yapması çok da önemli değil artık, bakın kamu kesimi yatırım yapmayınca ne güzel büyüme de oluyor.. 1995'te kamu kesimi yatırım yapmadı. (Hakikaten kamu harcanabilir gelirinin tasarrufa giden bölümü sıfır, hatta negatif.) Bu durumda da ekonomi pekâlâ da büyüyebiliyor." Doğrusu, galiba Türkiye'nin tam da bunun tersini düşünmesi lazım. Kamu harcanabilir gelirinin tekrar giderek büyüyen bölümünün tasarruflara ayrılmasını sağlamayı becerilebilmek lazım. Bunu beceremezsek, zaten bu bunalımın çözümü yok. Çünkü bunalımın nedeni de orada. Şimdi sorular daha ziyade vergiyle ilgili geldi. Bir soru Ali Şeridar'ın, "Son yıllarda para-fiskalite dahil yüzde 25-28'e çıktı toplam vergi yükü.

Acaba sınıra gelmedik mi?" diyor. Bir kere "keşke bu kadar yüksek olsaydı ve belki de iyi ki de değil" demek lazım, çünkü hâlâ potansiyel var. Oran yüzde 21 şu an, para-fiskalite dahil. Yani, sosyal güvenlik primleri dahil şu sırada Türkiye'deki toplam vergi yükü yüzde 21 dolayında, Avrupa Topluluğu ülkelerinde bunun ortalama yüzde 41 olduğunu düşünürsek, arada ciddi bir fark var. Avrupa Topluluğu'nun daha az gelişmiş ülkelerini ele alalım: Portekiz'de yüzde 33, İspanya'da yüzde 36, Yunanistan'da yüzde 40 gibi oranlar var. Dolayısıyla, Türkiye'de ciddi bir vergi rezervinin olduğunu düşünüyorum.

Bir tane örnek vereyim. Bakın; Türkiye kamu iç borçlanmasından elde edilen faiz gelirlerini vergilendirmeyi 2000 yılına atmaya düşünüyor. Böyle bir lüksü var mı, sayın politikacılar sormak lazım.

Bir şey daha eklemek gerek: 21 katrilyon liralık ikinci el menkul kıymetler piyasası işlem hacmi var Türkiye'de. 1995 sonu itibarıyla bu rakam. Bu 21 katrilyonluk işlem hacminin 3'te 2'si yani 14 katrilyonu Hazine bonolarından oluşuyor, 4 katrilyonu da devlet tahvillerinden. İkinci el piyasalardaki aracı kurumların ilk 7'si özel banka konumunda ve bunlar 12 katrilyonluk bir işlem hacmiyle bu piyasanın yüzde 60'ını kontrol edebiliyorlar. Şimdi buradan acaba bir sonuç vergileme açısından çıkar mı çıkmaz mı diye düşünmek lazım.

Aynı şekilde bir başka soru da Kâzım Özdemir'in: "Vergi oranlarını arttırmak ne derece tutarlı olur?" diyor.

Vergi oranlarını arttırmaktan söz etmiyorum; mevcut vergi oranlarıyla daha fazla vergi almanın çarelerini söylemeye çalışıyorum. "Liberalizmin uygulandığı Türkiye'de, kapital birikimi sağlamada vergi oranını arttırmak ne derece tutarlı olur?" Yani soru Türkiye'de bir kapital yetersizliği var mı meselesi. Olabilir tabii; yani Türkiye'de bir sermaye birikimi yetersizliğinden söz elbette söz etmek mümkündür; ama bunun Türkiye'deki mevcut düşük vergi yükünü haklı çıkaracak bir yönü yok.

Üstelik, bir şey daha söyleyeyim: Türkiye'deki vergilerin yüzde 60'ı zaten dolaylı vergilerdir. Yani, bu vergilerin büyük bölümünü zaten biz gidip de vergi dairesine beyanla fa-

la, olaya vergi gayreti açısından bakarsak, ki bunun asıl ölümlü dolaysız vergilerdir, çok düşük bir vergi gayreti olduğunu söyleyebiliriz.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkürler ederim. Şimdi son olarak Kayaalp Cinel'e söz vereceğim. Ondan sonra Sayın Hikmet Uluğbay'ın bize açıklamaları olacak.

Buyurun efendim. Lütfen.

KAYAALP CİNEL- Sayın başkan teşekkür ederim.

Biz biraz süreyl geçiyoruz, özür dilerim başkanım, demin de geçtik. Bir on dakikayla bitirmeye çalıştım.

OTURUM BAŞKANI- Hayır efendim, beş dakikayı aşamayız.

KAYAALP CİNEL- Peki efendim.

OTURUM BAŞKANI- Kurallara uymamız lazım, herkes kurallara uyaçak.

KAYAALP CİNEL- Finansal korumaya, panel korumaya döndü.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun efendim lütfen.

Mehmet Yavuzkan beyin bir sorusu var: "Sözünü ettiğiniz ve mücadele halinde bulunduğunuzu söylediğiniz lobi ve siyasi alandaki temsilciler konusunda somut örnekler verir misiniz? Globalleşme ya da küreselleşme konusundaki yaklaşımlarınızdaki farklar nelerdir?"

Konuşmama demin kaldığım yerden biraz devam edeyim.

Siyasi otoritenin tercihi dedim, 87 Türkiye'de bir dönüm noktasıdır; 80-87 aralığında Türkiye küreselleşme çizgisine yaklaşma noktasında adım atmıştır. Ve burada şunu da belirtmek istiyorum: Şimdi bugün, dünyadaki olayı şöyle ortaya koyarsak yanılınız diye düşünüyorum.

Bugün o eski sıcak savaş, soğuk savaş dönemleri aşıldı ya da emperyalist kuzeyin, aç fakir güneyi işgal teorileri ya da G-7'lerin dünyayı ele geçirme planı ya da tek başına kalmış başat ülke Amerika'nın yeni sömürgecilik anlayışıyla ve uluslararası finans kuruluşlarıyla toplamı 200 civarında olduğu söyleniyor- her türlü yolu ve kurallı kuralı, her türlü yolu meşru sayarak, geri kalmış ülkeleri veya gelişmekte olan ülkeleri sömürme teorisidir...

(...)

Onun için, daha önce konuşmamda belirttiğim lobi meselesi ve Sayın Feridun Ergin hocamı tenzih ederim, rant kelimesinin ne anlama geldiğini şu kısa konuşmamda anlatmaya çalışacağım ve Sayın Mehmet Yavuzkan'ın sorusuna cevap vereceğim.

Şimdi Türkiye'de verilen rakamların dışında birtakım rakamlar var, bizi küreselleşmeye bağlayan. "19-29-74." Bunlar neyi ifade ediyor? Türkiye sayın cumhurbaşkanı sık sık söylüyor; Türkiye, gayri safi milli hasıla sıralamasında dünyada 19.; rekabet gücü sıralamasında dünyada 29.; Ekonomik özgürlük liginde dünyada 74. Türkiye'nin şimdiye kadar

birinci olduğu bir alan var; trafik kazalarının dışında, Sayın Gülten Kazgan hocamın geçen hafta bir dergide yazısında, "... Security hesaplarına göre, 93 yılında dolar üzerinden yüzde 50 getirisiyle Türkiye iç borçlanma kâğıtta dünyada birinci sırada." Bu çarpık tabloyu değiştirmek ve yerlne gerçekçi çözümleri koymak, sadece bizim dışımızdaki dış dünyaya şikâyet etme ve eleştirme bânında olmamalı, Konjonktür 20 yıl geriden de gelse dünyada gelişen bir olayın paralelinde Türkiye'de gelişen bir olay var. Daha önce konuşmamda bir Avrupa liberasyonundan bahsettim, Avrupa'da yeni gelişen eğilimlerden bahsettim, Avrupa sanayinin yeni yapılanmasından bahsetmeye çalıştım. Bu sanayi içinde büyük bir ağırlığı teşkil eden, Avrupa'daki tüm işletmecilerin sayısı 17 milyon. Bunun 99.9'u Avrupa'nın küçük ve orta boy işletmeleri kesimi. İşte bu kesimin üzerine yerleşen, var olan bir anlayış var. Rekabet etme, kurallara bağlı rekabet; bunun adına rekabet hukuku deniyor. Türkiye'de bu, 80'de serbest piyasa benimsendiği söyleniyor, 94 yılına kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden çıkmıyor. 1984'te sanayi bakanlığında taslak ele alınıyor, 92 yılında sanayi bakanlığından tam 8 senede 4 bakan değiştirerek meclise gidiyor, mecliste komisyonlar arasında tenis topuna döndükten sonra 94'te Gümrük Birliği'ne yetiştirilmek kaydıyla, 6 Mart 1995 sözleşmesinde "bizde de bu var densen denerek" meclisten geçiyor. Ve şimdiye kadar mevcut Rekabeti Koruma Kanunu ile ilgili Sanayi Bakanlığında oluşan Rekabet Koruma Müdürlüğüne ilişkin bir tek başvuru habiriyor; o da 95 Haziranında Kayseri Ticaret Odası başkanı düzenlediği bir basın toplantısıyla Sabancı'yı Kayseri'deki çimento fabrikasının ürettiği çimentolarını Türkiye fiyatının üzerinde Kayseri piyasasına satmaktan dolayı şikâyet etti, hâlâ da cevabını alamadı. Bununla ilgili de bir köşe yazısı da yazdım. Bu tür kurumlar ve kurullar çalıştırılmıyor.

İkinci bir büyük eksik, üniversitelerimizde -bu geleceğin hukukudur- rekabet hukukuyla ilgili bölümlerin hızla geliştirilmesi gerekir.

Türkiye ekonomisinin can damarı budur, Türkiye'nin ücretli politikasının değiştirilmesinin can damarı budur. Üniversitelerimizden mezun olacak genç insanların hepsi birer girişimci adaydır. Bunlar milyonlarca insandır, bu insanları destekleyecek bir yasal altyapı Türkiye'de oluşturulamamıştır. Bu insanlar şu anki "hantal" dediğimiz, "bürokrat devleti" dediğimiz kesimi beslemeyi istemiyorlarsa; yani her birinin girişimci, özgür bir birey olarak 21. yüzyılda yer alması isteniyorsa, bu hukuk ve anlayış temelinde geliştirecektir. Diğer bütün yasalar buna bağlı olarak gelişecektir. Bugün Türkiye'de şirketler hukuku baştan aşağı ele alınmalıdır. Türkiye'de KOBİ'lerle ilgili dış ticaret örgütleri kurmaya kalktık, bununla ilgili çeşitli kitaplar yazıldı, 6 senedir yüzlerce panel yapıldı, ama mevcut şirketler hukukundaki anonim şirket statüsüyle Türkiye'de bir birlik şirket kuramazsınız. Gidin İtalya'ya, yepyeni bir medeni hukuk vardır, yepyeni bir idare hukuku ve ticaret hukuku. Türkiye'de hukuk baştan aşağı altüst edilmelidir.

Türkiye'de bankacılık kanunu baştan aşağı değiştirilmelidir. Bankacılık kanunu baştan aşağı reformize edilemezse, bugünkü sistemi ile sürdürülürse, sadece tüm bankalarımız, tenzih ediyorum, birer sıcak para istasyonu olmaya devam ederler, çünkü para kazanmak zorundalar.

Örneğin, bir müteselsil sorumluluk; Avrupa 25 yıldır kısmi kefaletten, kısmi sorumluluktan bahsediyor, biz hâlâ sistemimize yerleştiremiyoruz. Türkiye'de beyan esas alma; hâlâ bunları yerleştiremiyoruz.

Bütün bu oluşumları Türk yasal altyapısına, ülke yasal altyapısına ve ekonomiye adapte ettiğimiz müddetçe ülkenin dinamikleri gelişecek ve küreselleşmenin o görmek istemediğimiz tarafında güçlü bir ülke olarak yer almaya devam edeceğiz. Aksi takdirde, bugün, bir ihracatçı olarak da söylemek istiyorum ve soruya cevap vermek istiyorum; Türkiye'de söz konusu lobi, güçlü bir tekelci lobidir. 80'den beri ihale ikameci alandan beslenen güçlü bir tekelci lobidir ve bulunduğu pozisyonu, Gümrük Birliği'ne rağmen kaybetmek istememekte, direnmektedir.

OTURUM BAŞKANI- Sorulara geçecek mısınız Kayaalp bey? Yedi dakika oldu efendim.

KAYAALP CİNEL- Sorulara cevap veriyorum efendim.

KOBİ'lerin küreselleşen dünya ve Türk ekonomisinde ana problemleri nedir ve KOBİ Bakanlığı olması sizce uygun olur mu?"

OTURUM BAŞKANI- Bu sorunun mali liberalizmle ne ilgisi var? Sağlık sorunlarınızı sormak gibi bir şey olur efendim. Devam ediyoruz. Başka soru var mı efendim?

BİR KATILIMCI-(Anlaşılmıyor)

OTURUM BAŞKANI- Mali liberalizm ve borç krizi ile ilgisi olmadığından dolayı bu soruyu reddediyorum başkan olarak.

KAYAALP CİNEL- Peki, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler ederim efendim. Sayın Hikmet Uluğbay Beyefendiyi kürsüye davet ediyorum, son açıklamaları olacaktır.

Teşekkürler ederim sabırlarınız için efendim.

HİKMET ULUĞBAY- Teşekkürler sayın başkan. Ben sadece iki konuya iki ışık tutmak istiyorum.

Genelde bürokrasi, teorisyenler ve politikacılar son yıllarda faiz dışı bütçe fazlasını görüşüyorlar. Tabii, bu tartışma aslında tek boyutlu yapılıyor. Gelirlerin yapısına bakmadan, faiz dışı bütçe fazlasını görüştüğümüz vakit total bir konuyu görüşüyoruz. Çünkü, benim yaptığım araştırmalara göre, 1980'le 1995 arasında kamunun gelirlerini gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi ve diğer vergiler olarak böldüğümüzde ve bir de iç borçlanmayı dış borçlanmayla toplayarak koyduğumuzda, genellikle borçlanma devletin üç

numaralı geliri olmuştur. Ancak, bunun istisnası vardır; 1992-1993 yıllarında borçlanma devletin bir numaralı geliri-
dir. Yani, katma değer vergisinden fazladır, gelir vergisin-
den fazladır ve kurumlar vergisinden fazladır.

1996 yılı bütçesi tetkik edildiğinde, dolaylı vergilerin 755 trilyon, gelirden alınan vergilerin de 710 trilyon olduğunu hatırlarsak ve bütçe açığının da 861 trilyon olduğunu, 1996 yılında da borçlanma devletin bir numaralı geliri olacak. Dolayısıyla, faiz dışı fazlayı görüşebilmek için devletin gelirlerine de bakmamız lazım. Faizleri düşüyorsak, bir numaralı gelir kaleminde düştüğümüz vakit bütçenin çıplaklığı ortaya çıkar. Bunu tartışmalarda göz önünde bulundurmak için anımsatıyorum.

İkinci olarak da, Sayın Oyan'ın da altını çizdiği üzere, şu anda dolaylı vergiler -ki gelir dağılımı süratle bozuyor- yüzde 60'a dayanmıştır. Fakat bu dolaylı vergilerin devlet gelirleri içindeki payı 1980'de sadece yüzde 37 idi. Dolayısıyla, 15 yılda biz bunu yaklaşık iki katına çıkarttık. Bu gelir dağılımının faiz ve diğer etmenlerle beraber vergi boyutuyla da nasıl bozulduğunu sergileyen bir başka istatistiksel veridir.

Teşekkürler; bu iki konuyu aydınlatmak istemiştım.

OTURUM BAŞKANI -Sağ olun Sayın Uluğbay, lütfettiniz.

Saygıdeğer dinleyiciler, sayın konuşmacılar; Panelimiz burada sona eriyor. Panelimizi şu sözlerle izninizle bitirmek istiyorum:

Globalleşme son hızıyla devam ederken, Türkiye Gümrük Birliği'ne üye olurken ve Türkiye Avrupa Topluluğu'na girme çabalarındayken, demokrasinin kalitesi yükselirken, tabii ki Türkiye'de mali liberalizmin sınırları da genişleyecektir. Öyle genişleyecektir ki, bu genişleme karşısında beceriksiz siyasetçiler meydanı becerikli siyasetçilere terk edecektir; başka çaresi yoktur.

İkinci konu, dünyada her devletin olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin de borcu daima olmuştur ve olacaktır.

İyi ve akıllı olan ve olması gereken, bu borcu krize dönüşmemektir. Milli gelirimize göre iç borçlarımız Avrupa Birliği standartlarına göre komik denecek derecede düşüktür. GAP Projesini ortadan kaldırdığınızda ya da otoyolları ortadan kaldırdığınızda ya da TELEKOM'u sattığınızda iç borç sıfır olur. İç borcun tarifi de iktisatçılar tarafından çok dikkatle yapılmalıdır.

Üzerinden faiz hesaplanan Hazine bonusu ya da devlet tahvili şeklinde sınırlamak en gerçekçidir.

Akşamın bu saatine kadar bu güzel bahar gününde kapalı ortamda dinlediğiniz için ve bu panele katkılarıyla değer kazandıran sayın konuşmacılara, her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Sağ olun efendim.

“Sosyal Kriz ve Sonuçları”

OTURUM BAŞKANI: Prof.Dr. METİN KUTAL

BAŞKAN- 21. İktisatçılar Haftası'nın son gününde temel konumuz olan “Dünya Nereye Gidiyor; Küreselleşme ve Türkiye” adlı panelimizin son toplantısında sayın cumhurbaşkanımızı aramızda görmekten, İktisat Fakültesi ve onun mensupları olarak sonsuz mutluluk duyuyorum ve kendilerine hoş geldiniz diyorum.

Sayın cumhurbaşkanımıza, fakültemizi birkaç dakika içinde tanıtmak üzere ve iktisatçılar ailesini bir bakıma takdim etmek üzere dekanımız Esfender Korkmaz'ı kürsüye davet ediyorum.

Buyurun sayın dekan.

PROF. DR. ESFENDER KORKMAZ- Teşekkür ederim.

Sayın cumhurbaşkanımı, değerli misafirler; sayın cumhurbaşkanımız şimdi değil, geçmiş yıllarda da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin düzenlediği İktisatçılar Haftası'na her zaman teşrif etmiş, şeref vermiş ve bizi hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Kendisinin bu İktisatçılar Haftası'nda söylediği çok veciz sözler var, daima biz bunları şiar edinmiş bulunuyoruz. Hatta, “İktisatçılar Haftası bir fikir ziyafeti sofrasıdır” lafı da kendisindir. Biz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ve 10 bin öğrenci, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin üyesi olan 20 bin İktisat Fakültesi mezunu, 300 öğretim üyesiyle biz iktisat ailesi olarak sayın cumhurbaşkanımızı daima kendimizin bir fahri üyesi, bir fahri başkanı olarak görmüşüzdür. Ve kendisi de eksik olmasın en iyi şekilde bize davranmıştır, onun için kendisine daima minnettarız. Hatta fakültemizin çok övündüğü değerli hocalarımız, -Profesör Memduh Yaşa gibi; çok değerli arkadaşlarımız Sümer Oral gibi- kendisine çok yakın mezunlarımız olmuştur; biz de kendimizi en az onlar kadar kendisine yakın hissediyoruz. Bunu gerçekten gönülden söylüyorum. Çünkü, şimdiye kadar hiçbir lider, hiçbir devlet adamı, iktisat ailesine, iktisat camiasına bu kadar yakın olmamıştır; onun için tekrar huzurlarınızda kendisini minnet ve şükranla, teşekkürle karşılıyoruz ve saygılarımızı sunuyoruz efendim.

BAŞKAN- Efendim, şimdi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sayın Süleyman Demirel'i konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Buyurun Sayın Demirel.

CUMHURBAŞKANI SÜLEYMAN

DEMİREL- İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Derneği'nin değerli mensuplarını, değerli misafirleri sevgiyle selamlıyorum.

20'sini yaptığımızı tahmin ettiğim bu tür toplantıların çoğuna iştirak ettim ve buraya severek gelirim, sizlerle bir fikir alışverişinde bulunurum.

Evvela, şunu söyleyeyim ki, bu tür toplantılar fevkalade önemlidir. Bunların muntazam aralıklarla yapılabilmesi ve bu zeminlerin açık olması, burada hür düşünceye kendisini ifade imkânının verilmiş olması, sanıyorum ki bizim entelektüel zenginliğimiz için fevkalade önemlidir. Entelektüel zenginlik tabirini bilerek kullanıyorum. Bundan kastım şudur: Her türlü zenginliğin içinden çıkacak temel kaynak budur.

Yaratıcı düşünce eğer kendisini işler duruma getirmişse, yani yaratıcı düşüncenin zeminleri varsa, yaratıcı düşüncenin ortamı varsa, sanıyorum ki insanoğlu kendi yarattığı problemlere veya doğanın yarattığı problemlere çare bulmakta zorluk çekse bile, takatsiz kalmayacaktır.

Tabii “Dünya nereye gidiyor, Türkiye nereye gidiyor?”; bu çok güzel bir konu. Ne kadar konuşsanız azdır. Ama, dikkat etmek lazımdır; eğer şablonlar iyi korunmazsa içinden çıkılmaz bir durumla da karşı karşıya kalır zihinler.

Dünya çok değişerek gidiyor; bu da genel bir sözdür, her zaman söylüyoruz “dünya değişiyor” filan diye. Dünya değişiyor denildiği zaman, genellikle söyleyenler ve dinleyenler de bundan her şey anlaşıyor gibi geliyor. Bunu biraz boyutlarına oturtmak lazım. Evet, değişen nedir, bu değişim hangi istikamettedir, dünya nereye varacaktır gibi konuların entelektüel planda tartışılması doğaldır.

Biz şimdi madem ki böyle konuda bir musahabe, bir fikir alışverişi yapılıyor, ben de bir miktar buna katkıda bulunmak istiyorum.

Her sene tartışılan konular değişiyor. Ve görüyoruz ki, aynı konuyu bile her sene tartışsak, şablonlar değişiyor. Bence şablonları değiştirerek gitmek de lazım. Konuşmalardan doğru neticeler çıkarmak ve zihinleri aydınlığa götürmek bakımından, değişen şartlara uygun şablonlar, doğru şablonlar bulabilmek, kullanabilmek lazım.

Sorunların boyutları çok karmaşık hale gelmiştir. Binaenaleyh, bir lineer düşünceyle, iyi veya kötü gibi yargılarla meselelerin içinden çıkmak mümkün değil, ama yine de zihinler “iyi mi, kötü mü, doğru mu, değil mi”yi arayacaktır. Ama her şeye rağmen, bugünkü şartlar içerisinde olaya belki bir prizmanın, çok yüzlü bir prizmanın her yüzüne ayrı ayrı bakarak prizmayı değerlendirerek varmak mümkün.

“Dünya nereye gidiyor” sorusuna belki şöyle yaklaşmak gerekebilecek, kendi açımdan söylüyorum.

İkinci Dünya Savaşı'nda 48 milyon insan hayatını kaybetmiş ve büyük sefalet çekilmiştir. Şehirler yanmıştır, yıkılmıştır ve uygarlığın iddialı temsilcileri, teknolojinin büyük

lindeki kaygılar bugün dünyanın birinci meselesidir.

Yarın Moskova'da bir toplantı var. Toplantı çok önemli bir toplantı. Sonra hazırlarda da seçim var, Binaenaleyh, acaba İmparatorluk yeniden kurulsa mı, İmparatorluğu yeniden kursak mı gibi arzuların güçlü cereyanlar haline geldiğini de ayrıca görüyoruz.

Zihinlerinizi karıştırmayayım. Varmak istediğim şey şu: Dünyanın barış içinde bir 50 sene yaşamış olması bakın nasıl bir netice doğurmuş. 3 trilyon dolar civarında olan 1945 gayri safi hâsılası, dünyanın hâsılası 50 sene zarfında 7 defa artmış, 21-22 trilyon dolara gelmiş, dünya 7 defa zenginleşmiş. Ve

güçleri birbirlerini tahrip için yarışmışlardır. Ve evvelallah başarılı da olmuşlardır. Ama, sonunda bilanço'ya bakıldığı vakit, pek çok kan, pek çok gözyaşı, pek çok ıstırap... Daha sonra ellerini yanaklarına dayamışlar, düşünmüşlerdir; "Artık bu savaşlar olmamalı..." "Savaşlar olmamalı; bunun mekanizmasını insanoğlu bulmalı."

50. yılını bu sene kutladığımız Birleşmiş Milletler kuruluşu bu düşüncenin mahsulüdür.

Dünya, 50 yıl süreyle barış içinde yaşayabilmiştir, mahalli birtakım savaşlar müstesna. Bu, çok önemli neticeler doğurmuştur. Aslında barış içinde yaşanarak neler olabileceği de buradan yine görülmüştür.

Baktığınız vakit, Birleşmiş Milletler'in 1945'teki kurucusu olan 51 üye ülke 1995'te 184'e çıkmıştır. Yani, imparatorluklar parçalanmış, bağımsızlık cereyanı aşağı yukarı dünyanın pek çok bölgesine yayılmış, yeni devletler çıkmıştır. Bir uyanan Siyah Afrika olayıyla dünya karşı karşıyadır.

Ve bu 45-50 senelik dönem içerisinde, dünyanın çeşitli bölgelerindeki gelişmeler, umulanın aksine de cereyan etmiştir. Mesela, 1970'li yıllarda Uzak Asya'ya bakanlar, burada açlıktan her sene milyonlarca insanın ölebileceğini, sefaletin diz boyu olabileceğini tahmin etmişlerdir.

Neticede öyle olmamıştır. Bir iktisadi güce, kalkınmaya kavuşmuş, Uzak Asya hadisesi meydana gelmiştir, "Kaplancılar" hadisesi meydana gelmiştir. Ve bu herkese parmak ısırtmıştır. Neticede bu 50 sene içerisinde, 50 sene bir atom dehşeti içerisinde yaşamış, 45. senede, atom dehşetinin taraftarlarından birisi olan Sovyet İmparatorluğu çökmüştür, dağılmıştır.

Tarih, bir imparatorluğun savaşsız dağılmasına ilk defa şahit oluyor. Bütün imparatorluklar savaş sonrasında dağılıyor. Yalnız, tabii bu geçmiş kısmı için. Bugünden sonraya baktığımız vakit, bu dağılmanın gerçekten bir dağılma olup olmadığı, bu dağılmadan doğan sancılıların dünyayı nereye götürebileceği şek-

dünya nüfusu da 2-2,5 milyardan 5-5,5 milyara gelmiş. Dünyanın nüfusu 2 defa artmış, ama dünya zenginliği 7 defa artmış. Peki ama, bu 7 defa artan zenginlik nereye gitmiş?

Oraya baktığımız zaman, bu zenginliğin yüzde 82'si esasen gelişmiş ülkeler olan nüfusun yüzde 20'sine gitmiş. Ve böylece güney-kuzey diye bir olay çıkmış, yani zenginler ve fakirler diye. Bir tarafta adam başına gayrisafi milli hâsılası 100 dolar civarında olan ülkeler var, hem epeyce de sayısı var. Öbür tarafta da adam başına milli gelirin 25 bin dolar üzerinde olduğu ülkeler var.

Bunları gene, bu tasnifleri yapan, bu bilgileri hazırlayanların kendi ölçülerine göre alırsak 43 tane ülkenin adam başına milli geliri 600 doların altında, 58 tane ülkenin adam başına milli geliri 600 dolarla 7 bin doların arasında ve 26 ülkenin ki de 7 bin doların üstünde. Türkiye nerededir dersiniz, Türkiye bu dünyada bu orta gelir grubunun içerisinde.

Bir olay daha, dünyada siyasi rejim olarak diktatörlükler ortadan kalkmış, geçen 45 sene, 50 sene içerisinde ve komünist rejim ve demokrasi karşı karşıya kalmış, uzunca süren soğuk savaş sonucu neticede komünist rejim yılmış. Doğu Avrupa'da, Balkanlar'da ve Sovyetler Birliği'nin hakim olduğu bölgelerde bunun yerini demokrasi, yani siyasi rejim bakımından demokrasi almaya yönelmiş, almış da demiyorum. Çünkü, bu beş senelik hadise. Bu beş sene içerisinde birçok değişiklikler var, fakat bu değişikliklerin tümü henüz bir neticeye de gelmiş değil.

Velhasıl 1996 senesine girdiğimiz zaman, 1996 senesi

Dünyanın nüfusu 2 defa artmış, ama dünya zenginliği 7 defa artmış. Peki ama, bu 7 defa artan zenginlik nereye gitmiş? Oraya baktığımız zaman, bu zenginliğin yüzde 82'si esasen gelişmiş ülkeler olan nüfusun yüzde 20'sine gitmiş.

Ve böylece güney-kuzey diye bir olay çıkmış, yani zenginler ve fakirler diye.

problemlerle, ümitlerle, fırsatlarla, belirsizliklerle dolu bir sene. "Acaba 1995 daha mı iyiydi" diyebilirsiniz; "Acaba, dünyaya hangi zamanda baksak bu şablonla mı bakarız" diyebilirsiniz; ama ben onlara girmeden önce demek istiyorum ki, hem fırsatlar var, hem zorluklar var, hem kaygılar var, hem de belirsizlikler var; bir karmaşık durum var.

"Dünya nereye gidiyor" sorusuna, sanıyorum ki benim bulabileceğim cevap budur. Benim bu cevabım, taşıdığım resmi hüviyetin resmi bir cevabı değil, daha çok sizlerle beraber, burada bulunmaktan her zaman memnun olan, gayet tabii ki taşıdığım görevin bana verdiği birtakım bilgileri de meczederek size kendi cevabım olarak ortaya koyabileceğim bir durumdur.

Peki, "Dünya bu ise Türkiye nerede" diye bakalım.

Türkiye, dünyada nüfus bakımından 16., toprak büyüklüğü bakımından 32. ve gayri safi hâsıla bakımından da bazı istatistiklere göre 19., bazılarına göre 20.; yani hangisi olursa olur, 19 veya 20 o kadar önemli değil. 154 ülke içerisinde 19. veya 20. sırada olmak önemli bir olaydır. Yani Türkiye, ister toprak, ister nüfus, ister gayri safi milli hasıla bakımından alırsanız, büyük bir ülke ve ilk 30'un içerisinde bir ülke her halükarda.

Ve Türkiye'nin bulunduğu coğrafya, fevkalade problemli bir coğrafya; yani çok güzel bir coğrafya, fakat çok problemli bir coğrafya, oldum olası dünya kurulumundan beri problemli bir coğrafya. Ve yalnız kıtalar değil, kıtaların bulunduğu veya kesiştiği bir coğrafya.

Sanırım ki İstanbul tek başına bunun çok güzel bir misali. Bizim herkese söylediğimiz, kendimizi tanıtırken söylediğimiz şudur: Burası medeniyetin beşiğidir, bir; ikincisi, burada bir kültürler hazinesi vardır ve bu kültürler hazinesine bakıldığı zaman hoşgörüyü dediğimiz olayı, bugün çok aranan bir olay, tesamüh olayını merak ediyorsanız, burada gelin görün. Dünyanın pek az şehrinde camii, kilise, sinagog beraber bulunur ve ezan sesleri, çan sesleriyle karışır...

Bu, çok önemli bir olaydır ve bu bizim bir ecdadımızın bu İstanbul şehrinin fevkalade gününden beri de böyledir.

İşte böyle bir coğrafya. Böyle bir coğrafyanın dışında "Türkiye nerede bulunuyor" dediğimiz yerde, Türkiye'nin coğrafyadan aldığı birtakım avantajlar var, birtakım zorluklar da var. Türkiye'nin kendi şanlı tarihinden aldığı çok büyük avantajlar var ve birtakım zorlukları da var. Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinden 35 devlet çıkmıştır, bugünkü Balkanları aldığımız vakit, Arabistan Yarımadası'nda, Afrika'da, Kafkasya'da 35 devlet çıkmıştır; bu 35 devletten biri de Türkiye'dir.

Böyle olunca, ister istemez komşularınızla problemleriniz olacaktır. Yani, coğrafya probleminiz olacak, dünden kalan problemleriniz olacak. Ve bir de 500 sene, 600 sene beraber yaşadığımız insanların size bakış tarzı şöyle veya böyle değişik olabilecektir.

Mesela bizim bünyemizden çıkan, yani Osmanlı Devleti'nin bünyesinden çıkan ülkelerin pek çoğunda, tarih kitaplarında, o ülkelerin nesillerine Türkiye düşmanlığı okutulacak

gelmiştir.

Bugünden bahsetmiyorum, biraz dünden bahsediyorum. Ve dün katıldığım bir toplantıda, World Ekonomik Forum toplantısında, Ankara'da, bu Davos'u yapan Doktor Shwab'ın yaptığı toplantıdır; orada bana bir yabancı bir soru sordu, dedi ki, "Ben üç senedir Türkiye'deyim. Türkiye güzel bir memleket, yalnız, dışarıdan bakanların Türkiye hakkındaki imajıyla, Türkiye'ye gelip de bizim gibi oturanların elde ettiği neticeler sonunda da verdiği imaj farklı. Acaba bu neden böyle, buna ne yapmayı düşünüyorsunuz?"

Doğrusunu isterseniz, bu suale cevap vermek benim için kolay da, yani dilim kâfi derecede serbest olsa, çok kolay. Benim söyleyeceğim sözler ne kadar özel anlamda da olsa, bir yerde resmi yorumlara tabi tutulabileceği doğaldır. Kendisine söylediğim şey; "Evet, Türkiye'nin aleyhinde çok lobiler vardır, bu lobiler yanlış bir imaj çizerler, biz de bununla uğraşırız."

Mesela, Türkiye demokrat bir memlekettir dediğimiz vakit, dışarıda yüzümüze bakarlar. Çünkü, bizim hakkımızda çizilmiş olan tablo daha farklı bir tabludur. Demokrat bir memlekettir deyip çekilemezsiniz; söylersiniz nedir demokrasinin bazı şartları, ana şartları...

Bir irade üstünlüğü. İşte bugün 20 Nisan, 3 gün sonra Türkiye'de Millî Hâkimiyet Bayramı var. Millî Hâkimiyet Bayramı çok önemli bir olay. Kavram önemli. Millî Hâkimiyet Bayramı, bir ülkede hâkimiyetin üstün sahibinin millet iradesi olduğu, yani onun üstünde başka bir şey olmadığı olayı. Demokrasi bununla başlar.

Thomas Pain, Fransız ihtilalinden önce ortaya bir şey koymuştur. Thomas Pain diyor ki, "Bir ülkenin yönetiminde, bir topluluğun yönetiminde yetkinin meşru kaynağı, o topluluğun, o milletin iradesidir, serbest iradesidir. Eğer yetkinin kaynağı olası değilse, yani yetki o kaynaktan alınmıyorsa bu gasptir. Eğer bunu gerçekleştirirse bir ülke, demokraside birinci basamağa ayağını basmıştır. Bunu gerçekleştirmeye, bu basamağa ayağını basmadan yukarıya çıkmaya kalkmışsa, bunun dışında bir yere varması mümkün değil. Yani, diğer her şeyi gerçekleştirmiş olsa, bu meşruiyet olayı gerçekleşmemişse, onun demokrasiyle bir alakası yoktur. Peki, şimdi ben diyorum ki, benim ülkemde demokrasi vardır. Ben zaten demokrasiyi sizi memnun etmek için istiyorum değilim, ben halkım için istiyorum demokrasiyi. Benim halkım istiyor demokrasiyi. Çünkü, onlar, kendi ülkelerinin efendisi olmak istiyorlar, kendi devletlerinin efendisi olmak istiyor, kendi kaderlerinin efendisi olmak istiyor. Bunu halledemediğiniz takdirde, yine benim kanaatimce, ne sosyal meseleleri halledersiniz, ne ekonomik meseleleri halledersiniz.

Ben, 45 sene bu yorumu yaparak geldim ve bundan da hiç caymadım, hiçbir şart altında caymadım.

Peki, benim ülkemde halkın hür iradesiyle seçilmiş bir parlamento var. Şöyle eleştirirsiniz, böyle dersiniz, ne dersiniz deyin; işte 1995- 24 Aralıkta bu ülkenin halkının önüne sandık konmuştur, buyurun gelin oyunuzu kullanın denmiştir.

Ve sandık açıldıktan sonra meydana gelen neticeleri de hiç kimse, "Burada baskı oldu, burada nüfuz oldu, burada menfaat döndü, burada devlet ağırlığını şuraya koydu, buraya koydu" diye veya "burada oylar doğru sayılmadı" diye bir tartışmaya tabi tutmadı. Sandıktan çıkan neticeyi de eleştirebilirsiniz; ama nihayet hür ve serbest seçim diyorsanız, -ki biraz evvel söylediğim milli iradeyle irtibatlı olarak- onun başka bir mekanizması yok. Eğer milletin üstün iradesini meydana çıkaracaksınız, tek yolu o.

Milletin iradesini beğenmeyebilirsiniz; yalnız yapacağınız başka bir şey yok. Eğer kendinizi demokrat sayıyorsanız, demokrasi diyorsanız, o iradenin üstünlüğüne, iradenin neticesine göre değil, ortaya hiçbir şey koymadan inanacaksınız, bunun başka bir yolu yok.

Benim ülkemde bu olmuştur. Benim ülkemde, Almanya'da olup da veya Fransa'da olup da olmayan bir şey yok; açıklıkla ifade edelim.

İşte, milletin hür iradesiyle gelmiş meclis. Bunu herkes çok önemsemelidir, evvela benim vatandaşlarım önemsemelidir. Yani, ona burun kıvrır, buna burun kıvrır, geniyi beğeneceğiniz bir şey kalmıyor ortada. Herhalde bu kadar her şeyimiz falan kötü değil canım. Her şeyimiz iyi değilse, her şeyimiz de kötü değil canım. Bence, neyiz iyi, neyiz kötü; şablon arıyorum ben. Neyimiz iyi, neyiz kötü, onları bir ayırdederek ve iyilerimizi daha çok iyileştirmeye, kötülerimizi düzeltmeye yönelirsek, sanıyorum ki kendi kendimizi takatsız bırakmaktan kurtuluruz.

Benim, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı olarak dün Konya'da, ondan birkaç gün evvel Zonguldak'ta, ondan birkaç gün evvel Adana'da, yarın Türkiye'nin bir başka yerinde söylemeye çalıştığım şey, "Türkiye'nin nesi olmalı"sına cevap veriyorum, cevap arıyorum değil. Türkiye'nin kendine güveni olmalı, moralltesi olmalı.

"Efendim, bu kadar şeyimiz kötüyken, kendimize nasıl güvenelim?" Kendinize güvenmeyecekseniz, deyin ki adama; "Arkadaşım, benim başım bu yastıktan kalkmaz; ört ki ölem..." Milletlerin hayatında bu mümkün mü? Öyleyse, "ört ki ölem" neticesine varacak her şey yanlıştır. O zaman aramız, meselaye yönelişimiz yanlıştır. Ve Türkiye, Türkiye, 1996'daki Türkiye'm; bugün demokrat bir ülkede, kendisini kusursuz demokrat sayan bir ülkede ne varsa benim ülkemde var dedim. İşte bunlardan birisi dedim, hür ve serbest seçimdir. "Hür ve serbest seçim yaptın da ne oldu, işte parçalı parlamento çıktı." Belçika'da da parçalı parlamento, Hollanda'da da parçalı parlamento, yani Avrupa'nın birçok memleketlerinde, hele İtalya da parçalı parçasız büyük sınıkların içinde. Ama bakın, adamlar demokrasiden vazgeçmiyor. Yani, onu vazgeçilmeyecek esas olarak almış. Yani terazinin gözüne, bir gözüne, bir kefesine demokrasiyi, öbür kefesine de koyacak başka dirhemleri aramıyor; çünkü, onu tartacak dirhem yok.

Böyle varsaymazsak, kendimizi konfüzyondan, zihin kargaşasından kurtaramayız.

Bunları niçin söyledim?..

İki şey daha söyleyeceğim. Bunlardan bir tanesi, demokrasinin varları içerisinde bağımsız yargıdır. Bu ülkenin övüneceği şeylerden birisi bağımsız yargıdır. Bu ülkede hâkimin kürsüsü hürdür; yetmez, vicdanı da hürdür. Ve "Efendim, hâkimin verdiği karar tartışılır mı?" Tartışılır. Tartışılır ama, yargı organını tahrip etmeden, yargıyı tahrip etmeden tartışarsanız, o zaman sistemi ayakta tutarız. Hâkimin verdiği karar kişinin vicdanına sığar veya sığmaz; o maşerî vicdandaki adalet terazisi. Hâkimin verdiği karar o teraziye ne kadar uyarsa, bence o kadar iyidir; yalnız, her zaman da bu mümkün değildir. Çünkü bunlar, söylediğim gibi, moral şeylerdir.

Ve hür yargı, bağımsız yargı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gururudur. Bunu başarmıştır Türkiye. Yani, dünyanın herhangi bir memleketinde, "Arkadaş, senin ülkende yargı ne kadar hür, benim ülkemde de o kadar hürdür" diyebilecek durumdadır. Senin ülkende millet iradesi üstünlüğü ne kadar var, benim ülkemde de o kadar var.

Bir olay daha var: Medya. İşte ellerinde kameralarıyla, ellerinde kalemliyle, fotoğraf makinalarıyla medyanın mümessilleri burada. Akşam olunca birçok televizyon ekranından, Türkiye'de 300 tane Türkiye saatinde televizyon ekranı, 10 tane, 20 tane özel kanalla her şeyi söylerler.

Ve bizim sadece isteyeceğimiz şey, devlet olarak, devlet olarak olduğu kadar kamuoyu olarak isteyeceğimiz şey, burada faziletlerle, şerefle, haysiyetlerle oynanmamasıdır. Çünkü, sanıyorum ki bu bir toplumun kendi kendisini korumasının da bir şartıdır. Ama onun dışında ne istiyorsanız söyleyin, buyurun. Bizim isteyeceğimiz şey, toplumun düzeninin kasti olarak bozulmasına, ülkenin bölünmez bütünlüğüne birtakım şeyleri yöneltmemektir, bunun dışında bir şey istemeyiz. Bizim isteyeceğimiz şey, ülkede genel ahlakın korunmasıdır. Ve "Artık biz bunu seyredelemiyoruz, çocuklarımızın yanında seyredelemiyoruz" dediği bir durum varsa halkın, orada bence bordür çizilmiştir.

Yani şunu demek istiyorum: Zaten hür dediğimiz zaman, kayıtsız şartsız hür diye bir olay yok; ama, bu çizgiler çok makul, çok adaletli, çok yüksek seviyede Türkiye bunları çizmiştir. Bundan sonrası toplumun kendi kendine işlemesi olayıdır.

Ve nihayet, benim ülkemde vicdanlar hürdür. İsteyen istediği şekilde ibadetini yapar, inancını istediği şekilde korur; hiç kimse kimseyi inancından, ibadetinden dolayı suçlamaz, baskı altına almaz, alamaz.

Almaya kalkmaz mı? Kalkabilir. Ama, o dahi suçtur. Yani, laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti o korumayı getirmiştir. Yani, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik olmasından eğer rahatsız olan varsa, bu çok yanlış bir şeydir. Aslında bu, burada hür bir vicdan varken bunun üstüne baskı aramaktır. Benim halkım laiklikten memnundur. Çünkü, istediği şekilde ibadetini yapabilmektedir ve Allah'ta kulun arasına Müslümanlığın temel kaidesi olarak kimsenin girmesine de razı değildir. Buyurun, işte budur; cami açıktır, okul açıktır, herkes istediği şekilde ibadetini yapabilir. Ne yapana niçin ya-

prıyorsun" diyen vardır, ne yapmayana "niçin yapmıyorsun" diyen vardır.

"Efendim, hiç ses çıkmıyor mu?" Demokrat bir ülke burası. Eğer hiç ses çıkmıyor derseniz, bu ne biçim demokrasi dersiniz. Ama, gayede kantarın topu yerindedir. İşte benim Türkiye'm 1996'da.

Benim Türkiye'mde insan hakları kemaliyle mevcuttur. Bu şudur: İnsan hakları ihlali yok mudur? Vardır. İnsan hakları ihlali dünyanın her tarafında vardır. Ve insan hakları ihlali için savunmak mümkün değil. Yalnız, insan hakları ihlallerine mani olmanın panzehiri açık rejimdir, yani büyük tedbirli açık rejimdir. Eğer bir ülkede, biraz evvel anlatageldiğim serbest bir parlamento varsa, bir ülkede serbest bir yargı varsa, bir ülkede serbest medya varsa, insan hakları ihlalinin suç olduğu bu ülkede devlet nüfuzunu kullanarak insan hakları ihlali yaptırılmaz. Çünkü, niçin yaptırılmaz? Bu üçü eğer devletin insan hakları ihlali yapmasına mani olmuyorsa dördüncü bir şey yok. Yani, devletin nüfuzunu kullanarak yaptığı bir kötü hareketi parlamento kürsüsü dile getiremiyorsa, medya dile getiremiyorsa, savcı takip edemiyorsa, o zaman zaten bence hiçbir şeyi tartışmaya gerek yok. Bu üçü varsa, bu çok önemli teminatır.

Ve dördüncü bir şey var, demonstrasyon. Buyurun, sokakları hür bir ülke. Yalnız, bu demonstrasyon anlamlı olmalı. Yani, Fransa'da 4 milyon insan Şanzelize'yi dolduruyor, bir tek şey kırmadan, dökmeden yürüyor ve kamuoyunun istikametini ortaya koyuyor.

Benim ülkemde de sokaklar hürdür, yine söylüyorum, kırıp dökmek şartıyla, kanunların dediği hususlara riayet ederek, buyurun sokakları kullanın. "Yürümekle yollar aşınmaz" diyen benim. Ben bunu bugün demedim, ben 30 sene evvel dedim. Ve benim hükümet olduğum, en güçlü olduğum zamanda dedim, "Bunları niye yürütüyorsunuz" diyenlere karşı dedim; bırakın yürüsünler.

Bu benim, savunma hakkını nasıl korumaya çalışıyorsam, demonstrasyon hakkını da savunma hakkının içinde gördüğümden dolayıdır. Binaenaleyh, işte bu rejim böyle kendi kendini balanse edecektir.

Ve böyle bir Türkiye'ye dışarıdan nasıl bakıyorlar: "Burada insan hakları ihlalleri vardır." Vardır, bunlar suçtur, takibe uğramıştır. Bunları azaltmak için devlet her türlü gayretli yapıyor, ortamı da budur. "Türkiye demokrat değildir..." Neden demokrat değildir? Yani, demokrasinin temel esaslarını saydım, neden değildir?

Ve benim ülkemde kurallar ve kurumlar mevcuttur, işlemektedir. Ha, bunlar yerleşmiş midir? Bunları yerleştirme, aslında bir toplumun kendi görevidir. Kurallar ve kurumlar eğer gelenek şekline intikal etmiş biçimde yerleşmişse birçok mesele çözülmüştür. Bunların başında, siyasi iktidarların nasıl gelip nasıl gideceği vardır. Eğer bir ülkede siyasi iktidarlar kansız, kavgasız, entrikasız, hilesiz, açık zeminlerde mevcut olan kaidelere göre geliyor, yine açık zeminlerde mevcut olan kaidelere göre gidiyorsa o ülkede istikrar vardır. İsterse senede 3 defa hükümet değişsin, istikrar budur.

Benim ülkem bunu da yerleştirmiştir. Ama bu geçen 50 sene zarfında çok iniş çıkışlar olmuş; neticede ben "1996 Türkiye'si nerededir?" bunu anlatmaya çalışıyorum.

Diyeceksiniz ki, buraya kadar hiç ekonomi falan söylemedin. Doğru, bunlar olmayınca başka şey, ekonomi olmayacağına söyledim. Şimdi bu işin birinci tarafı, Zaten hür ve serbest bir ekonomi, ekonomi diyorsanız, bugünkü dünyanın ekonomi anlayışı diyorsanız, hür ve serbest bir siyasi rejim olmadan hür ve serbest bir ekonomi olmaz.

Dünya pazar ekonomisini benimsemiştir. Pazar ekonomisini Türkiye de benimsemiştir. Pazar ekonomisini benimsedik dediğiniz yerde karma ekonomiden çıkacaksınız. Marksist ülkeler Marksist rejimi bırakacak, pazar ekonomisine gelecek. Karma ekonomi içinde olan ülkeler de, devleti ekonominin içerisinde çıkaracak ve o ülkede hizmetlerde ve üretimde aslan payını o ülkenin vatandaşlarına bırakacak. Yani, hizmetleri ve üretimi piyasa şartlarına göre o ülkenin vatandaşları yapacak. Bakın, "girişimcileri" demiyorum, vatandaşları.

Eğer tarım üretimine geldiğiniz vakit, 3 dönümlük tarlayı ekip biçen adam da bu ülkede üretici, hepsini kastediyorum, onlar yapacak. Ve onlar bunu yaparken rekabet faktörünü göz önünde tutarak yapacak.

Kanaatince, benim söylediğim şey ilmi olmaktan çok müşahadeye dayanan bir olaydır. Bugün dünyanın geldiği çok önemli bir nokta, rekabeti her şeye hakim kılma olayıdır.

Doğru yöreğe arıyorsanız ekonomi meselesinde, iki tane önemli kıstasınız olacak. Bunlardan bir tanesi etkinlik, bir tanesi de produktivitedir, verimlilik. Etkinlik ve verimlilik, toplum hayatının, devlet hayatının, ekonomik hayatın, sosyal hayatın her safhasına uygulanabilecek iki tane çok önemli kriterdir.

Ve bunlar nedir diye düşündüğünüz zaman, bir şeyi başkasından iyi yapabilmektir, en iyi yapıyorum diyen kadar yapabilmektir; ne yapıyorsanız, bu iyi yapılmıştır diyebilmektir. Sanıyorum ki, bu, ferdin dehasını, ferdin zekasını, ferdin kabiliyetini miktarcıca, ne kadar varsa ortaya çıkarmanın en önemli şartlarından biridir.

Sanıyorum ki, piyasa ekonomisi denen hadisenin altında yatan espri ve bunun büyüü, kişinin kabiliyetini, kişinin gücünü, aksi halde bu dünyaya gelip bu dünyada hiçbir işe yaramadan öbür dünyaya gidecek olan bu beyindeki, kafadaki yaratıcılığı insanlığın hizmetine sokmaktır.

SBu müthiş bir olay. Yalnız, bunu yapabilmek bir ekonomik hadise olduğu kadar, ondan öncesi, biraz evvel anlatmaya çalıştığım ortam meselesidir. Türkiye bu yola koyulmuştur, çok işi vardır.

Fakat şunu ifade edeyim ki, dün Konya'dan Ankara'ya giren helikopterle baktım, her karış toprak ekil, yemyeşil. İnşallah Mayıs'ta bir yağmur olur, iyi mahsul olur, halkı sevinir. Halkın yapacağı şey o toprağı ekmektir, ekmiş. Nasıl ekmiş? Ek demeden ekmiş, birisi ek demiyor. Onu iten güç kendisidir.

Ve Konya şehri baştan aşağı inşa halinde. Kimseye de şu-

Devlet, üstündeki yüklerin önemli bir kısmını atacak. Evvela karma ekonomiden gelen yükleri atacak, yani bugünkü üretim tesislerini, bu özelleştirme dediğimiz olayı gerçekleştirecek. Ve devlet sadece altyapıyı yapacak, başka işe girmeyecek, altyapıyı da yapacak. Altyapısız bir şey olmaz.

bir büyüme değil. Olabilir de, bundan doğruluk da olabilir. Ama, 30 sene ortalama olarak yüzde 5 büyümeyi başarabilmiştir. Burada hükümetlerin rolü yok mudur? Vardır. Ama bu büyümeyi yapan, bu devletin üretime hâkim olduğu sistem değil, bu büyümeyi yapan halkın kendisidir.

raya ev yap diyen yok yahut da şurayı yap diyen yok, baştan aşağı inşa halinde, şantiye gibi. Bu da sevinilecek bir şey. Bu, benim ülkemdeki halkımın gayretini gösterir.

Sonra, geçen sene Torino'da yapılan bir fuara benim ülkemden 25 bin kişi, -tekstil fuarı- müracaat etmiş. Ancak bunun 15 binini vize alıp gidebilmiş, 10 binini gidememiş. Bu müthiş bir olay. Bugünkü gazetelerde var, diyor ki, "Hazır giyim için Türkiye 1.5 milyar dolarlık sipariş vermiş, 6 milyar dolar daha da makina sipariş ediyor; binaenaleyh, dev hazır giyimciler bundan korksun" gibi falan.

Öbür tarafta da Adana'da, Ceyhan'da, Hatay'da ve geçen seneden itibaren de GAP projesinin bir parçası olarak Şanlıurfa'da yeni pamuk sahaları. Ve Allah kısmet ederse Mayıs 20'sinde, 25'inde oralara gideceğim; dün oranın valisiyle konuşuyorum. Valinin bana söylediği şey, 600 bin dönük pamuk o bölgenin daha bir senede şeklini değiştirmiştir.

Bunlar da Türkiye'nin potansiyeli, yani kaynakları; işte toprakları, işte suları, işte insanları ve işte Türkiye'nin demokrasisi, işte Türkiye'nin uygar ve çağdaş bir devlet olarak görünüşü ve kaynakları.

Büyük Atatürk, çağdaş uygarlığın üstüne çıkın diyor. Dün Konya'da üniversite öğrencilerine "çağdaşlık nedir", onu anlatmaya çalıştım. Şimdi bu kavramlar genellikle söylenip geçiyor, hatta bazen antipati bile yaratıyor. Yani çağdaşlık, işte biz tarihimizi, inançlarımızı, her şeyi bırakacağız ve batılıların yanına gidip oturacağız, onlar gibi giyineceğiz, onlar gibi yiyip içeceğiz, onlar gibi hareket edeceğiz; bu değil. Çağdaşlık, sen gene tarihini de muhafaza et, geleneklerini de muhafaza et, ananelerini, inançlarını da muhafaza et ama, evrensel değerler var, bu evrensel değerleri kabullen. Çağdaşlık nedir? İşte onu söyledim; buradaki üniversitenin, dünyanın diğer üniversiteleri arasında kendisini oraya getirebilmesidir.

Eğer diyorsanız ki, bu üniversitenin yönetimi, öğrencileri, hepiniz; biz Amerika'daki filan üniversiteden, Avrupa'daki filan üniversiteden daha geride değiliz. Neyle? Laboratuvarlarıyla, eğitimiyle, araştırmasıyla, her şeyiyle. Eğer ülkenin kurumları kendilerini başka ülkenin kurumlarıyla mukayese ettikleri zaman "onlardan aşağı değiliz" yarışına girmişlerse, sanıyorum çağdaşlığa ulaşmıştır.

Ve evet, Türkiye çağdaşlık yolundadır; buradan da geriye dönmek mümkün değildir, isterseniz de dönemezsiniz. Bu bir hareketlilik ve bu hareketlilik kartopu haline gelmiştir.

Evet, Türkiye'nin bugün zorlukları var, ama geçen sene Türkiye yüzde 8 civarında büyümüştür. Denebilir ki, bu sağlıklı

Bunun içerisinde halkın dinamizmini arayacağız. Binaenaleyh, Türkiye'nin varları içerisinde en önemlilerinden birisi, halkın becerisi, çalışma hevesi, şevki, geleceğe olan güveni yanında bu dinamizmdir.

Türkiye bunlarla neyi başarabilir? Dünyayla boy ölçüşmeyi. O, globalleşmedir. Dünyayla boy ölçüşme, sınırlarınızı kaldırdığınız zaman, buna dayanabilecek misiniz? Küreselleşme vesaire; küreselleşme bir yere gitme olayı değil, "Sınırları kaldırdığınız zaman buna dayanabilecek misiniz?", işte odur. Buna dayanabilmek için, yaptığınız her şeyi sınırlarınızın ötesindekilerden daha iyi yapmak, asgari o kadar yapmak, Yani bu kadar basit.

Ben Bulgarlara diyorum ki, gelin sınırları kaldıralım sizinle. Bunu onların bir yerde çok sevinerek karşılamaları lazım; ama korkarak karşılıyorlar. Ben bunu söylerken hiçbir endişe içinde değilim. Çünkü zaten ben bunu başaramayacağsam, "Efendim, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne alsalar." Alsalar ne olacak veya almasalar ne olacak? Bunu başaramayacaksanız, alsalar ne olacak, almasalar ne olacak? Yani, onların yaptıklarını siz aynı seviyede yapabiliyorsanız, bu ne ala.

Burada bir şey söylemek istiyorum; Türkiye geçen sene 60 milyar dolar ticaret hacmine yaklaştı, çok önemli bir rakamdır. Yani, 1960'lı yılların 1 milyar dolarlık ticaret hacminden 60 milyar dolar ticaret hacmine gelmesi önemlidir. Ve asrın başında bu 100 milyar dolardır. Bu 300 milyar dolarlık bir ekonomi bugün, katlanacaktır, asrın başında 600 milyar dolarlık ekonomidir, ticaret hacmi bakımından söylüyorum. Ve bunun yüzde 90'ı sanayi malıdır. Evet, Türkiye rekabet gücü olan bir sanayiye kurmuştur ve bunu ayakta tutmaya da mecburdur.

Yüksek teknoloji... Türkiye'nin tarımda verimliliğinde müthiş geriliği var. Ayrıca hâlâ çalışan nüfusun yüzde 44'ü, 45'i tarımdadır. İşte Türkiye'nin en önemli handikabıdır.

Ve bunu hangi senede acaba Türkiye yüzde 10'lar seviyesine indirebilir? Çünkü, içine girmeye çalıştığımız Ortak Pazar'ın tarım nüfusu yüzde 7-8; yüzde 44'le onun içinde oturmak o kadar kolay değil. Ama yine Türkiye'nin hedefi, kendisini ileriye götürmek için Ortak Pazar dediğimiz olay, Avrupa Birliği dediğimiz olay, bir nevi kendisini ileriye itmek için bir gerçekten dinamizmdir. Ayrıca da, dünyanın bu bölgesinde bizim Avrupa'yla beraber olmamızda ülkenin geleceği bakımından büyük menfaatler vardır; dünyanın bin hali var, neyin nereye varacağı meçhuldür.

Türkiye Gümrük Birliği'ne girmiştir. Bu aslında entegrasyon

na atılan adımdır.

Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ni yürütmeye çalışmaktadır.

ECO Ekonomik İşbirliği, İran, Pakistan ve Orta Asya devletleriyle bunları yapmaya çalışmaktadır, bunlar çok güzel şeylerdir.

Ama, "Efendim, bizi Avrupa Birliği'ne alırlar mı, almazlar mı? Bence meseleye öyle bakmak da yanlış. Çünkü, Avrupa dediğiniz yer çok sesli bir yer. Çok değişik sesler burada duyacaksınız. Yani, hangisinin ağırlığı var diye bence hiç durmaya gerek yok. Siz kendinizi oranın genel şartlarına uyacak şekilde ayarlayın.

"Efendim, Türkiye'ye karşı burada dostluk yok." O da yanlış, yani o çeşit şeyleri bizim kendi kendimiz aleyhimize, kendi yargılarımızı bağlamamız yanlıştır. "Canım, gerçek buy-sa?," Gerçeğin o olup olmadığı hakkında da o kadar çabuk hükme varmamak lazım. 60 milyon Türkiye, dünyanın bu köşesinde, bütün kültürlerin kesiştiği yer, 3 kıtanın kesiştiği yer, Avrupa'ya kapı, Balkanlara kapı, Orta Doğu'ya kapı, Orta Asya'ya kapı, Kafkasya'ya kapı, Rusya'ya kapı. Ve barışçı bir Türkiye, demokrat bir Türkiye, kalkınan, gelişen, 53 tane halkı Müslüman olan ülke içerisinde sekülerizmi, laikliği, piyasa ekonomisini, insan haklarını, demokrasiyi gerçekleştirmiş bir Türkiye. Böyle bir Türkiye'yi kimse görmezlikten gelemes.

Hadise, bizim bu güzel vatanı 3 şeyi iyi yapmamıza bağlı. Hiç ondan sonra kimse endişe etmesin, yani bizi bir kenara iterler mi, itilir miyiz, kakılır mıyız falan diye. Bir, demokrasiyi sağlam bir şekilde işletmeye devam edeceğiz. Eksiklerimiz var, eksikleri tamamlayacağız. Yani, şununuz noksan denmeyecek biçimde sağlıklı bir demokrasiyi kurum ve kurallarıyla işleteceğiz.

İki, devleti işleteceğiz. Bu devlet reformudur. Devlet, yargının daha çabuk dağılmasına, ama kalitesinde eksiklik olmadan, Yargının daha çabuk dağılması çok önemli, fakat kalite eksikliği daha çabuk dağılmadan daha önemli.

Ve ekonomiyi işleteceğiz. İstikrar içerisinde büyüyen bir ekonomi, döviz kazanmaya devam eden bir ekonomi; bunun altını çiziyorum. Eğer Türkiye dışarıdan alacağı mal ve hizmetler için döviz ihtiyacı içine girerse o zaman sıkıntıya düşüyor. Alabilen, satabilen bir Türkiye ve bunun da çok güzel bir potansiyeli var. İhracat bunların başında gelir, belkemiğidir. Turizm çok önemli bir olaydır, Türkiye önümüzdeki asrın başına kadar 10 milyar dolar turizm gelirene, 20 milyon turisti çıkarmak durumundadır ve yol odur.

Ve taşımacılık Türkiye için fevkalade önemlidir, deniz taşımacılığı, kara taşımacılığı. Daha bugünden İpek Yolu'nun iki tarafı teşekkül etmiştir; Avrupa, Orta Asya ve Çin. Bu kaçınılmazdır birkaç sene içerisinde. Daha evvel Romanya'da Köstence Limanı'nı bunun için gezdim. Köstence Limanı Tuna'dan gelebilecek yükü Orta Asya'ya aktarmaya hazır, bizim limanlarımızdan veya başka vesilelerle. O taraftan gelecek yükü de Avrupa'ya aktarmaya hazır. 5000 tönük gemiler Rotterdam'dan Köstence'ye kadar gelebiliyor, su yolu;

müthiş olaylar cereyan ediyor.

Ve Türkiye devletini daha iyi işletmeye, ülkesini imar ve inşaaya devam edecek.

Sıkıntıları var; kamu maliyesi bunların başında gelir. Tabii, kamu maliyesi, devletin bugünkü gelirleri bugünkü giderlerine yetmiyor.

Yalnız, burada tam zeminidir; devlet ne kadar gelir toplasa, "Efendim az vergi alıyor" vesaire tartışılabilir, ne kadar çok vergi falan da alsın, yani vatandaşını elini ayağını tutmayacak şekilde vergiye de tabi tutsa, bu masraflara devletin ihtiyacı karşılanamaz, bu gelirlerle.

Devlet, üstündeki yüklerin önemli bir kısmını atacak. Evvela karma ekonomiden gelen yükleri atacak, yani bugünkü üretim tesislerini, bu özelleştirme dediğimiz olayı gerçekleştirecek. Ve devlet sadece altyapıyı yapacak, başka işe girmeyecek, altyapıyı da yapacak. Altyapısız bir şey olmaz. Çok güzel bir altyapıyı yaptık Türkiye'de. Yalnız, bu altyapı takatini kaybediyor, yani yetmez hale gelmek üzeredir; yeniden bunu yapacağız, bir daha yapacağız, bir daha yapacağız, devlet yapacak bunu.

Mutlaka devlet mi yapsın? Hayır, kim yapıyorsa o yapsın, ama devlet yapılmış olmasından emin olacak.

Mutlaka eğitim hizmetlerinin yerine gelmiş olması lazım, sağlık hizmetleri de öyle. Hem eğitim hizmetlerini, hem sağlık hizmetlerini devlet mi yapmalı münhasıran? Hayır, kim yapabiliyorsa o yapmalı. Ama devlet emin olacak ki, bu ülkenin çocukları, okumak isteyen bütün çocukları okuma hakkına sahip ve bunu kullanabiliyor, her kademesinde. İşte çağın meselesi budur. Türkiye buna göre hazırlanıyor, bir seferberliktir, ben de şimdi gidip iki tane okul açacağımı buradan.

Ve Türkiye'de ülkenin her tarafında müthiş bir heyecan var. Şaşarsınız, hangi çeşit imkânlar bir araya geliyor, neler çıkıyor.

Bir Roma sarnıcı bir eğitim parkı haline getirilmiştir eğitim gönüllüleri tarafından. Şimdi gidip onu açacağım. Ülkenin her tarafında bu böyle.

Evet değerli misafirlere, ben aslında 20 dakika konuşmak üzere buraya geldim. Yalnız, konuşmam bitmedi. "Ne zaman bunu yapalım" dersiniz; gelecek sene bu zaman.

Hoşça kalın; hepinize teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN- Evet değerli konuklar, bugünkü toplantımızda ana temamız, "Sosyal Kriz ve Sonuçları"dır.

Bildiğiniz gibi, programdan izlediğiniz gibi bu toplantıya 5 panelist katılmaktadır. Kendilerini bütün iktisat camiası ya-kından tanıdığı için kendileri hakkında, biyografileri hakkında ayrıca bilgi verme ihtiyacını duymuyorum. Sadece isim olarak kendilerini tanıtıyorum: Metin Çulhaoğlu, -soyadı sırasına göre- Semih Gemalmaz, Memduh Hacıoğlu, Atilla Özsever ve Nihat Yüksel.

Zamanımızı olabildiğince iyi değerlendirebilmek için panelist arkadaşlarımıza 15'er dakikalık azami bir süre tanıyaruz. 15 dakikalık süreden sonra ufak bir aramız olacak; bu

arada arkadaşların yazılı sorularını hazırlamalarını da özellikle rica ediyorum şimdiden; dolayısıyla toplantının son bölümünde sorulara cevaplar ve belki de daha önce yapılmamış bazı açıklamaları eklemek biçiminde toplantımızı saat 17 biraz geçte saatte bitirmeye gayret edeceğiz.

Onun için panelist arkadaşlarımıza şimdiden teşekkürler ediyorum, dakikalarını çok iyi kullanacaklarını biliyorum ve ilk sözü, soyadı sırasına göre Sayın Çulhaoğlu'na bırakıyorum.

Buyurun efendim.

METİN ÇULHAOĞLU- Değerli arkadaşlarım, sayın yöneticinin de belirttiği gibi, gerçekten bir zaman sorunumuz var. Şimdi bu zaman sorununu mümkün olabildiğince rasyonel olarak çözebilmek için bir yöntem düşündüm. Şimdi "sosyal kriz ve sonrası" başlığını taşıyan bir konuda gerçekten zaman çok önemli. 15 dakika gibi kısıtlı bir süre içerisinde bu sorunu tüm boyutlarıyla ele almamız mümkün değil. Bu nedenle ben, şöyle bir yöntem kolaylığının yerinde olacağını düşünüyorum: Kendime tanınan süre içerisinde, bu sosyal kriz dediğimiz olay nasıl ele alınabilir? Daha önce konuşan sayın cumhurbaşkanımızın bir sözcüğünü de aktaracak olursak, "Hangi şablon içerisinde ele alınabilir"; o konuda metodolojik denebilecek birkaç söz söyleyerek, biraz daha konunun hangi çerçeve içerisinde ele alınmasının daha makul olabileceğine ilişkin birkaç söz söyleyerek kendime tanıyan süreyi doldurmak istiyorum.

Şimdi arkadaşlarım, sosyal kriz dediğimiz olay; "sosyal kriz ve sonrası" deniliyor, başlığından da anlaşılacağı gibi çok kapsamlı bir konu. Bir kere şu konuda net olmamız gerekir diye düşünüyorum ben: Sözgelimi biz burada, Türkiye'de sanayinin karşılaştığı ihracat tikanıklığı gibi daha spesifik bir konuyu tartışıyor olsaydık, o zaman somut çözümler ve hatta belki de reçeteler ileri sürmek geçerli olabilirdi; ama sosyal kriz dediğimiz olgu söz konusu olduğunda böyle çok somut, çok spesifik projeler ileri sürmek mümkün değil. Bir, önce bu konuda açıklama gerekiyor.

Dolayısıyla, ardından "ve sonrası" deniliyor. Sonrası denildiğinde, gerçekten bugün dünya tam bir kaos ortamı yaşıyor, tam bir belirsizlikler dünyasında yaşıyoruz; Batılı bir sosyologun deyimini kullanacak olursak, "Üretilmiş belirsizlik" dediğimiz bir olgu dünyaya egemen. Böyle belirsizlikler ortamında "ve sonrası", işte bundan sonra şu olacak, Türkiye buraya gidiyor, dünya buraya yönelecek anlamında çok net teşhisler konulması mümkün değil; bir de o konuda anlayışla meseleye bakmak gerekiyor.

Metin Çulhaoğlu

Dolayısıyla, biz burada "Sosyal Kriz" olgusunu ele alırken birtakım kestirimlerde bulunabiliriz; belki de şöyle bir yöne evrilecek, belki de gidişat şuraya doğru anlamında birtakım teşhislerde bulunabiliriz ama, bu iş şuraya gidiyor arkadaş diye, elimizi masaya vurarak çok çok net şeyler söylememiz bugünkü koşullarda, bugünkü belirsizlik ortamında mümkün değil.

Ne yapılabilir; peki bütünü çözümsüz mü olacağız?

Ancak şu olabilir: Bugünkü duruma yol açan mevcut parametrelerin, bugünkü duruma yol açan mevcut belirleyicilerin, belirleyenlerin, etmenlerin değiştirilmesine yönelik bir çağrı dile getirebiliriz, bir seferberlik önerebiliriz, bir kitlesel katılım önerebiliriz vesaire vesaire; ama, "Arkadaş, Türkiye'de şu mesele çözüldüğü anda, çorap sökücü gibi her türlü bunalım, her türlü kriz çözülür" anlamında bir Abdülmucitlik yapmak mümkün değil.

Şimdi bir başka boyutuna da daha işaret etmek istiyorum bunalımın, bugünkü karmaşıklığı bir nebze ortaya çıkarabilmek için.

Şimdi ortada toplumsal yaşamı meydana getiren değişik departmanlar eğer söz konusu ise, spesifik olarak tek bir departmandaki bunalımın lineer biçimde, doğrusal biçimde diğer bütün departmanları kendi başına ve yalıtık biçimde etkilediği bir bunalım söz konusu değil bugün. Eğer bugün sosyal krizden söz edeceksek, sözgelimi ekonomi departmanını tek başına alıp ya da başka bir departmanı kendi başına alıp, "İşte her şeyin kaynağı budur, bu departmandaki bunalım, bu departmandaki kriz diğer departmanları da lineer biçimde, yalıtık biçimde etkiliyor" anlamında bir indirgemecilik yapmamız mümkün değil. Bugünkü bunalım, değişik departmanların, toplumsal yaşamı meydana getiren değişik departmanların, her birinin kendi içinde yaşanan bunalımlarının, diğer departmanlarda yaşanan bunalımlarla eklenerek ortaya yumaklı diyebileceğimiz, bir tür yumak anlamında bir bunalım çıkarttığını söyleyebiliriz. Bu nedenle, bu bunalımın çözümlenmesi de bu nedenle oldukça güç oluyor. Eskiden şöyle kolaylıklara sahiptik örneğin; top-

lumsal yaşamın temel belirleyicisi olarak ekonomi departmanını alırdık. Örneğin, ekonomidepartmanındaki bunalımın siyasal bunalıma nasıl yol açtığına, ideolojik alandaki bunalımlara nasıl yol açtığını, kültürel anlamda ne tip bunalımlara, değişikliklere yol açtığını, bu şekilde basite indirgeyerek irdelleyebildik. Ya da bugün Türkiye'de yapılan bir başka şey daha vardır, tek departmanlı açıklayıcılık anlamında. Sözgelimi Türkiye'nin yaşadığı Kürt sorununu tek belirleyici olarak al-

mak. İşte Kürt meselesinin yarattığı bunalımın ekonomiye yansımaları, siyasete yansımaları, kültürel alana yansımaları, ideolojiye yansımaları gibi böyle tek departmandan kaynaklanan sorunların başka departmanları doğrusal bir biçimde belirlemesi gibi modellere başvurulabiliyor bugün bile. Ama ben ne ekonomik anlamda indirgemeciliğin, ne de Kürt meselesi anlamındaki indirgemeciliğin, Türkiye’de bugün benim kişisel olarak yaşadığına inandığım sosyal krizi açıklamaya yetmeyeceğine inanıyorum. Dolayısıyla, ortadaki tablo her ne kadar bize çözümleme güçlükleri yaratırsa bile şöyle bir tablodur: Ekonomi alanında, ideoloji alanında, Kürt meselesi alanında -buna etnik mesele de diyebiliriz- kültürel alanda, siyaset alanında ve insanların kimlikleri anlamında yaşanan çok yönlü bunalımların birbirleriyle eklemlenerek, bir tür olumsuz bir sinerji yaratması ve olumsuz bir yuma oluşturması biçiminde adlandırmak mümkün bugün yaşanan sosyal krizi.

Şimdi; ancak, bu söylediklerime rağmen, bu söylediklerimi belki de naksetme pahasına bir şey söylemek zorundayım. Yöntemde; analiz yöntemiyle, sunuş yöntemi arasında belli farklılıklar olabilir. Örneğin; ben, bugün Türkiye’de yaşanan sosyal krizi, böyle bir sunuş içerisinde sizlere iletmeye çalıştım, böyle bir bütünsellik içerisinde iletmeye çalıştım, bir sunuş yapmaya çalıştım. Ama, sunuşun aynısını analizde yapmak mümkün değil. Analizde, daha soyutlamacı, daha spesifik alanlara indirgeyici olmak gibi bir zorunlulukla karşı karşıyayız. Yani, ben, kriz böyle çok yönlüdür, değişik departmanların krizleri birbirlerini etkilemektedir diye meseleyi sunarken doğru bir şey yapmış olabilirim; ama, daha derine inerken, daha irdelerken meseleyi mutlaka tek tek departmanlara inmemiz gerekiyor.

Şimdi, eğer tek tek departmanlara inecek olursak; ben bugün Türkiye’de, eğer “sosyal kriz” denen bir olgu varsa, bu olgunun dört beş tane temel belirleyeni, temel nedenselliği olduğu kanısını taşıyorum.

Şimdi, bunları başlıklar halinde aktarmaya çalışacağım sizlere.

Birincisi, burada önem sırasından söz etmiyorum, sadece bir tür yazılım sıralamasından söz ediyorum; bir tanesi, kapitalizmin, dünya kapitalizminin içine girdiği yeni evrenin ve bu yeni evrede yaşanan küreselleşme süreçlerinin Türkiye’ye yansımaları. Bu, Türkiye’de yaşanan sosyal krizin belirleyicilerinden bir tanesidir. Tekrar altını çiziyorum; kapitalizmin içine girdiği yeni evrenin -içine girdiği yeni evrenin ne olduğunu, eğer zaman izin verirse daha sonra gireceğim bu konuya- kapitalizmin yeni evresinin ve küreselleşme süreçlerinin Türkiye’ye özgün yansıma biçimleri, Türkiye’de yaşanan sosyal krizi belirleyen olgulardan bir tanesidir.

Bir diğer Türkiye’de yaşanan toplumsal krizi belirleyen olgulardan söz edecek olursak, çok net koyacağım burada. Burada sadece akademik bir topluluk olabilir gerçi ama, bu söylediğim hem siyasidir, hem de akademiktir siyasi olduğu kadar, 12 Eylül’ün geride bıraktığı ezilmiş toplumun, sindirilmiş toplumun küreselleşmeyle birlikte, yaşanan bunalımla

birlikte giderek daha fazla patolojik durumlar sergilemesidir. Yani, biz, toplum olarak, bireyler olarak hastalıklı bir evreden geçiyoruz, patolojik durumlar sergiliyoruz. Bunalımın belirleyicilerinden bir tanesi de bu.

Dikkat ederseniz, burada indirgemeci bir tarzdan özellikle kaçınımaya çalışıyorum. İşte ekonomik alandaki bunalımı insanların toplumsal varlıklarını belirliyor, motamot belirliyor, her şeyin altında ekonomik bunalım var gibi bir kolaycılığa kaçmıyorum; tam tersine, nedensellik ilişkisi içerisinde, 12 Eylül’ün geriye bıraktığı sindirilmiş patolojik toplumun ve bireyin de bugünkü bunalımın nedenlerinden bir tanesi olduğunu söylüyorum.

Bir üçüncü faktör: Eşitsiz gelişme, kapitalizmde içsel bir olaydır. Kapitalizm hiçbir zaman eşit bir biçimde gelişmez; bölgesel anlamda, başka kendi içerdiği alanlar içerisinde eşitsizliklerle birlikte gelişir kapitalizm. Ama, bugüne kadar kapitalizmin eşitsiz gelişmesinde, eşitsiz gelişen ögeleri her şeye rağmen bir bütünlüğün içerisine oturtmak mümkün oluyordu. Bugün ise eşitsiz gelişen ögeleri bir bütün içerisine, bir şablon içerisine oturtmak giderek güçleşiyor. Eşitsiz gelişmenin ögeleri, bir bütünlük oluşturacak yerde bir marjinalleşme, bir dışlanma sergiliyorlar; bir kopma yaşanıyor, bir kopuşmuşluk, belki de bir tür yabancılaşma yaşanıyor. Sosyal krizin bir üçüncü boyutunun da bu olduğunu düşünüyorum.

Bir dördüncü boyut olarak, Türkiye koşullarında elbette bundan söz ediyorum, Kürt dinamiğinin, Türkiye’de bu yaşanan bunalımı daha da azdıracı, daha da hızlandıracı ve her alana yansıyan; ekonomiye, siyasete, Türkiye’nin bölge politikalarına, Türkiye’deki ideolojik yapılanmalara, kültürel formasyona, bireylerin kimliklerine ve insan hakları gibi alanlara, çok geniş bir alana yayılan bir etki dinamiği olduğunu düşünüyorum. Yani, bunalıma neden olan faktörlerden bir diğeri olarak da Kürt dinamiğinden söz edebiliyoruz. Bir başka bunalım faktörü, belki de bu sonuncusu olacak: Türkiye’de, bugüne kadar ya da bugünlere demeyelim de 1980’li yılların sonuna kadar bir alanda rezonans söz konusuydu. İnsanların gündelik yaşam içerisinde, kendi hayatları içerisinde ürettikleri deneylerinden hareketle, yaşantılarından hareketle ürettikleri ideolojik motiflerle, merkezi olarak üretilmiş, sistemli, -Bunun adına resmi ideoloji de diyebiliriz, egemen ideoloji de diyebiliriz ama- neticede sistematik ideoloji üretimiyle, gündelik hayat içerisinde bireylerin, toplumsal kesimlerin ürettikleri ideolojik motifler arasında bir rezonans vardı eskiden, bir uyum söz konusuydu. 1980’li yılların sonundan başlayarak merkezi anlamda üretilmiş sistematik ideolojilerle insanların gündelik yaşam içerisinde ürettikleri ideolojik motifler arasındaki rezonans da bozulmaya başladı. Bu da Türkiye’de yaşanan sosyal krize özel bir etkiye bulundu, bunu hızlandıracı bir faktör olarak ortaya çıktı.

Şimdi arkadaşlarım, bir sonuncu demiştim ama, şunu da söylemek gerekiyor bugünkü krize yol açan bir faktör olarak, sosyal krize yol açan bir faktör olarak: Siyasal alanda,

daha doğrusu bu kavramı açacak olursak, temsili demokrasi dediğimiz mekanizmanın yaşadığı bunalım da, bence Türkiye’de yaşanan toplumsal krize yol açan etmenlerden bir tanesidir.

Türkiye’de çok partili rejime geçişten bu yana şöyle ya da böyle bir siyasi merkez olmuştur. Siyasi merkez demek; tek bir siyasi parti demek değildir. Sözelimi 50’li yıllarda CHP-Demokrat Parti çekişmesi bir siyasi odaktı. Bu odakta siyasi tercihler yapılır, siyasi belirlenimler yaşanır. İşte efendim, 60’li yıllarda başat durumunda olan Adalet Partisi, onun muhalifi olan Cumhuriyet Halk Partisi bir siyasi merkezdi. 70’li yıllarda bu merkez biraz daha dağılmaya başladı ama, çok arızı dağılmaları. Sözelimi Ferruh Bozbeyli’nin Demokrat Partisi çıktı, şu çıktı, bu çıktı; ama 80’li yılların sonundan itibaren siyasi merkez dediğimiz olay da ortadan kalktı. Bugün, Türkiye’nin siyasi sorunlarının odaklaşmış tek bir merkezde irdelenmesi olanakları giderek ortadan kalkmaktadır. Bir tarafta radikal İslam, bir tarafta merkez sağ, öbür tarafta ne olduğu belli olmayan, kendine zaman zaman sosyal demokrasi diyen, zaman zaman demokratik sosyalizm diyen bir başka öbek ve bu öbekler arasında bir problematik ortaklığı da -bazı konular hariç- ortadan kalkmıştır. Yani, siyasi alanda bir merkezkaç eğilimi yaşanmaya, bir marjinalleşme, çeperlerde öbekleşme dediğimiz bir olgu yaşanmaya başlamıştır. Bu da Türkiye’de, toplumsal kriz dediğimiz olguya yol açan etmenlerden bir tanesidir. Şimdi, dediğim gibi, başta da belirttiğim gibi süre sınırlı, ben burada elbette bütün bu etmenleri tek tek irdelene durumundayım; ama buna zamanım elvermiyor. Dolayısıyla, bana tanınan bu süre içerisinde, bu sosyal kriz dediğimiz olgunun hangi şablon içerisinde ele alınabileceği, nasıl ele alınabileceği konusunda böyle yöntemsel bir sunuş yapmayı gerekli gördüm, şu anda bununla yetiniyorum ve teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ederiz. Sayın Çulhaoğlu, gerçekten başlangıç olarak gayet güzel meseleyi ortaya koydular, ayrıca da zamanı da çok iyi kullandılar, kendilerine teşekkür ediyoruz.

Şimdi değerli meslektaşımız Semih Gemalmaz’da sıra; buyurun Sayın Gemalmaz.

DOÇ. DR. SEMİH GEMALMAZ- Sağ olun hocam.

Bir defa iktisatçılara çok teşekkür borçluyum, benim gibi bir hukukçuyu çağırdılar. Dolayısıyla, biz zaten komşu fakülteleriz; ayrıca disiplinlerimiz arasında da çok yakın bağlar var. Ben bir ayrı konuşma kurgulamıştım; fakat sayın cumhurbaşkanının konuşmasından sonra, doğrusu o yapacağım konuşmanın hiçbir anlamı olmadığını düşünmeye başladım. Ve özellikle siyasal, hukuksal alana ilişkin tespitlerinin hemen hemen bütününe katılmadığımı fark ettim. Sayın cumhurbaşkanı ayrıldığı için, bunu onun huzurunda söyleme olanağımız yok; ama, arkasından nasıl olsa ulaşacaktır basın yoluyla.

Ben o tespitlerimi burada söylemeliyim.

Beni bilhassa rahatsız eden yön -belki özel ilgi alanım nedeniyle- insan hakları konusunda sayın cumhurbaşkanının çizmeye çalıştığı olumlu tablo.

Bu tablo hiçbir biçimde gerçeğe karşılık gelmiyor; çünkü, bu ülkede yaşayan sıradan bir vatandaş olarak ben, her gün gazeteleri açıp okuduğumda, akşam televizyonu seyrettiğimde, sonu maalesef gelmeyen, ülkenin çeşitli yerlerinde vuku bulan insan hakları ihlallerinin örneklerini -zannediyorum ki, onların da çok küçük bir bölümü basına yansıtılıyor- görebiliyorum. Bu durum bence Türkiye’de, Sayın Çulhaoğlu’nun belirttiği faktörlerden birisine de referans olacaksa, toplum üzerinde akıl almaz bir gerilime, bir sürekli teyakkuza haline yol açıyor. Çünkü, bu toplum, toplumda tek tek bireyler hangi siyasal görüşü benimserse benimsesin, ülkenin neresinde olursa olsun, tipik bir biçimde insan hakları ihlallerinin mağduru olma tedirginliğini yaşıyor.

Eğer, Güneydoğu’ya giderseniz, orada olağanüstü rejim var. Meraklıları için şunu hatırlatayım: Cumhuriyet tarihinin yaklaşık yarısına yakın dönemi istisnai yönetim usulleriyle geçirmiştir. Orada sıkıyönetimin en son ilan edilme tarihinin 1978 olduğunu hatırlatalım ve şu anda süregiden olağanüstü hal isimli rejimi, istisnai rejimi düşünelim; yaklaşık 20 yıldır, demek ki bir nesil hiç olağan rejimi bu ülkede görmemiştir.

Ve biz kalkıyoruz ondan sonra, bir nesil ki hayatı boyunca demokratik soluk alıp verme olanağından yoksun kalmış, sabahtan akşama kadar vuku bulan insan hakları ihlallerinin, hem de en vahşice yönleri olan insan hakları ihlallerinin örneklerini yaşamış, mağduru olmuş ve olmakta iken, bu ülkede sonra biz “demokrasi var” diyeceğiz, bu ülkede toplumsal bir kriz yok, toplumsal bir bunalım yok, bireysel psikolojilerde herkes dengeli, tedirginlikler yok, herkes huzur içerisinde...

Bu bence, açıkça tutarsız bir yaklaşımdır.

Sorun sadece istisnai rejim gibi ülkenin belirli bir bölgesinde uygulanan rejimle de sınırlı değil.

Bu rejimin konsekanları çok büyük ölçüde ülkenin diğer yerlerinde de geçerlidir. Bu ülkede kitap yazdığı için hapsedilen üniversite hocası vardır. Bu ülkede, sadece gazete editörü olduğu için -gazeteye yazı yazdığı için demiyorum- hapsedilen gazete editörleri vardır.

Bu ülkede, atandığı görev yerini “mum etmek” üzere gittiğini söyleyen emniyet bürokratları vardır.

Böyle bir ülkede, -sizi bilmiyorum, belki sizler çok dengelisiniz- ben çok korkuyorum, ben çok tedirginim. Ve böyle bir ülkede sosyal bir krizin olmaması, vahşi insan hakları ihlallerinin vuku bulunduğu bir yerde tedirginliğin yaşanmaması söz konusu olamaz.

Elinizde hangi enstrümanlar var korkmamamızı sağlayacak? Sokaktaki vatandaş olarak benim korkmamamı sağlayacak hangi araçlarım var?

Eğer haklarım ihlal ediliyorsa nereye sığınacağım? Sayın cumhurbaşkanı, olumlu unsurlardan

bir tanesi olarak "bağımsız yargı"dan söz etti. Türkiye'de yargının bağımsızlığı hususunda çok mütereddit olmak zorundayız, çok kuşkucu yaklaşmak zorundayız. Öyle uzun uzadıya yasal bir çerçeve falan çıkartmaya niyetim yok; hepinizin bildiği, son iki günlük gazete haberlerinden bir iki anekdot hatırlatıvereyim. Biliyorsunuz, eski emniyet bürokratı, yeni adalet bakanı, - Cumhuriyet tarihinde böyle bir adalet bakanı, bu tür formasyonlu bir adalet bakanı da olmamıştı, ilk defa var- yeni adalet bakanı bir operasyon yaptı. Bu operasyon, bakanlık içerisinde bazı bürokratları görevden alma operasyonudur. Bu operasyonun en ciddi neticesi (Nitekim Danıştay kararından biliyorsunuz, geri döndü bu operasyon) arka yüzdeki esas amacı, bireysel kanıma göre şudur: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda, bakan ve müsteşarının tabii üye olduğu biliniyor, dolayısıyla 7 kişilik kurulda bu 2 kişinin bulunması, ve üyelerden 2 sayın yargıcı da yanlarına alması suretiyle çoğunluk elde ediliyor ve bu yolla, hâkimler ve savcılarının bütün özlük işleri konusunda, atamalar konusunda karar verme iktidarına sahip. Bu kurulun kararları kesindir. Yani, o kararlar aleyhine başvuru edileceğiniz bir makam yoktur. Bakınız anayasasının ilgili maddesine, yargı denetiminden bağımsızdır. Operasyonun mahiyeti, hedefi gayet açık anlaşılıyor. Danıştay'ın 5 inci dairesi eğer yürütmeyi durdurma kararı vermeseydi, bu dönemde yapılan birtakım atamalar ve yapılması planlanan atamalar gündeme gelecekti.

Şimdi böyle bir ülkede, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun kompozisyonunda idarenin ve siyasal aktörlerin yer aldığı bir ülkede, siz kalkıp "yargı bağımsızlığı" dersanız, bu inandırıcı olmaz. Daha yumuşak bir ifadeyle, "bu ülkede yargı bağımsızlığı vardır"ı çok daha güçlü kanıtlarla kanıtlamanız gerekir, bizi inandırmanız gerekir. Çünkü, yargı bağımsızlığı vardır demekle bir ülkede yargı bağımsız olmuyor.

Yargı organları eliyle üretilen içtihadı siyasaya bakar isek, - Bu hukukçuların biraz daha yakından izlediği alandır- özellikle de yüksek mahkemelerimiz eliyle üretilen içtihadı siyasaya bakar isek, orada da... görülen şudur: Demokrasinin temel ilkeleri konusunda, ne yazık ki, toplumun önünü açacak; şu anda hava gibi gereksinim duyduğumuz demokratikleşme konusunda birinci elden sorumlu olan yasama ve yürütme iktidarlara yön gösterecek türde ve doğrultuda kararların yargı yerleri tarafından üretilmediğini büyük bir üzüntüyle gözlemliyoruz.

Yüksek yargı yerlerinin, uluslararası insan hakları enstrümanlarını kullanmaktaki, bana göre, yetersiz ve çekingen

hukuksal tavır alış da, bir başka problem öbeği olarak karışımıza çıkmaktadır.

Böyle bir ülkede insan hakları ihlal ediliyor ve bu ülkede yaşayan bir vatandaş olarak ben, haklarım ihlal edildiği zaman sığınabileceğim biricik yer olması, her demokratik rejimde biricik yer olması gereken yargı konusunda tereddütler taşıyorum.

Tabii, yargıdan söz ederken, olağanüstü mahkeme niteliğini taşıdığı konusunda ciddi kuşkulara sebep olan Devlet Güvenlik Mahkemesi gibi yargı yerlerinin süregiden, tırmak içerisinde "adalet dağıtımı" olgusu da dikkate değerdir.

Sayın cumhurbaşkanı, "İnsan hakları vardır, kemaliyle vardır; ama, bunlar zaman zaman ihlal ediliyor. Dünyanın her yerinde de ihlal ediliyor, (Doğrudur gerçekten, dünyanın her yanında da ihlal edilir), bunlar bizim hukukumuzla göre de suçtur, takibi yapılmaktadır" dediler. Bu tespit de bana göre ciddi ciddi üzerinde düşünülmesi gereken, yeniden sorgulanması gereken bir tespittir. Çünkü, hakların ihlal edildiğine ilişkin şikâyetler ile -ihlal edilen haklardan söz etmiyorum, bakın ne kadar ölçülü konuşuyorum- sadece şikâyetler ile, (Bu şikâyetlerin büyükçe bir bölümü, örneğin doktor raporlarıyla kanıtlanıyor vesaire, onları da bir kenara

Doç. Dr. Semih Gemalmaz

ra koyuyorum), bu hakları ihlal ettiği ileri sürülen, iddia edilen kamu görevlileri hakkında açılan takibatlar arasında akıl almaz bir uçurum vardır.

Üstelik, bu takibatların açılmasını engelleyici yasal düzenlemeler de Osmanlı'dan kalma birtakım yasalarla bugün hâlâ Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlüktedir. En son örnek olay, hepinizin bildiği Gazeteci Metin Göktepe'nin öldürülmesi olayıdır. Dolayısıyla, takibat yapılıyor, (yani kovuşturma yapılıyor Türkçe'siyle) tespiti çok gerçeği karşılamıyor. İkincisi; açılan kovuşturmalarda, bu kovuşturmaların dava ya dönüştürüldüğünü varsayacak olursak, bu davaların genellikle hukukçuların bile dikkatini pek çekmeyen acıklı bir sonucu vardır. O da, eğer ki dava açılmış ve bütün zorluk-

lara rağmen sanıklar, insan hakkını ihlal ettiği ileri sürülen sanıklar mahkûm edilmişse, ya bu cezalar alt sınırdan hükme bağlanıyor (size mahkeme kararlarından söz ediyorum) ve cezaların tecilli yoluna gidiliyor, yargılama süresince de söz konusu sanıklar biffili göreve devam ediyorlar, görevden uzaklaştırılmıyorlar.

Bu veriler bireysel olarak beni ürpertiyor, korkutuyor ama, şimdi söyleyeceğim daha beter; beni şoka sokuyor.

Mahkûm olan kamu görevlileri her nasılsa çıktığı zaman da, bunların büyükçe bir bölümü yakalanamıyor, yani ceza infaz edilemiyor. Şimdi bu durumda, bu ülkede yaşayan bir insan olarak korkmuyorsanız; bana nasıl korkmadığınızı, niçin korkmadığınızı lütfen gösteriniz, söyleyiniz.

"Millî egemenlik var" buyurdular sayın cumhurbaşkanı, dolayısıyla seçimlerle iltililendirdiler; bu konuda da ciddi kuşku duyulabilir. Çok güncel örnekler; sayın cumhurbaşkanının referansını yaptığı aralık seçimi Türkiye'de siyasi, bıraktım sosyal, hukuksal vesaireyi, siyasi krizi çözmemiştir. Türkiye'de oyların parlamentoya doğru orantılı biçimde yansımaları sağlayacak bir seçim sistemi yoktur. Dolayısıyla, ilk konuşmaya referansla Türkiye'deki sosyal krizin arkasından çok önemli bir siyasi hukuksal kriz vardır.

Son cümlem şudur: Bana öyle geliyor ki, Türkiye çok acil olarak demokratikleşme zorundadır. İhtiyacımız budur. Eğer demokratikleşmeyi başarabilir isek, sosyal kriz olarak nitelendirdiğimiz ve bana göre büyük ölçüde onun konsekanları olarak açığa çıkan siyasal, hukuksal vesaire krizler de bir ölçüde aşılabileceği sürecinin başlangıcına getirilebilir. Bunun dışında bir çözüm yolu yoktur.

Çünkü bugüne kadar denenmiş olan çözüm yolları iflas etmiştir, bir netice vermemiştir.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI -Efendim biz de teşekkür ediyoruz Sayın Genelmez'a.

Şimdi söz sırası Sayın Hacıoğlu'nda; buyurun.

MEMDUH HACIOĞLU - Ben bu sosyal krizi daha ziyade ekonomik açıdan alacağım. Benim konum üretim ile sosyal kriz arasındaki ilişkiyi vurgulamak olacak.

Üretim, biliyorsunuz ekonomik bir faaliyet, bu faaliyetin sonucunda da yaratılan bir katma değer var. Bu katma değerden payını alan sermaye vardır, emek vardır, bir de rant vardır; yani bu işin faizi, paranın fiyatı. Sosyal krizlerin oluşmasında birkaç unsur burada etken olabiliyor. Örneğin, eğer bir ülkenin genel üretim rakamları aşağı doğru inerse bir krizden bahsetmek çok kolaydır.

İkinci ve daha önemli konu; üretim artışına rağmen paylaşımda bir dengesizlik olduğu takdirde, burada da bir sosyal krizin çıkmasında çok doğal koşullar ortaya çıkmakta. Örneğin, yaratılan katma değerde belli zamanlarda kapitalin aldığı pay çok yüksek olduğu takdirde ve emeğin payı çok düşük olduğu takdirde, burada bir sosyal krizin patlaması kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye, ekonomik tarihinde bu durum-

lara sürekli kronik halde düşmüş vaziyettedir. Arada bir iyileşme olmasına rağmen bu anlamdaki sosyal kriz kronik durumdadır. Yani, bundan hiçbir şekilde çıkmış bir zamanı ben hatırlamıyorum.

Son yaşadığımız ekonomik kriz 94 yılındaydı. Buradaki baş oyuncu kamu kesimiydi. Kamu kesimi hakikaten kendi gelirlerinin çok üstünde harcama politikasıyla ve çok özel bir borçlanma politikasıyla mali dengeleri altüst etmiş idi. Bu mali dengelerin bozulmasından sonra da, özellikle kamu kesimine, yani devletli yönetenlere duyulan ekonomik kredibilitenin de aşağı inmesiyle birlikte bu kriz patladı. Kötü bir ekonomik yönetim her zaman söylenebilir, beceriksizlik her zaman söylenebilir; ama işin temelinde şu var: Eğer siz kamu kesimine sınırsız olarak istediği kadar harcama yapma yetkisi verdiğiniz takdirde, bunun neticesinde çıkacak olan krizin arkasından da bir sosyal krizin patlayacağını da kabul etmeniz lazım.

Hatırlarsınız, 94'ün başında ilk etkilenen finans piyasalarıydı. Çok hızlı bir şekilde üç bankanın kapatıldığını gördük. Arkadan, mevduatların garanti altına alınmasından sonra diğer özel bankalar kendilerini ayakta hissetmeye başladılar. Bunun arkasından hemen mayıs ayında Hazine 3 aylık yüzde 50 getirili bono çıkardı ve bu bonuyla da aşağı yukarı çok çabuk bir şekilde dövizde açık pozisyonu olan finans kesimini telafi edici bir hizmette bulundu. Bu arada çalışanlara bakıyoruz; reel satın alma güçleri hemen hemen bir iki ay içinde yüzde 100'den yüzde 30'lara inen bir durumla karşı karşıya kaldılar.

Buradaki iyileşme nedir?.. Hemen hemen yok gibi.

Onun arkasından baktığımızda, sanayide, yani özellikle üretim kesiminde vaziyet nedir diye; çok büyük bir daralma, özellikle iç talepte. Dış talebe uygun üretim yapabilmek imkânı yok; çünkü finans kesimi krizde olduğu için ve devletin kaynakları büyük çapta emdiği için dışa yönelik üretimde de istenen canlanma olamadı. Yani, düşünün ki, bir ülkede siz yüzde 150'ye yakın devalüasyon yapacaksınız ve ihracattaki artış sadece yüzde 20'lerde kalacak. Bu, hazırlıksız, beceriksiz bir ekonomik yönetimin açık bir ifadesiydi.

Bunun arkasından tekrar bakıyoruz; sanayi yavaş yavaş kendi kimliğini değiştirmeye başladı. Yani, üreten sanayi değil ama, devletten beslenen bir sanayi olma yoluna girdi. 1994 yılındaki 500 sanayi firmasının kârlarının yüzde 56'sı Hazine kâğıtlarından elde edilen getirilerdi. Ondan sonraki 250 firma ki bunlar daha bir orta boy sanayicidir. Burada daha da detişete düşürücü rakamlar var. Ondan sonraki 250 firmanın kârının yüzde 74'ü yine bu devlet kâğıtlarından elde edilmekte. Durum böyle olunca, belli bir şekilde üretimden kaçan bir sanayi ve sırtını devlete yaslamış, devletten o güzel vergi dışı geliri elde eden bir üretim kesimi. Bunların sonucunda tabii sosyal krizin olmamasının imkânı var mı diye sorduğumuzda; tabii kaçınılmaz.

Bugün bakıyoruz, yeni bir seçim yapıldı, yeni hükümetler kuruldu. Bu seçim sonucunda sanıyorum kırık ayna çıkmıştır, ama kırık aynada da toplumun umutsuzluğu, toplumun

şikâyetleri çok açık bir şekilde ifade edilmiştir. Kurulan yeni hükümetten beklentinin çok zayıf olduğu, kredibilitenin çok zayıf olduğu da ortadadır. Ama yine bir kesime bakıyorsunuz; işte bütçe görüşmelerinde çıktı ortaya: "Devletin Hazine kâğıtlarının vergilendirilmesi konusunda 1996 için hiçbir sorun yok. 1997'deki elde edilecek gelirlerin enflasyondan arındırılarak 98 yılında vergilendirilmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır. Bu konuda en ufak bir sorununuz olmasın; devlete karşı bir kuşkunuz olmasın" diye güvence verilmeye başlandı devlet teşkilatı tarafından.

Şimdi, sanıyorum buradaki baş artist bir şekilde açık; devletin kendisi. Yani, devlet bunu bu şekilde istiyor. Yanına kimleri almış? Yanına sermayeyi almış, sanayiye almış ve bir arada bu işi götürmeye çalışıyor. Öteki taraftan toplumun büyük bir kesimi de bunun faturasını ödüyor.

Bunun çıkar yolu nedir diye bakıldığında; sanırım mucizevi tedbirler yok, mucizevi çözümler de yok. Bunun tek çıkış yolu, toplumun bu durumu kavrayarak, bu durumu çok iyi anlayarak bir şekilde buna tavır alması ve buna karşı da bir şekilde isyanları oynamasından geçiyor. Düşünün ki bir ülke, yıllar yılı karma ekonomi adıyla bir şekilde devlet tarafından himaye edilmiş bir toplum gibi görünüyor. Ama devletin himaye ettiği insan sayısı çok az. Bu 60 küsur milyon insanın hepsini devlet himaye edecek diye beklersek, bugünkü dünyaya gerçeğinin çok dışına çıkıyoruz. Ama bir gerçek şu ki insanların önünü ekonomik yönden açtığınızda ve devletin buradaki rolünü bir kenara koyduğunuzda çok daha verimli ve üretken bir üretim ekonomisine girmenin de yolları açılabilir.

Buradaki devletin rolü ne olacaktır, açık bir şekilde ortada; oyunun kurallarını herkese hakkaniyetçe uygulayacağı şekilde koymak ve bunları hakkaniyetçe denetlemek olmalıdır. Ama ekonomik faaliyetlerde hiçbir şekilde bulunmamasında yarar var.

Buradaki krizden çıkışın sanıyorum yine sihirli formülleri yok. Krizden çıkış mutlaka Türkiye'nin, özellikle dışa dönük çok daha fazla üretim yapmasından, bu üretimi çok daha rekabetçi koşullarda yapmasından; yani burada şu anlam çıkıyor: O üretimde yaratılan katma değerden kapital daha fazla üretim için daha daha az gelire, getiriye rıza göstermesi lazım. Emek, artık ne kadar göstermişse bilmiyorum ama, yani akılcı bir miktara rıza göstermesi lazım. Ve özellikle rant kesiminin de artık buradan sonra Türkiye'nin tepetakla olmuş mali dengelerini sağlıklı bir yere oturtacak bir getiriye rıza göstermesi lazım. Bunlar olmadığı takdirde, sosyal krizin boyutları sanıyorum çok daha fazla büyüyecektir. Benden önceki konuşmacıların özellikle siyasi ve hukuk açısından yaptıkları açıklamaların hemen hemen tamamına katılıyorum. Şu anda benim gördüğüm ekonomik yönden, insanların hakikaten bugün aldıkları ücretlerle, bugün aldıkları emeklilik maaşlarıyla, bırakınız 30 günü, 10 günü nasıl geçirdikleri konusundaki mucizevi hayatlarına şaşmamak elde değil. Gerçekçi olmamız lazım. Türkiye bugün iki ülke görünümünde. Bakıyorsunuz bir kısmı, hakikaten Avrupa'nın bir

ufak Avrupa topluluğu ülkesi Belçika gibi, ama öteki kesiminde de hakikaten çok büyük sorunları olan, bu sorunlarına hiçbir şekilde eğilinmeyen ve bu sorunlara karşı da çok kaygısız bir siyasi platformu olan bir ülke görünümünde. Bunun çıkışı da, gördüğüm kadarıyla, Ankara'dan bir şeyler beklemek değil, ama toplumun kendisinin bir şekilde bu tavrını çok iyi bir şekilde dile getirmekten geçiyor.

Bunu yapmanın, Türkiye'deki demokrasi ile, yani demokrasinin boyutuyla, Türkiye'deki hukuk sistemiyle sanırım bazı gelişikleri var. Yani, hak aramanın bir şekilde yolların açık olup olmadığını her zaman tartışabiliriz. Ama Türkiye'de hak aramanın yolları açık mıdır değil midir diye sorduğumuzda; sanıyorum oralarda epey engellerle karşılaşacağımız çok açık. Bu anlamda vatandaşlık görevimiz açısından da bu önemli. Yani, devleti toplumun bireyleri yapmaktadır. Toplumun bireyleri buna sahip çıkmadığı sürece, devletle bir kesim arasındaki alışverişe seyirci kaldığı sürece, sanıyorum bu sosyal krizden çıkışın da pek yolu görünmemektedir.

Sonuç olarak şunu tekrar edeyim: Herkesin gücü oranında katılım ile düzluğe çıkabiliriz. Mucize yok; çok çalışmamız lazım, çok üretmemiz lazım ve adil paylaşmamız lazım. Teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI -Efendim, teşekkür ediyoruz Sayın Hacıoğlu'na; gerçekten o da zamanı gayet iyi kullandılar, bize yardımcı oldular.

Şimdi başka bir arkadaşımıza geçiyoruz; Atilla Özsever arkadaşımız ve kendisinin 15 dakikalık bir süresi var.

Buyurun.

ATILLA ÖZSEVER - Çok teşekkür ederim sayın başkan. Öncelikle beni bu panele davet ettikleri için İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti yöneticilerine teşekkür ediyorum ve bir cumartesi günü burada bizi dinlemek lütfunda bulunan sizlere de teşekkürlerimi sunuyorum.

Şimdi efendim, ben önce ekonomik krizin sonuçları üzerinde durmaya çalışacağım; kısa kısa notlar verdikten sonra bunun sosyal kriz olarak toplumda nasıl yansıdığını göstermeye çalışacağım.

Özellikle 1994 ve 1996 yıllarını baz aldığımız takdirde, sadece bu iki yılda reel ücretlerde çok ciddi bir düşüşün olduğunu görüyoruz. Hatta işçi ve memur maaşları arasındaki ücret farkının, ücret makasının bile bu iki yıllık sürede kapandığını ve işçi ve memurun yoksulluk sınırında eşitlendiğine tanık oluyoruz.

1994 Ocak ayında kamu işçisinin net ücreti ortalama 11 milyon 308 bin lira idi. 1996 başında, tabii deflasyon etkisiyle, satın alma gücü açısından 5 milyon 452 bin liraya inmiş; özel sektör işçisi 5 milyon 958 bin liradan 5 milyon 126 bin liraya inmiş, memur maaşı da 6 milyon 37 bin liradan 5 milyon 149 bin liraya inmiş.

Zaten Bilkent Üniversitesi doçentlerinden Erinc Yeldan'ın yaptığı bir araştırmada da, 1994'te yüzde 17.4 reel ücretler

düşerken, özel sanayi kârlarının, reel kârlarının da yüzde 6,5 oranında arttığını görüyoruz.

Tabii ki, bunun gelir dağılımına yansımaları da var. Gelir dağılımı olarak, 1993 rakamlarına bakıyoruz; 1993'te ücret maaş kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 32,8, 1994'te, yani bir yıllık bir sürede, yüzde 25,1'e düşüyor. Buna mukabil faiz, kâr, rant kesimi değişim sermaye kesiminin milli gelirden aldığı pay 1993'te yüzde 50,1'den 1994'te 57,6'ya yükseliyor.

Burada ilginçtir, sadece 24 Ocak programının uygulandığı 5-6 yıllık dönemde yani, 80'lerden 86'lara kadar olan dönemde böyle bir gerileme söz konusu. Yani 5-6 yıllık dönemdeki reel gerileme, 5 Nisan programı sonucunda bir iki yıla sıkışmış görünüyor.

Bu arada işsizlik oranları da çok büyük boyutlarda. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün rakamları var, işte eksik istihdam, işsizlik diyor; ikisini birlikte topladığımız zaman 3,5 milyon insanın işsiz olduğu, yüzde 16,5 luk bir işsizlik rakamının bulunduğu görüyoruz.

Sendikaların rakamları açısından baktığımız zaman ise, 1995 yılında işten ayrılanların toplamının 1 milyon 200 bin olduğu belirtiliyor.

Çalışma Bakanlığı'nın 1995 istatistiğinde, bu rakam 892 bin kişi.

Dolayısıyla, çok ciddi bir yoksullaşma süreci içerisinde Türkiye. Bu yoksullaşma süreci yoğun göçlere neden oluyor, Güneydoğudan Adana'ya göçler var; İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerin etrafında, varoşlarda insanların toplandığını ve gecekondulaşmanın olduğunu görüyoruz.

Şimdi bu Türkiye'den insan manzaralarını ben size gazete kupürleri halinde sunmak istiyorum.

Biliyorsunuz, bir süre önce, 6 Şubat tarihinde iki çocuğu ile

Ve bir de esnek çalışma diye yeni bir kavram var. Bu esnek çalışma da, artık birey ile kapitalist arasında bire-bir ilişki olacak, dolayısıyla istediği zaman istediği ücreti verecek, çalışma süreleri esnek olacak, ücret esnek olacak; yani son derece korumasız bir şekilde çalışan birey, kapitalistin karşısında her türlü sosyal haktan yoksun bir konuma gelmiş olacak.

ölüme atladı bir kadıncağız. Tren istasyonunda kendisini attığını görüyorsunuz. Tabii ki bu, ekonomik ve sosyal krizin hangi boyutlarda olduğunu gösteriyor. Yine bir babanın dramı var. Babanın dramında deniyor ki, "Kuaför kalfası Rahim Güler, beyinde ur olan ve parasızlıktan tedavi ettiremediği kızı ile boğaz köprüsünden atlamak istedi."

Ondan sonra, "İntihar eden astsubay geride borç listesi bıraktı" haberi var.

Yine, İzmir'de bir borsacının intiharı söz konusu. "Şahin Menkul Değerler'in İzmit Acentesinin sahibi olan Hasan Çakmak kendini trenin altına attı."

Bu arada polis intiharlarının son yıllarda arttığını gazete kupürlerinde tekrar görüyoruz. Polisler de bir anlamda ruhsal bunalım geçiriyorlar.

İntiharın bir sosyal çözümsüzlük hastalığı olduğu psikiyatrilar ve psikologlar tarafından da ortaya konuluyor.

Sonuçta, bu insanlar ölüme neden itiliyor diye bizim gazetesinin, Milliyet Gazetesi'nin bir kupürü var. Burada da, "Niçin toplumun sigortası atıyor? 10 milyon insan işsiz, 8 milyon yoksulluk sınırı altında yaşıyor..."

Tabii ki, bu olaylar sadece kendi ülkemizde değil, aynı zamanda batı ülkelerinde de böyle vakalar söz konusu.

Ha, bu arada gelir dağılımında Hindistan'ı bile solladık maşallah. Gelir dağılımı araştırmasına göre Türkiye'deki en zengin yüzde 20'lik bölüm, yüzde 49,5'ünü alıyor. Hindistan'da bu oran daha düşük. Biz, Brezilya ve Meksika'nın biraz altındayız. Oradaki zenginler biraz daha fazla alıyormuş

milli gelirden. Biraz önce belirttiğim gibi sadece Türkiye'de değil, örneğin İngiltere'de Philippe Michel, borçları ve Çocuk Koruma Ajansı'nın istediği ücretleri ödeyemediği için bunalıma girmiş ve 4 çocuğu ile birlikte ölüm yolculuğuna çıkmış" diyor, gazete kupürü.

İşte bunlar küreselleşmenin sonuçları. Acaba dünyaya nasıl yansıdı bu küreselleşme? Onlarla ilgili birkaç not da vermek istiyorum.

1,3 milyar insan sağlığa uygun içme ve kullanma suyundan mahrum yaşıyor dünyada. 800 milyon yetişkin okuyup yazamıyor; 770 milyon insan aktif bir yaşam için gerekli gıdadan yoksun, 800 milyon kişi mutlak yoksulluk içinde. Her yıl 14 milyon çocuk açlıktan ölüyor. Bu, her doğan çocuğun yüzde 10'unu oluşturuyor. Yine, biraz önce söyledim, dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'si, dünya gelirinin yüzde

Atilla Özsever

85'ine el koyuyor. Buna mukabil dünya nüfusunun en fakir yüzde 20 grubu ise, dünya gelirinin ancak yüzde 1.4'üne sahip olabiliyor.

Toplam serveti 760 milyar dolar olan 358 dolar milyarder var. Demek ki, dünyadaki en zengin bunlar. Toplam serveti 760 milyar dolar olan 358 dolar milyarder yılda 390 milyar dolara el koyuyormuş. Bu miktar 2 milyar insanın yıllık gelirine eşit. Demek ki; 358 tane dolar milyarder dünyada 2 milyar insanın yıllık gelirine eşit miktarda kazanıyor.

Yine en büyük çok uluslu şirketlerin yıllık cirosu 526.1 milyar dolar. Bu beş çokuluslu şirketin, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki 454.5 milyar dolar gelirinden fazla.

Aynı zamanda Yeni Dünya Düzeni dediğimiz bu düzenin gelir dağılımı açısından ne gibi sonuçlara yol açtığını başka bir şekilde ifade etmek de mümkün: 1960 yılında en zengin yüzde 20'lik grup, en fakirin 30 katıymış. 1990'a geldiğimiz zaman bu 59 kata çıkmış. Yani bunu şöyle de ifade edebiliriz: Yoksul bir insanın bir ömür boyu elde edeceği gelir, zengin bir insanın bir yılda elde edeceği gelire eşit olmuş. Demek ki, küreselleşmenin, yeni dünya düzeninin bizim önümüze getirdiği tablo bu.

Bu arada küreselleşmenin ve yeni dünya düzeninin ideolojik, aynı zamanda mali örgütlerinden Dünya Bankası'nın 95 tarihli bir raporu var. Bu raporunda diyor ki Dünya Bankası: "Asgari ücret dahil, emeğin korunmasına yönelik bütün araçlardan vazgeçilmeli, KİT'lerdeki istihdama son verilmeli, işsizlik sigortası ve kıdem tazminatı kaldırılmalı, sendikalar faaliyetlerin etkinliği azaltılmalı, eğitim ve sağlık hizmetleri devletin değil, bireyin işi olmalı."

Ve bir de esnek çalışma diye yeni bir kavram var. Bu esnek çalışma da, artık birey ile kapitalist arasında bire-bir ilişki olacak, dolayısıyla istediği zaman istediği ücreti verecek, çalışma süreleri esnek olacak, ücret esnek olacak; yani son derece korumasız bir şekilde çalışan birey, kapitalistin karşısında her türlü sosyal haktan yoksun bir konuma gelmiş olacak.

Tabii ki bu çalışma koşulları bize neyi gösteriyor efendim? Bu çalışma koşulları bize 19. yüzyıl kapitalizmini gösteriyor. Yani bugünkü sermaye sınıfı, uluslararası burjuvazi, 19. yüzyıla, yani vahşi kapitalist döneme dönmek istiyor. Tabii bu vahşi kapitalist dönemde sosyal devlet olmayacak, sendikalar olmayacak, çalışanlar sadece birey olarak sermayenin karşısında köle durumuna düşecekler.

Şimdi, bu kölelik ile ilgili ilginç bir ilan göstereceğim size. Çalışma koşulları açısından sadece Merter, Topçular, Sınayi sitesi gibi yerlerde değil, çok modern işletmelerde de ilginç çalışma koşullarına tanık oluyoruz. 31 Mart tarihli Hürriyet Gazetesi'nde bir ilan var. Bu ilan İngilizce ve İlanda Halk-Yaşam Sigortası elemanı arıyor. Ve İngilizce İlanda diyor ki, Sistem analisti, bilgisayar elemanı; "İlerlemek için aç kalacağım, bilgisayar karşısında 72 saat dinlenmeden, durmadan çalışacağım ve yine 'ilyim' diyeceğim diyor. Gençler böyle çalışma koşullarında gönüllü köleliğe razıysanız, Halk-Yaşam Sigortasına başvurabilirsiniz.

Sayın başkan, ne kadar vaktim var?

OTURUM BAŞKANI- Efendim, 4 dakika.

ATILLA ÖZSEVER- Daha vaktim var.

Şimdi bu küreselleşme politika ve uygulamaları karşısında ne yapabiliriz? Sayın Gemalmaz'ın söylediği gibi ciddi bir demokratikleşme gerekiyor, demokrasi mücadelesi gerekiyor. Sermayenin bu saldırısına karşı emek kesiminin bir cephe oluşturması, sendikaların öncülüğünde ciddi bir cephe oluşturması gerekiyor ve yine de her şeye rağmen karamsar olmamız gerekiyor diyeceğim.

Bu konuda iki tane filozofun sözü ile konuşmamı bitiriyorum. İtalyan filozofu ve Marksist Antonio Gramsci diyor ki hapishaneden yazdığı bir mektupta: "Aklimiz kötümser olabilir, ama ruhumuz asla. Ruhumuz, yüreğimiz daima iyimser olmalı". Diğer filozof Marksist değil, Hintli bir filozof, Krişna Murti. O da diyor ki, "İnsan olmanın üç temel özelliği vardır: Başkaldırmak, öğrenmek ve sevmek." Ben de sizleri başkaldırmaya, öğrenmeye ve sevmeye çağırıyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz Sayın Özsever. Diyebilirim ki, Sayın Özsever'in şimdiye kadar beraber bulduğumuz toplantılardaki en kısa konuşmasıydı. Zamanı çok iyi kullandıklarından dolayı kendilerine teşekkür ediyorum.

Son konuşmacıya sözü vermeden önce bir hususu hatırlatmamı müsaadenizi rica ediyorum.

Efendim, zamanımız bir hayli ilerledi, arada bir ara vermeyeceğiz. Dolayısıyla, soru sormak isteyen arkadaşlar lütfen ilgili arkadaşlarımızdan soru kâğıtlarını alsınlar ve sorularını şimdiden hazırlamaya başlasınlar. Çünkü birinci tur bittikten sonra soruların yazılı olarak, buraya intikal eden soruların cevaplarına hemen geçeceğiz ve olabildiğince zamanı iyi değerlendirmeye çalışacağız.

Şimdi son sözü soyadı sırasına göre düzenlediğimizden ötürü Sayın Nihat Yüksel'e bırakıyorum; buyurun Nihat Bey.

NIHAT YÜKSEL : Benim konuya yaklaşımım; bilimsel-akademik çizgide değil, çalışma hayatı ve endüstri ilişkileri bağutunda yünrlükteki yasalar, toplu iş sözleşmesi düzenimiz, yapılan uygulamalar ve ortaya çıkan başlıca sorunlar ile çözümleri şeklinde olacaktır.

Ekonomik krizlerin genelde sosyal krizlere de yol açtığı çalışma hayatında ciddi sıkıntılar doğurduğu bir gerçektir. Başlıca ekonomik krizleri kısaca gözden geçirip, sonra da endüstri ilişkileri yönüyle konuyu irdeleneceğim.

1. 1- 1930 Buhranı:

Gelişmiş ülkelerde o yıllarda görülen büyük ekonomik bunalımın başlıca özellikleri fiyat düşüşleri, üretimin kapasitesinin çok altında yapılması ve işsizliktir. Bunalıma çözüm olarak, hükümetlerin ekonomiye kamu harcamalarını artırarak doğrudan karışması teorik olarak öngörülmüş ve uygulama

da bu doğrultuda geliyordu.

Gelişmiş ülkelerdeki bu bunalımdan Türkiye'nin gereksinimi olan makine ve gereçleri uygun koşullarda ve ucuza alabilmesi planağı doğmuştu. Ekonomik boyut dışında endüstri ilişkileri bakımından yaşanan sorunlar konusunda yeterli bilgiler bulunmamaktadır.

2- Petrol Krizi:

Sanayileşmiş Avrupa ülkelerini oldukça büyük sıkıntıya düşürmüştür.

Petrol krizi ile baş gösteren durgunluk ve enflasyon ikilemi ekonomileri etkisi altına alırken, Türkiye bu krizin dışında kalmayı ve gelişmesini sürdürmeyi denedi. Bu dönemde Türkiye zor bir kalkınma hamlesine yöneldi. Türkiye ekonomisi artan petrol ithalatı faturasını dahi karşılayamayacak bir dış ödeme sıkıntısına düştü. Doğal ithalatını yapamadığı için üretim hacmi gerileyen ekonomi, 1970'lerin sonunda iflas noktasına geldi. Bunun sonucu olarak 24 Ocak 1980'de ünlü istikrar programı uygulamaya kondu.

Bu, temelde IMF onayını alabileceği kesin olan, ekonomiyi serbestleştirme yolundaki politika araçlarından oluşuyordu. Bu, istikrara kısa sürede dönmeyi ve borç ödeyebilmeyi tekrar sağlamak amacına dönük ekonomi politikaları içerecek bir paket oluşturmaın ötesindeydi.

24 Ocak 1980'de başlanarak uygulamaya konulan kararlar ile;

- Serbest teşebbüs esas unsur kabul edilmiş,
- Devlet müdahalesi azaltılmış,
- Özel sektörün ekonomik faaliyet alanı genişletilmiş,
- Piyasa ekonomisinin kendi kurallarına göre işletilmesi hedeflenmiş,
- Döviz işlemlerinde serbesti sağlanmış.

3- Körfez Krizi:

Körfez krizi, ekonomimizin tüm sektörlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, özellikle tekstil, otomotiv ve lastik en fazla etkilenen sektörler olmuştur.

Körfez krizi nedeniyle ortaya çıkan ekonomik durgunluğa yükselen işçilik maliyetlerinin eklenmesi, zorunlu işten çıkarmaları gündeme getirmiştir.

Irak'a uygulanan ve bizim de katıldığımız ambargonun en büyük zararını Türkiye görmüştür. Petrol boru hattı gelirleri kesilmiş, turizm olumsuz etkilenmiş, dış ticaretimizde gerileme olmuştur.

4- 1994, 5 Nisan İstikrar Programı krizi:

5 Nisan kararları, kamu açıklarını azaltarak finans piyasalarını dengeye getirmek, ihracatı ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik ederek dış ticaret açığını azaltmak, yapısal reformlarla kamu açıklarını azaltmaya ek destek vermek şeklinde düşünüldü.

Kamu gelirlerini artırmak için:

- Geciktirilen KİT fiyat ayarlamaları yüksek oranlı zamlar olarak uygulandı.

- Bugünlerde mahkemelerce haksız olduğu belirlenen ekonomik denge vergisi, net aktif vergisi, ek gayrimenkul vergisi vb. bir yıllık olarak uygulamaya girdi.

- KİT'lerin özelleştirilmesi, özelleştiremeyenlerin kapatılması kararı alındı.

- KDV oranları yeniden ayarlandı. Krize giren bazı kesimlerde düşürüldü.

Kamu giderlerini kırmak için:

- Kamu işyerlerinde çalışanların geçen toplu iş sözleşmesi döneminde geçmiş enflasyon oranında zam alması konusunda anlaşmışlarken, bunun ancak beklenen enflasyon oranında olacağı bildirildi.

- Kamu açıklarının artışına katkı yapan SSK ve diğer Sosyal Güvenlik Kuruluşlarının yükünü azaltmak için emeklilik yaşının yükseltilmesi kararlaştırıldı. Ancak Çalışma Bakanlığı bu taslağı geri çekti.

1994 krizinin boyutlarına bakacak olursak;

- Ekonomi bir bütün olarak daralmıştır. Kişi başına gayri safi milli hasıla gerilemiştir.

- Sabit sermaye yatırımları gerilemiş, özel yatırım harcamalarında büyük düşüş yaşanmıştır.

- 1994 yılında enflasyon cumhuriyet tarihinin rekorunu kırmıştır. Toptan eşya fiyatlarında % 149.6, Tüketici fiyatlarında % 125.5 artış kaydedilmiştir.

- İşsizlik oranı DPT hesaplarına göre 1993 sonunda % 14.5 iken, 1994'te % 20'ye (yaklaşık 4 milyon) ulaşmıştır. Gerçek oranın bunun çok üstünde olduğu söylenebilir.

II. Yasalarımızdaki Düzenlemeler:

Mevzuatımızın imkân tanıdığı uygulamalar:

Ekonomik kriz dönemlerinde yapılacak işler ve alınacak tedbirler konusunda Türk çalışma mevzuatı esnekliğe değil, tam aksine katılığa sahiptir.

Buna rağmen uygulamada zorunluluğun getirdiği çözüm bulma yöntemi ile bazı imkânlar bugün kullanılmaktadır.

Bunların bazıları şöyledir:

- İşçilere toplu izin kullandırılması.

Bu uygulama yapılırken izin süresine ilişkin ücretin işçi izne başlamadan önce ödenmesi gerekir.

- İşçinin ücretsiz izne çıkarılması.

Satışların durduğu, stokların arttığı ortamlarda işçi çıkarma zorunda kalmamak için işçilerin bir süre için ücretsiz izne çıkarılması iki taraf için de katı olmayan bir çözümdür.

- Toplu İşçi Çıkarılması

Hiçbir işveren işçisini çıkarmak istemez. Ancak bir işyerinin ayakta kalması hesap işidir. Eğer gerekiyorsa ve diğer işçilerin de işyerinde işlerini kaybetmemeleri için bazı işçilerin çıkarılması gerekebilir.

- Vardiya sayısının azaltılması

- Çalışma gün sayısının azaltılması
- İşçilere yarım ücret ödenerek izne çıkarılması
- Uygulamada toplu sözleşmenin tarafları olan işveren ve işçi sendikası anlaşarak işçilere yarım ücret ödemek suretiyle belli süre izin verilmektedir.
- Bağışlanmış toplu iş sözleşmelerinin tarafların anlaşması ile değiştirilmesi.

- Yasamıza göre, toplu iş sözleşmesinin süre dışındaki hükümleri tarafların anlaşmasıyla değiştirilebilir.

Özellikle TİS ile kararlaştırılan bir edim konusu, TİS'i yapanlarca işletmenin geleceği düşünülerek değiştirilebilmektedir. Özellikle ücret zammı maddesinin ekonomik kriz sebebiyle aynı şekilde değiştirilmesi mümkündür.

TİS hükümleri değiştirilirken;

- Değişikliğin bir protokole bağlanması,
- Hüküm uygulamaya konmadan önce değişikliğin yapılması,
- İşyerinde ilan edilmesi,
- Görevli makama bildirilmesi gerekir.

Bu konuda Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 14 Mart 1996'da verdiği karar da bu doğrultudadır. Bu karara göre; toplu iş sözleşmesi bağlanıp yürürlüğe girdikten bir süre sonra önceden öngörülmemiş nedenlerle şartların olağanüstü değişmesi sonucu taraflardan birinin durumu katlanamayacak ölçüde ağırlaşmışsa ve bununla da sözleşme ile kurulmuş olan denge diğer taraf aleyhine büyük ölçüde bozulmuşsa, böyle bir durumda hukukta "beklenmeyen hal şartı" sözcükleriyle ifade edilen teori gereği, sözleşmenin değişen şartlara uyarlanması ilkesinin uygulanması söz konusu olur.

Sosyal tarafların karşılıklı anlayışlarıyla özveriyle,

I. Yapılan uygulamalar, halen birçok işyerinin faaliyetlerini sürdürmesine imkân vermiştir.

II. Sanayileşmiş ülkeler özellikle petrol krizi aşamasında ve küreselleşme sürecinde, çalışma ilişkilerinde esnek çalışma, atipik, part-time çalışma, çalışılan sürenin ücretlinin ödenmesi gibi birtakım tedbirleri almışlardır. Aşırı rekabet koşullarının devam ettiği günümüzde daha da esnek çalışma vb. yöntemlerin arayışı içindeler. TİS'de esnek, bizim gibi kısıtlama vs.'leri yok.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 3 Mayıs 1995 tarihinde "Toplu iş sözleşmesinin imzalanmasından sonra ülke çapında yaşanan ekonomik bunalım ve buna karşı alınan önlemler gereği işverenin ücret zammını birkaç aylık bir gecikme ile ödeme önerisinin davacı işçi tarafından kabul edilmemesi, medeni kanunun 2. maddesinde öngörülen doğruluk ve dürüstlük kurallarıyla bağdaşmaz" şeklinde bir karar vermiştir.

III. Önerilerimiz:

- Küreselleşme her alanı olduğu gibi endüstri ilişkilerini de etkilemiştir.

Katı kurallar yerini esnekliğe bırakmıştır. Yapılacak sözleşmeler esnek hükümlere sahip olmalıdır ki karşılaşılabilecek bir kriz durumundan bu esneklik yardımıyla çıkılabilsin.

- Verimliliği ve rekabet gücü yüksek bir sanayi yapısının oluşturulabilmesi ve sürdürülebilmesi için yeni ekonomik ve sosyal politikalara yönelmek gerekmektedir. Bunun için işçi-İşveren ve hükümet üçlüsünün ekonomik ve sosyal konseyde kurumsallaşarak 2000'li yıllara, ülkenin, işyerinin, işverenin ve işçinin ortak menfaat ve sorumluluklarının adilce paylaşıldığı bir düzen sağlanmaya çalışılmalıdır.

- Sendikalar sadece toplu sözleşme dönemlerinde sözleşme masasında ücret pazarlığı yapmanın dışında da işlevlere ağırlık vermelidirler. Örneğin işçilerin mesleki eğitimi, tüketim-konut kooperatifleri vb.

İşgücü kalitesinin yükselmesi ancak işgücünün eğitilmesiyle mümkün olacaktır.

- İşverenlerin istihdama ilişkin yasal yükümlülükleri (sigorta primleri, fon ödemeleri, zorunlu işçi çalıştırma vb.) hafifletilmeli, işgücü maliyetlerini yükseltecek yeni mevzuat düzenlemelerine gidilmemelidir.

- Ücret-verimlilik ilişkisi kurulmalıdır. Üretime bağlı ücretin işgücü maliyeti içindeki payı artırılmalıdır.

- Çalışma mevzuatının ücrete ve çalışma süresine ilişkin hükümleri esnekleştirilmelidir.

- Toplu iş sözleşmeleri de durgunluk veya kriz durumunda işletmelerin ekonomik şartlara uyumunu kolaylaştıracak, dolayısıyla verimlilik ve istihdam kayıplarını önleyecek esnek hükümler içermelidir.

- Yatırımların artırılması, eğitimin ve AR-GE faaliyetlerinin hızla geliştirilmesi, toplu iş sözleşmesi politikalarının temel amaçlarından olmalıdır.

- Çalışma ilişkileri mevzuatı düzenlenirken çağdaş dünya uygulamalarında olduğu gibi işçi-İşveren mutabakatı esas alınmalıdır.

- Kıdem tazminatı yeniden düzenlendikten sonra işsizlik sigortası getirilmelidir.

Sonuç olarak; sınırların kalkması, teknolojinin, ulaşımın, iletişimin büyük bir hızla gelişmesi kavramlara da yeni bir tanım getirmektedir.

Her gün büyük değişim ve gelişmenin yaşandığı dünyamızda değişmeye en uygun olan çalışma yaşamı da bundan büyük ölçüde etkilenmektedir.

Artık katı kurallarla çalışma yaşamının bu değişime ayak uydurması mümkün değildir. Değişen şartlara uyum ancak her konuda esneklikle olacaktır. Esneklik, karşılaşılabilecek sorunların çözümünde en etken yollardan biri olacaktır.

OTURUM BAŞKANI- Nihat Yüksel'e teşekkür ediyoruz.

Efendim, şimdi hemen, panelin ikinci bölümü olan sorular kısmına geçeceğiz.

Bu bölümde konuşmacılara 5'er dakikalık sürelerle, kendilerine ihtikâl eden sorulara cevap vermelerini isteyeceğiz.

Tabii büyük bir mahareti de herhalde kendilerinden talep edeceğiz.

Bu arada, soruları paylaştıranın buyurun Sayın Üstünel, mutlu olunuz.

BESİM ÜSTÜNEL- Efendim, Besim Üstünel.

Uzun konuşmak imkânına sahip değilim, fakat sizlerle paylaşmam gerektiğine inandığım bir olaydan, çok gerilerden başlayarak, 32 yıl önceki bir olaydan söz etmek istiyorum. Konumuzla doğrudan doğruya ilgili ve Türkiye'nin bu noktaya gelmesinde 32 yıl önce, 33 yıl önce yapılan, hazırlıkların, planlamaların ne kadar isabetli olduğunu ve ondan vazgeçmenin bugün maliyetinin Türk toplumunun neye ulaştığını göstermek bakımından bu anımı paylaşmak istiyorum.

Yıl 1962'nin sonu veya 1963'ün başı. Geçiş programı uygulanmış ve Birinci 5 Yıllık Planın birinci yıllık programı uygulanmaya yeni başlanmış. Bir randevuyla, Amerikan Büyükelçiliği'nden alınan bir randevuyla, benimle görüşmek isteyen, -Ben o zaman İktisadi Planlama Dairesi başkanayım- benimle görüşmek isteyen Harvard Üniversitesi iki profesörü için randevu istediler. Buyursunlar dedim. Dünyaca ünlü iki bilim adamı geldiler. Uzun konuştuk, fakat burada size aktarmak istediğim kısmı şu:

Dadiler ki; bizim incelememize göre, umudunu yitirmiş olan bir toplumda darbe olması lazım, ihtilal olması lazım. Halbuki sizde bu olmuyor, bekliyoruz, bir türlü olmuyor; acaba bunu nasıl açıklarsınız?

İşte anlattık, dedik ki, 1961'de planlama kuruldu, plan hazırlandı. Yeni umutlar doğdu, Türkiye'nin hem ekonomik konularını, sorunlarını, hem sosyal sorunlarını çözmeyi amaçlıyoruz. Çünkü onların biraz belki ihmal ettiği kısmı, Devlet Planlama Teşkilatı, iktisadi planlama yapıyor ama, sosyal konuları planladığını belki de tam bilmiyorlardı. Oysa, ben ce en önemli çalışması Planlama Teşkilatının, o zamandan sosyal krizi önleyen veya çözmeyi amaçlayan politikalar oluşturmaya idi. Bir eğitim planlaması, çalışanla çalıştırıcı arasındaki ilişkilerin toplu sözleşme düzeni içinde, barışçı yollardan, uzlaşmacı bir şekilde çözümlenmesini amaçlayan bir düzenin getirilmesi ve çeşitli alanlarda sosyal planlama politikaları oluşturuluyordu, sağlık politikası oluşturuluyordu ve bir süre uygulandı.

Bu umutlar ve diğer taraftan hızlı yatırım, hızlı kalkınma, bölgesel gelir farklarının ve bireysel gelir farklarının zamanla en aza indirilmesi gibi hedefler topluma yeni umutlar vermişti. Onun için belki dedim olmamıştır böyle bir hareket. Bekliyor herkes, olacak, göreceğiz falan diye.

O sırada da Amerika'da da büyük olay var, Kennedy başkan "Bussing" denilen bir olay var. Yani otobüse zencilerle beyazlar birlikte binmiyorlar ve korkunç olaylar çıkıyor. Sonradan filmlerde gördüğünüz olaylar. Siz dedim, bizimle ilgilenmeniz bizi memnun ediyor ama, acaba dedim kendi aranızdaki zenciler problemi bir halletseniz de, sonra gelip bize akıl vermeye kalksanız dedim. Adamlar, çok haklısınız ama, düşünün ki dediler, sizdeki okuma yazma bilmeyenlerin sabah kalktıkları zaman renkleri bizim zenciler gibi olmuş. Öyle bir varsayım yapalım dediler. Etrafınızda o kadar çok zenci göreceksiniz ki, bizim durumumuzu arayacaksınız dediler. Yani kara cehaletin, eğitim yetersizliğinin bir toplum açısından çok daha tehlikeli olduğunu bu kadar çarpıcı bir şekilde an-

latan bir başka siyaset bilimci tanımıyorum.

Bunları anlattım size; eğitimin ne kadar önemli olduğunu daha o zamandan Türk planlıları ve Türk politikacıları biliyorlardı. Fakat o hedeflere yönelme yönünde, bir süre belki 8-10 yıl başarıyla giddi. Ondan sonra önemli sapmalar oldu ve bugünün sorunlarını hazırlayan, yani sosyal krizi hazırlayan sapmalar 1970'lerin başında başlamıştır. Toplu sözleşmelerle ilgili 1961 Anayasasını fazla lüks bulanların, onu değiştirerek insan haklarını kısıtlayan, toplu sözleşmelerde toplumsal dengeyi bozan gelişmeleri o 1970'li yıllar ve sonra da 1980'li yıllar hazırlamıştır.

Yine aynı şekilde sağlık politikasında ve bölgesel gelişmelerin farklarının azaltılması konusundaki politikaların hepsinde, 1970'lerde cephe hükümetleri döneminde özellikle, yan çizen çizene gitmiştir.

Hemen sözlerimi bitirirken şunu kaydetmek istiyorum: Bizim bu Amerikalı bilim adamlarıyla, kapalı kapılar arkasında yaptığımız (ve ilk defa bunu açıklıyorum) bu konuşmadan kısa bir süre sonra Talat Aydemir Türkiye'de, onların teorik olarak beklediği hareketi yaptı. Fakat güçlü bir lider o sırada başbakan olduğu için, o darbenin kesinleşmesi, başarısını önledi. Daha sonra bir daha denedi, bu sefer başarıyla oynamış oldu.

Bununla şunu söylemek istiyorum:

Bugün, dün de öyleydi, ortada bir umutsuzluk var, yani ekonomik kriz bir türlü çözülüyor. Bu toplumsal krize dönüşüyor. Toplumsal kriz çözülmedikçe ekonomik kriz zaten çözülmez. Bu kadar kriz varken, insan haklarında yeni haklar, demokrasinin genişletilmesi olayı da getirilemez. Öyleyse ne olacak?

Bu düzen veyahut da bu sistem bu demokrasi bu işi çözmüyor dediğimiz zaman, böyle bir sonuca hemen atlırsak, arkasından işte o antropologun ve siyaset bilimcisinin söylediği, "umudunu yitirmekte olan bir toplumu yaratmak" veya onu hele bir de medyaya dökerek bugünü son derece etkinlik kazanan, güç kazanan, yazılı ve görüntülü basına aktararak topluma şırınga edersek, bütün emekler boşa gitmiş olur. Onun için biraz daha dengeli, sağlıklı düşünmeyi, geniş görüşlü tartışmayı öneriyorum.

Teşekkür ederim

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz Sayın Üstünel.

Efendim, şimdi hemen panelist arkadaşlarıma sözü vereceğim. Fakat öğleden sonraki toplantının saat 14'te başlayacağını ben burada olabildikçe tekrar ve tekrar hatırlatıyorum. Zamanı iyi kullanmak zorundayız. Bazı arkadaşlarımızda sorular daha fazla yoğunlaştı, bazı arkadaşlarımızda daha az.

Zannediyorum ki, soruların yoğunlaştığı arkadaşımız Sayın Gemalmaz. Sizlere biraz daha fazla süre, 7 dakika 8 dakika gibi süreler içersinde bunları birleştirerek girerseniz. Çünkü hepsini ayrı ayrı cevaplamak biraz zaman alabilir, ortak noktaları yakalayarak ifade etmekte yarar var.

Buyurun Sayın Çulhaoğlu

METİN ÇULHAOĞLU- 6-7 tane soru yöneldi. Tabii benim bunlara tek tek yanıt vermek yerine, hepsine derli toplu bir yanıt vermeye çalışayım.

Şimdi bir kere ben 15 dakikanın ilk turda sınırları içerisinde kalmaya özen gösterdim. Dolayısıyla, bu bunalıma yol açan parametrelerin tek tek kendi içlerinde irdelemelerini yapmadım, sadece sıraladım.

Bir soru şuna ilişkin: Bu parametreler arasında ekonomik departmanı ya da ekonomi alanında olup bitenlerin nispeten daha belirleyici bir önem taşıyıp taşımadığı konusunda elbette nispeten daha belirleyici bir önem taşıyor. Tek başına ekonomist bir indirgemecilikten bahsetmiyorum burada, ama şunun da altını çizmek lazım:

Şimdi burada diğer panelist arkadaşlarım, işte, alınması gereken ekonomik önlemlerden söz ettiler, somut reçetelerden söz ettiler ama, bu tür reçetelerin, bu tür önlemlerin nasıl bir dünya ve Türkiye koşullarında alınması gerektiği üzerinde de durmak lazım. Bir kere hangi dönemeç noktasından geçiyoruz? 30 yıldır neyi yaşadık dünya kapitalizmi, bugün neyi yaşıyor? Buna bakmak lazım.

Tabii ben bunun çok ayrıntılı dökümüne girmeyeceğim ama; şunu söylemek lazım:

1945'li yıllardan başlayarak, 1950'li yıllardan başlayarak 2. Dünya Savaşı sonucunda dünya kapitalizminin yakaladığı genişleyici dalga, işte Marshall yardımıyla körüklenen Amerika'nın dünya ölçüsünde hegemon ve regülatör bir güç olarak öneminde dayanan dünya düzeni 1970'li yıllarda çökmeye başlamıştır, iflas etmeye başlamıştır. 1980'li yıllardan itibaren ise bu şablon ya da model, tamamen tersine doğru devrilmeye başlamıştır. Ve buna globalleşme dediğimiz süreçlerde eşlik etmiştir.

Bakın, arkadaşlarım çok somut bir örnek vermeye çalışacağım.

Deniliyor ki, işte şu politikalar uygulansın, bu politikalar uygulansın. Tamam güzel ama; şunu gözden kaçırmamamız gerekiyor: Türkiye gibi ulus devletlerin, kendi teritoryel bütünlükleri içerisinde, nispeten bağımsız politika izleyebilmeleri, belli planlamaları, belli modelleri uygulayabilme şansları giderek daha azalmaktadır. Çünkü, uluslararası sermayenin dolaşımı ve etkileyciliği o boyutlara ulaşabilmektedir ki, tek tek ulus devletlerin kendi teritorial sınırları içerisinde aldıkları önlemler bir yerden sonra anlamını yitirebilmektedir. Bakın size bir örnek vereyim. Bu serseri para dediğimiz paranın getirisi, hani globalleşme mloballeşme deniyor ya bunun bir kısmı palavradır. Yani böyle yatırımcı sermaye sınır tanımadan bilmem nereye gidip yatırım falan yapmıyor; asıl globalleşen burada serseri paradır.

Serseri para ne getiriyor? (Le Monde'dan bu.)

Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzde 7 getiriyor, serseri para, finans; Avrupa'da yüzde 8 getiriyor, Japonya'da yüzde 2 getiriyor. Ve bu insanların "gelişmekte olan piyasalar" diye tabir ettiği Türkiye gibi ülkelerde de yüzde 20 getiriyor. Şimdi böyle bir serseri para olgusu varsa ortada, işte şu politika

uygulansın, bu politika uygulansın, çok fazla diyemeyiz:

Şimdi Türkiye'de sosyal devlet eğer terk edilecekse, gelir dağılımında, eğitimde, sağlıkta, sosyal hizmetlerde, nispi de olsa bir adalet anlayışı bütünüyle terk edilecekse, o zaman siz bundan sonra toplum dediğimiz olgunun çözülmesine, ayrışmasına da hazır olmak durumundasınız. Böyledir bu iş.

Eğer siz teknolojiye, maliyede, kültürde, sanatta, beslenmede vesairede, artık bağımsızlık dönemi kapandı, tam bir globalleşme yaşanıyor anlamında aşırı bir kozmopolitleşmeye giderseniz, o zaman artık ulus devlet olma şansınızı da yitirirsiniz. Globalleştik diye sevinirken, gerçekten, o güne kadar toplumun az çok bir arada tutulmasına yol açarı bütün lutkalların yavaş yavaş erimeye başladığını görürsünüz.

Bir başka örnek daha vereyim.

Emek, sermaye, rant dendi; bu sözler de Feyyaz Berker'e aittir. Bir iş adamıdır kendisi. Son 50 yıl içerisinde bulunduğu iş kolunun yıllık gelirlerini konsolide ederek topladığında, üretimden sağladığı gelirleri topladığında, şu anda işletmesinin bulunduğu arsanın değerine ulaşmıyor. Bu da rant ekonomisinin boyutlarını simgelemesi açısından herhalde önemlidir.

Şimdi arkadaşlarım, biraz da bana tanınan süreden yararlanarak, ilginç olacağını umduğum, size de ilginç geleceğini umduğum bir şeyden söz etmek istiyorum.

Şimdi Sayın Özsever söyledi, Gramsci'den alıntı yaptı. Aslında onun söylediğinin bu tam karşılığı şudur: Aslında Gramsci'nin kendi özgün sözü de değildir, Romain Rolland'dan almıştır, "Ne aklın kötümserliği, ne iradenin iyimserliği" der, Yani, ikisinden de uzak durmak lazım. Ne aklımızın bize gösterdiği kadar kötümser olalım, ne de irademizin bize verdiği mesaj kadar iyimser olalım, anlamında.

Ben bunun şöyle de yorumlanabileceği kanısındayım: İrademizin gücüyle aklımızın bize gösterdiği kötümserliklerin üzerine gidelim.

Türkiye'de o kadarda fazla kötümserlik yoktur. Bakın ben size Türkiye'nin, özellikle Türkiye'deki sosyal demokrat kesimin, 1989-1991 döneminde son derece coşkulu bir iyimserlik yaşadığından söz edeceğim. Ve sonuçları da çok dramatik olmuştur.

Şimdi 1989-1991 döneminde, reel sosyalizm tabir edilen rejimlerin çökmesiyle, sosyal demokrasi ya da ortanın solu ya da merkez sol denilen kesimde bir coşku yaşandı. Şöyle naif bir varsayıma dayanıyordu bu coşku: İnsanlar zaten vahşi kapitalizmden rahatsızdırlar. Merkezi kumanda ekonomileri de çöktü, ona da itibar etmeyeceklerdir, otomatikman sosyal demokrasiye akın akın geleceklerdir anlamında bir iyimserlik. O iyimserliğin naif olmasının nedeni de şuydu: Saldırıya geçen burjuva ideolojisi, bırakın sosyalizmi, komünizmi, arksizmi karalamak, sosyal demokrasi adına, merkez sol adına ne değer varsa ona da saldırdı, onlara da yükledi. Yani sosyal demokrasi ve o sosyal demokrasinin paylaştığı o sosyal işte devlet, refah devleti anlayışı da bur-

juva ideolojisinin saldırısı karşısında aciz durumlara düştü. Bakın bir örnek vereyim. Adamlar 1989 yılında 200 yıl önce-sinin hesabını görmeye kalktılar, "Fransız devrimi de lüzumsuz bir devrimdi" demeye başladılar, kendi devrimlerini inkâr etmeye başladılar. Yani burjuva ideolojisinin saldırısı bu kadar maksimalist bir saldırıydı. Sırf belli bir sınırdan kalmayan, o sınırı da aşan, sosyal demokrasinin alanına da tecavüz eden bir saldırıydı.

Şimdi bu iyimserlikten örnek vereyim, 1989-1991 dönemi-nin iyimserliğinden. Bu sosyal demokrat bir ilim adamının, 21. yüzyıla ilişkin, 21. yüzyılda Türkiye nasıl olacak anlamında beklentilerinden bir bölümü. Bazılarını almadım, çünkü 2-3 tane doğru şey de var; ama büyük bir bölümü şimdi göreceğiniz gibi.

"Türkiye'nin 21. yüzyıldaki siyasal, sosyal ve kültürel yapısı, sosyal demokrat bir nitelik taşıyacaktır" diyor bu bilim adamımız.

İkincisi, "Karar alma süreçlerine katılım daha da artacak, demokratikleşme daha da gelişecektir" diyor Türkiye için.

Üçüncüsü, "Eğitim, konut ve sağlık hizmetleri daha da yaygınlaşacak, daha geniş kesimleri kapsayacaktır." 21. yüzyılın Türkiye'sinde diye bir beklenti.

Dördüncüsü, "İnsanlar üretim dışı zamanlarında sanat, kültür, bilim ve siyaset etkinliklerine daha yoğun bir biçimde katılacaklardır" diyor bu sayın bilim adamımız.

Beşincisi, buna herhalde Sayın Özsever de tebessümle yaklaşacak; "Sendikalaşma giderek yaygınlaşacak, geniş-

leyen ve üye tabanları artan sendikaların etkinlikleri daha da artacaktır" biçiminde bir beklenti.

Ve son beklenti. "Parlamentar demokrasi Türkiye'de daha da güçlenecek, Türkiye Büyük Millet Meclisi sorunlara etkin çözümlerin üretildiği bir siyasi kurum niteliğine kavuşacaktır." Şimdi arkadaşlarım, bunlar 1990-1991 yıllarında söyleniyor, o umut tohumlarının yayıldığı dönemler. Aradan 5 sene geçti. Şimdi şunlardan bazıları da doğru çıktı diyebilir misiniz?

Türkiye Büyük Millet Meclisi bugün etkin çözümlerin üretildiği bir kurum mudur?

Sendikalar acaba güçlerini artırıp da acaba siyasete daha mı etkin müdahalede bulunuyorlar?

Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler, herkesi kapsayacak biçimde gelişti mi?

Neyse...

Yani burada şunları söylemek istiyorum:

Gerçekten 1989-1991 döneminde, burjuva ideolojisinin ne tür maksimalist, bırakın sosyalizmi, komünizmi, Marksizmi, sosyal demokrat birtakım değerlere bile cephe alan maksimalist bir saldırı içerisinde olduğunu bu bilim adamımız bile görememişti. Bu bilim adamı, sayın bilim adamı Emre Kongar'dır.

Şimdi arkadaşlarım, peki Türkiye'de bir şey var, işte işçi sınıfına, yeterince dinamizm sergilemiyor falan deniliyor. Peki acaba sanayicilerimiz, işadamlarımız ne âlemde, bir de o cepheye bakmak lazım.

"Bakmayın batılı olduğumuza; biz İslamcı, doğucu, İslam bilmem ne sentezine sahibiz, örf ve âdetlerimize bağlıyız" mesajını vermesi lazım. O mesajın da hakkını vermek için. "Flört, fahişeliktir" diyen Cemil Çiçek'i yılın politikacısı seçmişler. Şimdi, bir tek Cemil Çiçek'i yılın politikacısı seçseler biraz tarafgir olmuş olacaklar. Yani, Cemil Çiçek gibi sağ temsil eden bir adama ödül verilmez, bir de bunun dengesi ni bulmak lazım demişler; bula bula Yıldırım Aktuna'yı bulmuşlar. Her şeyde tek isim var, yılın politikacısında iki isim bulmuşlar; biri Cemil Çiçek, diğeri Yıldırım Aktuna. Sözlerim bu kadar.

OTURUM BAŞKANI -Efendim, Gemalmaz'da söz; buyurun.

DOÇ. DR. SEMİH GEMALMAZ -Birincisi şu: Niye iyimser olacağız; bunu anlamak mümkün değil.

İkincisi, gerçekleri görmek kötümserlik falan değil, gerçekleri görmek lazım. Bu ülkede sabahtan akşama kadar ihlaller yapıyorsa, iyimserlik adına, topluma bilmem ne mesajı vermeyelim adına, yetkili pozisyondayım, devlet otoritesini temsil ediyorum adına, gerçekleri gizleyemem ben. Bizim görevimiz gerçekleri planca çıplaklığıyla ortaya koymaktır. Sorulara gelince; sorulardan şunu anlıyorum ki, sunuşumdan ötürü rahatsız olan dinleyiciler var. Çünkü, "Yargıya güvenmeyeceksek ne yapacağız" dedim, onun altını çiziyorlar; yahut işte bu tür ihlaller durumunda demokratik kurumlara güvenmeyeceksek ne yapacağız?

Ben örnekler verdim size; çalışmayan bir yargı var, işlemeden bir yargı var, Türkiye'de insanlar; bırakın böyle siyasi işleri, demokrasiyi falan, ondan söz etmiyorum; işadamları alacaklarının tahsili işini matfaya teslim ediyorlar mı? Var mı bu? Hangi hukuktan söz ediyorsunuz? Türkiye'nin hukuk düzeni bir karabasadır. 12 Eylül rejiminin dayattığı yasal düzene, hukuk düzeni mi diyeceğiz biz? Olur mu böyle şey? Olmaz. Kriz, kriz var; çünkü Türkiye'nin yürürlükteki yasal-siyasal düzeni, bu topluma dar geliyor, bu kadar basit. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu bunalımı pekiştiren bir unsurdur 12 Eylül rejimi. Onun için "Türkiye'de mullaka ve mullaka demokratikleşme zorunludur" dedim ilk turda, onu tamamlamam gerekirdi. Türkiye mutlaka ve mutlaka demokratikleşmeye cuntacıları yargılayarak başlamalıdır. Çok önemlidir bunlar; bu krizi başka türlü aşamazsınız. Halkın parlamentoya, iktidara güvenini başka türlü sağlayamazsınız, hukuka ve yargıya güvenini sağlayamazsınız. Başka yolu bunun. Düşünebiliyor musunuz, bundan daha 3-5 hafta evvel DYP Grubunda bir memleket meselesi, parti meselesi görüşülürken bir milletvekili (Ben basından söz ediyorum, sizler gibi ben de gazete okuyorum, benim de enformasyon kaynağım o) şunu söylüyor: "Asker ne der?" Kendi parlamenterleri, kollegleri iliraz ettiler, "Ya olur mu artık, bu meselede biz de karar verebiliriz."

Siz biliyor musunuz ki, Türkiye'de Millî Güvenlik Kurulu, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin bahçesine dikilecek ağaçlar konusunda karar verir. Millî Güvenlik Kurulu kalsın kalma-

sın, bakın hiçbir şey söylemiyorum; ne konularda karar verdiğini örnekliyorum. Erzurum Atatürk Üniversitesi'nin bahçesine dikilecek ağaçlar konusunda Millî Güvenlik Kurulu'ndan karar çıkar; bu gündemine gelir, Olur mu böyle bir şey? Böyle demokrasi mi olur? Mecbur muyuz böyle demokrasi diye yutturulan rejimde yaşamaya? İsteyemeyecek miyiz doğru dürüst demokrasi?

Daha başka bir şey; son söz sayın başkan, daha büyük bir tehlike şurada düğümleniyor: Bana kalırsa, bütün bu demokratikleşme istemlerimizi, taleplerimizi; ülkeyi demokrasiye taşıyalım, hepimizin isteği bu; farklı siyasal görüşlerimiz olabilir, hepimizin isteği bu. Benim korkum şu ki, Türkiye'de - tırmak içerisinde- kendisine sivil toplum denen kesim gerçekte demokrasiyi içselleştirmiş değil. Problem burada. Meslek örgütleri var Türkiye'de, Üniversiteler var, mensubuyum ben. Demokrasi konusunda ayıplarla yüklü kurumlarımız var; sivil toplum kurumlarımız var, partilerimiz var. E birazcık birazcık aynaya bakalım.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI -Teşekkür ederiz.

Efendim, şimdi Memduh Hacıoğlu arkadaşımıza herhangi bir soru yöneltmedim, kendisi de buna ilave edecek bir noktada bulunmadığını biraz önce bana ifade ettiler. Dolayısıyla şimdi hemen Atilla Özsever arkadaşımıza geçiyoruz. Olabildiğince kısa olmasını kendisinden rica ediyoruz.

ATILLA ÖZSEVER - Sayın Başkan, zaten kısa konuşuyorum.

OTURUM BAŞKANI -Evet, farkındayım.

ATILLA ÖZSEVER -Efendim iki sual gelmiş bana. Bir tanesi Sayın Turgut Arı diyor ki, "İnsanlarımızın yaşam çıkmazında hayatlarına son verdiklerini sergilediniz, ayrıca baş kaldırmayı öğrenmeyi ve seymeyi de önerdiniz. Bu durumda ne yapmak lazım? Bu çelişki nasıl giderilir?" diyor.

İnsanların intihar etmesi aynı zamanda toplumsal, sosyal, ekonomik krizin birey düzeyinde yansıması. Öncelikle bu krizin koşullarını aşmak için gerçekten ciddi olarak bir demokrasi mücadelesi verilmesi gerekiyor, örgütlenme gerekiyor, yine bireylerin de kendi bulundukları düzeylerde kardilerini geliştirmesi, yetkinleştirilmesi gerekiyor. Belki demokrasiyi öyle çok fazla uzak yerlerde de aramayalım. Demokrasiyi bir anlamda ailede de aramamız lazım, yani kanı koca ilişkisinden tutun, çocuk ilişkisine kadar ailede demokratik ortamın oluşması, veli olarak okullarda çocuklarımız için eğitime ilgili katkıda bulunmamız, bu da bir demokratik taıdır; işyerinde demokrasi mücadelesi... Bunun yanı sıra, toplumsal yaşamda yeni uygulamalar var; daha doğru dürüst tam hayata geçmiş değil ama, sendika evleri söz konusu. Mesela Çerkezköy gibi yahut başka yerlerde örneğin Ümraniye gibi yerlerde, sendika evleri oluşturulacak. Bu sendika evleri, işçi evleri sadece örgütlenme ile ilgili değil. Aynı zamanda orada, mesela işsiz insanlar varsa bu işsiz

insanlara mesleki eğitim vermek, yahut sağlık konusunda Tabip Odası'yla ilişki kurup oradaki insanların sağlık sorunlarına katkıda bulunmak; bir dayanışma kurumu oluşturmak gerekiyor. Yani, toplumumuzda en büyük eksikliklerden bir tanesi de gerçekten dayanışma. Bu dayanışmayı sağlayarak hem ailede, hem de toplumsal anlamda bir örgütlenme ile ve aynı zamanda biraz da kendi iç sesimize kulak vereyerek baş kaldırmayı istemek ve gerçekleştirmek, böyle bir tavır içerisinde olmak gerekir diye düşünüyorum.

Diğer bir arkadaşımız Mahmut Arıkan, "Gelir dağılımı bozukluğu ile intiharlar arasında ilişki kurdunuz. Gelir dağılımı dengeli, sosyal güvenliğin yaygın olduğu birçok batı ve kuzeybatı ülkelerinde yaygın ve yüksek intiharların oranları da var. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?" diyor, evet güzel bir sual gerçekten.

Şimdi, bizim gibi ülkelerdeki intiharın nedenlerinde ekonomik saikler ağırlıklı. Batı ülkelerinde her ne kadar belli bir refah düzeyi var ama, giderek o da aşağı doğru çekilmeye başladı. Şimdi burada esas önemli olan şu: Kapitalist sistemde insan o üretim süreci içerisinde yabancılaşıyor ve bu yabancılaşma, yani o üretim süreci içerisinde, ister makine ister başka bir şey olsun; onun bir parçası durumuna geliyor. Dolayısıyla, bu ilişki içerisinde insan farkında oluyor veya olmuyor, bir yabancılaşma süreci yaşıyor, kendini ifade edebilmesi, kendisini yaratması – aslında insanın en büyük özelliği yaratıcı olmasıdır – bu özellikleri törpüleniyor ve tüketim toplumunun aşıldığı şeylerle insanların yaşamı, sadece tüketmek ve çalışmak gibi kavramlara sığmamış oluyor. Dolayısıyla, aslında batı ülkelerindeki, bir anlamda refah toplumlarındaki kişilerin bunalıma sürüklenmesinin önemli bir nedeni de kapitalist sistemin yarattığı yabancılaşma ve mutsuzluk.

Tabii bu insanlar, bu mutsuzluğun kaynağının kapitalist üretim sistemi olduğunun farkında olmadıkları için, mutsuzluktan kurtulmak amacıyla örneğin LSD içiyorlar, bilmem ne içiyorlar, yahut intiharlara başvuruyorlar. Yani, kapitalist sistem bir anlamda insanın ruhunu da teslim alıyor. Kapitalist sistemde önemli olan ürettir.

Yani, insanlar üretim için vardır. Oysa üretim insanlar için varolmalıdır. Sonuçta, bunun yarattığı mutsuzluk var, tabii bunun farkına varamıyor. İnsanın yaratıcı özelliklerine, doğaya, sanata daha fazla yer vermesi gerekiyor. Böyle olmayınca, kapitalist sistem içerisinde insan daraltıldığı için bunalımlara düşüyor diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI -Teşekkür ediyorum.

Efendim, Nihat Yüksel arkadaşımız bir noktada açıklama yapmak ihtiyacını duydu, kendisine söz veriyorum.

NIHAT YÜKSEL -Efendim, ben açıklamadan ziyade bir temennide bulunmak istiyorum. Ambleminiz karınca. Sayın konuşmacılar çok kıramsar çizgileri ortaya koydular. Ben 50 yıl önce bir un fabrikası ve 150 kişilik bir ham yağ fabri-

kası olan bir topluluğun bugün 30 bin insana iş ve aş veren ve 50 dolayında işyeri olan bir topluluğun 30 yıllık mensubuyum. Biraz artık motivasyona da önem vermemiz gerekiyor. Türkiye, o günleri de yaşadık bu günleri de yaşıyoruz. Bu kadar kötü kara tabloların içinde yaşayan bir ülke değil. O bakımdan ben diyorum ki, yani umudumuz hayal değil, gerçeklerdir. Bunlar rakamlarla da ortadadır.

Bu topluluğun yahut dikiş iğnesinin yurtdışından gelirken bugün lastiği, otomobili oralara satan bir Türkiye'nin de olduğunu; çalışan, ümidini yitirmeyen insanların sayesinde buralara gelindiğinin altını çizerek hepinize saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI -Efendim, bir dakikanızı rica edeyim. Çünkü, tüm panelistlere sorulan bir soruyu müsaade ederseniz iki dakikada cevaplamaya çalışayım.

Diyor ki, "Sadece konuşan Türkiye" özlemini dile getirdiler panelist arkadaşlarımız. Bir de "çözüm üreten Türkiye" herhalde özlemi içindeyiz. Bu konuda üniversitelere düşen bir görev yok mu?

Hemen söyleyelim ki, bu işleri yerine getiren kurumların başında hiç kuşkusuz üniversiteler gelir ve Türkiye'de de bunun üniversiteler olması kadar doğal bir şey yoktur. Üniversiteler bunu ancak araştırma fonksiyonuna, işlevine ağırlık vermek suretiyle ancak yerine getirebilirler. Halbuki üniversiteler, bildiğiniz gibi, toplumun diğer kurumları gibi ciddi bir bunalım içinde bulunuyorlar. Nitekim, sürekli yeni yasa hazırlıkları bunun açık bir göstergesidir. Bu nedenle, üniversiteler, beklenen üretimi, sorunlara çözüm getiren üretimleri yapamıyorlar.

Bunun içerisinde üniversitelerin işleyişinden kaynaklanan, maddi olanaklarının fevkalade kısıtlı olmasından kaynaklanan, yasal çerçeveden kaynaklanan gerçekten çok ciddi sorunları var. Ama herhalde çözüm üreten kurumların başında üniversitelerin geldiği konusunda soru soran arkadaşımızla aynı görüşü paylaşıyoruz.

Kendisine bu soruyu sorduğu için de ayrıca teşekkür ediyoruz. Unutmayalım ki, milli gelirden araştırmaya pay ayıran ülkeler arasında Hindistan'ın bir hayli gerisinde bulunuyoruz. Bu da bir gerçek olarak zihinlerimizde bulunsun.

Efendim, toplantıyı kapatırken, öğleden sonraki, bugünkü ikinci toplantının saat 14.00'te yapılacağını bir kez daha hatırlatıyorum; gerek panelistlere gerek soru soran arkadaşlarımıza teşekkürler ve saygılar sunuyorum.

“21. Yüzyıl”da Nasıl Bir Türkiye”

OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. TANER BERKSOY

OTURUM BAŞKANI- İktisatçılar Haftası'nın son oturumuna hoş geldiniz.

Ben, biliyorsunuz İstanbul'a Ankara'dan uzunca süre önce de olsa gelmiş bir arkadaşınızım; hâlâ İstanbul trafiğine alışamadım. Dolayısıyla, her gittiğim yere böyle bir trafik aralığıyla gidiyorum. Gecikme benden kaynaklandı; ancak yetiştirdim, hepinizden özür diliyorum.

Öğleden sonra oturumumuzun düzenini şöyle yürüteceğiz: Açılışı, Özgürlük ve Dayanışma Partisi Genel Başkanı Sayın Ufuk Uras yapacaklar. Daha sonra iki tane çok değerli tebliğ dinleyeceğiz iki çok değerli hocamızdan. Ondan sonra bir oturumumuz var ve kalabalık bir oturum, 6 katılımcının iştirak ettiği bir oturum. Onu da bitirdikten sonra bir ara vereceğiz, daha sonra tekrar salona, hem bildirileri hem oturum konuşmalarını tartışmak üzere tekrar geri geleceğiz. Şimdi programı daha da aksatmamak için, Sayın Genel Başkan Ufuk Uras'ı konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Buyurun efendim.

UFUK URAS- Değerli konuklar, arkadaşlar, dostlar hepinize merhaba, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 21. İktisatçılar Haftası bizim açımızdan çok önemli. Çünkü biliyorsunuz, istatistik serilerinin bile 20 yılının toparlanamadığı, bulunamadığı bir ortamda bir sürekliliği sağlamanın paha biçilmez değeri var. Taraf olmadan, ama bütün taraflarıyla Türkiye'nin temel meselelerini tartışması nedeniyle iktisatçılar camiasının bu etkinliğinde Özgürlük ve Dayanışma partisine de yer vermeleri bizim için çok önemli. Bu jestler için tekrar teşekkür ediyorum. Benim için, İktisat

Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Başkanlığı yaptığım dönemde de en önemli problemlerden bir tanesi, İktisatçılar Haftası'na politikacıları çağırıp çağırmama meselesiydi. Ben buna çok sıcak

bakmayanlardandım; demek ki çok büyük konuşmamak gerekiyor. Çünkü gerçekten İktisatçılar Haftası'nın belli bir kalitesi vardır ve siyasetçilerin performansı çıtayı hep düşürmüştür ve politikacılar olmazsa İktisatçılar Haftası'nın niteliği çok daha önemlidir diye kendi aramızda hep tartışır dururduk. Çünkü, böyle bir entelektüel bilgi alış-verişinin yapılabildiği ve kamuoyunu etkilediği bir tür “think tank”ın oluşturduğu zeminler çok fazla değil. İktisatçılar Cemiyeti'nin bunu temin etmesinde anahtarı, var olan egemenlik alanlarıyla arasına mesafe koymuş olmasından kaynaklanıyor ve farklı disiplinlerden gelen arkadaşlarımızın bir tür bilgi alış verişini temin etmesini sağlıyor. Biliyorsunuz ünlü sosyal antropolog Ganner'ın farklı disiplinlere ilişkin çalışması eleştiri konusu olduğunda, münasip olmayan bir lafı vardır: Demiştir ki, “Eşek değilim ki belli bir alanım olsun.” Farklı alanlarda gezinerek, aslında bir entelektüel zenginliğin kazanılabildiğinin çok iyi bir örneğidir Ganner'ın tavrı. Biz bunu çok gerçekleştirilmiyoruz. Ama İktisatçılar Cemiyeti farklı disiplinlerden gelen insanların bu bilgi havuzuna aktırdıkları bilgilerle bençe çok önemli bir misyonu gerçekleştiriyor.

Yine, cemiyetimiz, haftanın başlığını “Dünya nereye gidiyor?” sorusunu sorarak koymuş ki, bu panelin başlığıyla da ilintili. “Dünya nereye gidiyor” sorusuna hemen bir cevap koymuş, “Küreselleşme ve Türkiye” diye. Dolayısıyla, dünyanın aslında küreselleşmeye doğru gittiğine ilişkin bir zımnı kabul var soruda. Genel olarak 90'lı yıllarda böyle bir eğilim vardı; dünyanın küreselleşmeye doğru gittiği, yeni dünya düzeninin, insan aklının bulduğu ezeli ve ebedi geçerli olan nihai nizam olduğu şeklinde bir kabul vardı 90'ların başında. Fakat, 93'lere doğru bu eğilim ortadan kalkmaya başladı ve küreselleşmeye karşı; yani, meta ve sermaye dolaşımının cihanşümü karakterinin adı olan küreselleşmeye karşı, uluslararası eşitsiz işbölümüne, uluslararası işbölümünün hegomonik karakterine karşı bir tepki geliş-

Küreselleşmenin ideolojik karakteri ve küreselleşmeye karşı ileri sürülen yerel ya da dar alanların aslında kendi dinamiği olmayan, kendi otantik özelliği olmayan, küresel olduğu söylenen dinamikler tarafından da belirlenen bir yapı olduğu ve bu ideolojik genel saldırı içerisinde Türkiye'deki aydınların da büyük ölçüde bu moda bilginin acenteliğini, bir tür kompradorluğunu yaparak, burada böyle bir ideolojik mevzilenme sağladıklarını görüyoruz.

meye başladığı zaman, yani ayrışma eğilimleri başladığı zaman, akademik dünyada da küreselleşme istenir ve olması gereken bir durum, buna karşı olan eğilimler de istenmeyen ve olmaması gereken eğilimler olarak tarif edildiği için, bir teoris bile doğru düştür oluşturulamadı. Ama şimdi görüyoruz ki, benim partili sevgili yol arkadaşım Nail Satlıgan'ın İktisatçılar Haftası'nın birinci oturumunda vurguladığı gibi, küreselleşmenin ideolojik karakteri ve küreselleşmeye karşı ileri sürülen yerel ya da dar alanların aslında kendi dinamiği olmayan, kendi otantik özelliği olmayan, küresel olduğu söylenen dinamikler tarafından da belirlenen bir yapı olduğu ve bu ideolojik genel saldırı içerisinde Türkiye'deki aydınların da büyük ölçüde bu moda bilginin acenteliğini, bir tür kompradorluğunu yaparak, burada böyle bir ideolojik mevzilenme sağladıklarını görüyoruz.

Aslında bu dünyanın hemen hemen her yerinde aynı şekilde oldu, Margaret Thatcher de, kendilerine Ms. TINA, yani, "There is no alternative"ın kısaltılmışı olan, "Alternatif olmayan Margaret Thatcher, büyük bir ideolojik fetih hareketini İngiliz üniversitelerinde gerçekleştirerek önemli bir tespite bulunmuştu: Ekonominin hiçbir önemi yok; önemli olan zihniyetleri değiştirmektir. Yani, sadece meta ve sermaye dolaşımının değil, bir tür girişim kültürü, bir tür servet avcılığı ideolojisinin yaygınlaştırılmasıyla değerlerin küreselleşmesi bu tartışmanın önemini gösteriyor.

Şimdi dünyanın nereye gittiğine bakacak olursak, "21. yüzyıl itibarıyla nasıl bir Türkiye" sorusunun da yanıtını verebiliriz. Yine, Özgürlük ve Dayanışma Partisi olarak böyle bir başlık içinde çağrıldığımızdan dolayı teşekkür ederim. Çünkü, iki tür kabaca siyasi parti var Türkiye'de, geçmişin partileri ve geleceğin partileri. Yani, 21. yüzyıl vizyonunu bize tartıştırdıkları için bir kere daha teşekkür etmek isterim ama, 21. yüzyıl uzun bir dönem, Koskoca bir yüzyılı tarif etmek ve analizde bulunabilmek için tek yol yıldız falına bakmak; dolayısıyla 21. yüzyılda nasıl bir Türkiye ama, anlaşılabilir nedenlerden dolayı 21. yüzyılın başını ele almakta fayda var. Yine de yüzyıla ilişkin Türkiye'ye ait bir bilgi kümesi elimizde var. Bir önceki yüzyıla gittiğimizde de vardı. Örneğin İslahat Fermanı okunurken Mustafa Reşit Paşa tarafından, çok veciz bir ifadesi vardır, Demişti ki, "5-10 yıl içerisinde Allah'ın yardımıyla bütün sorunlarımızı çözeceğiz." Bugün de değişen bir şey yok, aktörler üç aşağı beş yukarı aynı, söylenenler aynı. Sirk dünyasının bir altın kuralı vardır, kart maymunlara yeni numara öğretilmez diye; replikler aynı, değişen bir şey yok, aktörler değişiyor büyük ölçüde. (Alkışlar)

Bu toplantıların önemi, aslında bütün bu söylenenlerin siyasi otopsisini yapmamız açısından bize bir vesile temin ediyor. Çünkü gerçekten inanılmaz bir dogmatizm var. Eğer dogmatizm, bilgimizin tutsağı olmak, bilgimizin kölesi olmak anlamına geliyorsa, piyasadaki bu dogmatik bilgiler yığılma karşı bu tür zeminlerin oldukça önemli bir panzehir olduğunu düşünüyorum.

Nasıl bir Türkiye'nin tek bir yanıtı yok. Herkesin vizyonu 21.

yüzyıla ilişkin Türkiye beklentisi oldukça farklı olabilir. Dolayısıyla ben de oturup detaylandırılmış bir şekilde bizimkini anlatmayacağım, ama mekanizmaya ilişkin bir ortak paydamız olabilir, o da şu: Herkes kendi görüşünü, nasıl bir Türkiye özlediğini özgürce ortaya koysun, kamuoyu önünde bu tartışılsın, istibdadla başvurulmadan Türkiye'de olduğu gibi. Çünkü biz kendi farklılığımızı ortaya koyar koymaz, Türkiye'de idarenin, siyasi iktidarın çok ciddi bir baskısıyla karşı karşıya kaldık. Burası sizi yanıltmasın, burada her şey konuşuluyor özgürce falan demeyin, bu baskı da nereden çıkıyor demeyin. Herkesin bekladığı gibi, herkesin sizden beklediği gibi konuşursanız hiçbir sorun çıkmıyor, ama farklı şeyler söylemeye başladığınızda, şimdi bizim partinin il binaları, ilçe binalarının polis tarafından basılması gibi, hakka hukuka, uluslararası kurallara uymayan müeyyidelerle karşı karşıya kalabiliyorsunuz. Yani, "cici çocuk", iyi aile çocuğu olduğunuz müddetçe Türkiye'de her şeyi özgürce tartışabilirsiniz. Başkaları sizden bekliyorsa, onların beklediği gibi davranırsanız hiçbir problem yok. Ama Türkiye'de gerçekten kamuoyunun özgürce belirlenmesi önünde ciddi engeller var. Neden?.. Çünkü, dağarcığında aslında hiçbir şey olmayanlar, işte kamu çalışanları, öğrencileri, Türkiye'nin emeğiyle geçinen insanları istibdatla korkutmaktan başka dağarcında bir şey olmayanların siyasi düzeyde belirleyici oldukları bir ortamda yaşıyoruz. Dolayısıyla gerçekten kamuoyu dediğimiz, 20. yüzyılın en önemli buluşu belki 21. yüzyıla taşınırsa ve herkes özgürce kanaatini beyan ederse, azınlıkta kalan görüşlerin de çoğunluk olma kanalları baki kalırsa, olabilecek en ideal bileşime 21. yüzyıl itibarıyla kavuşabiliriz.

Ama, "nasıl bir dünya" sorusu, aslında dünyanın tek bir dünya olduğu varsayımını içeriyorsa, "nasıl bir Türkiye" sorusu da böyle içeriyor; farklı Türkiye ve farklı dünyalardan bahsediyoruz. "Bu nasıl bir dünya"da örneğin, işte küreselleşme ekseninde aslında çok Avrupa merkezci bir bakış söz konusu. Avrupa'nın dinamikleri ile dünyanın öte tarafındaki dinamikler arasında bir örtüşme yok. Türkiye için de aynı şey söz konusu. Tek bir Türkiye'den bahsedemiyoruz; yekpare bir dünya, yekpare bir Türkiye yok. Dolayısıyla, birbirinden farklı tasarımlar var. Yeter ki bu tasarımlar özgürce kendilerini ifade edebilsinler. Dolayısıyla, Türkiye'de ve dünyada var olan mutabakat alanlarının hızla çözüldüğü bir dönemde sağlıklı arayışlara gidilebilir.

70'li yıllarda, biliyorsunuz bir sosyal demokrat mutabakat vardı dünya genelinde. O çözülürken yerini 80'li yıllarda yeni liberal, yeni muhafazakâr mutabakat aldı. Teorik ve politik olarak bunun iflasından sonra, 90'lı yıllardan bir sol dalga, adı tam konulmamış bir sol dalga esmekle beraber, dünya genelinde de bir siyasi belirsizlik ve pat durumu var. Siyasi güçlerin mevzilenişi dünya genelinde ve Türkiye'de, bu mücadelenin dolayısıyla nasıl bir 20. yüzyıl profiliyle karşı karşıya kalacağımızın ipuçlarını veriyor.

Bizler Türkiye'de bu mücadele içerisinde kendi yerelliğimiz içerisinde kalırsak başanlı olamayız. O yüzden olabilecek

en enternasyonalist dayanışma ilişkisini kurmak durumundayız hayatın her alanında; barıştan, siyasi özgürlüklerin savunulmasından, küreselleşme ve yeni dünya düzeninin Türkiye'deki izdüşümü olan özelleştirmeye değin bir dizi alanda kendi mevzilerimizi oluşturmak durumundayız. O yüzden nasıl bir Türkiye istiyorsak, nasıl bir dünya istiyorsak, bunu uluslararası boyutta bir mevzi oluşturarak gerçekleştirebiliriz. İşte, Fransa'daki, Almanya'daki muhalif yapılar, taa Meksika'daki Zapallistalara değin bir uluslararası dayanışma ağı kurma perspektifimizin olması bu yüzden.

Bizim önerimiz, özellikle 21. yüzyıla ilişkin, kamusal mal ve hizmetlerin üretimini bırakınız azaltmayı, en çoklaştırmak ve daha kaliteli hale getirmek.

Şimdi genel olarak bugünü dondurmak, bugünün insanlık için, insanlığın ezelî ve ebedî geçerliği olan nizamı olduğunu söyleyen burjuvaziye karşı kendi bakış açımızı ve kendi tarzımızı ortaya koymak durumundayız.

Bu konuda bize, yani küreselleşmenin yeni liberal formları dışında bir evrenselleşmenin (puçlarını) ortaya koymak açısından bize çok büyük bir görev düşüyor.

Bunun için zihni berraklık önemli. Yani, var olan egemenlik alanlarından, bizim nasıl yaşamamız gerektiğine dayatan, kelepçeleyen, dine dayalı, sermayeye dayalı ve devlete dayalı egemenlik alanlarından aramıza mesafe koyamazsak eleştirel bir düşünceyi geliştiremeyiz.

Bunu söyleyebilmek için de çok radikal olmaya gerek yok. Sait Faik'in Balıkların Ölümü kitabında; Sait Faik "kalemimizi ne devlete, ne sermayeye ve hatta ne de millete satmız" der. Dolayısıyla, zihinsel özerklik gerçekten önemlidir. Ancak, böyle bir arayışın ipuçları detaylandırılabilir. Hani, Alis Harikalar Ülkesinde, Alis aynadan geçince sorar ya tavşana şimdi nereye gidiyoruz diye; o da "Bu nereye gitmek istediğine bağlı" diye cevap verir. Nereye gitmek istiyorsak, nasıl bir dünya kurmak istiyorsak; yani eğer insanın insanı sömürmediği, kulun kula kul olmadığı bir dünya özlemi bizim de özlemimizse, bu konuda nasıl bir dünya istediğimize ilişkin tasavvurların bir şekilde çarpışması gerekmektedir. Buradan çıkan fikirler demetli son derece önemlidir. Hani, ... der ya, "Dünya bir tarafa çekilseydi, herkes dünyayı bir tarafa çekseydi dünya alabora olurdu" diye. Bizim de görüşlerimizin farklılığına kamuoyu alışmak durumunda.

medyatik hipnotizmayı delemek çok zor. Biz büyük ölçüde bunu temin etmeye çalışıyoruz. Televizyonunuzu açtığınız anda özelleştirmenin, yani devlet eliyle var olan kapıku lu burjuvazisinin, devletin alanının sınırlandırılarak oradaki fonların burjuvaziye tahsis etmesinin adı olan özelleştirmenin ne kadar önemli bir şey olduğunu sabah akşam televizyonlardan izliyorsunuz. Bir açıyorsunuz, bir kamu hastanesi, adam can çekiyor ölüyor; diyorlar ki, bakın kamu hastanelerinde insanlar ölüyor. Zannediyorsunuz ki, özel hastane olsa oradaki adam oradan içeri girebilecek.

Dolayısıyla bizim önerimiz, özellikle 21. yüzyıla ilişkin, kamusal mal ve hizmetlerin üretimini bırakınız azaltmayı, en çoklaştırmak ve daha kaliteli hale getirmek. Bunun, diyelim verimlilikle mülkiyet ilişkisinden tutun da bir dizi alt aşamasını çok detaylı olarak tartışabiliriz. Ama bunları detaylandırmaya zamanımız yok, o yüzden konudan konuya bir tür zapping yapmak durumundayım. Ama görüyorsunuz ki, böyle bir ideolojik hegemonya var, dolayısıyla bir karşı tavır almak, insanların cellâtlarına âşık hale getirildiği ortamı bertaraf etmek durumundayız. Birleşmiş Milletler, insanı yaşam

endeksi içerisinde 59. sıradaysak; ilk 20'ye girebilmemiz için kendi özgüvenimizle, kendi öz kaynaklarımızla bir seferberlik haline girmemiz gerekir.

İnsanlar sabahtan akşama kadar ne kadar Türk ve ne kadar dindar oldukla-

rını söyleyerek bu sorunları çözemiyorlar; çözemedikleri de ortada. Ortalama yaşam endeksine bakıyorsunuz, Türkiye'de belli ortalama ömür düzeyine bakıyorsunuz, örneğin bir kalemini alalım; Avrupa ülkelerinde belli, çocuk ölüm oranlarına bakıyorsunuz böyle. Bunu artık takdiri ilahıyla vesaire açıklamamız mümkün değil.

Bu çok basit bir şekilde kaynaklarının yeniden paylaşımının Türkiye'de geniş kesimler aleyhine yapılmasından kaynaklanıyor. Dolayısıyla, Türkiye'de geniş kesimlerin lehine ve olumlu nefes alabileceğimiz bir Türkiye istiyorsak; kaynakların yeniden paylaşımını geniş kesimlerden yana yapmak durumundayız. Bunun için de geniş kesimlerin siyasallaşması gerekir, yani siyasetin bir tür toplumsallaşması gerekiyor. Neden politikacılara ilişkin bir alevimiz var? E, midemiz kalkmadan bu partilerden herhangi... (elektirik kesikliği)

OTURUM BAŞKANI- Biz sansürün her türüne alışmıştık ama, bu camia için yabancı gelebilir. (Alkışlar)

UFUK URAS- Neyse, bu lafı fazla uzatma işareti olabilir; çok kısa kesiyorum arkadaşlar.

Bu çok basit, deniyor ki herkes görüşünü özgürce ifade edebilsin. Tabii ne var burada?... Şu var arkadaşlar: Karl Popper'in, "Hoşgörü Paradoksu" diye ifade ettiği bir problem var. Yani, bize hoşgörü göstermeyen eğilimlere karşı hoşgörü gösterirsek, hoşgörünün bizzat kendisi ortadan kalkmaz mı? Hoşgörü göstermezsek de, onlardan farksız hale gelemez miyiz?

Şimdi bu paradoksun bir yanıtı yok gerçekten Türkiye'de. Böyle şeyler olabilir, her iki biçimiyle de olabilir. Ama biz, kendi prensiplerimiz ekseninde siyaseti toplumsallaştırmak zorundayız. Bu konudaki en önemli tehditlerden bir tanesi bir tür "Postmodern sinizm" diyebileceğimiz, "aldırmazlık" diyebileceğimiz ruh halı Türkiye'deki aydınlar, entelektüeller, öğrenciler, işçiler, kamu çalışanları, bu seyreden toplumdaki müdahale eden topluma geçiş süreci ile ilgili önemli bir sınav veriyorlar ve olumlu bir sınav veriyorlar. Çünkü

gerçekten bu insanların emekçileri bir tür günah keçisi haline getirildi. Bu toplumun aydınları benzer şekilde bütün gelişmelerden sorumlu tutuldu. Bu yeni bir şey de değil. İngiliz yazarı Hobbes, biliyorsunuz "Veba"dan sorumlu tutulmuştu, bütün kitapları yakılmıştı. Galile, dünya yuvarlak dediğinde problemle karşılaşmıştı. Bugün öğretmen arkadaşlar "dünya yuvarlaktır" dediklerinde bir problemle karşılaşmıyorlar, ama farklı sözcükleri söylediklerinde bedel ödemek zorunda kalıyorsunuz. Kimileri o bedelleri ödemeye hazır; kimileri hazır değil. Ama bu konuda istibdatçı eğilimlere karşı geri adım atmamak lazım.

Türkiye'de iki eğilim var:

1- Nasıl bir Türkiye diyoruz; umarım böyle olmaz deriz.

2-Ya beteri olursa deriz.

3-Farklı bir tasarım geliştirmek durumundayız deriz.

Aman bize hep ölümü gösterip hastalığa razı ediyorlar. Yalnız alternatif maliyet dediğimiz bir sonucu bir başka olumsuzluğa göre karşılaştırma meselesi Türkiye'de çok yaygın değil. Kazanılmış gibi görünen şu anki Türkiye'nin toplamının neler kaybedildiğiyle karşılaştırıldığında, bütün hafta boyunca büyük ölçüde bu yapıldı, işin vehameti ortaya çıkıyor. Çok detaylı hükümet programına bakmamız mümkün değil, ama hükümet programı çok önemli. Çünkü, bir savaş ve saldırı hükümetiyle karşı karşıyayız.

Hükümet programı neden önemli? Bu hükümetin uzun ömür olmayacağını bu salonda herkes biliyor ama, teorik olarak bizi 21. yüzyıla taşıyacak olan bu hükümet programı.

"Egemenlik kayıtsız şartsız sermayenindir" şiarının hâkim olduğu bir ortamda, emeğiyle geçinenler, gerçekten Türkiye'ye siyasi ağırlığını koymak durumunda.

İnanılmaz bir hükümet programı. İşte devletin alanı küçültülsün, sermaye onun yerini doldursun ve bu çalışanlar iyidir dediklerinde, peki istihdam sorunu nasıl, işsizlik meselesi nasıl karşılanacak dediğinde, özel sektörün yatırımlarını yaratacağı istihdam gücüyle bunun karşılanacağı hükümet programında yazılı. Yani, özel sektörün istihdam gücü üzerinde buradaki iktisadçılara bilgi vermeye gerek yok.

Gümrük Birliği'nin tükelleşmeyi önleyeceği yazılı, Gümrük Birliği ve Avrupa Birliği'nden bihaber olmanın başka türlü ifadesi olamaz.

Nükleer santrallerle çevre bilincinin geliştirileceği alt alta yazılı; bundan büyük bir ayıp olamaz. Yani, böyle yüzlerce seri halinde size bunu sıralamak mümkün. Bunun da bilgi toplumun gereği olduğu yazılı bütün bunlar sıralandıktan sonra. Bilgi toplumu da zaten, "Knowledge" değil ki, "Information society", onun da Türkçesi "bilgi toplumudur". Yani, bir sözcüğü Türkçe'ye çevirirken bile cahilce davranan bir siyasetçi, Türkiye'nin belki en istibdatçı, en saldırgan, krizi geniş kesimler aleyhine çözdüğü için bir siyasi meşruiyet krizini de Türkiye'nin önüne koyan bu hükümet, programı ve anlayışı ile bizi sözde 21. yüzyıla doğru taşıyacak.

O yüzden bu kırz vesaire gibi şeyler doğal deprem değil, na-

sıl bir dünya istiyorsak o anlamda siyasallaşmalıyız, siyasi toplumsallaştırmalıyız. Yani, bir sol rüzgârı, dünyada ve Türkiye'de solcu uzmanlar ortaya koyamaz. Geniş kesimler siyaset yaparak, önündeki temel sorunlara aldırır hale gelecek; yani 5 yılda bir oy vererek değil, hayatın her alanında politika yaparak, siyasallaşarak bunu gerçekleştirebiliriz.

Adres önemli değil; ama önemli olan herkesin 5 yılda bir sandığa gitmek yerine, günübirlik hayatlarında siyasallaşmayı mutlaka gerçekleştirerek Türkiye'deki bu siyasi pespayeliği, bir yağmanın yeniden paylaşımı mücadelesi, bu ihale partileri ve müteahhit partilerine karşı kendi tavrımızı ortaya koymak zorundayız. Özelleştirme tartışılıyor; ama siyasi partileri özelleştirdiler arkadaşlar. Siyasi partilerin hepsi birer firma, şirkete dönüştü ve seçimini de bir tür müşteri olarak gördüler.

Şimdi, menkul kıymetler piyasasında sizce nasıl yükselen kâğıda oynamanızda etik bir problem yoksa, yükselmesini umduğunuz partiye destek vermeniz de herhangi bir etik rahatsızlık olmuyor. Türkiye'nin bütün sorumluluğunu üstlenen siyasi kadrolar, işte İktisatçıları Haftası'nda gelip geçiyorlar, hiçbir tanesinin yüzünün kızardığını gördünüz mü? İkinci bir emre kadar pişkinliğin serbest olduğu, yüz kızarmamanın yasak olduğu ender ülkelerden bir tanesiyiz. Düşünebiliyor musunuz arkadaşlar, barış cephesi oluşturalım diyoruz, bir an önce bu savaş bitsin, Kürt'e Kürt demenin yasak olduğu bir ortam ortadan kalksın. İnsanlar kendilerini özgürce ifade edebilsinler, emeğin öz savunmasını gerçekleştirelim, siyasi yasakları kaldıralım. Diyaceksiniz ki, bunu kim istemez, barışı kim istemez? Ama, istemiyorlar işte, barışla ilgili mitingleri yasaklıyorlar, bizim "savaşa hayır" kampanyalarımızı

örtbas ettiriyorlar. Yani, ne yapalım, "savaşa evet" diye afiş mi bastıralım? Dünyada var mı bir tane ülke savaşa hayır dedikleri için afişleri ortadan kaldıran, mitinglerine izin verilmeyen, binaları basılan siyasi parti? Yani, "sağduyunun gereği, buyledir" diyen arkadaşımız, aslında siyaset toplumsallaşmadığı için, yani bilfiil siyaset yapmadıkları için, sokaklara çıktıklarında başına ne geleceklerinden bihaber olan arkadaşlar.

Dolayısıyla, "egemenlik kayıtsız şartsız sermayenindir" şiarının hâkim olduğu bir ortamda, emeğiyle geçinenler, gerçekten Türkiye'ye siyasi ağırlığını koymak durumunda.

Hani, Kenan Evren demişti ya, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ama, kardeşim bu memleketin de sahipleri vardır" demişti. Gerçekten bir an önce Türkiye'yi o sahiplerden kurtarmak durumundayız. (Alkışlar)

Evet, burada hocalarının zamanını almak istemiyorum. Herkes açıkça, Türkiye'de ne ifade etmek istiyorsa özgürce ifade edebilmeli, herkes kimliğini açıkça ortaya koymalı. Sorun insanların kimliğini ortaya koymaları değil, kamusal kimlik başta olmak üzere her türlü kimliğin uçuşması, buharlaşması... Hani Anatole France diyordu ya, "Kimliksizlik daha tehlikeli" Kırmızı Zambak'ta. Yani, şapkanızı kaybedersiniz

cüzdancınızı kaybedersiniz; anahtarınızı kaybedersiniz, bulursunuz; ama kimliğinizi kaybettiğinizde, onu bulacak şey kaybolduğu için bulmanız mümkün değildir. Türkiye'deki temel problem, insanların kendisini ifade edebilmesi değil, kimliksizleşmesi ve kişisizleşmesidir, amorf bir toplum haline gelmemizdir. O yüzden bu konuda, kışla- çami seçeneklerinin dışında farklı seçeneklerin de olabileceğini kem gözlerle, dostla düşmana gösterebilmek için hepimiz, beklegör'cü anlayıştan vazgeçmemiz gerekmektedir.

İşte, doktorumuz Sayın Süleyman Demirel söyledi, bir dizi mesele anlattı, topluma aslında bir deli gömleği giydirilmiş durumda; ama insanlara, deli olduğu için deli gömleği giydirilmiyor, deli gömleği giydirildiği için deliriyoruz. Toplumun delirmesi de, büyük ölçüde bizim üzerimize dayatılan bu deli gömleğinden kaynaklanıyor. Aslında ne iktidar var, ne muhalefet var; siyasi kararlar Millî Güvenlik Kurulu'na bırakılmış, iktisadi kararlar IMF'ye bırakılmış. Dolayısıyla, İngilizler diyor ki, "Giyindik ama gidecek yer yok." Yani muhatap bulamıyorsunuz. Bunu üniversitelerde yaşadık; YÖK kaldırılın dedik, evet kaldırılın dediler. Bütün siyasi partiler programlarına aldı, vesaireye aldı; ama kaldırılmadı. Demokrasiye bundan daha zararlı daha ne olabilir? Adres bulamıyorsunuz, herkes "evet, haklısınız" diyor. Barış olmalı, "evet" diyorlar. Emeye yönelik saldırı kaldırılmalı, "evet" diyorlar; ama başka bir şey oluyor, dolayısıyla bu insanı gerçekten çaresiz bırakıyor. Ama bu demokrasinin çaresizliği, Demokrasiyi çaresiz hale getirmeye de kimsenin hakkı yok. Gelir dağılımı bozuldukça, üst gelir gruplarının, kamusal mal ve hizmetlerin üretimine ihtiyacı kalmıyor. Bu çok vahimdir. Yani, yoksul kesimin sağlık sorunu, eğitim sorunu sizi ilgilendirmiyor. Ümraniye'desiniz, benim oğlum Moda'da okusun, iyi bir okulda okusun diyorsunuz. Eğitim özgür, serbest ama okutamiyorsunuz. Neden? Çünkü, Moda muhtarından, orada oturduğunuza dair ikametgâh kâğıdı almanız gerek. Yani, yaşam alanları ayrışıyor. Mülkü kadar beyni olanlar steril mekânlarda, özel korumalarla yaşamak zorunda kalıyorlar. Yani, kendi küçük dünyanızın kaygılarıyla ancak kısa dönemde yaşamınızı idame ettirebilirsiniz, toplumsal kaygılarınız ön plana çıkmadığı müddetçe kendi küçük dünyalarınızla ancak korumalarla, -o da çok işe yaramadığı görüldü- idame ettirmek durumundasınız.

Şimdi, arkadaşlar, böyle bir şey olabilir mi? İthal ikameci politikalarla ihracata yönelik sanayileşme politikalarına geçtik. Baktık, Sanayi Odası'nın ilk yüz firmasında hiçbir değişiklik yok. Yani, o yapılar, Türkiye'nin egemenleri, bütün birikim tarzı değişmesine karşın sıralamaları değişmiyor. Yani, gerçek bir farklı dünya oluşması için aslında birikim tarzının, üretim tarzı değişikliğine dönüşmesi gerek. Uluslararası iş bölümünü ve oyunun temel kurallarını sorgulamamız gerek. Repo gelirleri bugün Sanayi Odası'nın gelirlerinin yüzde 60'ını oluşturuyor. Yani, aslında çok vahim bir duruma doğru geliyoruz. Bizim bu yüzden, aslında günûbîlik politikalarla geleceğimize ipotek koyuyorlar. Yani, 21. yüzyıla ait bütün tasarımlarımızın ipuçları büyük ölçüde bugün be-

lirleniyor.

Özelleştirmeye ilgili, diyelim benim gibi düşünmeyen çok arkadaşımız vardır; ama şunu unutmayın arkadaşlar: Bugün SEK özelleştirildi diye, Trakya köylüsü bir litrelik sütü 10 bin liradan satmak zorunda kalıyor. Bu beni ilgilendirmez diyemezsiniz. Oradaki insanlar perişan durumda, keçileri kaçırarak durumda. Bu bir teorik tartışma olarak yapılabilir; ama, Trakya köylüsü sizin tartışmanızı farklı düzeyde yapıyor. Yani, kulübede yaşayan insanların ruh halini, sarayda yaşayanların anlaması lazım. Yoksa, çok büyük bir felakete doğru gittiğimizin ipuçları, geleceğimizin neden vesayet altına alındığının ipuçları ortada.

Şimdi diyorlar ki bize bu konuda, aslında, ilerde 21. yüzyılda, çocuklarımız, seyreden toplumdan müdahale eden topluma geçmemiz konusunda ne yaptığımızı bize sorabilirler: "Anne, baba, bu kadar perişanlık olurken, bu kadar sefalet olurken -sabahleyin anlatıldı- bir dizi hukuksuzluk, işkence, yargısız infaz olurken sen ne yaptın?" diye. Size sorduklarında, çocuklarını; "Anne, baba ne yaptınız" diye sorduklarında, umarım hepinizin ikna edici bir yanıtı vardır. Ama şuna dikkat etmemiz gerek: En tehlikeli şey, arka koltuk şoförü ruh halidir, arkadaşlar. Arka koltuk şoförleri her şeyi bilirler, aslında kötü şofördürler de. Arka koltuktan şoförün ne yapması gerektiğini sürekli anlatırlar. Bizim yapmamız gereken, çalışanlar olarak, bu iktidar vesaire işlerine bulaşmayan insanlar olarak, yetkimizi kimsese havale etmeden, beş yılda bir sandık önüne gitmeyi beklemeden, nasıl bir Türkiye istiyorsak bunun için kendi irademizi, kendi imkânlarımızı hemen ortaya koymak durumundayız; başka çaremiz yoktur.

Tütün üreticilerinin Akhisar'da platformu var. Benim 16.00 itibarıyla orada olmam gerekiyor, o yüzden programın bir yanında çıkacağım. Değerli konuşmacılar için, arada ayrıldığı için özür dilerim. Hepinize çalışmalarınızda ve tartışmalarınızda başarılar dilerim efendim.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, sayın genel başkana teşekkür ediyoruz. "21. yüzyılda nasıl bir Türkiye" oturumuna sanyorum esaslı bir adım atarak başladı.

Şimdi çok değerli iki hocamız var, kendileri birer teblig sunacaklar. Sayın Prof. Dr. Mübeccel Kiray ve Sayın Prof. Dr. Bedia Akarsu hanımefendileri buraya davet ediyorum efendim, lütfen buyurunuz.

Efendim, hoş geldiniz, şeref verdiniz

Sayın Mübeccel Kiray hanımefendiye vereceğim ilk sözü. Sanyorum 20 dakika içinde...

PROF. DR. MÜBECCEL KIRAY- Ne söylenebilirse...

OTURUM BAŞKANI- Siz söylersiniz efendim, siz 20 dakika içerisinde bir sürü şey söylersiniz, buyurun.

PROF. DR. MÜBECCEL KIRAY- Teşekkür ederim.

Evet, bizim gibi insanlar için "ne olmalı"dan evvel, daha öncelikli soru, acaba ne oluyor, niçin oluyor, nasıl oluyor gibi soruları biraz deşmek gerekir.

Eğer küreselleşme varsa, eğer Türkiye bu yeni tür küreselleşmenin içinde ise, nasıl oluyor ve neden oluyor meselelerine biraz girmek lazım.

Böyle bütüncül şeyler, batının etkisi, büyük şirketlerin, mali sermayenin hegemonyası... Bunlar doğru, bunların hiçbirisi yanlış değil; ama öğretmiyor. Ne oluyor da böyle oluyor, bu açık seçik görülemiyor. Onun için ben bir parça, işte 20 dakikada olabileceği kadar, şu geldiğimiz aşamada hem dünyadaki ilişkiler düzeninde neler oluyor, hem de Türk toplumunun içindeki ilişkilerde neler oluyor da böyle, "istenen istenmeyen" kelimesini kullanmasam da, bazı...

En büyük bilgi, bildiğiniz gibi evrimsel aşamalıdır; işte o aşamadan, bu aşamaya geçilir. 19. yüzyıl, en yakınından alalım, daha eskisine gitmek lazım değil; demir çelik ve buhar enerjisinin kullandığı yeni bir toplum değişme düzeninden sonra başka toplumlarla, hem de saniyeleşen toplumlarla nasıl ilişkiler kuruldu meselesi ortaya geliyor. Vurgulamak istediğim 19. yüzyıl gelişmesinde, demir çelik ve buhar enerjisi ile oluşan değişiklikler içerisinde o toplumlarda, ür-

bi Sirkeci demiryolu sarayın içinden geçmiş. Ama biz ne demiryolunu kendimiz yapmışız, ne de makinayı, lokomotif kendimiz yapmışız.

1980'in başında aynı hikâyeyi tekrar yaşadık. Aman efendim iletişim meselesi gelsin de, elektronik teknoloji gelsin de, nasıl gelirse gelsin... Nasıl geldiğini sonra siyasilerimiz daha iyi söylüyor, pek de istenildiği gibi gelmemiş.

Pekâlâ, bu işin siyasi ekonomik yönü, ama bir de siyasi ve ekonomik bütünleşmeler ve globalleşmeler dışında bir başka bir yönü daha var. Nasıl olursa olsun, bazı yaşam tarzları, sanayileşme tamamlanmadığı halde, yeni düzen kurumları, yarım düzen gelmesine rağmen değişiyor. Örneğin, bütün Avrupa bir ölçü standartlaşması oluyor. Metrik sistem geliyor, litre, derece vesaire. Hepsî ile beraber mutlaka bir para standardizasyonu geliyor, banknot meselesi; siz iktisatçılar daha iyi bilirsiniz. Eskiden korsanların dışlarında altının miktarını tayin etmeye çalıştıkları düzenden, -söyleyebilirim böyle bir şeyi değil mi- anlaşmalara dayalı para standartları geliyor. Bunlar hem destek usuller, hem para meseleleri, hem seyahat özgürlükleri, hem pasaportlar, hem liman kontrolleri, hepsi bunlar globalleşme, 19. yüzyıl demir-çelik sanayii ve buhar enerjisinin getirdiği globalleşmelerdir.

Yani globalleşme bugün çıkmadı ortaya, böyle oturup, "ay globalleşiyoruz, ne güzel" dediğiniz zaman hiç de yeni bir şey söylemiyorsunuz. Üstüne üstlük son derece tabakalaşmış, ayrılmış hiyerarşik bir kontrol düzeninin sözcülüğünü yapıyorsunuz. Herkes bir kere söyledi bunu; artık tek bir defa daha söylemek mümkün değildir. Ama sa-

Globalleşme bugün çıkmadı ortaya, böyle oturup, "ay globalleşiyoruz, ne güzel" dediğiniz zaman hiç de yeni bir şey söylemiyorsunuz. Üstüne üstlük son derece tabakalaşmış, ayrılmış hiyerarşik bir kontrol düzeninin sözcülüğünü yapıyorsunuz.

rağın İtalya'da... Özur dilerim; ben hiç medyatik değilim, ne olur çekme kardeşim.)

19. yüzyılda sanayileşenlerin ortaya çıkardığı ve popüler yazı tarzı olmakla beraber son derece ayrıntılı ve analitik olan Eric Hobsbaum'un kitaplarını okursanız çok kolay anlayacağınız gibi, sanayileşen batı toplumlarında A'dan Z'ye her şey değişmiştir. Kültür de değişmiştir, hars da değişmiştir, ekonomi de değişmiştir, siyasi düzen de değişmiştir, insanların anlayış tarzı da değişmiştir, hatta hatta eller ile çalışmadıkları için demir-çelik fabrikası işçileri boru üfleme sanatını geliştirmişler ve bandolar ortaya çıkmıştır. Bu işin şakası; ama her şey değişmiştir. Bu biçim değişmelerinde her şey kökten değişir. Bu bağlamda, o memleketlerin başka toplumlarıyla da ilişkileri değişti. İşte hepimizin bildiği sömürge düzeni, koloni düzeni, dominyon düzeni vesaire çıktı. Ve bunun arkasından gelen toplumlar için o teknoloji ile o üretim tarzı, onun kurumsallaştığı ekonomik ve siyasi kurumlar ile beraber ilişkiler kurulurken, lıpkı bugünlerdeki gibi Osmanlı İmparatorluğu da o devrede bir küreselleşmenin ve değişimin içine girdi.

19. yüzyılın ikinci yarısında demiryolları gelişirken, İstanbul'da saray, "Aman demiryolu gelsin de, nasıl gelirse gelsin; isterse sarayın içinden geçsin" demişler ve bildiğiniz gi-

ray da 19. yüzyılda, aman demiryolu gelsin de nasıl gelirse gelsin diyordu; bugün de "elektronik, teknoloji gelsin de nasıl gelirse gelsin", çok bir şey değişmiyor. Henüz daha bu büyük toplumsal değişmelerin ilk aşamalarındayız. Emekleme değilse de büyüme aşamalarındayız.

Şimdi üstünde durulması gereken meselelerin bir tanesine de nasıl standartlaşmış ölçüler kabul ediliyor ise, nasıl para meselelerinde yeni düzenler ortaya çıkıyorsa, hukuk ve siyaset düzeninde de çıkıyor. Parlamento bunun bir parçası, tek hukukla idare edilme meselesi bunun ikinci parçası. Özur dilerim sesim için, artık açılmayacak da, onun için hep böyle dinleyeceksiniz.

Hukuk düzeni gelişmeye başladığı zaman, yani bir toprak kanunu çıktığı zaman 19. yüzyılda, bir Mecelle yenilemesi yapıldığı zaman, bugün kamu hukuku dediğimiz düzenlemeler yapıldığı zaman bu yalnız saray istediği için olmadı, bütün dünyadaki etkileşim içerisinde yeni mülkiyet hakları, yeni kişilik hakları, zaten hak kelimesi kendi başına bir yenilikti, hepsi beraber gelmeye başladı. Ama, çalkalana çalkalana geliyor. İngiltere'de de çalkalandı, Fransa'da da çalkalandı ama, sanayileştikleri ve standartlaştırdıkları için daha yavaş ve düzgün geldi. Osmanlı'da çok daha bozuk geldi, çok daha çalkantılı geldi, devletin iflasına kadar giden

ekonomik meseleler içerisinde geldi ve nihayet imparatorluk dediğimiz düzen kendiliğinden yok olmaya mahkûm oldu. Ya Türkiye Cumhuriyeti kurulacaktı ya da İngiliz dominyonu olacaktı; ama Osmanlı Devleti olmayacaktı, buna dikkatimizi çekerim. O günün şartları içinde kurtarıcılar dediğimiz yahut devrimi yapan öncüler bir cumhuriyet kurmayı başardılar, bir müstemele olmaksızın, yahut o günkü tabiri ile mândacılar. Herhalde Osmanlı İmparatorluğu kalmayacaktı; dipnot olarak bunu söyleyelim.

Peki, 1980'lerde ne oluyor diye düşündüğümüzde, en önemli bir şey toplumun temel yapısının değişikliğidir. İngiltere'de sanayileşme ve Fransa'da sanayileşme olduğu zaman, daha çarpıcı misal Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu zaman çok temel insan ilişkisi çözüldü. Buna ben yazılarımda genellikle, "köylü-bey" ilişkileri diyorum. Köylü, kendi kendine yeten basit teknolojiye kapalı toplumlarda yaşayan tarım nüfustur. Rastgele her köyde yaşayan köylü değildir. Bu dar anlamda bir köylü, bir de beyler. Bu 19. yüzyılda çok değişmişti; fakat temelde köylülüğün çıkan Türkiye nüfusu, Türk toplumu nüfusu son derece kısıtlıydı. Ve hakikaten 1927 sayımında bildiğiniz gibi 13 milyon nüfusun yüzde 80'inden fazlası köyde yaşıyordu ve köylü olarak yaşıyordu. Yani dar ekonomik kapalı toplum, geleneksel, görüneksel yaşam tarzı; başka da hiçbir şey yok. Şehirler biraz daha da değişmişti, yahut elit biraz daha değişmişti. Sonra ne oldu? Kendi içerisinde çeşitli, tabii bütün bir tarihe girmenin imkânı yok; çalkalanarak da olsa çok önemli bir tarza, özellikle 2. Dünya Harbi sonu koşulları altında tarımdaki teknolojinin değişmesi ile köylülüğün bitmeye başladı. Eric Hobsbawm, çok ilginçtir, "Köylülüğün ölü" diyor global olarak, bütün herkes için. Bizim için ölmeye başladı.

Peki ne kadar öldü? Son derece önemli, köylülüğün köylülüğünden çıkaran, tarımı modernleştiren, dünya piyasalarına açan gelişmeler oldu. Traktörler vesaire bunun parçası. Hem teknolojik gelişmeler, hem yeni düzenler, kooperatifler ile, satış usulleri ile, yeni tohumları ile her şeyyle yeni teknoloji bir şey. Bu hızla oluşmaya başladı, ama sonu ne oldu? Aynı hızla sanayileşemediği için, sanayileşmenin sanayileşme ile beraber gelmesi gereken iş örgütlerinin ve tarımsal olmayan üretimde etkin olacak örgütlerin ortaya çıkması gerekirken, bunların hepsi bir tarafa bırakıldı, hızla köylülüğün çözülecek teknolojik ve sosyal değişimler başladı ve 1950'den 1980'lerin sonuna kadar Türkiye'de nerede ise 30 milyona yakın nüfus topraktan koptu, köylülüğün çıktı ve şehirlere geldi. O kadar korktu ki şehirdekiler, "Aman gelmesin..." için çok ilginç tarafı, o kadar tek kanallı düşünce tarzıdır ki bu, en iyi niyetle bile düşünürsek, -en iyi niyetle mi, o açık bir mesele- 1980'lerde herkesin tek meselesi, aman şehirlerle akmayı durduralım. Peki nasıl durduralım? İşte köylü kopmasın toprağından. Nasıl kopmasın toprağından? Bütün tarıma dönük teknolojiler kısıtlandı ve artık köylülüğün diyemeyiz, çünkü televizyon falan da girmişti; fakat küçük üreticilikte tarım kaldı. Tarımda, başka memleketlerde binlerce hektarlık alanların tarımından modern tarım diye bahsedilir-

ken, Türkiye'de 10 hektarlık dönüm büyük toprak oldu. Bir kıyamettir kopuyor, toprağı bölüşelim.

s Kardeşim, bölüşelim ama, mesele üretimi arttırmaktır. Üretimi arttırmadıktan sonra bölüşmüşsünüz neye yarar? 10 sene sonra tekrar satıyor eline geçirdiği toprağı. Tekrar küçük üreticiliğe dönüyor.

Bakın bunun sonu ne oldu? Tekrar döneceğim, fakat bu günkü durum, yani köylülüğün bitmesin; şehirlere gelsinler gelmesin münakaşası içinde, bugün Türkiye'de hangi istatistiğe bakarsanız bakın; çeşitli hesaplamalar var; büyük toprak sahipliği 200 hektarı geçmiyor. Böyle şey olmaz. Bir traktörün ekonomik bakımından, (çizmeden yukarı mı çıkıyorum, ziyarı yok) ekonomik bakımından etkin olabilmesi için 200 hektar toprak hiçbir şey değil, pekâlâ 1000'lere çıkması lazım, ama o kadar hâlâ büyük toprak.

Artı, bunun satışı için hiçbir girişim yok. En kötü ürünü alırsınız, bunu evirirsiniz çevirirsiniz, çıkmasın da köyden, nasıl olursa orada kalsın.

1990'ların ilk 5 senesi içinde bugün Türkiye'de hâlâ küçük çiftçilikle hayatını kazanan ve dünya globalleşmesinde ister sömürülen, ister sömüren olsun iştirak edemeyen nüfus toplamı yüzde 40-45 (en az 40 veriyorlar, en çok 45 veriyorlar, ben 45'le gidiyorum). Size bir şey söyleyeyim mi? Burun kıvrıdığımız Suriye'de küçük toprak sahipliğinin oranı yüzde 20'ye indi. Siz daha hâlâ köylüyü bilmem nerede tutacağız diye çırpının ve tarım teknolojisini büyük dünya ticareti haline getirmekten kaçının. Bu tek taraflı bir görüştür.

Bütün bunlar yapılırken, öbür tarafta, 1983'lerden sonra, (Yine tere satalım teracilere) büyük moneter değişiklikler başladı bildiğiniz gibi. Türkiye'nin banka veya para ekonomileri batıyla etkileşim haline gelebilsin diye değişiklikler yapıldı, ben öyle anlıyorum bunu.

Pek sonra ne oldu?

Şimdi, sosyal değişimde kendi başına, kendi iç dinamikleri ile sanayileşmeyi başarmış olan bir tek memleket var, bir tek toplum. Bu İngiliz toplumdur. 13. yüzyıldan başlar, 19. yüzyıla kadar, 20. yüzyılın ortasına geldiği zaman o da artık en modern teknolojiye sahip olamadığı için az geri kalmışlardan sayılır; fakat tek kendi iç dinamiği ile değişen budur. Öbür bütün toplumlar dış dinamikler ile sanayileşmeye açılmıştır.

Türkiye de başlarda öyle ama ben 80'lere gelmek istiyorum hemen.

1980'lerde para meseleleri öyle bir yere gelmişti ki, kim gelirse gelsin Türkiye'de hükümet olarak, mutiaka para düzenini sanayileşmiş memleketlerin pazar düzeni ile ilişkilendirilebilir bir hale sokması lazımdı. Bu, isterseniz şeref deyin, isterseniz günah deyin, bu hal Özal'a düştü, Özal değil de, mözal olsaydı, mözal değil de sözal olsaydı yine aynı şey olacaktı. Çünkü para meselelerinin batı ekonomilerine uygun hale getirilmesi dışardan gelen bir dış etkileşim meselesidir ve dış baskılar ile olur. Onlar oluştuktan sonra ama, kendi iç dinamiğini yatırıyor. O dıştan geliyor, fakat bunların içeride oluşturduğu başka bir şey var. Yüzde 40-45 kadar

da bile olsa ya da kırsal yöreden büyük bir çıkış, büyük bir geliş var ve bunların tarım olmayan ve banka olmayan sektörlerde emilmesi için bir miktar eğitilmesi lazımdır.

Şimdi çok ilginç bir halle karşı karşıyayız. Kapalı ekonomi, kapalı toplum geleneksel hayat tarzı yeni hiçbir şey öğrenmeyi gerektirmez. Onlar öğrendikleri ile yaşarlar ve düzeni bilirler. Dinlerlerse, anlamadan dinlerler. Ben size misaller veremem. Ben Nürücü ayınlarına gittim, iki saat, çok teşekkür ederim, beni dinlediğiniz gibi dinliyorlar. Ne ben bir şey anlıyorum, ne de karşıdakiler bir şey anlıyor. Ama gidiyorlar yani. Bütün gün çalışmış adam, iki saat gece o Nur risalesine gidiyor ve çok zor anlama... Zor mor değil, zaten anlam yok içinde. (Gülüşmeler ve alkışlar)

Şimdi ne demek bu, bu ne demek? Kırsal toplumun otantik nüfusu dediğimiz köylü öğrenmesini bilmez. Öğrenmeyi öğrenmek gerekir ve biz hocalar bunu çok iyi biliriz. Öğrenmenin nasıl öğretileceğini ben üniversitede bile tatbik etmek zorunda kaldım. 5 senedir emekliyim, korkmayın. (Gülüşmeler)

Ve dolayısıyla, öğrenmesini öğrenmemiş grupları esgari bir eğitimden geçirebilmek bayağı zor bir mesele. Türkiye tabii

Kapalı ekonomi, kapalı toplum, geleneksel hayat tarzı yeni hiçbir şey öğrenmeyi gerektirmez. Onlar öğrendikleri ile yaşarlar ve düzeni bilirler. Dinlerlerse, anlamadan dinlerler.

bir Köy Enstitüleri meselesi yaşadı ucuz ve yaygın eğitim gelirmek için ama, o zaman da nüfus hâlâ 15 milyonun altındaydı, çok mesele olmadı ve kırsal yöre dışarı açılmamıştı. Şimdi mecbursunuz eğitmeye. Ve anlamasını, öğrenmesini bilmeyen kimselere; anne babaları da bilmiyor, çocuklarının da öğrenmesi gerektiğinin farkında değil, bunlara bir eğitim vermek lazım. Ucuz eğitim. Bildiğiniz gibi, bilineni tekrarlayan, içeriği anlaşılmasa da olan önemli bir eğitim yaygınlığı oldu Türkiye’de. Dinsel eğitim, bildiğimiz gibi, başka bir şey söylemek lazım değil.

Dinsel eğitim çok garip bir eğitim. Hiç yeni bir şeye gelmenin imkânı yok ve onların iddiası, bildiğiniz gibi, din değişmez, dinsel metinler değişmez, onların öğretileri değişmez. 1978’lerde çok alevlenen ve 83’te kurumlaşan, yerleşen ve artık münakaşa edilmez hale gelen bu eğitim 1993’te ne oldu? Bugün nerede duruyor? Herkes bütün o okullarda fen bilimleri de okutulduğu, çok iyi matematik verildiği, onun için mesele olmadığını söyler hale geldi. Bunu hem Adalet Partililer, bugünkü adı değil, hem Anavatan Partililer söylüyor, Doğruları da söylüyor, hatta Refahlılar da söylüyor. Ve şimdi herkes dinde reformdan bahsediyor. 15 sene evvel ben dinde reform olacaktır dediğim zaman, neyse o zaman bu kadar taşkın değillerdi, beni ne çarşafa soktular, ne de astılar ama, çok mümkün. Bugün artık o çevreler de, olanı öğretmenin dışında bir eğitimin, öğrenmeyi öğretmenin, arıtı, uzmanlaşmış bilgi vermenin, arıtı meslektaşının, farklılaşmanın ve ona göre örgütlenmenin gerekli olduğunun far-

kında. Şimdi, küçük bir dipnot. Ben siyaset bilimci değilim, fakat bir dipnot vermek istiyorum. Bu yaygın ucuz durağan eğitim verilirken, istenen şey; aman işte eğitim veriliyor, bunlar da bize oy verecekler, biz de gerekeni yapacağız. Peki siz ne yapacaksınız, çocuklar böyle gelişirken? Küçük, minik girişimcilik. Küçük minik girişimcilikle bir ülkenin dünya ekonomisine entegrasyonu kendi içinde ayakta kalması mümkün değil. Zaten kimse de dışarıdan bunu istemiyor. Dışarıdakilerin istediği bankacılığı kontrol etmek, o da geldi rahatça.

Bunun için 10 sene kaybedildi, uzmanlaşmış bir bilgi sahibi edindirmek gençleri, bunları modern, hem kültürel, hem ekonomik bir çerçevede içerisinde istihdam edebilmek gerekliliği 10 seneyi aldı ve artık herkes durağan düşünce sistemlerinin değişebileceğinden söz eder hale geldi. Epey vakit var. Şimdi Gelder için de bir şey söyleyecektim ama dursun; o da bunların ağa babasıydı. Çok sevgili dostumuz, beraber okuttuk; neyse.

Şimdi burada iki temel mesele var. Dış dinamikleri kontrol edemiyoruz, küçük memleket olarak. Fakat iç dinamiklerde uç seçeneğimiz var. Ya değiştirmeyi hızlandırıp, yani uz-

manlaşmış modern bilim çerçevesine girmiş, onunla ilgili kurumları kurabilir, onlar ile beraber dışarıya açılabilir ve dışarıyla rekabet edebilir bir konuma gelmek; bunun içinde sanatı da var, her şeyi var; artı, olduğu gibi muhafa-

za etmek. Bugünkü gibi öyu verdiniz mi, 3 parti yüzde 20’şer alacak. Bu statükoculuktur. Üçüncü grup, bunların hepsini bırakıp en başa dönmek, Risale-i Nur ifadelerindeki gibi anlamadan dinlemek ve olurlarına bırakmak. Bunların, gördüğünüz gibi üçüncüsünün imkânı yok artık. Çünkü herkes en durağan bilginin bile hızla değişmek istendiğinin farkında. İkincisi en tehlikeli durum, bugünkü durum; kimse meselelerin analizine girmiyor. Köylü köylülüğünden çıktığı zaman, öğrenmeyi bilmediği zaman ne öğretilecek, nasıl öğretilcek ve dolayısıyla bir iş âlemi, artı bir kültür faaliyeti, artı bir medya düzeni nasıl kurulacak bunun farkında değiller.

Üçüncü taraflar, bence bu en önemlisi ve benim sık sık sordum ettiğim mesele; isteseler de istemeseler de olacak. Siz hepimiz burada tepinsiniz de öylesini öyle istemiyoruz diye olacak, böylesine razı değiliz deseniz de olacak, hızla getirin deseniz de olacak ama sizin istediğiniz gibi hızlı olmayacak, onu da söyleyeyim; bunun en büyük meselesi, dışarının getirdiği baskılara dayanabilir ve dışarıdakiler ile beraber hareket edebilir, yaratıcı olabilir; önce eğitim ile başlayın, sonra küçük işadamlarının büyük işadamları haline gelmesini teşvik etmek, gelemeyenlerin gözünün yaşına bakmamak. Bu da tabii çok zor; popülist bir seçim sistemi içerisinde ama, bu kendiliğinden olacak. Daha ileriye doğru, dünya toplumlarına model oluşturabilecek, insana insanca yaşama hakkı verecek ama bu laf değil; köylünün köylü olarak kalmamasını, gördüğünü, işittiğini, okuduğunu anlamasını temin edecek, ona göre çalışma düzenini kur-

mak isteyecek bir düzen. Bu laf, böyle büyük laflar var ya, insan onuru ile yaşamak, Ufuk Bey söylüyordu demin, aklımda tutsam şunları dedim ama unuttum. (Gülüşmeler) Ama kardeşim, eğer sizin karşınızdaki insanlar, sizin söylediğinizin 5'te 1'ini bile anlamıyorlarsa ne yaparsınız? Evvela öğretirsiniz. Ve bu öğretmek büyük bir idealizm ister, büyük bir pragmatizm ile beraber olan bir idealizm ister ve memleket insanına kendini vaktetmek ister. Bu da Arapça oldu, pekâlâ. (Gülüşmeler) Eğer bunları yapamıyorsanız, sağlıklı bir ekonominiz de olmaz. Sağlıklı ekonominin temelinde okuduğunu anlayan, yenilikleri düşünebilen, yeni uyumlar yapabilen bir yeni insan tipi lazım. Bu eski köylülerle ve varoşlara göç etmişlerle, zorla göç etmişler ile olmaz. Evvela bunları halletmemiz lazım. Popülist oy verme düzeni de bununla beraber kalkar. Popülist oy verme düzeni, serseri mayınlar gibi toplumun neresinde anlamayan, kestiremeyen, söylemeyen insanların serseri mayın gibi o partiden bu partiye çarpmasıdır. Bunun durdurulmasının temelinde de, istediğiniz kadar parti programını açıklayın, karşınızdakinin anlama gücünün ne kadar olduğu kestiremiyor, sanınız bir yere gidemezsiniz. Evvela bunu kestirmemiz lazım ve serseri mayınlıktan kurtarmak lazım. Bu kadar, vakit doldu. (Alkışlar)

OTURUM BAŞKANI- Efendim, Sayın hocamıza çok teşekkür ediyoruz.

Öğleden sonraki oturum oldukça yüklü, gönül istiyor ki birer saat daha fazla vakit verelim bu iki değerli hocaya da, çok daha fazla dinleyelim, öğrenelim ama, olanağımız bu kadar. Şimdi aynı sınırlar içinde konuşacağını umarak sözü, Sayın Prof. Dr. Bediha AKARSU Hanımefendiye veriyorum. Buyurun efendim.

PROF. DR. BEDİHA AKARSU-Teşekkür ederim.

Sayın başkan, sayın konuklar; önce ben bu haftayı düzenlerken felsefeye de, felsefecilere yer vermesi bakımından, gerçekten içtenlikle İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne teşekkür ediyorum, hem kendim adına, hem felsefe adına. Ben iktisatçı değilim, felsefeciyim; o yüzden konuyu iktisat açısından değil genel kültür açısından ele almak istiyorum. Şimdi 21. yüzyıla yaklaşırken Türkiye'yi bugünkü gidişi içinde dünyadan soyutlayamayacağımıza göre, önce insanlık tarihinin gelişmesine bir göz atmak gerekiyor sanıyorum. İnsan; konuşan, düşünen, doğanın ve kendisinin bilincine varan, aletler yapan, doğayı değiştiren ve ona egemen olan, değerler yaratan toplumsal bir varlık. Ama bunların yanında, insanı hayvanlardan ayıran başka bir niteliği daha var. O da insanın tarihsel bir varlık olduğu.

Doğanın ürünü olan başka varlıkların hiçbirinde bu niteliklerin bulunmamasına karşılık, kendisi de doğanın bir ürünü olan bu nitelikleri ile doğayı aşmış, doğaya bir şeyler katmıştır.

İnsan her şeyini kendisi yeni baştan yapmıştır. Doğa onu donatmamıştır, hiçbir şeyde de belirlememiştir; ama en büyük

yük donatımı yapmıştır onun için. Dil, düşünme ve düş gücü; bu üçü insanı insan yapan başlıca öğeler.

İnsan bu nitelikleri ile dünyaya açılabilmiş, dünya ile ilişki kurmuş, çevresini değiştirmiş, doğanın verdiği ile yetinmemiş, kendine bir evren yaratmıştır. Doğaya kattıkları ile de kültür dünyasını kurmuştur. İnsanın doğaya kattıkları binlerce yıl gelişe gelişe, oluşturma bugünlere kadar gelmiş. Ancak insanın bu doğaya kattıkları ile, teknik ve kültür yolu ile insanın doğaya egemen oluş süresi çok uzun sürmüş. Binlerce yıl boyunca, çok ağır bir tempo ile ilerlemiştir. Ama 200 yıldan bu yana ise bu temponun birden hızlandığını, özellikle son 30-40 yıl içinde baş döndürücü bir duruma geçtiğini de görüyoruz.

Doğa bilimleri, teknik ve endüstrinin bütünleşmesi çağdaş kültürün de temelini oluşturuyor.

Günümüzde, kökeni batı dünyası olan, batıda ilk defa serpilip gelişen modern teknik, artık batının sınırlarını aşarak bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Teknikteki gelişmeler insan yaşamında da değişikliklere de yol açıyor. Çağdaş kültür bir insanlık kültürüne, bir dünya kültürüne, bir evrensel kültüre de yol açmaktadır ya da buna olanak vermektedir.

Tarihin bir ilerleme olduğu düşüncesi, özellikle aydınlanma felsefesinin temel görüşlerinden biridir. Tarihin amacı da bu görüşe göre, insanı karanlıktan kurtarıp özgürlüğe ulaştırmasıdır.

Daha sonra Alman filozofu Kant, çok ünlü olan herkesin bildiği Kant, tarihi özgürlük idesinin bir gerçekleşme süreci olarak görecektir.

Bu ilerleme düşüncesi felsefe tarihinde Hegel'de doruğuna erişir. Hegel'e göre devletler yıkılır gider, ayakta kalan kültürün gelişmesidir. Gerçi birçok devlet vardır, ama insanlık için tek bir kültür vardır. Ancak, Hegel'in kültürün gelişmesi derken göz önünde tuttuğu kendi kültür dünyasıdır, kendi kültür çevresidir. Yani, Batı Avrupa'da gelişip yüksek düzeye erişmiş olan batı kültürüdür.

Hegel'den sonra dünyanın yüzü çok değişmiştir. Yeni devrimler geçirmiştir insanlık. Bugün dünyadaki bütün uluslar uyanmaya başlamış, çok kültürlerden söz edilir olmuştur. Yeryüzünde birçok kültürler olduğu, bunların yan yana yaşamaları zorunluluğu ve benzeri gibi sözler.

Bu çok kültürler deyimi siyasal gelişmeler ile birlikte, özellikle Üçüncü Dünya'nın, Üçüncü Dünya devletlerinin ortaya çıkması ile birlikte görüldü. Ancak şu var: Bu kültürlerin farklılığı, çok kültürlerin varlığı bir gerçeği değiştirmiyor bana göre. Orta Avrupa'da Rönesans ile başlayıp, Aydınlanma'dan geçerek günümüze dek süren bu süreç, batı kültürü dediğimiz çağdaş kültür artık evrenselleşmektedir. Çağımızda, biraz öncede söylediğim gibi son 30-40 yıl içinde bilimin ve bununla ilgili olarak teknolojinin gelişmeleri baş döndürücü ilerlemesi, yaşamın her alanında değişikliklere yol açmıştır. (...)

Politika parayla yapılır duruma geldi. 100 milyonlar harcarak milletvekili olunduğunu bilmeyen kalmadı. Bu durum,

halkın politikaya da, politikacıya da inancını, güvenini sars-
tı. Haksız da değil insanlarımız. Bir bakan televizyonda,
"Ben vergi kaçınıyorum; çünkü ben yatırımlı yapıyorum" diye-
biliyor. Bir cumhurbaşkanı, "Anayasayı bir defa delsem ne
çıkarsın" diyebiliyor. Demiryolu istemeyi komünistlik sayıyor,
açıkça söylüyor bunu televizyonda.

Bir başka cumhurbaşkanımız, idam cezalarının dünyadan
kalktığı çağda "asmayalım da besleyelim mi?" diyebiliyor.
Bir belediye başkanı, bileyi belden aşağı görüyor, öteki sa-
natın içine tükürüyor.

İrtica başkaldırmış, Sivas'ta 37 aydını diri diri yakıyor ve
Cumhuriyet Başsavcısı, bu yakılmadan kurtulan dünyaca
ünlü yazarımızın, olayları tahrik ettiği gerekçesiyle idamını
bile istemeye kalkabiliyor.

Eğitimsizlik ya da kötü eğilim her yanı sardığı gibi elbette
politikayı da etkiler.

Tek değerlin para olduğu bir yerde, kirlı yollardan kazandığı
paranın bir bölümünü politikaya yatırıp, kirlı parasını da,
kendisini de aklamaya çalışıyor kimi politikacılarımız.

Yüzsüzlük ve utanmazlık her alanda aldı yürüdü; politikacı-

Yüzsüzlük ve utanmazlık her alanda aldı yürüdü; politika- cılar, gazeteciler, televizyon yayınları, bankalar, banka- cılar, hatta kimi üniversite öğretim üyeleri birbirine koşut gidiyor bozulma yönünde.

lar, gazeteciler, televizyon yayınları, bankalar, bankacılar,
hatta kimi üniversite öğretim üyeleri birbirine koşut gidiyor
bozulma yönünde.

Bir gazete patronu ve başyazarı, "halkı aydınlatmak benim
görevim değil, ben ticaret yapıyorum" diyebiliyor.

Bir bilim adamı profesörümüz, Çernobil olayı sırasında "ben
devlet adına yalan söyledim" diyor ve iki yıl sonra da bunu
inkâr ediyor.

Peki, bütün bu şeyler karşısında (Ben çok olumsuz yanlar
çizdim, daha çok şeyler var söylenecek) kurtulma olanağı-
mız var mı, yani kurtulabilir miyiz, kapandı mı yolu bütün bu
şeylerin?

Bence kapanmadı. Bugünkü durumumuz ne denli kötü olur-
sa olsun, 1918'lerin durumuyla karşılaştığımızda, o gü-
nün koşullarından yokluklar içinde kurtulmasını bilen bir
halk, bugünün kötülüklerinden de kurtulmasını bilecektir sa-
nıyorum. Yani, bugün Türkiye'mizde yalnız kötülükler yok,
tabii çok iyi şeyler de var. Onları saymama gerek yok, hep-
nizin bildiği şeyler. Ancak şunu söyleyebilirim: Büyük ço-
ğunluğun, Atatürk devriminin açtığı bu yolu, laiklik yolunu is-
temesine karşın, niçin Türkiye bağınazlığın egemen olduğu
bir ülke durumuna geldi, çözüm yolu ne?

Bence, en başta çözüm yolu eğitim.

Bu eğitim sistemini tümüyle birden, A'dan Z'ye diyeceğim
neredeyse, değiştirmeden buna olanak yok.

Demokrasi, sorumluluk duygusu olan, eylemlerinin hesabını
verebilen, kararlarını kendisi verebilen, olaylar karşısında

tavır takınmasını bilen, gerçek birey olan, kişilikli, özgür in-
san istiyor. Bu kesin. Bu nitelikleri yetiştirmek için de, laik
eğitime yeniden dönmemiz gerek. Bunun için de başta Türk
halkını, Atatürk biraz da bu sayede kazanabildi, inanıyor-
du çünkü halka ve Türk gençliğine. Halka ve gençliğimize
inanmamız gerek ve onlara yeniden aydınlanma yolunu aç-
mamız gerek. Bu sadece kendi ulusumuza değil, dünyaya
karşı da, uluslara karşı da, geri kalmış uluslara karşı da gö-
revimiz sayıyorum ben.

Bir cümlem daha okumama izin verin.

Sözlerimi iki yıl önce yitirdiğimiz çok değerli hocam Macit
Gökberk'in bir sözünden esinlenerek bağlamak istiyorum.
Şöyle diyordu Gökberk kendisiyle yaptığımız bir söyleşide:
Hegel'in bir "tarihsel ulus" kavramı var. Hegel'e göre, tin'in
gelişmesinin, her dönem için öngördüğü birtakım düşünceler,
birtakım kurumları gerçekleştirmek belli bir ulusa düşer.
Bu ulusa da Hegel "tarihsel ulus" diyor. İşte bu anlayışı -Ma-
cit Gökberk diyor- ben bir kültür çevresine aktarıyorum. Ya-
ni diyorum ki, bu batı kültür çevresinin insanlık tarihi içinde
böyle bir misyonu var, böyle bir görevi var; kendisinin geliştirdiği

ilkeleri bütün insanlığa yayma, mal etme, bütün insanlık ölçüsünde
genişletme diyebiliriz bu görev.

Şimdi bu, Türk Dil Kurumu yayınları
arasında çıktı. Ben Avrupa'nın 20. yüz-
yıldaki ve özellikle günümüzdeki duru-
muna bakarak ve bu görevi, yine Ri-
ter'nin yukarıda andığım yazısında işaret ettiği gibi, unuttu-

ğunu görerek şunu işaret etmek istiyorum: Bu görevi 1920'li
yıllarda Atatürk'ün önderliğinde Türk devrimiyle Türk ulusu
üstlenmiştir. Bizim de bunu yeniden sürdürmemiz gerekir.
İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Churchill, "Atatürk sağ ol-
saydı, dünyanın manzarası başka türlü olurdu" demişti.
Gerçekten sağ olsaydı ya da biz onun yolundan gitsaydık,
bugün dünyaya yeniden bir model olurduk. Bunu aydınlan-
maya yeniden başlayarak, bu görevi üstlenmemiz gerektiği-
ne inanıyorum ve Türk gençliğinden de bunu bekliyorum.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, Sayın Profesör Akarsu'ya da
çok teşekkür ediyoruz.

Şimdi, oldukça kalabalık bir panel yapacağız. Hemen baş-
layalım, paneli bir tur konuşuralım, ondan sonra bir ara ve-
relim diye düşünüyoruz.

Bu arada da panel üyesi dostlarımızı da buraya davet edebi-
lir miyim.

Efendim, Sayın Adalet Ağaoğlu, Sayın Hacer Ansal, Sayın
Bakır Çağlar, Sayın Saynur Gelendost, Sayın Nail Güreli
ve Sayın Sedat Yurttaş'ı yanıma ve civarıma alabilir miyim?
Buyurun efendim.

Efendim, şimdi panelimizin konusu, "21. Yüzyılda Nasıl Bir
Türkiye." Bundan önceki konuşmacılarımız bir giriş, bir met-
hal yaptılar. Şimdi, her biri kendi alanında gerçek değer
olan dostlarımız var. Sayın Nail Güreli, Gazeteciler Cemiyeti
Başkanı özürlerini yolladı sanıyorum, şu ana kadar salona

ulaşılabilmiş değil, gelirse onu da gayet tabii panelimizde ağırlayacağız. Programda yazılı olan sırayla konuşacak panelistler ve 10-15 dakika arasında da konuşmalarını bitireceklerini umuyorum ki, bir ara verelim, ondan sonra tekrar bir araya gelelim, manalı bir tartışma yapabilelim. Önce, Sayın Adalet Ağaoğlu hanımdan başlıyoruz; buyurun efendim.

ADALET AĞAOĞLU – Daha önce oldu mu, bilmiyorum. Bu, İktisatçılar Haftası'nın 21.'si. Bu toplantıya kadar diğer konuşmacılar arasında bir edebiyatçı da yer aldı mı, bu toplantılara çağırıldı mı, bilemiyorum. Eğer bu ilk değilse, daha önce edebiyatçı çağırılmışsa, toplantıları düzenleyenleri daha çok kutluyorum. İlk defa ben, bir edebiyatçı olarak böyle bilimsel bilgi disiplinleri içinden konuşan değerli kişiler arasında yer alıyorsam, edebiyatçıya burada bir yer açılması yeni ise, bunun çok önemli bir anlamı olması gerektiği üstünde biraz durmak istiyorum. Bence bu da konumuzla, değişen dünya, değişen Türkiye temalarıyla yakından ilişkili... Ne oldu acaba? Değişimler karşısında nasıl bir eksiklik hissedildi? Gerçekten, bilimsel bilgi disiplinleri temsilcileri arasında yazıyla, noktayla, virgülle uğraşan, işini genelde hep kapalı olarak kendi kendine, kendisiyle kâğıdı-kitabı arasında bir ilişki üretimi çerçevesinde yapan edebiyatçının burada yer almasının istenmesini başlı başına bir değişim göstergesi olarak algılıyorum.

Ne oldu? Ne olmuş olabilir? Hele burada "Dünya Nereye Gidiyor?" sorusu altında toplandığımız, buna bir yanıt aradığımız sırada... Şöyle denebilir: "Canım işte, sizler de romanı, hikâyeye falan yazarlarsınız ama, nihayet ülke üstünde düşünen insanlarsınız. Sizi buraya dünya, ülke sorunları üstüne düşünen aydınları bir olarak çağırdık." Ya da: "Biz sizi bir yazar diye çağırdık. 'Yazar' lırmak içinde, lütfen böyle alın. Genel anlamında yani, gazeteci-yazar, araştırmacı-yazar, gibi... Bu anlamda çağırdık." Ben, burada bulunuşumu bu yanıtlarla tam olarak karşılamıyorum. Çünkü ben, bir 'gazeteci ya da araştırmacı-yazar' değilim. Bu yazarlarımız düşüncelerini her gün, her tarafta, kendi gazete kolonlarında ya da televizyon oturumlarında falan bol bol açıklıyorlar. Ben bu kategoriden bir yazar değilim. Bundan başka, eh, bir aydın olarak, peki, ama burada birçok değerli aydın kişi var zaten. Bizleri dinleyenler dahil. Hepimiz de birlikte ülkenin, dünyanın sorunlarına kafa yormaktayız. İsrar ediyorum: Neden bir edebiyatçı? Bunu ben şuna bağlıyorum: Bir ihtiyaç var. Dehşetli bir ihtiyaç belirdi. Bence artık, çoktandır gözden kaçan, gözden çıkarılmış HAYATI ve İNSANI anlamak, anlamlandırmak, onları yeniden bulmak istiyoruz, diye düşünüyoruz. Burada daha önce değerli Müberrak Kiray, Bedîa Akarsu; bir toplumbilim, öteki felsefi açılardan insana bakmayı, ona yaklaşmayı denediler. Bize çok değerli bilgiler sundular. Yine de, ne olursa olsun, yine lırmak içinde söylüyorum, 'bilim,

bilimdir.' İnsana taa şöyle duygularına, beynine kadar inerek ya da o anda midasında boy gösteren sancının belirte-yiciliği dolaylarında uzanmaz. Bilimde kategoriler, sayılar, 'mutlak doğrular' konuşur.

Bizim "Modern Çağ" dediğimiz 20. yüzyıl, insanı teknolojik, teknik gelişmeler karşısında mekanik bir işleme soyutlamış, onu rakamlara, istatistiklere, paraya indirgemıştır. Paraya ve oy'a... Sevgili Ufuk Uras'ın da başta söylediği gibi, artık insan kendini tanıyamıyor ki, kimliğini tarif edebilsin. Yani, ne olduğunu bilmiyor.

O kadar makineleşmiş bir çağı yaşadık.

20. yüzyılın çok önemli teknik buluşları var. Aklın önderliğindeki gelişmeleri var tabii, kim inkâr edebilir? Zaten "akıl çağı" olarak da değerlendirdiğimiz bu yüzyılın, her olumlu gelişme gibi, son derece olumsuz yanları da oldu. İnsanı unuttu. Onun bütün farklı boyutlarını budadı, budamak istedi. İnsanın ve hayatın yeniden anlamlandırılmasına en çok ihtiyaç duyduğumuz bir zamanı yaşıyoruz ve 21. yüzyılda, ancak bu anlamlandırma çerçevesinde, – bir öncülük rolü vereceğim hattâ – Türkiye 'öncü' bir şeyler yapabilirse, evrensel değerlere bir katkısı olabilir. Ben de özellikle "küreselleşme içindeki yen" demek istemiyorum. "Küreselleşmedeki

Bir ihtiyaç var. Dehşetli bir ihtiyaç belirdi. Bence artık, çoktandır gözden kaçan, gözden çıkarılmış HAYATI ve İNSANI anlamak, anlamlandırmak, onları yeniden bulmak istiyoruz, diye düşünüyoruz.

yeri" demiyorum, çünkü bu, yakın tarih boyunca bizim dışımızda şekillenmiş, bize dayatılmış bir sistemler zincirinin yeni halkasıdır. Yani, küreselleşme de bize dayatılmış bir şeydir. Biz, bu dayatma karşısında sorgulayıcı olmalıyız, olabiliriz. Bizim buradaki çalışmamız, bu sorgulamalardan çıkacak yanıtlar, öneriler açısından yararlı olabilir ancak. Nasıl bir insan? Nereye gidiyor? Nereye gitmek istiyor? Biz sistemleri niçin değiştirmek istiyoruz? Şu ya da bu anlamda bir insan için değilse, niçin? Bu anlamda küreselleşmede nasıl bir yer istiyoruz ya da neden yer istemiyoruz? 20. yüzyıl insanlığa ne verdi, ondan neler götürdü? Bunları, insanı artık salt sayılara, şifrelere indirgemenin de sorgulayabiliriz yani. Bizse, ilkin verili olanı alıyoruz ve bu verili olan içinde ne yapmamız gerektiğini düşünüyoruz. Bu saptamayı burada yapmamız gerekiyor.

Bütün toplumsal yapımızın, ekonomimizin, teknolojinin, keşifsizliğimizin, Güneydoğu'daki savaş durumunun çizdiği umutsuz, karanlık tablonun önünde bir tek ışık beneği görüyorum. Bu da, kendi insanımızla birlikte dünya insanını tanımaya isteklenme, İNSAN üstüne eğilme isteğinin canlanması, canlandırılmasıdır. Bunu yapabiliriz, yapmalıyız. Bunu verili olanın dışında düşünceler üreterek gerçekleştirebiliriz. Elbette yine toplumun analiziyle, felsefeyle, şimdiye kadar en az yüz verilmiş şeylerle ve en ihmal edilmiş olanla: Tarihi bir yandan da edebiyatın içinde okumakla, kaybol-

muş insanı buralarda aramakla... Ekonomik, siyasal verilerle diyelim son yüzyıllık edebiyatımızın 'gösterdiklerini' hiç ekledik mi? Tarihimizi bir de böyle okudum mu? Bunu yapmıyoruz.

Bilgi çağının artık 'kuşku çağı' haline geldiğini biliyoruz. Teknolojinin yükselişi karşısında ortaya şöyle bir durum çıktı; 20. yüzyılı belirleyen, – adına isterseniz 'bilgi zamanı' diyelim – akıl, sorgulanmazdı. O 'mutlak doğru' idi. Ama artık sorgulanıyor; Tıpkı geçmişte, Ortaçağ'da Tanrı'nın 'mutlak doğru'yu ifade etmesi, buna inanılması gibi, hayatın Tanrı 'mutlak doğru'sunun biçimlenmesi gibi, Tanrı'nın hiç sorgulanamaz olması gibi... Bitirmek üzere olduğumuz yüzyılda bunun yerini bilim aldı; Tanrı'nın karşısına akıl kondu, bilim kondu, biliyorsunuz. Bilim, 'mutlak doğru' olarak ortaya çıktığı zaman da Tanrı'cılar, onların kurumları, kilise falan tarafından Galileo'nun sorgulanması gibi durumlar çıkmıştı ortaya. Şimdi 'akıl çağının' onun 'mutlak doğru'sunun sorgulanması, bir üst aşamada aynı sonuçları getiriyor. Ulus-devlet'in de kendi tabuları var, bunları sorgulamıza izin vermiyor. Ama 20. yüzyıl 'mutlak doğru'sunun aklı da sorgulanmaya ihtiyaç doğurdu. Çünkü, bilimin, teknolojinin verimleri bir yandan da insanın kıyımına yol açtı. Böyle büyük bir yı-

miyor.

Kıyımların yok ettiği insan. Birim olarak var. İç dünyası olarak yok. Bunun üzerine edebiyatçı, sanatçı da yeterince gilmadı. Bir dış görünüm, bir sayı, bir ölüm durumu olarak giddi tabii. Ama insanın 'dünyası' anlamında gidilmedi. Şiddet ve terör de bu nedenle anlamlandırılmadı. Yeterli değil. Gidildiğinde de, kitaplara bu anlamda hiç eğilinmedi, hiç bu anlamda değerlendirilmedi.

Bakın mesela, ben bir 'kadın yazar' olarak çok sık tarif ediliyorum. Çok sık böyle tarif ediliyorum. Bunu istemiyorum. Bunu şiddetle reddediyorum, çok da sık yazdım. Bu benim kadınlığımdan hoşnut olmadığım ya da yazdıklarımın bir kadın ruhunun hiç esmediği, esmesini istemediğim anlamında değerlendirilmemeli. Ama kadınlığının yazarlığına örtmesi söz konusu. Yaptığım iş dolayısıyla, yazarlık konumum sonucu, kadınlık ötesinde bir şeyleri kurcalayıp sorgulamış olabileceğim akla gelmiyor. Bir yer biçilmiş, ona göre tarif söz konusu. Diyelim şunu sorguluyorum. Feminizm, herhalde bunu da dışarıdan ithal ettiğimiz için, kadının ezilmesine neden olan, erkek ideolojisini besleyen kurumlar arasında birinci sıradaki askerlik disiplini hiç gündemine almıyor. Bu yok. Batı feminizm ideolojisinde, altı öyle önem-

le çizilmiyor bunun. Çoğu kitabımda bunu öne çıkardım diyelim, okunurken siliniyor; silinmiyorsa, silinemeyecekse, kitap 'suçlu' kınıyor...

Peki, erkek ezense – ki öyle – geçmişten beri 'genleri'ne nerelerden ne gibi

Geçmişin gölgesine sığınırken de, bugünün içinden konuşurken de, sanki bütün kültürümüzün mayası vurup kırmak, 'güç göstermek!..' Güç ama, düşünsel üretimin gücü değil!

kım oldu. Rakamlar da bunu gösteriyor: 20. yüzyıl büyük bir savaş yüzyılı oldu. Öyle ya, "Modern Çağ" dediğimiz 20. yüzyıl neydi? Ulus-devletlerin ortaya çıktığı, yani kurumsallaşmanın, örgütlenmenin yüzyılı... Bu kurumlar içinde benim en dikkatimi çeken, ordulardır. Sorgulanabilen her tür kurumun, alanın ötesinde, varlıkları hiç sorgulanamayan ordular... Özellikle de sanayinin askerlikle, ordu kurumlarıyla ilişkilendirilmesinin hiç sorgulanmaması... Sol ideolojide bile, sanayileşmenin ordularla ilişkilendirilmesi üstünde pek durulmuş değil. Benden çok daha iyi bilenleriniz bilecektir – ben biraz şuradan buradan derlenmiş bilgilerle biliyorum – Marks dahi, emek-sermaye ilişkisini son derece görkemli bir tabloyla çizerken, bugün artık emeğin ve sermaye despotizminin örgütlenmesinin yerini alan, millitarizmin de çok ötesinde bir örgütlenme biçimini hiç görememiş, gelecek boyutunda buna hiç değinmemiştir. Bundan herhalde, bu, hep gözden kaçırıldı. Bilerek, isteyerek görmezlenildi belki. Onun için de 20. yüzyıl, bir 'savaş yüzyılı' oldu.

Sermayenin ordularla ilişkilendirilmesi göz ardı edildikçe, barışı çağırmanın boş olduğunu gördük. Sanayinin ordu kurumlarıyla ilişkilendirilmesinin örtüsü kalkmadı daha!

Yine öğrendiğime göre, 20. yüzyıl boyu savaşlarda ölen insan sayısı 100 milyonun üstünde. (Buna sanayi kirlenmesinin yol açtığı insan kayıpları dahil değil.) Bu 100 milyon, 18. yüzyıl sonundaki Avrupa nüfusu neredeyse Korkunç bir şey bu ve bunun üstüne, bu ilişkilendirme anlamında hiç gidil-

haması değerler yüklendi? Bu, hangi örgütlenmeyle oldu? Bunu feminizm bu açıdan sorgulamadı. Sonra, çevrecilik. Çevre kirlenmesine karşı hayatımıza zorunlu bir savunma olarak girdi gerçekten. Burada da, dikkat edelim, her şeyi gündeme alıyoruz, beyaz ayılarımıza da bakıyoruz, çok güzel, kedilerimizi, köpeklerimizi korumak istiyoruz, hepsine katılıyorum. Fakat temelde asla askeri kirlenmeden, moral değer çizgisinde söz açılmıyor. Bu yok.

Biz işte, verili olan bu sınırları yıkmalıyız. Size inandırıcı gelmeyebilir, fantezi olarak görünebilir. İnandırıcı gelmeyebilir, "Canım şimdi herkesin ordusu varken bizim ordumuz olmasın mı? Kendimizi nasıl savunuruz sonra?" gibi bir yaklaşım gösterilebilir. Zaten gösteriliyor da... Bu, delice gelebilir. Zarar yok, delilikte hayır vardır... Fantezi yaratmak, geleceği yaratmaktır. Samimi olmayan, bu nedenle de hayata geçmeyen 'silahsızlanma' edebiyatı ötesinde sanayi-ordu kurumu ilişkilendirilmesini bozacak bir 'aykırı yol' izlemeyi istemeliyiz. Her şeyimizi kaybetmedik. Ya da bundan böyle bizim, bu anlamda dünyaya katabileceklerimiz dışında kaybedecek hiçbir şeyimiz yok, kalmadı.

Bu kurumun sanayile ilişkileneceği hiç sorgulanmadığı ve bizzat askerlik kurumu sorgulanmadığı için, dikkat edin, dışarıya yaranmak isterken bile hep haması bir dil kullanılır; Türk'üz de, vururuz, patlatırız da... Geçmişin gölgesine sığınırken de, bugünün içinden konuşurken de, sanki bütün kültürümüzün mayası vurup kırmak, 'güç göstermek!..' Güç

ama, düşünsel üretimin gücü değil!

Bugün sevinçle dikkatimi çeken bir şey var: Sevgili Uluk Uras, konuşmasının arasında sık sık edebiyat eserlerinden, edebiyatçılardan alıntılar yaptı, örnekler verdi. Düşüncesiy-le hayatı birleştirdi. Bu beni etkiledi. Eğer biz içerde ve dışa-nda ekonomik ilişkilere, siyasal oluşumlara bakarken, rakamların, istatistiklerin ya da güncel siyasa verilerinin dışın-da kültür birikimimize de baksaydık, müzik, resim, edebiyat, şiir içinden de yürüseydik bu kadar hamasi bir söylem ne TBMM’de, ne televizyonlarda, ne futbol oyunlarında böylesi bir yaygınlıkla atı koşturmazdı; insanlar birbirine daha yakın olur, birbirini daha iyi anlardı. Soyulluk, hayatın içinde billur-laşırdı. Eğitim, eğitim, diyoruz ama, eğitim sadece okullar-da, güdümlü yazılmış kitaplarla falan olmuyor. Üniversite-lerde bile olmuyor. Hayatın ta içine bakmak, insanın gözü-nün içine bakmak, onun ruhunu okumak da gerekiyor; bunu dolaylı yoldan yapan her şeyi referans göstermekle... Bunu sanatın ve edebiyatın içinden okuyabiliriz. Yalnız kendimiz-le değil, başkalarıyla ilişkilerimiz açısından da son derece gerekli bir ‘öğrenim’ olurdu bu...

Sayın Toktamış Ateş’in başına iş açan(!) kişiler telefonla dün beni de aradılar. İşte, anlaşma, uzlaşma, hoşgörü fa-ları... Genellikle sık başıma gelen bir şey bu. Yine geldi. “Gerçi hiçbir kitabınızı okumadık ama, imajınız bize bir ka-naat veriyor...” diye, “Kadın hakları konusunda... Siz de bir kadın yazar olarak...”

Baştan yanlışlar. Beni okumuş olsalardı, başvurularını böyle bir kategori çerçevesinde yapmamaları gerektiğini bi-lirlerdi. Kadın hakları için ille kadınların konuşması gerekti-ği, verili bir şeydir. Bir şartlanmadır. Ben okunsaydım, her 8 Mart günü için en fazla akla gelen biri olmazdım. Sık sık böyle ‘resmi’ kadın günlerine çağırılıyorum. Gitmiyorum. Bu resmi günlere gitmiyorum. Çünkü ben, bu resmi günlerin, kendisinde bir şeye bakmanın gereğini söylüyorum. Bu-nu anlatamadımsa, okunmadığım için... Ama burada asıl olan ben değilim. Yakın örnek olduğu için söylüyorum. Artık adı ortalıkta sık dolanan şu “Fikrimin İnce Gülü” romanı Al-manca’da yayınlandığı zaman, yayıncı arka kapağa Alman yazar Max Frisch’ten bir alıntı koymuş, Türk işçileri bağla-mında: “Biz işgücü çağırdık, insan geldi,” demiş. Bunu... Sonra, Alman çalışma bakanı o sırada TV’de yabancı işçi-lerle ilgili bir konuşma yaparken, benim romanın adını ver-miş; Bu insanları anlamak istiyorsanız, okuyun, diye. Eko-nomik sayılar, siyasal yaklaşımlar yanı sıra işte bu türden göndermeler de söz konusu.

Bir şey daha söylemek istiyorum. Yakın bir deneyimimi, bir gözlemimi; Yani edebiyatın, sanatın, edebiyatın ve sanatçı-nın sanki insan hayatına hiçbir katkısı yokmuşçasına en çok bir ‘süs gibi’ taşındığı üstüne, hükümetlerin, siyasi mekaniz-manın böyle sakat bir yaklaşımına örnek olsun diye: Lafta hep bu var şimdi:İşte “kültürümüze, sanatımıza şöyle sahip çıkmalıyız, böyle sahip çıkmalıyız” gibi söylemler... İç boş. Şimdi Paris’e Europalia dolayısıyla sinemamızı götürüldü. Biçimsel. Bugün oraya insanlar geliyorsa, basında yer ali-yorsa, kişisel ilişkilerdir, özde, içeriksel bir durum yok. Dün,

Expolangues dolayısıyla yaşadığım deneyim büsbütün ib-ret verici. Bunun altını burada çizmek istiyorum. Şöyle bir durum var:

Expolangues, nihayet bir ‘diller pazarı’, bir ‘dil fuarı’. Yani dil okullarının bir yandan da turizmle ilişkilendirilmiş tanıtımı. Ama bu, bir ihtiyaçtan da, dünyanın aldığı yeni şekli önündeki bir ihtiyaçtan da doğuyor tabii. Mademki Avrupa ‘küreselleşme’ diye bir oluşuma doğru ivme kazanıyor, çeşitli toplumların dillerinin de ‘birbirlerini tanıması’ bilinmesi gerekiyor. Bunun ‘ortak Avrupa dili’ projesinde bir ?-? herhalde, ama şimdilik durum, ‘dil öğrenimi’, ‘dillerin tanıtımı...’ Türkiye Expolangu-es ‘96’nın onur konuğu idi Paris’te. Kültür bakanlığı basını-mızdan birçok kişiyle birlikte bazı yazar ve çevirmenleri de oraya çağırdı. Bizden birer bildiri de istendi.

Şimdi burada üstünde durmamız gereken önemli bir nokta var. Baki bize nasıl bugüne kadar oryantalist bir yaklaşım gösterdiyse ve bizi nasıl İslam içinde bir yerden tanımlama-yı ‘sevdilse’, bugün de artık, ister istemez müstemilatında falan Avrupa Birliği’ne gireceğiz diyelim, dil ne olacak? Bizi neyle tanımlayacak? Bizi, bu anlamda nereye yerleştirecek? Burada işte, bu noktada, hükümetlerimizin de çanak tutmasıyla biz, bütünüyle ırksal bağlamda bir dilin toplumu olarak tarif edilme durumuyla karşı karşıyayız. Biz bu fuar-da, önde bir imaj olarak Türkiye Cumhuriyeti Türkçe’siyle değil, fakat Türki’ler arasında, yani dünyadaki dil sıralama-sında 5. sırayı tutan Türk dilleri ailesi içerisinde tanımlana-cağız. Böylece, biz yine dışarıdan tarif edilmiş olacağız. Yoksa, ‘varolmayacağız’... Ben, sezdiğim bu duruma karşı hiçbir duyarlılıkla karşılaşmadım. Tam karşısı, güncel siyasa-nın, Türkçe’nin Türki’ler içinde tarif edilmesine bir çeşit yakınlıkla bakıldığını bile hissettim. Hiçbir direniş görmedim. Bu anlamda yaptığım konuşmayı da ne buradan giden bas-ın üyelerinden, ne oradakilerden bir tanesinin bile izlediği-ne tanık olmadım. Hiçbirimizin konuşması içeriksel olarak anlamlandırılmadı. Orada belirtmiştim, burada da dikkat çekmek istiyorum: Gerçekten, Expolangues ‘96 onur konu-ğu Türkiye bunu sanki, “Ortak Pazara giriyoruz, bizim de Türklerle birlikte dünyada 5. dil olarak bir yerimiz var” de-mek anlamında değerlendirildi. TC Türkçe’sine sahip çıkmak diye bir durum için hiçbir duyarlılık yok espride. Herhalde ekonomik alışveriş için böyle uygun görülüyor. İşte bir kere daha: Dilden bile sadece ekonomik-siyasal iletişimi sağla-yan bir nesne anlaşıyor. İnsanlar arası iletişim, İnsan fak-törü sıfıra indiriliyor. Şunca yıllık TC Türkçe’siyle yazılmış her şey ‘Türki’ diller arasında nereye oturacak? Bizim bura-da da bir yere itilişimiz söz konusu. Dil fuarı, çok iyi bir gös-terge. Bu, bu anlamda bir başlangıçtır. Şimdiden bir uyarı olsun, kendi çapında bir uyarı olsun diye bu gözlemimi ak-tarmak istedim.

OTURUM BAŞKANI – Efendim, toparlayabilir miyiz?

ADALET AĞAOĞLU– Evet, toparlayacağım...

Şimdi bu kimliğimiz tanımlama konusunda ne yapabiliriz? Ortada kaybolmuş bir kimlik var sanki. Çok güzel söylediler,

Ben konuda şunu yineleyebilirim ya da ekleyebilirim: Politikalar geneller, ekonomi geneller, insanı soyutlar. Bizim, bu soyutlamanın altındaki insanı, onun 'halini' bulmamız ve bu 'hal'i bir Kişi olmaya doğru sürüklemekte bütün olanakları harekete geçirmemiz gerekiyor. Seçimini kendi kendine yapabilecek, kendi kendini yönetebilecek kişilerle, ancak kimlikli kişilikli toplumlar oluşabilir.

Siyasal hayatımızdaki sol gelişimler sırasında, geçmişte bir ara unutturulmuş Tanpınar'ın çok hayati bir şeye parmak bastığına tanık oluyoruz bir yazısında. "Yaşadığım Gibi" adındaki denemeler kitabındadır. Kendisi Yıldız Parkı'nda dolaşırken yanına da 'arkadaşım' dediği biriyle sohbet ediyorlar. 'Arkadaşım' kimlik sorununu kurcalıyor. Yanındaki 'arkadaşı' bir ara Tanpınar'a sormaktadır: "Sence bizim en büyük meselemiz nedir?" (En büyük sorunumuz nedir Türk toplumu olarak?) Tanpınar da: "Doğru dürüst Batılılaşamamak..." gibi bir yanıt veriyor. 'Arkadaşı'nın buna itirazı bana çok önemli görünmüştü: "Bizim asıl sorunumuz - o, meselemiz, diyor tabii - ne geçmişse, ne de geleceğe bir direnişimizin olmamasıdır."

Bu tabii ilk ağızda şuna bağlanabilir: Geçmişe bağlanırm, anlamında bir tutuculuk diye alınabilir bu söz, ama değil. Buradaki anlam o değil. Biz geçmişe direnmiyoruz, yani ilk işarette orayı hemen terk ediyoruz. Sorgulamadan, olumluları da gözden çıkararak hemen bırakıyoruz ve arkamızdan nereye doğru illirsek oraya gidiyoruz. Önümüze konan da 'gelecek' adı altında konuyor. Burada da 'geleceğe' karşı bir direniş yok.

Şimdi küreselleşme önümüze 'gelecek' diye konandır. Bu 'geleceği' çok iyi sorgulamamız gerektiğine, bunun önemine değinmek istiyorum.

Hiç bu kadar uzun konuştuğumu sanmıyordum, zaman bitmiş!..)

DOÇ.DR. HACER ANSAL-Teşekkür ediyorum sayın başkan. Ben, 21. yüzyılda nasıl bir Türkiye sorusuna kendi çalışma alanımdaki gelişmelerden yola çıkarak bir yanıt oluşturmaya çalışacağım. Yani, üretim alanında, yeni teknolojilere ve Post-Fordist dediğimiz yeni üretim organizasyon biçimlerine ilişkin bazı gelişmelere ya da dönüşümlere değinerek, buradan ileriye dönük bir tablo çıkarmaya çalışacağım.

Ancak, Türkiye'nin geleceği birçok belirsizlikler içeriyor. 2000'li yıllara doğru bir projeksiyon yapmak, ister istemez bazı varsayımlar yapmayı da gerekli kılıyor. Benim üzerinde duracağım teknolojik gelişmeler açısından kabul edeceğim varsayım; Türkiye'nin mevcut siyasi politik tercihler içinde olacağı, yeni Avrupa Topluluğu'na girmiş olacağı (ya da hâlâ girmeye çalışacağı) yönünde. Diğer bir deyişle, 21. yüzyılda Türkiye'nin bir İslam Ortak Pazarı içinde değil, ama dünya kapitalizmine entegre olmuş bir ülke olacağını varsayacağım. Ama kuşkusuz bu projeksiyon benim kendi kişisel tercihim yansıtır olmayacak.

Hepimizin bildiği gibi, 1970'lerden bu yana dünya kapitalizminin içine girdiği ekonomik kriz üretimde üretkenlik artışın-

da büyük bir yavaşlama, imalat sektöründe fazla kapasite ve artan işsizlik biçiminde kendini gösterdi. Bu da uluslararası pazarlarda rekabeti büyük ölçüde şiddetlendirdi. Artan rekabet ülkelerin sanayilerini bir yeniden yapılanmaya zorladı. Özellikle dünya pazarına üretim yapan firmalar, dalgalanan ve sürekli değişen talebe karşı esneklik kazanmaya çalıştılar. Bunun için: 1) Mikroelektronik bazlı teknolojileri giderek daha yoğun bir şekilde üretim süreçlerine adapte etmeye başladılar, 2) Post-Fordist denilen iki esnek üretim organizasyon biçimini uygulamaya giriştiler. Temelde farklı bu iki yeni üretim sistemi, yani esnek uzmanlık ve Japon post-Fordizm'inin kriz koşullarında oldukça başarı sağladığı görüldü.

İlk önce, mikroelektronik bazlı teknolojilerin üretimde ortaya çıkardığı etkilere bakacak olursak, bunların üretimde büyük produktivite artışları sağlamanın yanında, en önemli etkisinin emeği ikame etmesi, yani istihdam azaltması olduğu açıkça görülmektedir. Firma bazında yeni teknolojilerin istihdamı azaltıcı etkisinin makro düzeyde yeni yeni sektörler, iş alanlarının açılması ile bertaraf edileceği iddia edilmekle birlikte, kriz ya da ekonomik durgunluk dönemlerinde yeni teknoloji uygulamalarının işsizliği artırdığı 1980'lerden bu yana AT ülkelerinde artan işsizlik oranlarında açıkça ortaya çıkmaktadır. En büyük yedi sanayileşmiş ülkenin oluşturduğu G-7 topluluğundaki ülkelerde 1979'dan bu yana işsizlik neredeyse ikiye katlanır, 13 milyondan 24 milyona çıkarken, AT ülkelerinde kayıtlı işsiz sayısı % 5'ten % 11 dolayına tırmanmış bulunmaktadır.

Diğer yandan, post-Fordist esnek üretim organizasyon biçimlerinin uygulanması ile ortaya çıkan gelişmelere bakacak olursak; ilk önce, Avrupa'da (İtalya, Almanya, Fransa; Danimarka gibi ülkelerde) giderek yaygınlaşan esnek uzmanlık modelinin temelinde, üretimde desantralizasyon yatıyor. Yani, üretimin bazı bölümleri taşeronlara devrediliyor ve böylece küçük işletmecilik giderek önem kazanmaya başlıyor. Bu da beraberinde bildiğimiz gibi sendikasılaşmayı getiriyor.

Küçük işletmelerin performansına bakıldığında da son teknolojileri çok amaçlı bir şekilde kullanarak değişik mallar/modeller ürettikleri ve dünya pazarına girebildikleri gözleniyor. Bunlar dünya pazarında sürekli değişen talebe kendilerini kolaylıkla uyarılabildikleri esnek yapılar oluşturuyorlar. Bu küçük işyerlerinin başarıları büyük ölçüde, farklı işler yapan (yani biteviye 1-23 tür basit işi tekrarlayan Fordist işçiden çok farklı) zanaatkar bazlı girişimcilere bağlı olduğu görülüyor. Yani, buralarda üretimde hem tasarım yapan hem de uygulamayı gerçekleştirebilen işçiler çalışıyor. Ancak bu "çekirdek işçi" olarak adlandırılan çok becerili, vasıflı iş yapan az sayıda işçinin yanı sıra, vasıfsız işleri yapan ya da ileri teknolojileri/mikroelektronik bazlı programlanabilir makineleri sadece kullanabilen, bir "çevre işçisi" kitlesi de bulunuyor. Yani, kolayca işe alınıp atılan, sosyal güvenliği olmayan böylece talep dalgalanmalarına karşı küçük işletmeleri son derece esnek kılan bir "çevre işçisi" kitlesi bulu-

nuyor. Dolayısıyla, işçi sınıfında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıktığı görülüyor.

Bunun yanında, genel olarak hiçbir sosyal güvencesi olmayan part-time çalışma, bazı sektörlerde de evden üretim, ya da eve iş vermenin giderek arttığı gözleniyor. Türkiye'de hazır giyim sektöründe olduğu gibi, sigortasız – kayıt dışı – işçi çalıştırmak son derece yaygın. Çünkü eve iş verme/evden üretim istihdam biçimlerinde işçilik maliyetlerinin asgari ücretle işçi çalıştırmanın da altına çekilebildiği görülüyor. Bu nedenle dünya pazarında rekabet kısıtıkça, bu modelin işçilik maliyetini düşürebilmek için daha da yaygınlaşacağını söylemek büyük bir kehanet olmaz sanıyorum.

2. Post-Fordist esnek üretim modeline, yani yalın üretim diye de adlandırılan Japon üretim tekniğine gelince, Japonya'da kitle üretiminin dönüştürülerek, üretkenlik artışındaki tikanıklığın büyük ölçüde aşılmış olduğu görülüyor. Bu da, batı ülkelerindeki büyük firmalarda Japonizasyon diye nitelendirilen üretim organizasyonu değişikliklerine gidilmesi neyol açıyor. Türkiye de dahil, dünyanın her yerinde firmalarda yalın üretimin çeşitli öğeleri uygulamaya konmaya çalışılıyor.

Tüm bu gelişmeler, kriz ile birlikte ve de artan rekabet sonucu Fordizme alternatif bir Japon üretim organizasyon paradigmasının geçerli olmaya başladığını göstermektedir. Hepimizin bildiği gibi, yalın üretim israfı ortadan kaldırmak ve "0" hatalı üretimi gerçekleştirmek hedefi ile ve işçilerin kapasitelerini, üretim deneyimlerini ve zihinsel potansiyellerini sonuna kadar kullanmak ilkesi ile gerçekleştirilmiş bir yeni esnek üretim organizasyon biçimi.

Bu sistemin nasıl çalıştığına girmeden, şunu hemen söylemek mümkün: Üretimin akışının kesintiye uğramamasının sağlanmasında işçilere çok büyük iş düşüyor. Herhangi bir hatalı üretim ya da makinelerin arızalanması durumunda, orada bulunan üretim işçisinin derhal müdahale edip sorunu çözmesi bekleniyor. Dolayısıyla, sistemin çalışabilmesi için üretim hattındaki işçiye yetki, sorumluluk ve inisiyatif veriliyor ve çeşitli becerilere sahip olması isteniyor. Yani, işçilere çok çeşitli işler yaptırılarak iş yoğunluğu çok büyük ölçüde artırılabilir, dolayısıyla emek üretkenliği çok artıyor. Ayrıca, günlük üretim kotaları doldurulmadan iş tatil edilmediğinden, yani iş günü uzadığından üretim durduğunda işçiler sorunu ekip halinde, büyük bir hızla, elbirliği ile çözmeye çalışıyorlar. Fordist üretim sisteminde sermaye işçiye olan bağımlılığını minimuma indirmeye çalışırken, yalın üretim modelinin başarılı bir şekilde işleyiş işçilerin yönetimiyle tam bir işbirliğine girmelerine ve firmaya olan bağlılığına dayandırılıyor.

Ayrıca, yapılan araştırmalar bu üretim sisteminin yarattığı düşük maliyetlerin büyük ölçüde, yine küçük işletmelerin önemli olduğu yan sanayide işçi ücretlerinin % 40-45 oranında düşük olmasına da bağlı olduğunu gösteriyor. Yani,

bu sistemde de büyük şirketlerdeki çok becerili "çekirdek işçi"nin yanı sıra, yan sanayide düşük ücretli, vasıfsız "çevre işçileri" bulunuyor. Sonuç olarak, esnekliği ve başarısı büyük ölçüde işçilerin uzun çalışma saatlerine, yüksek düzeyde iş yoğunluğuna, fedakârlık, firmaya bağlılık ve çalışkanlık temelinde oturtulan Japon post-Fordizminin çalışanların büyük çoğunluğu için bir cennet olmadığı açık.

Şimdi, üretimdeki bu gelişmelerden çıkarak, 2000'li yıllarda dünya ekonomisine entegre olmuş bir Türkiye'de bu teknolojik gelişmeleri ve üretim sistemlerini adapte etmek zorunda olacağı düşünülmüşse, her şeyden önce sanayide büyük yatırımlar gerçekleştirilmediği takdirde, Türkiye'de işsizlik çok daha büyük boyutlara ulaşacaktır. Teknolojik gelişmelerin ölçek ekonomisini küçülttüğü sektörlerde, artan küçük işletmecilikle birlikte sendikasız, sigortasız, dolayısıyla kolayca işe alınıp atılabilen, çoğunluğu kadınlardan oluşan ayda iş yapan "çevre işçi" kitlesi daha da büyüyecektir. Diğer yandan, az sayıdaki "çekirdek işçiler" işyerlerinde yöne-

2000'li yıllarda dünya ekonomisine entegre olmuş bir Türkiye'de bu teknolojik gelişmeleri ve üretim sistemlerini adapte etmek zorunda olacağı düşünülmüşse, her şeyden önce sanayide büyük yatırımlar gerçekleştirilmediği takdirde, Türkiye'de işsizlik çok daha büyük boyutlara ulaşacaktır

timle büyük bir uyum içinde, her sabah firmalarının marşını söyleyerek işe atılan, itaatkâr, fedakâr, çalışkan ve "aristokrat" işçiler olarak çalışma dünyasında yerlerini alacaklardır diye düşünüyorum.

Ama bunun da ötesinde yalın üretimin başarıya ulaşabilmesi için, Japonya örnek alınarak, hem iş saatlerinin uzatılabilmesi hem de iş yoğunluğunun artırılabilmesi için, toplu iş sözleşmelerinin yapıldığı işkolu sendikacılığının yerine, işyeri sendikacılığı yerleştirilecektir. Bunun yanında, dünya pazarlarındaki çetin rekabet bahane edilerek, iş yasalarında değişiklikler yapılacak, çalışma süreleri esnekleştirilecek ve de çalışma hayatında pek çok kazanılmış hak kaybedilecektir. Ayrıca Türkiye'de çeşitli alanlarda yapılan özelleştirmeler sonucu devletin artık bir sosyal devlet olmayacağını da düşünüyorum ve böyle bir Türkiye tablosu bana hiç iç açıcı gelmiyor.

Bu nedenlerle konuşmamın başındaki varsayımının tutmamasını diliyorum. Ülkemiz emekçilerinin güçlerini birleştirerek, çok farklı dinamikleri harekete geçirmelerinin mümkün olduğunu, böylece toplumsal bir dönüşümün gerçekleşebileceğini umuyorum. Mevcut teknolojik gelişmeleri çok farklı biçimlerde kullanarak, demokratik, katılımcı, eşitlikçi bir emek süreci ve toplum yaratmalarını diliyorum.

PROF. DR. BAKİR ÇAĞLAR... Üç problem üzerinde duracağım, her biri üçer dakika.

Birinci üç dakikanın ilk problemi:

Küreselleşme deniyor; küreselleşme deniyor ama, küresel-

leşmenin kaç boyutu olduğu konusunda çok fazla durulmuyor. Küreselleşmenin kesin olarak bir ekonomik boyutu var, bunu herkes biliyor. Sonra ikincisi, küreselleşmenin bir düşünsel boyutu var. Şimdi bu düşünsel boyutla ilgili olarak ufak bir parantez açmak istiyorum.

Küreselleşme, "düşünsel boyut eşit tek düşünce" sistemi ve bu tek düşünceyi şekillendiren, küreselleşmenin düşünsel plandaki bu boyutunu şekillendiren bir piyasa kanunu, sonra da iktisatçıların kullandığı bir deyimle "monetarizm", ama tek düşünce. Tek düşünce demek belki yeterince açıklayıcı değil; bir çeşit hâkim düşünce. Bir hâkim düşüncenin etkisi altında bulunduğu kesin.

Ama benim altını çizmek istediğim ve ihmal edilen bir üçüncü boyut var. Küreselleşmeyi tartışırken, sorgularken bu boyut nedense hiçbir zaman gündeme gelmiyor. O da, küreselleşmenin insani boyutudur, insan hakları problemi.

Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılıklarındaki evrak sayısı 34 bini geçiyor. Şimdi, böylesine yükselen bir grafik karşısında; bir sosyal kontrat, bir sosyal mukavele, bir birlikte yaşarlılık nasıl yapılabilir? Nasıl gerçekleştirilebilir?

Bu ayın 25 ve 26'sında Strasbourg'da İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nde iki dava görülecek. Bunlar Türkiye'ye karşı açılmış davalardır. Akduvar davası, 25, saat 13.30'da, Aksoy davası 26, saat 9.00'da görülecek.

Birincisi köy tahliyesi, zorla tahliye; köy tahribi ya da yakması. İkincisi Aksoy davası, gözaltında işkence vakası.

Hangi kuralları uygulayacaksınız? Yerel hukuk kurallarını mı? Yoksa, küreselleşmenin bu boyutunu hesaba katıp insan haklarının da küreselleştiğini mi söyleyeceksiniz? Bu tercih sizin.

Küreselleşme karşısında nasıl bir tavır alınabilir?

Sanırım üç tavır, bir de bu üçe bir "buçuk" ekleyeceğim biraz sonra.

Birinci tavır ne olabilir? Bir çeşit liberalizme uyarlanmak, küreselleşmenin gereklerini yapmak, bu toplantıda başından beri söylenen askeri çizgiyi, özelleştirmeyi sağlamak yani sorunun ekonomik yönünü olduğu gibi kabul etmek. Ya da, adını siz koyun; ama ben olsaydım adını şöyle koyardım: Bir çeşit kendi kimliğinin üzerine kapanıp milliyetçilik çizgisinde küreselleşmeyi reddetmek.

Üçüncü bir formül daha var; o da şu: Küreselleşmenin böylesine kapsamlı bir olay olduğunu, yani kişilere hiçbir özerklik alanı bırakmadığını, bir seçim alanı bırakmadığını söylemek bence fazla abartılı. Bu bir çeşit teslimiyetçi politika. Eğer, belli bir ülkede belli insanlar, ekonomik yapılarıyla, düşünce sistemleriyle, partileriyle bu küreselleşme karşısında kendilerine özerk bir alan sağlayamıyorlarsa, o sorun küreselleşmenin sorunu değil, bunu sağlayamayan toplumun ve o toplumun insanların sorunu.

Bugünlerde küreselleşme karşısında böyle bir özerklik ara-

yışını gündeme getiren kişilerin kafasında bir düşünce var. O da şu: Yeni bir sosyal mukavele üretmek. Küreselleşmenin ulaşmadığı bir mekânda insanların birlikte yaşarlılığını sağlayacak, insanların o toplumla bütünleşmesini sağlayıcı bir birlikte yaşarlık. Kimliğine sahip olma hakkı, işine sahip olma hakkı, dışlanmama hakkı. Bu çözüm tarzı hâlâ var. Belki maliyeti yüksek olduğu için kimse bunun altını çizmek istemiyor.

Üçüncü seçim tarzı bu olabilir; bir de, yeterince benim zevkine varamadığım bir "buçuk" model var. O da, öteki sol diyebileceğimiz bir kesimin yeni dünya düzeni karşısındaki Avrasya modeli. Bunun herhalde ne olduğunu bilenleriniz vardır. Ben tam olarak kavrayamadım, sadece buçuk formül olarak söylemekle yetiniyorum.

Şimdi, bu iki tespiti yaptıktan sonra, benim üzerinde durmak istediğim şu: Bu mekânda, yaşadığımız mekânda yeni

bir sosyal mukavele kurulabilir, yeni bir siyasi mukavele de gerçekleştirilebilir bazı sorunları aşma pahasına. Nasıl bir sosyal mukavele?..

Bir iki tespit...

Birinci tespit: Bu toplumda yeterince altı çizilmeyen bir sosyal kırılma gerçeği var. Devlet İstatistik Enstitüsü araş-

tırmalarının verileri gerçekçi bir şekilde okunursa, Türkiye'de kaç Türkiye olduğu rahatlıkla anlaşılabılır, kavranabilir. Aşağı yukarı Türkiye'nin doğusuyla batısı arasında ortaya çıkan bu sosyal kırılma gerçeği, onlarla on binlerle kavranabilecek bir gerçek. Aynı mekânda yaşayan iki farklı toplum var. Aynı mekânda yaşayan iki farklı toplumun, beni mazur görün, bir aşk partisi de kurulamaz. Bunu tanımayan bir ikinci Türkiye var.

Sonra, bu toplumun üçte birinde, bir sosyal mukaveleyi ya da siyasi mukaveleyi, ki mukavele birlikte yaşarlık gerçeğidir, gündeme getirmeyi engelleyen bir terör gerçeği var. Terör gerçeği konusunda size resmi bir döküm vermek istirim.

Terör suçlarının sayısı son 5 yılda 6 kat arttı. Şu anda terör suçundan tutuklu bulunanların sayısı 5600 civarında ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri, ki terör suçuna bakan özel mahkemelerdir, bu mahkemelerin -fikir suçuna biraz sonra geleceğim izninizle- ana kuruluş nedeni bu idi. O ayrı bir konu, biraz sonra üzerinde duracağım. Sadece Devlet Güvenlik Mahkemeleri önündeki düşünce suçlarını biraz sonra söyleyeceğim. Terörle ilgili düşünce değil, terör, eylemsel olarak suç; sayı bu. Diğerlerini, düşünce suçlarını katmıyorum; o ayrı bir mesele.

Devlet Güvenlik Mahkemesi savcılıklarındaki evrak sayısı 34 bini geçiyor.

Şimdi, böylesine yükselen bir grafik karşısında; bir sosyal kontrat, bir sosyal mukavele, bir birlikte yaşarlılık nasıl yapılabilir? Nasıl gerçekleştirilebilir? Ve eğer bu toplantıda bir küreselleşme tartışılıyorsa, küreselleşmenin asgari verileri, asgari "onsuz olmazları" çerçevesi içinde böylesine bir kırıl-

manın; birincisi sosyal kınılmaydı, bu kesinlikle ideolojik bir kırılma, bunun ne anlama geldiğinin sorgulanması gerekir. Sonra, nasıl bir siyasi mukavele bu toplumda?

Son seçimlere bakın; son seçimlerin kazananı kimdir?.. Protesto oyları. Kullanılmayan oylar, geçersiz sayılan oylar bütün partilere verilen oyların çok üstünde ve bu protesto oyları, hangi siyasi mekânın terk edilmesi, hangi ideolojik mekânın terk edilmesi anlamına geliyor. TÜSES'in araştırmasına bakacak olursanız, bütün protesto oyları sol partilere protesto oylarıdır.

Bu partiler, programlarıyla, hatta şöyle söyleyelim isterse-niz; yönelme kültürü -bir koalisyon ortağı olduğu için, yönet-me kültürü nedeniyle bu toplumun belli bir kesitini ideolojik kimlikten yoksun bıraktı protesto oyları. Şimdi bunları nasıl bir sosyal mukavele içinde bir araya getireceksiniz?

Şu anda küreselleşme karşısında, onun ekonomik boyutuyla düşündüğünüzde, ciddi sosyal tepkiler var. Bunlardan bir tanesi yakın bir geçmişte, birkaç gün önce tanık olduğumuz, kamu emekçilerinin, sendikaların düzenlediği toplantı.

Şimdi burada bir noktanın altını çizmek istiyorum. İşçi sendikalarının üye sayısı, Kamu Emekçileri Sendika-sı'nın üye sayısını karşılaştıracak olursanız, arada 150 bin-lilik bir fark var. İşçi sendikaları eriyor, kamu sendikalarının işçilerinin sayısı artıyor. Bu bana, Fransa'da bu küreselleş-me karşısında sokağa dökülen 1995 yılının son günlerindeki sosyal protesto olaylarını hatırlatıyor. O zaman şu soruyu sormak lazım: Acaba, sosyal demokrasinin "onsuz olmaz"ı işçi sendikaları bugün yok mu? Bugün sadece bir ücretliler kamu hizmetlileri enternasyoneli mi ortaya çıktı? Fransa'da bu gerçek, Türkiye'de de bu gerçek. O zaman sosyal muka-vele acaba nitelik mi değiştirdi? İşçi kavramı yerine bugün kamu çalışanları kavramını mı koymak zorundayız? Eğer bu böyle ise, bu küreselleşmenin sosyal planda ortaya çı-karttığı ciddi bir sorun.

Şimdi bir not geldi; "sürentiz bittir" notu. Ben de bu bitirilmesi gereken notla bitirilmesi mümkün olmayan bir konuşmayı bitiriyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI -Efendim, teşekkür ediyoruz.

Durumunu takdir ediyorsunuz sanıyorum, gittikçe daha se-vimsizleşen bir oturum başkanı olmaya doğru sürükleniyor-um, öyle hissediyorum kendimi. Ama, bir zaman çizelgesi-ne de uymak zorundayız sanıyorum ve salonu da belli bir saatte boşaltmak durumundayız. Onun için bütün konuşma-cılarının lafını kesiyorum, farkındayım ama, özür diliyorum hepsinden.

Şimdi efendim, sıra Sayın Saynur Gelendost'a.

Buyurun hanımefendi.

SAYNUR GELENDOST - Teşekkür ederim.

Değerli dostlar, merhaba.

Ben sanıyorum buraya ekolojik konularda konuşmak üzere çağırıldım. Ancak, tabii konuşmamız kısıtlı çok doğal ola-

rak. Fakat, ben de konuşmaya başladığım zaman pek sus-turmak mümkün olmuyor ama, susacağım hiç merak etme-yin, Zamanı gelince herhalde sayın başkan ikaz edecektir; inşallah o ikaz etmeden susarım.

Efendim, ben Türkiye'nin ilerideki durumunu ne yazık ki çok karamsar görüyorum, hiç de umutlu değilim. Daldan dala at-layacağım belki, fakat zaten ana başlıklarıyla geçeceğim.

Ben aslında plastik sanatların birkaç dalında uğraş veren bir kişiyim. Yani, benim çöpçülüğüm daha sonra olmuştur. Özellikle sanata, sanatçıya, edebiyatçıya değer verilmeyen, bir ülkenin nereye varacağını ben pek düşünmüyorum. Ay-rica sağlık sorunları da öyle.

Bir de şöyle bir şey düşünüyorum: İnsan, tabii kendi beyni gelişmiş olduğu için her şeyin kendisi için olduğunu sanıyor ve her şeye egemen olmak istiyor. Tabii, çok güzel şeyler de yapıyor ama çok da bozduğu şeyler var. Eğer, insan başka haklarında olduğu, yani kendi türünden başka türle-rin de haklarının bulunduğunu bir gün gelir de düşünürse, ki o da pek çok çabuk olmayacak galiba, o zaman belki daha ileriye doğru gidilebilir diye düşünüyorum.

Ayrıca, dünya genelinde konuşulursa, tabii Türkiye dahil; tü-ketimi çılgınlığı, hatta tüketim arsızlığı sürdükçe çılgınlığı karşılayacak bir üretim olabileceğini sanmıyorum; öyle bir yere gidiyoruz.

Şimdi... Yine daldan dala atıyorum ama, ekolojik konulara gelelim.

Her şeyde olduğu gibi ekolojinin korunmasında da önceden önlem alınması gereklidir. Yani, düşünen kafalar bunun böyle olmasını öngörür. Önce önlem alınmazsa, sonradan tahribatı onarmak mümkün olmuyor ve çok da büyük hatalar olabilir, acılar yaşanabilir. Örneğin, Türkiye'mizde çöp dağları patlıyor. Bu ne demektir? Neyiz biz, bu kadar ilkel miyiz? Çöp dağları patlayabiliyor. Bir önlem alınamaz mıydı?.. Pekâlâ alınabilirdi.

Termik santraller kuruluyor ve tabii enerji lazım kurulacak. Ancak, termik santrallerin, özellikle, büyük mücadeleler ver-diğimiz için yöremden söz edeceğim, hepsi de öyle ya. Muğla yöresinde 3 tane termik santral var bildiğiniz gibi; çok yakın birbirine. Üçünün de hiçbir izni yok, ne emisyon izni var, ne deşarj izni var, ne yapı izni var. Yani inşaat izni yok. Gayri Sıhhi Müesseseler Yönetmeliğine göre izinleri yok. Yani, hiçbir yasal değil ve Yatağan Termik Santrali 14 yıldır bilfiil çalışmakta. Yeniköy daha sonra devreye girdi, o da ça-lışmakta. Gökova Termik Santrali de büyük mücadelelerle henüz çalışmıyor, şimdi oraya değineceğim; orada büyük kavgalar olacak yine.

Şimdi, bize çevreciler diyorlar, ekolojistler diyorlar, her ney-se ne diyorlarsa; birtakım insanlar çıkıyor bir şeylerle uğraş-mak istiyor. Niçin uğraşıyor?.. Doğayı korumak, doğadaki diğer canlıların haklarını korumak için ne yapıyoruz; önce sesimizi çıkarıyoruz, senelerce sürüyor bu, fakat sesimizi duyuramıyoruz, sesimiz yankılanmıyor. Biz ne kadar bağır-sak çağırsak, örgütlensek, ulusal ve uluslararası örgütlerle işbirliği de yapsak, hiç kimse bize kulak vermiyor ve bildik-

lerini okuyorlar. Ondan sonra neye varıyoruz?... Eylem yapmaya varıyor iş. Çünkü bizim içimizden gelen bir dürtü var. Haksızlık olarak görüyoruz bu saldırıları ve buna dayanamadığımız için de, bakıyoruz ki söylemekle, konuşmakla, bağarmakla bir yere varılmıyor eylem yapmak zorunda kalıyoruz. Eylemler öyle bir hale geliyor ki, ben kendi örgütümün ve diğer birlikte çalıştığım örgütlerin eylemlerinden ancak söz edebiliyorum. En sonunda, biz Gökova Temik Santrali için 12 yıldan beri öncelikle yapılmaması için mücadele verdiğimiz halde, "Oraya bu paraları dökmeyin, biz bunu yaptırmayız" diye köylü kadınlarla birlikte (ki oradaki köylünün bilinci çok iyiydi), iş makinelerinin önüne kadar yattık. Rahmetli Özal temel atmaya geldi, temeli attırmadık; ama yapıldı. Hiç eylemlerimize ara vermedik. Artık öyle bir hale geldi ki 94 senesine kadar, artık eylem biçimi kalmamıştı. Bu arada da, sayın cumhurbaşkanımız başta olmak üzere sözler veriyorlardı, "Evet bu bir hatadır, bunu çalıştırmayacağız" diye. Sonra tekrar çalıştırma durumu ortaya çıkınca biz açlık grevine girdik. Dediler ki, "Delî misiniz, çevre için açlık grevine girilir mi?" Biz girdik; yetmedi, çünkü açlık grevinin 5. günüydü, ben hastanede yatıyorum; bakanlarımızdan çiçekler geliyor, telgraflar geliyor, her gün telefonlarla arıyorlar. Valimiz geliyor başıma, ağlıyor, "mesaj ulaştı, artık vazgeç" diyor. (Ben artık mesaj vermiyorum dedim, ben 12 yıldır mesaj verdim, kimse dinlemedi; ben şimdi mesaj bekliyorum. Ya oradan olumlu ya da olumsuz yanıt gelir, "Çalıştırmayacağız, evet sözümüzde duruyoruz" derler, açlık grevini bırakırız; "Hayır çalıştıracğız" derler bu ölüme kadar gider. 5. gün herhalde açlığın da etkisiyle sinirlerim öylesine bozulmuş ki hastanelik olmuşum; o kadar hırslanmışım ki, ben bunu ölüm orucuna dönüştürüyorum dedim ve bir süre sonra komaya girmişim; ölüm orucunun 12. gününe kadar bekletiler. Çevre bakanı çırpınıyor, ancak başbakandan söz alamıyormuş. Ölüm orucunun 12. gününde hastaneye haber geliyor, kültür bakanımızın destan gibi telgrafı geliyor, arkadan çevre bakanımız anıyor ve cumhurbaşkanımızın taahhütlerini de hatırlatarak kesinlikle çalıştırmayacaklarına söz verdiler.

Bu bir devlet sözüydü. Ben bunu çok uzatmayım, çünkü bu beni de rahatsız ediyor. Şuraya gelmek istiyorum: Devlet söz veriyor çalıştırmayacağız diye; ama bir deneme üretimi var. Biz de diyoruz ki "çalıştırmayacaksanız niye deniyorsunuz?" "Ama biz bunu ihale ettik, sağlam almak zorundayız, deneme üretimi yapacağız ve sonra kapatacağız" diyorlar. Tamam dedik. Deneme üretimi sürdür de sürdür. Açıklandığına göre şubat ayında teslim alınmaları gerekiyordu. Ama hükümet boşluğundan dolayı henüz teslim alınamadı. Fakat, son günlerde yeniden, "elektrik şeyi varmış da çalıştıracğız" gibi laflar çıkınca, biz de demeçlerimizi vermeye başladık, zaten veriyoruz. Diyoruz ki, biz bu santrali çalıştırmayacağız. Çok kararlıyız. "Ölüm orucu mu yapacaksınız?.." Hayır, artık ölüm orucu yapmayacağız; çünkü ölüm orucundan da öte eylemler vardır. Eğer dünya kamuoyunun karşısında yapacaklarımızı bu devlet göze alabiliyorsa, buyur-

sun çalıştırın diyoruz; daha başka da bir şey söylemiyoruz ve beklemedeyiz.

Efendim, önlemler alınmalı dedim. Bazen önlem alınınca da bu ülkede bir şeyler olmuyor. Bunu ben çok yakın bir geçmişte, yani geçen hafta yaşadım. Köyceğiz belediye başkanını, telefon etti bana, dedi ki, "Sayın hanım ben burada imdat diye bağıyorum, lütfen gel" dedi. Ne oluyor dedim, "gel gözünüle gör" dedi. Köyceğiz, Özel Çevre Koruma Bölgesi içerisinde, yani önlem alınmış demektir. Araba gönderdi, gittim. Gerçekten beni gezdirdi, gözlerime inanmadım. Korumaya alınmış fevkalade güzel o göl ve şehrin içi, şehrin içindeki bütün evlerin, hatta okul ve jandarma dahil fossetikleri, açık arkalar yapılmış ve borularla, büzlerle açık olarak bağlanmış, akıyor, kokulardan geçilmiyor ve dosdoğru göle gidiyor; bu bir.

Ayrıca, gölün kenarında, Sayın Valimiz Lale Aytaman milletvekili olmak için vallik görevini bırakmıştı, gitmeden kısa bir süre önce bir bölümünü mücavir alandan çıkartmış, Belediye de karışamıyor ve oradaki birkaç muhtarın elinde, 800'ü de yapılmak üzere. Onlar da başlamış. Bu korkunç bir manzara.

Bir çöp dökme yeri var, ana caddenin üzerinde, hemen yanında, kökünden geçilemiyor ve korkunç bir görüntü.

Dedim ki, siz Belediye Başkanısınız, niye beni çağırıyorsunuz?... "Ben kendimi de ihbar ediyorum; buyur, ne yaparsanız yap..." Artık zannediyorum, gel eylem yap diyorlar.

Yani demek ki; insanlar bir şeyi çözüme ulaştıramıyorlar, bağıyorlar, çağırıyorlar, yazıyorlar, çiziyorlar, imzalar topluyorlar, ama olmuyor. Ondan sonra demek ki biz haklıyız diyorum, eylem yapmak gerekiyor herhalde. Aslında keşke iş, bu raddeye gelmeden çözümlenebilse.

Nükleer santralleri kurmaya kalkıyorlar, Bizim yakında Mersin'de çok büyük bir eylemimiz var. Nükleer santralleri artık anlatmaya gerek yok. Gelişmiş ülkelerin çöplüğü haline çevirdiler. Hâlâ bunu savunabiliyorlar ve biz de hayretle bakıyoruz nasıl savunuyorlar diye. Bunun için de büyük eylemler ile karşı koymaya çalışıyoruz.

Kültürel kalkınmayı gerçekleştirmek zorundadır bu ülke. Büyük bir kültür yozlaşması vardır. Bu da gerekli düzeye nasıl gelebilir, ne kadar zamanda gelebilir bilmiyorum.

Bir de yasalara gelmek istiyorum. Tabii, ülkede yasalar vardır, her yerde olduğu gibi yasalar vardır. Bunlar yazılıdır ve kesindir. Ancak, yasalara göre olmaması gereken her şey olmaktadır bu ülkede. O zaman bu nedir? Yani birtakım siyasi kaygılar, birtakım çıkarıcılar vardır şudur budur. Ama yukarıda oturanların, yasa yapıcıların, bunlara denetim getirecek olanların nasıl susabildiklerini ve nasıl göz yumabildiklerini ben anlayamadım. Sizler anlayabiliyorsanız lütfen beni aydınlatın.

Efendim, soyu tükenmekte olan birtakım türler var. Bunlar için çalışıyoruz ve barış diyelim, oraya bağlamak istiyorum. Barış çok bakmaya başladınız. Geldi mi zamanım efendim?

OTURUM BAŞKANI- Geliyor efendim.

SAYNUR GELENDOST- Efendim, bu Kardak krizi patladı. Bu bizim yöremizde olan bir olay, biz şöyle bir isyanda bulunduk: Zaten, Abdi İpekçi Dostluk ve Barış kurucusu Andreas Politakis dostumla senelerden beri barış için çabalar dururuz. Bu arada Kardak krizi patlayınca; o adalarda foklar yaşar. Ben ayrıca fok komitesinde çalışmaktayım. Yani sadece o adalarda değil, Ege adalarında fokların barınma ve üreme mağaraları vardır. Ve bunların artık soyu tükenmektedir ve en büyük şansları Ege adalarıdır. Yani Yunanistan ile Türkiye arasında özgürce dolaşırlar. Biz de kendimizce kalktık, bir fok bayrağı açtık, tekneye bindik açıldık. Yanı adaya da çıkmadık, çünkü o adaların hepsinde zaten foklar var. Biz dedik ki, savaşı falan istemiyoruz, reddediyoruz. Zaten barış olmazsa ekolojik sorunlar bile çözülemez. Foklar özgürce gidip gelsin barış simgesi olsun ve Kardak foklarının olsun. "Ne Türkiye, ne Yunanistan; bu kavgayı bırakın" mesajını vermek üzere çıktık, ufak bir tekne ile açıldık. Çok da kötü bir havaydı, bata çıka adaların oraya doğru gittik, pankartımızı açtık. Döndük, jandarma yakama yapıştı, beni polis arabası ile götürdüler, 7 saat sorgulandım. Dedim ki, barış istediğim için mi sorguluyorsunuz? Hayır dediler, çok kritik bir zamanda yaptınız bunu. Bunu kabul ettirmeye çalışıyorlar. Hayır dedim; beni burada kesseniz, bunu kabul etmeyeceğim. "Çok anlamsız, çok kötü bir zamanda yaptınız..." diyorlar, oysa en iyi zamanda yaptık, tam zamanıydı bunu yapmamızın. Acaba ne zaman yapmalıydık?

Şimdi efendim mahkememiz sürüyor, tabii bir de izinsiz eylem dediler. Ama ne kötülük yaptık acaba? Tabii izinsiz eylemdi, doğru. Çünkü izin isteseydik böyle bir eylem için izin vermezlerdi ki.

Şimdi, ben size soruyorum, acaba ilerisi için nasıl iyimserlik sergileyebiliriz, nasıl iyimser düşünebiliriz? Bunları yaşıyorum kendimce. Turizmin verdiği zararları da yaşayarak görmekteyiz. Nasıl bir turizm politikası güdüldüğünü bilmektesiniz.

Kültür varlıklarımızın, kültür mirasımızın nasıl yok edildiğini hepimiz bilmektesiniz. Bu kafayla giden bir Türkiye nereye varacaktır?

Ama, tabii umutlu da olmak istiyorum. Belki gençler bundan sonra yol alabilirler, ne kadar zaman sonra olur onu bilemem.

Efendim, bizim örgütümüz yalnız Bodrum için değil, Türkiye genelinde erebildiğince çalışmalar yapmaktadır. Muğla'da bu 3 santralin dışında, bir de havaalanı yapılmak isteniyor. Bu havaalanı nereye yapılmak isteniyor, biliyor musunuz? Halikarnas Balıkcısı'nın, "Ova gibi deniz, deniz gibi ova, işte Gökova" dediği noktaya yapılmak isteniyor. Sakar'dan görünce şaşırdığınız o noktaya havaalanı yapılmak isteniyor, onun mücadelesi içindeyiz.

Ve herhalde böyle aydın insanlara düşüyor baş kaldırmak, artık biz başkaldırır haldeyiz.

Ben yine, çok sevdiğim Halikarnas Balıkcısı'yla ilgili olarak, Sabahattin Eyüboğlu'nun bir yazısıyla sözlerime son vermek istiyorum.

Diyor ki Sabahattin Eyüboğlu: "Balıkçıya sormuşlar, ölümlere can vermektense daha güç ne var" diye, "Canlılara can vermek demiş" balıkçı. Evet, herhalde canlıların biraz daha canlanması gerekiyor. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim teşekkür ediyorum.

Şimdi Sayın Yurttaş, oturumun bu aşamadaki son konuşmasını yapacak; buyurun efendim.

SEDAT YURTTAŞ- Teşekkür ediyorum sayın başkan.

Sayın katılımcılar, sayın dinleyiciler, öncelikle böyle bir toplantı düzenlendiği için, çağrılı olduğum için teşekkür ediyorum. Gerçekten de yaşadığımız coğrafyaya ilişkin, bu yüzyılın bitimine sadece 4 yıl kalmışken sorulması gereken en önemli sorulardan biri, "21. yüzyılda nasıl bir Türkiye" sorusu diye düşünüyorum. Bu nedenle konuya daha başta girerken, açık ve net, demokrat, özgür, eşit katılımcı bir coğrafya, bir toplum diyerek başlıyorum.

Açıyorum; Türkiye'de yönetim, yönetim ile ilgili anayasal ve yasal dayanaklar ile bu uygulamalar bu yüzyılda olmadı şimdiye kadar. 21. yüzyılda antidemokratik yapısından kurtularak demokratikleştirilmek zorundadır. Bu nedenle, gerçek bir anayasal, yasal ve uygulama alanında değişikliklerin yapılması kaçınılmazdır.

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı enkazı üzerinde şekillenme koşullarının yarattığı, bana göre bir yüzyıl eksilmiş ilkelerinden ve onun psikolojik çemberinden kurtularak çağdaş ölçütlerle göre, sosyolojik gerçekliklere göre yeniden biçimlenmek zorundadır. Yaşadıklarımızın ortaya koyduğu önemli gerçeklerin başında gelen bir olgu, Türkiye Cumhuriyeti'nin 21. yüzyılda aynı kalmasının olanaksızlığıdır. Bu anlamda gerçek bir demokratik yönetimin oluşmasının koşulları yaratılmalıdır. Örneğin; özelleyerek geçiyorum, anayasanın başlangıç bölümünün bütününün; yine devletin dilinin olmayacağı -belki resmi dili olur, şüphesiz olur ama, devletin dilinin olmayacağını; Kürtlerin de Türkler gibi bu cumhuriyetin kuruluşunun asli unsuru olduğunun tespit edilmesinin; yine Millî Güvenlik Kurulu gibi demokrasinin önünde tartışmasız bir engel gibi duran bir kurumun kaldırılmasının, yine geçici 15. madde gibi darbecilere açık çağrısı anayasalaştırılan hükümlerin kaldırılması zorunludur.

Çok açıktır ki, MGK gibi bir kurum anayasal olarak mevcut varlığını sürdürdüğü sürece, yani seçilmişler üzerindeki iradesini bir emir olarak "bildirim" adı altında sürdürdüğü sürece, gerçek bir demokrasi ülke yaratmak mümkün değildir. Bu sürdürdüğü sürece, parlamentonun da gerçekten özgür bir şekilde iradesini ortaya koyabilmesi mümkün olmayacaktır. Şu anda iki ayrı Türkiye var. Üstelik bu Türkiye'de 70 yıldır birlik bütünlük adına mangalda kül bırakmayan, bütün her şeyi, yani sağlığı, ekonomiyi, adaleti buna göre düzenleyen çevrelerin çabası ile, yönetenlerin çabası ile yaratılmış iki ayrı Türkiye mevcuttur.

Hukuk anlamında geriye dönerek bir bakarsak, şark islahat

planından başlamak üzere, İstiklal Mahkemeleri, umumi müfettişlikler, Tunceli kanunu, mecburi iskân yasaları, san-sür-sürgün yasaları, sıkıyönetimler, olağanüstü hal yöneti-mi, yline Doç. Yücel Sayman'ın haklı olarak Fransızların Ce-zayır'da uyguladığı sömürge hukuku olarak nitelediği CMUK'un varlığı hukuk alanında net bir bölünmüşlüğü orta-ya koymaktadır.

Türkiye ekonomik anlamda da iki coğrafyaya ayrılmış du-rumdur, tıpkı hukuk alanında olduğu gibi. Öyle coğrafi ko-şullarla, ulaşım yetersizlikleri ile açıklanacak bir aşamayı çokları geride bırakmıştır. Bir ekonomist değilim ama, birta-kım verilerden her birimizin kendisine göre sonuçlar çıkarı-bileceği tartışmasıdır.

1914'lerden 1940'lara kadar resmi söyleme göre Kürtler 28 İsyan gerçekleştirdiler, bu 28 İsyan bastırıldı. Yani o bütün süreç içerisinde, o coğrafyanın bir savaş alanı olarak şekil-lendiği, bir savaş alanı olarak tahrip edildiği son derece açık. Ondan sonraki 20 yılda, belki yaralarını olanakları öl-çüsünde sarma dönemi olarak değerlendirilebilir. Ondan sonraki döneme bakmak bu yüzden gereklidir.

Bütün bu süre içinde Kürtleri temsil etme yetenek ve gü-cünü ortaya koyacak kurum ve şahısların şu veya bu şe-kilde etkisinin ortadan kaldırılması politikaları da aynen sürdürülmüştür.

DPT kaynaklarına göre, 73'ten 85'e kadar Türkiye'de sana-yı 4 misli büyüdü. Ancak Kürtlerin ağırlıklı olarak yaşadığı 21 ilde yüzde 4 ile yüzde 29 arasında bir gerileme yaşandı. O bölgeyi çıkarsak, ortalama olarak Türkiye'de sanayi yüz-de 8 büyürken, ikinci Türkiye'de yüzde 4 ile yüzde 29 ara-sında bir gerileme meydana gelmiştir.

Yine kalkınmada öncelikli yöre diye tespit edildikten sonra çok büyük yatırımlar yapıldığı ileri sürülen o bölgede, eko-nominin yüzde 80'i tarıma dayandığı halde, Ziraat Banka-sı'ndan alınan krediler sadece yüzde 9.3'tür. Bugün nüfus-un yüzde 16.4'ünü barındırmasına rağmen, Türkiye'de sa-nayideki katma değer payı sadece yüzde 2.2'dir. Bunlara Malatya, Elazığ, Antep, Erzurum gibi çeşitli nedenler ile kay-ırılan kentler de dahildir.

Oysa bölgenin demir cevherinin, Türkiye'nin demir cevheri-nin yüzde 65'ini, bakırın yüzde 45'ini, çinkonun yüzde 75'ini, kurşunun yüzde 90'ını, petrolün yüzde 99'unu ve bugün Or-tadoğu'da petrol kadar önemli hale gelen su kaynakları ile sadece şimdiden Karakaya'da 7, Keban'da 9 milyar kilovat saat olmak üzere çok büyük bir enerji deposu olarak bir eko-nomik katkıda bulunduğu açıktır.

Yine Türkiye'de bugün DPT kaynaklarına göre, 94 tespitle-rine göre işsizlik oranı 9.2 iken, bu bölgede 31.3'e çıkmak-tadır.

Son bir veriden söz etmek istiyorum. Türkiye'de 95 rakam-larına göre milli gelirda kişi başına düşen pay Doğu Anado-lu'da yüzde 3.5, Güney Doğuda 5.5 olmak üzere Türkiye'nin diğer bölümünden 11 kat geridir.

İşte bu anlamda ekonomik olarak iki Türkiye var. Bu sosyal alanda da böyledir, sağlık alanında da böyledir, eğitim kül-tür alanında da böyledir. Çok fazla zaman almamak için o konudaki rakamları buraya almadım.

Bu veriler, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen süre içinde, yani Kemalizm'in, resmi ideolojinin Kürtleri ucuz iş deposu olarak gördüğü, yaşadıkları coğrafyayı, aynı za-manda askeri kaynak, askeri bir depo olarak gördüğü, coğ-rafyayı bir pazar alanı olarak gördüğünü açık bir şekilde or-taya koymaktadır.

Bu durumda, tıpkı hukuk alanında olduğu gibi sömürge-metropol ilişkisini deyimlemektedir.

Dahası var, iş bu kadarla bitmiyor. Bütün bu süre içinde Kürtleri temsil etme yetenek ve gücünü ortaya koyacak ku-rum ve şahısların şu veya bu şekilde etkisinin ortadan kaldı-rılması politikaları da aynen sürdürülmüştür. Son birkaç yıl-da yaşanan faili meçhul cinayet sayısı 3.500'ü aştı, kapatı-lan HEP, DEP, ÖZDEP gibi partiler, cezalandırılan aydınlar, yazarlar, milletvekili arkadaşlarımızın 15'er yıla mahkûm edilmeleri ve yine son 10 yılda 20 bin insanın ölümü ile so-nuçlanan savaş bunu ortaya koymak-tadır.

Peki Kürtler nedir? Bu anlamda bir nok-ta koyuyorum. Önümüzdeki süre içerisinde Türkiye bir seçim yapmak zorunda kalacaktır. Kâhin olmaya gerek yok; Kürtlerin eşit, özgür ve demokratik bir

düzen içerisinde kendilerini ifade edebilecekleri, örgütlene-bilecekleri, bağımsız Kürdistan da dahil olmak üzere silaha başvurmamak, şiddete başvurmamak koşulu ile tartışılabilecekleri bir ortam yaratılmazsa, Türkiye felakete gittiği gibi gi-decektir. Ancak bu belki yüksek bir binadan bir insanın atla-ması gibi yerçekimi kuralı gereği pat diye yere düşüp ortaya çıkacak bir sonuç olarak gözlemlenemez, fakat böyle bir gi-dişin olduğunu söylemek kehanet olmayacaktır.

Bu noktada Kürtler nedir?

Hiç şüphe yok ki Kürtler, Türkiye'deki pek çok etnik gruptan biridir; ancak diğerlerinden çok farklı özelliklere sahiptir.

Özetliyorum: Birincisi, Kürtler bu coğrafyanın yerleşik halkıdır. Osmanlı enkazı üzerinde şekillenen devletin çatısı altın-da şu veya bu nedenlerle yaşamak için Avrupa'nın, As-ya'nın, Sovyetler Birliği'nin içinden gelen diğerleri ile aynı kategori içerisinde değerlendirmek mümkün değildir. Daha-sı, 1071'den binlerce yıl önce bu topraklarda yerleşmiş bir halktır.

İkincisi, bütün aleyhte politika ve uygulamasına karşın yaşa-dıkları alanın coğrafi genişliğidir.

Üçüncüsü, ister 15, ister 25 milyon denilsin, nüfuslandır.

Bir dördüncü fark da, devletlerin, ayrı ayrı devletlerin sınırla-rı içerisinde yaşasalar da, yani Birinci Dünya Savaşı'nın çiz-diği sınırlar sonucunda Ortadoğu'daki soydaşlarının varlık-ları ve onların da nüfuslarıdır.

Buna göre, 21. yüzyılda Kürt sorununun kalıcı çözümü için yanıt bulacağımız temel sorunlardan biri, Kürtlerin tanımlanması olacaktır. Bir azınlık mı, yoksa bir ulus mudurlar?

Yukarıda değindiğim özelliklere ek olarak, 4 ayrı şiveden de olsa dil, bölünmüşlük ve yasaklılık nedeni ile çeşitli etkiler altında da olsa kültür, acı ile yoğrulmuş, artık kendilerince de yazılmaya başlanan tarih ve geleceklerini biçimlendirme yönünde gelişen ortak iradeleri göz önüne alınınca, geç uluslaşma dönemini yaşasa da bir ulus olarak değerlendirilmek gerekecektir.

Kanaatimce önümüzdeki dönemde çözümün anahtarı da bu olacaktır.

Bu anlamda Kürtleri diğer azınlıklar ile bir tutmak ya da alt kimlik, kültür grubu ve benzeri saymak, sorunun çözümüne herhangi bir katkıda bulunmaktan uzaktır.

Sanıyorum bu tür yaklaşımlar, bilimsel özerkliğin olmadığı bir ülkede Kürt sorununu tartışabilmenin ve devletin izlediği politikaları yönelttilen mahcup eleştirilerin bir bedeli olarak bu tür tanımlamalar yapılmaktadır.

Bu, aynı zamanda resmi ideolojiyi, bilimsel bir örtü ile doğrulama sonucuna yol açmaktadır.

Bu anlamda Türkiye, siyasal tercih anlamında da globalleşmekten ziyade, bir çağa doğru yol almaktadır. Hepimiz biliyoruz ki, son birkaç yıl içerisinde İspanya Bask sorununa, İngiltere İRA sorununa, Güney Afrika zenci sorununa, diyalog ile barış zemininde demokratik çözümler buldular, bulma arayışını sürdürüyorlar. Bu anlamda Türkiye, bütün bunları reddeden, savaşta ısrar eden konumunu sürdürmektedir. Bu yüzden de ilan edilmiş olan ateşkesi de görmezlikten geliyor, buna da bir önem vermiyor. Tek tek polis de, asker de, yerel birimlerde görev yapan insanların da ve halkın da gördüğü rahatlığı göremeyecek kadar bir kör bakış tarzına sahiptir. Biraz daha ekonomiden söz edersek, bugün Türkiye bütçesinin 3 katrilyon 511 trilyon olduğunu ve bunun 861 trilyonunun da açık olduğunu biliyoruz. Bunun içerisinde 1 katrilyon 345 trilyonu faiz, 700 trilyonu da, bizim yapmadığımız hesaplara göre, başka çevrelerin yaptığı hesaplara göre savaşa gitmektedir. Yani 2 katrilyon 650 trilyonluk gelir hedefinin, yaklaşık yüzde 40'ı savaşa gitmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin ekonomik anlamda, kültürel anlamda, siyasal anlamda gelişmesi mümkün değildir. Bu yüzden yapmaları gereken şey, eğer anlayış bu olacaksa, kendilerine başka bir yüzyıla girdiklerini ilan etmeleridir, ki böyle üstü kapalı değil. Biz 21. yüzyıla girmiyoruz, bizim girdiğimiz yüzyıl başka bir yüzyıldır, 18-17, artık ne ise. Bunu törenler ile kullamaları da gerekir bugünkü yöneticilerin.

Bu anlamda, bugün Türkiye'nin kaderine etki eden siyasal liderler varlıklarını sürdürdükleri sürece, bu şekilde rant elde, siyasal rant elde edebildikleri sürece pek bir gelişme olacağı umudunu da taşımıyorum.

Özetle geçiyorum: Bir Demirel Türkiye'de değişmemenin sembolüdür, ayrılığın sembolüdür, Çiller, halkları ile, bölgeleri ile, illeri ile, insanları ile yabancılığın; Mesut Yılmaz, Ahmet Altan'ın deyimi ile bir tuğla kadar değişimciliğin ve telefonu bugün dinlenecek kadar idaresizliğin sembolüdür. Erbakan hayal satarak, pazarlayarak rant elde edebilen bir il-

derdir. Bu açıdan açıktır ki, Türkiye'nin önümüzdeki yüzyılın başında yapacağı, belki de yapmış olduğu tercihlerin başında, Kürt sorununda şiddette ısrar ile ortaya çıkan felaket ile barışçı, eşitlikçi, özgürlükçü siyasal çözüm seçeneğidir. Bunu nasıl yapacağını göreceğiz ya da nasıl yapılmış olduğunu.

Kısa bir süre önce valiler kararnamesi ile birtakım atamalar yapıldığını biliyorsunuz. Yani Türkiye'nin kâğıt üzerinde bütün ne yapıldığı, iki ayrı Türkiye yapıldığı. İnanırım, ikinci Türkiye'de valiler göreve başladıktan ve bittikten ve yerlerine yeni vali geldikten sonra, bunlara kaymakamlar da dahildir, kimse onların adlarını bilmeyecek, halkın önemli bir bölümü onları tartışmayacak. Bunlar kimdi, neydi diye özellikleri neydi diye tartışılmayacak. Neyi tartışıyorlar biliyor musunuz? Orya PKK'nin gönderdiği gerilla komutanlarını tartışıyorlar, özelliklerini tartışıyorlar. Böylesine bir uçurum doğmuş, bu makas giderek açılmaktadır. Bunu görmek gerekir. 1992 yılında kırmızı, yeşil, sarı renkler ile Nevruz kutlandı diye, 103 insanı öldüren zihniyet, aradan birkaç yıl geçtikten sonra, onu iç etmek, çarpıtmak, devletleştirmek amacı ile bu defa sarı, yeşil, kırmızıyı kendi kültürünün bin yıllık, işte yüzlerce yıllık geleneğinin bir parçası olarak, 70 yıldır unutmış oldukları bir olay olarak halkın gündemine soktular.

Evet, burada konuşuyoruz; ilimizden 152 bin oy almamıza rağmen, yani bir Kamer Genç ile bir Esat Kıratlıoğlu'ndan 25-30 kez daha çok oy almamıza, yani 25-30 Esat Kıratlıoğlu'nun oyunu almamıza rağmen seçilmemiş olarak burada konuşuyoruz, böylesine çarpık bir sistem ile, adaletsiz bir seçim sistemi ile içli dışlı olarak buraya gelmiş bulunuyoruz. Ben zamanı da fazla almamak için özetleyerek geçiyorum.

OTURUM BAŞKANI- Süreniz bitti.

SEDAT YURTTAŞ- Son bir paragraf ile bitiriyorum.

Bugün konuşulanlar, gerçekten sorunu bütüncül olarak ortaya koymaya pek uygun değil. Yani bölüm bölüm halinde ortaya konularak, sanki bu sıkıntıların birbirleri ile ilişkisi yokmuş gibi bir algılanma yaratılıyor. Yapılması gereken şey bunları bölüm bölüm ortaya koymak değil, aynı zamanda onun... (..)

...gösterebilir. Bu sonucu ortadan kaldıracak bir çabanın herkes tarafından yürütülmesi gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI : Efendim, Sayın Yurttaş'a teşekkür ediyoruz

Herhalde yorulduk, şimdi sadece 15 dakika, çok uzatamadan sadece 15 dakika bir kahve molası yapacağız.

(A R A) * * *

OTURUM BAŞKANI... Panelistlerimize yöneltilen soruların cevaplandırılması şeklinde olacak. Bu arada her bir pane-

liste 5'er dakika vereceğiz. Hem soruları cevaplamaları, hem de kendi aralarında birbirleri ile tartışmalarını istedikleri noktalar var ise, bunların tartışılması için 5'er dakika söz vereceğim. Saat 6'da salonu terk etmek durumundayız. Soruları yazılı olarak alıyoruz biliyorsunuz; sözlü soru almayaacağım.

Şu anda bana ulaştırılan 7 adet soru var. Bunlardan 4 tanesini Sayın Sedat Yurttaş'ın, 3 tanesi de Sayın Bakir Çağlar'a sorulmuş sorular.

Sayın Bakir Çağlar ile başlıyoruz. Hem sorularını yanıtlaması hem de 5 dakika içinde ilave söylemek istediği bazı şeyler varsa onları söylemesini rica ediyorum. Buyurun efendim.

PROF. DR. BAKİR ÇAĞLAR- Birinci soru, DGM'nin şu anda bakmakta olduğu dosyalar ile ilgili. Terör suçlarından söz etmiştim, soru şu: "Fikir açısından yargılanan binlerce aydını nasıl açıklıyorsunuz?"

Şimdi benim tespitim bir açıklama değildi. Ama soru sorulduğuna göre söyleyeyim.

Şu anda ilk veri bu soruyla ilgili; İnsan Hakları Avrupa Komisyonu ve Mahkemesi önünde, yani Strasbourg'da, Türkiye aleyhine açılmış 700 civarında dava var. Bu davalardan sadece 25 tanesi terörle mücadele yasasının 8. maddesi, yani düşünce suçları ile ilgili Strasbourg'a yapılan itirazlar. 700 içinde niye sadece 25 tanesi Strasbourg'a götürüldü? Tabii ki bu sorunun cevabını vermek lazım.

İkincisi ben bu konuşma sırasında, şu sorunun üzerinde durdum, benim konum çerçevesinde. Türkiye'de bir terör gerçeği yaşanmaktadır; bunun boyutlarını vermeye çalışmışım. Sanmayın ki, ben DGM önünde görülen düşünce suçlarının gerçek suç olduğunu düşünüyorum. Tabii ki bu küreselleşme çerçevesi içinde, vakit kalmadığı için, başkan bana bir not ilettiği için onun altını çizemedim. Eğer küreselleşme varsa, insan hakları konusunda da, özellikle düşünce hürriyetinin sınırsızlığı konusunda küreselleşmenin ya da evrenselleşmenin çizgisi tutturulmak zorunda. Sorun sadece ekonomik bir sorun değil, sorun aynı zamanda insan hakları sorunudur ve globalleşmenin ya da küreselleşmenin Türkiye'ye kazandıracığı bazı şeyler de var demek istemişim. O da, en azından düşünce suçunun suç olmaktan çıkarılmasıdır. Ama altını bir kere daha çizerek söylüyorum; benim kafamı işgal eden bir soru, neden 700 dava içinde sadece 25 tanesi düşünce suçu ile ilgili olarak Strasbourg'a gitti? Bu sorunun cevabını açık bırakıyorum.

İkinci soru, okuyacağımı soruyu...

Sayın başkan, soruları okumak için süremi kullanmıyorum herhalde? Çünkü bu soruları ben sormadım. Cevaplar ile ilgili 10 dakikamı kullanacağım.

"Sözleşme ve yönetmeliklerin yasalara, yasaların anayasa ya, anayasanın imzalanmış uluslararası sözleşmelere uygun olması gerekir. Şimdi evrensel hukuk kurallarına dayanarak, kişi hak ve özgürlüklerini kullanmak amacı ile bütün

eylem biçimlerinin denenmesinden sonra, şiddet yolu ile hak aramak meşru olur mu? Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti, üzerine düşenleri yapmış mıdır?" Bir de teşekkürleri var. Şimdi şiddet yoluyla hak aramak hiçbir hukuk sisteminde meşru sayılamaz. Onun için, bu sorunun yalın cevabı bu. Eğer hukuktan söz ediyorsak, zaten hukuk şiddet karşıtı olan bir sistemdir. Şiddet yolu ile hak aramak da meşru sayılamaz, en azından hukuk açısından. Sanıyorum bu soruya başka bir şekilde cevap vermek de teknik olarak mümkün değil.

Evet, ilginç bir soru. Soru: "Sizce aşk nedir?" (Gülüşmeler) Ama bu konuda, bu cevap konusunda ben bütünü ile serbest bırakılmış değilim.

"a- Ebegümeci çayı,

b- Pantolon askısı,

c- Maydanozda E vitamini. (Bunu da yeni öğrendim, maydanozda E vitamini varmış)

d- Mangal masası.

e- Ciddiyet."

Şimdi bu sorunun bir tek cevabı var; Bunların hiçbirisi değil, bir (f) yazmak gerekirdi. Bu kişi f'yi yazmasını bilmediği için, aşk nedir sorusunu sorma hakkına da sahip değil.

Şimdi, sayın başkan, sizin söylediğiniz gibi bu sorulara cevap, bir de konuşma.

OTURUM BAŞKANI- Şimdi yarım saatimiz var; kendi aramızda tamamlayacağız.

PROF. DR. BAKİR ÇAĞLAR- Sayın Yurttaş'a benim iki ufak, basit sorum var; Sayın Yurttaş, bu soruları cevaplamanızı isterim.

Birinci soru, ben Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerinden söz etmiştim. Gerçekte de güneyde ve doğuda daha doğrusu, doğuda ve batıda gelir açısından kesinlikle gözle görülmüş bir sosyal kırıma var. Yalnız orada unutulmuş bir ufak ek yapmanız gerekecek. Şimdi güneydoğu feodal yapısından henüz arınabilmiş bir mekân değil, Acaba oradaki feodaller ve o yörenin dili ile şihlar, gelirlerini doğudan mı kazanıyor, yoksa batının geliri çerçevesi içinde, batının hangi ölçülerde para kazandığı konusunda yapılan araştırmalarda, istatistiklerde güneyli şihlar hesaplarını doğuda mı belirliyor, batıda mı?

Ben size bazı rakamlar verebilirim.

Feodal beyler ve şihlar, güneyin gelir ortalamasına girmiyor, batının gelir ortalamasına giriyor. Bu birinci soru.

Bunu siz ciddiye alıyor musunuz? Niçin şihlar ve feodaller Türkiye'nin batısında yaşayan ve gelir düzeyleri son derece yüksek olan insanlar. Bunlar hangi Türkiye'nin, hangi coğrafi mekânın insanları, adlarını koyabilir misiniz, soyadınız da Yurttaş olduğuna göre?

İkincisi; şimdi bir güneydoğu sorunu var. Siz bir ayırım yapınız, Türkler ve Kürtler. Ben o ayrıma katılmıyorum, ama size bir soru sormak istiyorum.

Eğer Kürtler gerçeği varsa, Kürtlerin sözünü ettiğiniz gerçekleri çerçevesi içinde, eğer bu kısım burjuva ihtilalini gerçekleştirmedi ise, "Kürt halkı" dediniz, bu burjuva ihtilalini gerçekleştirmedi ise, bundan sorumlu olan kim? Türkler mi, Kürtler mi? Bu kadar.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

İsterseniz en son size şey yapalım, sanıyorum başkaları da, paneldeki diğer üyeler de soru sormak isteyebilir. Onun için izin verirseniz Sayın Ansal ile devam edelim, sonra bu tarafta geçelim.

DOÇ. DR. HACER ANSAL- İlk konuşmamda Türkiye'de toplumsal bir dönüşümün gerçekleşmesini ve 2000'li yıllarda demokratik, katılımcı, eşitlikçi bir toplum yaratılmasını dilettiğimi söylemiştim. Ben böyle bir toplumun üretim ilişkilerinin de değiştirilmesi ile ve üretimde işçinin öz-yönetimi, emek sürecinde tam bir kontrol ve inisiyatif sahibi olması ile yaratılabileceğini düşünüyorum. Diğer yandan Marks'ın dediği gibi, toplumsal ilerlemenin asıl özü maddi servet birikiminde değil, serbest zaman yaratılmasındadır. Dolayısıyla, toplumun temel gereksinimlerinin maddi olarak giderilmesi yanında, demokratik ve katılımcı bir toplumda serbest zamanın toplumun tüm bireyleri için yaratılması ile gerçek bir özgürleşme olabilecektir diyorum. O zaman zenginliğin ölçüsü serbest zaman olabilecek, böylece bireylere hem öğrenim hem de yönetim zamanı doğabilecektir. Üretici insanın üretim yeri, bölge idaresi ve nihayet ülke yönetimine bizzatlı katılımını sağlayacak bir örgütlenme yaratılacaktır. Hiyerarşi içermeyen, tümüyle eşitlikçi ve demokratik bir emek sürecinin ayrıca şu özellikleri olacağı düşünülebilir:

a) Teknolojik kontrolü ve üretim bilgisini elinde bulunduran tasarımcı toplumsal katmanın (kafa emeği), sadece uygulayıcı konumunda olanların (kol emeği) karşısındaki egemenliğinin ortadan kalkabilmesi için, tüm işçiler gerekli eğitime ve üretim bilgisine sahip olacaktır. Böylece de kafa ve kol emeği ayrımı ortadan kalkacaktır.

b) İşçi çok küçük bir parça işin sürekli tekrarına mahkûm olmayacak, üretim teknolojisinde gelişmeler yaratabilecek bilgi, deneyim ve inisiyatif sahibi olarak bütün yaratıcılığını emek sürecinde gösterebilecek, böylece kendini de geliştirebilecek ve dönüştürebilecektir.

c) Elbirliliğine dayanan bir iş disiplini ve eşitlikçi bir iş bölüşümü oluşacak, üretim yerinde hiyerarşiye ve bürokratik kontrole meydan verilmeyecektir. Üretim sürecinin denetim ve kontrolünün zorunlu olduğu durumlarda bu tür işler rotasyona tabi tutulacaktır.

d) Demokratik, katılımcı ve eşitlikçi bir emek sürecinin hakim olduğu bir üretim tarzında teknoloji üretimi, bilimsel gelişmelerden tümüyle haberdar, gerekli temel bilgileri almış, üretim bilgi ve deneyimi ile donanmış üreticiler tarafından yapılabilecektir. İşçiler uygulamakta oldukları teknolojiye sürekli olarak, çalışma koşullarını geliştirici, zor, sıkıcı, pis ve sağlığa zararlı işleri makineleştirici ve serbest zamanı artırıcı yönde gelişmeler yaratmaya çalışacaklar, yaşadıkları ortamı/doğayı en az kirletecek biçimde teknolojiyi dönüştürme çabası içine gireceklerdir. Üretime ve yarattıkları ürüne yabancılaşmamış oldukları için daima daha iyiyi üretmeye çalışacaklar, yarattıkları ürünü geliştirebileceklerdir.

Bu önermelerin birçok insana ilk bakışta fazlaca nahif, hatta uçuk gelebileceğinin bilincinde olmakla beraber, ilk konuşmamda bahsettiğim "reel" dünyadaki gelişmeleri ve sonuçlarını gördükten sonra, 2000'li yıllarda daha güzel bir dünya için, alternatif bir toplum yaratabilmek için doğrusu asıl gereksinimimizin bu konularda sınırları zorlamak ve ütopyalar yaratmak olduğuna inanıyorum. Benim de 21. yüzyıl için ütopyam bu. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederiz Sayın Ansal.

Şimdi 21. yüzyılda nasıl bir Türkiye'yi, Sayın Ansal'ın son söylediği ile tartışsak belki daha iyi olurdu. İleriye dönük bazı ütopyaları konuşmamız lazım diye düşünüyorum; mutlaka konuşmamız lazım. Ütopyalar biliyorsunuz, kendi içlerinde tutarlılığı olduktan sonra geçerli olmaları gerekmeyen şeylerdir ama, dikkatli bakanlar onun içinden belli şeyler de çıkartabilir, belli sözler, belli argümanlar ütopyaların içine daha rahat yerleştirilebilir.

Bir de, toplum olarak ütopyamız olması gerektiğini düşünüyorum, birey olarak ütopyalarımızın olmasını düşünüyorum. Pek yararlı olmasa bile hiçbir sakıncası yoktur, yan etkisi de yoktur. Onun için Sayın Ansal'ın bu lafının altını çizmek istiyorum, 21. yüzyıl bağlamında konuştuğumuz zaman.

Şimdi Sayın Adalet Ağaoğlu'na vereceğim söz. Adalet Hanım, gayet tabii ütopyalara bizden, en azından gri renkli iktisatçılardan daha yakın bir yerde duruyor. Sanıyorum bize bir ütopya şey yapabilir, 21. yüzyıl için daha renkli bir şey yapabilir. Buyurun.

Ben sizi belirlemek istemiyorum; sadece konuşmaları birazcık daha 21. yüzyıla getirir diye. Bu yüzyılı çok konuştuk, biraz geleceği konuşalım.

ADALET AĞAOĞLU- (Ona gelmeden, bana bir soru var.) Dinleyicilerden Sayın Sabri Aydın'ın bana yazılı gelen sorusu şu: "Okumayan veya belli doğmalar altında okuyan bir toplum olarak, edebiyatın ve sanatın eksikliğini hissediyoruz. Bu şekilde ilerlemenin mümkün olmadığı halde, niye hâlâ birileri ilerlemekte ve gelişmekte olan bir ülkeyiz diye kendilerini aklıyor?"

Önceki 15 dakikalık konuşma süresi içerisinde ben söylemek istediklerimin hiçbirisini söyleyemediğim duygusu içindeyken, şimdi beş dakika içerisinde neler söyleyeceğimi tabii kestiremiyorum. Deneyeceğim. Bu da bir ütopya işte. Deneyeceğim.

İlerlemekten ve gelişmekten hep, paranın sağlanması, ekonominin hayata egemen olması anlaşıldığı için, böyle söyleyemiyor. (Üstelik o bile doğru değil bugün ülkede). Yani teknoloji alınıyor, satılıyor, para dolaşılıyor; insan o paranın peşine koşuyor; düşünmeye bile vakti yok artık. Para silahla

dolaşırken insan hayatı yalnız somutta, can olarak kayba uğramıyor oysa, birbirleriyle ilişkisi de biliyor, en önemlisi kendisiyle ilişkisi sıfıra iniyor. Artık ne yapacağına hep dıştan karar verilmekte... Tepedekilerin bunu bir gelişme olarak görmelerinin nedeni, toplumların insan boyutunu bütünüyle gözden çıkarmalarıdır. Yok böyle bir sorunu. Başka türlü, böyle bir gelişmeden söz edilemez. Yalnız alım, satım; paranın dönüşü... İşte küreselleşmenin anlamı ilk gün burada enine boyuna tartışıldı. 'Küreselleşme, pazarların açılması...' dendi. 'Para dolaşırken 'pazarlar açılırken' nelere basılıp geçildiği, nelerin ezildiği görmezdenirsen, bir gelişimden söz açılabilir. Silah ticaretinin insanın hayatıyla eşitlendiği bir dönemde ve Sayın Yurttaş'ın belirttiği gibi şu anda güneydoğuda şu kadar insan salt 'ekonomi pazarı' için ölüyor bunun bir gelişim olduğunu söyleyebilmek, politika yalanı değilse, bunu böyle alanların kendilerini de unuttuklarından başka anlam taşımaz. Bunun yanıtı bu. Ben de zaten konuşmamda hep bunu vurgulamaya çalışmışım. Eğer sistemin adamları kendilerini unutmazlarsa, şilri unutmazlardı, kitabı unutmazlardı insanı unutmazlardı. Okumak, başta onların bir ütopyası olmalı artık. İyi bir ütopya olur. Belki geleceği başka türlü görülebilirler.

"Gelişiyoruz, çok geliştik..." demek, belki suçları örtmek için de bir yol. Bir çeşit karanlıkta şarkı söylemek ya da... Sınırları zorlamak, alışılmışın dışında bir şeyleri sorgulamak, ütopyalar yaratmak elbetteki zaten iktidarların işi değil. Bizim ütopyalarımız var: Dünyada orduların ortadan kaldırılacağı, kaldırılması gereği; sanayinin ulus-devletin bu kurumuyla, özellikle bununla ilişkilendirilmiş durumunun ortadan kalkması hal, silahsız bir dünya, benim ütopyalarımın biri örnekse... Buna çok değindim.

Başka ütopyalar? Sayın Taner Barlas'ın dediği gibi, olandan çok konuşluk. Şimdi 21. Yüzyıl üstüne, olması gereken üstüne ne diyeceğiz, ne yapacağız? Ordusuz bir dünya hayal edeceğiz. Blize, "Hadı canım," diyecekler, "Ülkemizi savunamayalım mı? İnsanlarımızı öldürsünler mi?" diyecekler, sanki insanları öldürmüyordarmış gibi! Burada genilemeye- lim. Ekonomi, teknoloji ordu kurumuyla ilişkilendirilmezse, artan para insanın sağlığı, daha iyi beslenmesi daha iyi, daha çok okuması ve bir kişi olma yolunda daha çabuk yol almasına yardım eder, diyelim. Kişi olmak. Kendi hakkındaki kararı insanın kendisinin verebilmesi.

"Toplumculuğun en ileri aşaması insanı bir kişi yapmaktır." Benim temel ütopyam...

Hep aynı karenin içinde kalarak savaşıyoruz. Karenin dışına çıkmak diye bir olay olmuyor pek. Çevre kirlenmesine karşı büyük, saygı duyduğum mücadele veriliyor, evet. Ama burda aşılması gereken bir şey var. Bir duvar var. Hep o duvar. Kişi çıkarları, kirlenmelere yol açıyor, ama burada ulus-devlet kurumlarının çıkarlarını sorgulamak göz ardı edilmemeli. Verili değerlerin dışına fırlayalım. Mahallenin delisi olabiliriz, olalım. Ben kendi mahalleimde, mahallemin delisi oldum. Çöp alıyorlar, topluyorum, arkamdan düdük çalıyorlar, devam ediyorum; 'yeni değerler'in arabaları önüne alı-

yorum falan... Bunlar marifet değil, biliyorum. Ama ütopya denen şey, gün içinde 'marifet' sayılmaz zaten. Bir şeyin farkında isek, 'farkındalığımızı' ödeyeceğiz. Zaten delilerle, ütopyalarla ilerleme olmuştur şimdiye kadar... Söyleyebileceğim bunlar.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Ağaoğlu'na da teşekkür ediyoruz. Biz hiç üretken olmayan delilere de alıştık, hiç olmazsa biraz üretken deliler ile şey yapalım; yani düşünce üretenler, o tür deliler ile bir arada olalım, bana kalırsa daha yararlı sonuçlara ulaşırız.

Şimdi Sayın Gelendost'a söz veriyorum.

Yalnız bir şey eklemek istiyorum. Lütfen artık soru göndermeyin, çünkü birkaç soru daha gelirse Sayın Yurttaş birkaç saat burada konuşmak zorunda kalacak, Bütün sorular ona geliyor. Bu yüzyılın son şeyi herhalde, sorunsalı etrafında bir cilt soru birikti burada ve kendisini de bu yüzyılı konuşmaya zorluyoruz gibime geliyor. Halbuki onun da sanıyorum ütopyaları vardır, gelecek yüzyılı belli bir perspektiften görmek istiyordur. Onun için artık soru almıyoruz. Kendisi de sanıyorum 5 dakika içinde bu soruları cevaplama gibi müt-hiş bir beceri gösterecek.

Buyurun Sayın Gelendost.

SAYNUR GELENDOST- Efendim, ben özellikle bu tip toplantılarda karşılıklı konuşmayı, yazılı olarak değil de karşılıklı konuşarak tartışmayı çok severim. Ancak bu kadar kalabalıkta, tabii çok güzel bir kalabalık, tabii çok mutluyuz bundan; bunun için de bu mümkün olamadı.

Ben söz ve düşünce özgürlüğünden yanayım ve ülkemizde de bunun olmadığı bilinmekte. Buna baş kaldıranlardan biriyim. Burada da sanki öyle bir kısıtlama oldu gibi geldi bana, neyse, uyacağız.

Doç. Dr. Güngör Tuncer beyefendi soruyor, "Türkiye'nin enerji açığının nasıl kapatılmasını veya karşılanmasını düşünüyorsunuz?" diyor. Bir kere ben Türkiye'de enerji açığının olduğuna inanmıyorum. Tabii ben uzman değilim. Yıllardan beri uzmanlar ile haşır neşir olup da onların bilgileri ile buralarda konuşma durumunda olduğumuz için, Türkiye'de açığı değil, enerji kaçağı olduğunu biliyorum. Dış ülkelerde yüzde 6 olan enerji kaçağının Türkiye'de yüzde 30'lara vardığını enterkonnekte sistemde ve iletim, ulaşım hatlarındaki onarılması gereken ve onarılamayan, kaçaklar onarılsa enerji açığı diye bir şeyin olmadığına, hatta şu anda olmadığına inanmaktayım. Bunu uzmanlar söylüyorlar.

Ayrıca şuna inanmaktayım: Nükleer santral diye dayatıyorlar; nükleer santralleri de tabii ki çok uzun konuşmak gerekmiyor, hepimiz biliyorsunuz, en ufak bir arıza olduğunda, verdiği onulmaz zararların genetik olarak devam ettiği ve sınırlanmadığını da hepimiz biliyorsunuz. Termik santraller dersek, o köhnemiş teknoloji ile işletilmektedir. Özellikle yine bir örnek olarak kendi yöremden veriyorum, yaşadığım yöreden, Muğla'daki o üç termik santraller Eskişehir kömürü denilen, uranyumlu kömür ile çalışmaktadır ve o uçucu

köller, yer kölleri de açık açık ortadadır. Zaten zararları da görülmektedir, bir süre dava kazanılmış durumdadır. Bu gibi kömür yatakları dış ülkelerde hemen kapatıldığı halde, bizde hiçbir önlem alınmadan santrallarda kullanılmaktadır. Enerji açığı farze delim ki var. Tabii ki alternatif enerji kaynakları denilen enerji kaynakları vardır ve ülkemizde de mevcuttur. Bunlar için tam kapasiteli bir çalışma yapıldığı takdirde, termik ve nükleer santrallere gerek kalmayacağı kanısındayım.

Taylan Özgürkaya soru soruyor, "Doğayı kirlüten bir ekonomik yapı, aynı zamanda insan hayatına da değer vermiyor, sömürüyü doğal olarak görüyor. Tüm mevcut sisteme karşı olmadan bireysel ya da grupsal çabalar ile çevrecilerin çalışmaları mümkün olabilir mi?" diyorlar.

Ben tabii bu konuda ayrıntılı konuşma yapabilseydim 6 saat filan konuşmam gerekecekti. Ancak ben konuşmamda o mesajı verebildim sanıyordum. Belki de tam olarak verememiş olabilirim. Konuşmamda da onun anlaşıldığını zannediyordum, tam anlatamamışım; biz zaten tüm mevcut sisteme karşıyız, bunun çabasını vermekteyiz. Tabii ki insanların hakları, insanlara saldırı, hepsi bunun içinde ve biz bu çabalarımız ile sadece doğayı korumak, çevresel birtakım çalışmaların dışında asıl sisteme karşı olduğumuzun bilinmesinde fayda var, onun bilinmesini rica ediyorum.

Efendim, burada bir soru gelmiş, yalnız soru sahibinin adı yok burada, öğrenmek isterim. "Güneydoğuda yaşanan savaşlar ile ilgili Barış Derneği olarak herhangi bir eyleminiz var mı, oldu mu ya da olacak mı?"

Acaba soruyu soranın adını alabilir miyim, mümkün mü, burada mı?...

O zaman ben cevaplayayım yine de.

Şimdi efendim, güneydoğuda yaşanan savaşlar ile ilgili olarak, biz sadece benim mensup olduğum örgüt olarak değil, pek çok örgüt birlikte birtakım çabalarda bulunmaktayız. Bulunduk, bulunagelmekteyiz. Onu tek tek anlatsam çok uzun sürer. Ancak önümüzdeki 1 Eylül'de başlamak üzere yine pek çok örgüt ülkenin pek çok yerinden birlikte, barış yürüyüşü dediğimiz çok kapsamlı bir eylemi gerçekleştireceğiz; yürüyüş güzergâhı üzerindeki yörelerin katılmasıyla çoğalarak sürecek.

Burada müşterek bir soru var, Sayın Sedat Yurttaş'a ve bana sorulan bir soru. İsterseniz kendime göre cevaplayayım: "Mevcut halde TC vatandaşlarının en büyük düşmanı ve ilerlemenin önündeki en büyük engel Türkiye Cumhuriyeti Devleti, onun ideolojisi ve uygulamalarıdır. Bu duvarı kırmanın aygıtları nelerdir?"

Bu duvarı kırmanın aygıtları hep birlikte mücadele etmektir, derim ben, başka çaremiz yok.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim efendim.

SAYNUR GELENDOST- Ben teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Şimdi Sayın Yurttaş'ta sıra. Gerçekten

çok sayıda soru gelmiş durumda. Toplantıyı onunla bitireceğiz. Umarım cevap hakkı doğuracak bir şekilde cevap vermez, işin sonunu alamayız sonra.

Ben kendim başkan olarak bir kapanış konuşması yapacağım, 20 dakika kadar süreceğini düşündüğüm bu konuşmadan da feragat ediyorum.

Sayın Yurttaş da herhalde 5-6 dakika içinde elindeki 30-40 tane soruya cevap verecek.

Buyurun.

SEDAT YURTTAŞ- Teşekkür ediyorum sayın başkan.

Öncelikle şunu söyleyeyim: Bugün bölgede 55 bin korucu var. Bu korucuların hemen çoğu aşiretlere, şeyhlere vs. büyük ailelere dayanmaktadır. Koruculuk sisteminin, devletin orada varlığını pekiştirmek için kullandığı yerel millî güçler olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, feodalizmin, şıhlık kurumunun ayakta kalmasının, geliştirilmesinin kaynağında bu ilişkilerin yatdığı son derece nettir. Dolayısıyla, bunlar paralarını, servetlerini orada mı bankaya yatırıyorlar, getirip İstanbul'da ya da başka yerde mi yatırıyorlar; bu önemli değil. Ben verilerden söz ettim. Sanıyorum hocamın bu verilere bir itiraz yok, çünkü bunları ben de DPT kaynaklarından buldum. Dolayısıyla söyleyebileceğim şey, başka sorularda da benzer birtakım belrlemeler var. Ağalık, şıhlık kurumu bugün ezici olarak devletin kanatları altında varlığını sürdürmekte ve bunların kurum olarak varlığını devam ettirmesi için (yüzyılın başında Hamidiye Alayları'nda olduğu gibi, şimdi hepinizin de basından izlediği gibi), ordulaşmaları yönünde bir çaba harcanmaktadır.

Dünyanın çeşitli coğrafyalarında barıştan söz ettiğim söyleniyor. Şüphesiz, barış dünyadaki güç dengelerine bağlıdır, yerel güç dengelerine bağlıdır. Ancak benim burada sözünü ettiğim şey, her şeyden önce insanların ölmesini engellenen, dolayısıyla halklar arasında düşmanlık tohumlarının ortadan kalkmasını sağlayan sıcak çalışmaların bitmesi; sorunun tartışılarak, konuşularak diyalog halinde çözüleceği bir mecraya taşınmasıdır. Ben bundan söz ediyorum, buna barış demeyi yeğliyorum. Yoksa, gerçekten bir barış mıdır, değil midir; duruma göre göreceli bir kavram olması nereden ile çeşitli açılardan tartışılabilir.

Evet liderleri tarif ettim. Yani bir HEP'in, DEP'in liderlerini de, ya da genel başkanlarını da, zaman içinde tarif etmem istenmiş. Eğer düşüncelerini şimdiye kadar açıklayabilmiş, bu anlamda örgütlenebilmiş, toplumdaki kurumsal varlıklarını sürdürebilmiş olsalardı, bunu geçmişte de yaptığım gibi yine değerlendirdim. Ancak, devletin mağdur ettiği, her birine çok ağır cezalar verdiği, kurumlarını kapattığı insanlar hakkında fikir ileri sürmenin kolaylık olacağını düşünüyorum, bu yüzden geçiyorum bu soruyu.

1960'larda barış gönüllülerin doğu ve güneydoğudaki faaliyetleri, özetle "Işık doğudan yükselir, doğu hâlâ neden karanlık" cümlesinde özetleniyordu. Aradan geçen 30 küsur yılda henüz değişen bir şey olmamış, hikâye aynı hikâvedir, sadece yoğunluğu değişmiştir diye düşünüyorum. Bunun

rol alan insanları, grupları değişmiş diye düşünüyorum.

Çok ilginç bir soru var gerçekten, soru sahibi şimdi düşünüyor, yani penisilini üretilmediğimiz için bizi küçük görüyor, mantığı çerçevesinde ve önündeki süre içerisinde de kalitesiz bir nüfusun unsurları olarak yaşamımızı sürdürüp sürdüremeyeceğimizi soruyor. Eğer gerçekten 70 yıl boyunca dünyadaki bilimsel gelişmelere uygun düşecek bir fırsat eşitliğinin özneleri olsaydık, sanıyorum belki penisilin gibi çok büyük bir buluş değil ama, insanlık yararına birtakım sıradan adımlar atabilecek bir toplumsal yapıda olurduk; kendisi de dahil olmak üzere böyle bir toplumsal yapının unsuru olurduk. Ancak, rakamlarda belirttiğim gibi, eğer bir yılda bir ülkenin gelirinin yüzde 40 civarında 700 trilyonu eğitime, sağlığa, yatırıma, yola vs., insanın ihtiyaçlarına ayrılacak yerde, silaha ve onu kullanan araç gereç, personele aktarıyorsa, o toplumdan üretim anlamında yüksek şeyler beklemek baştan yanlış olacaktır.

Kürtlerin 1920'lerde ne tür baskılara uğradığından söz ediliyor. Sadece iki unsurdan söz etmek istiyorum.

1921 Anayasası'nda Kürtlerin inkârına ilişkin bir tek cümleye rastlamazken, Lozan Antlaşması'ndan sonra düzenlenen 1924 Anayasası Kürtlerin inkârı üzerinde temellendirilmiştir. Zaten dikkat edilirse, bu tarihten sonra Kürtlerin çeşitli direnmeleri gösterdikleri ortaya çıkar. Bu son derece açık iki temel belgedir, son derece çarpıcıdır diye düşünüyorum. Yine çeşitli sorular sorulmuş 5 tane kadar; bunlardan, isyanların Musul-Kerkük nedeniyle İngilizlerin işi olduğu söyleniyor, yine ağalık, şeyhlik kurumlarından söz ediliyor, Suriye, İran, Irak'taki Kürtlerden söz ediliyor, Kürtlerin mal varlıkları, yani bütün soruların özeti gibi bir soru ve aynı zamanda benim okulda okuduğum resmi tezlerin bana soru olarak sorulması şeklinde geliyor. Sanıyorum konuşmamın başından şimdiye kadar söylediklerimle bu soruların cevaplarını kendi bakış açımına göre ortaya koyduğumu düşünüyorum. Ancak şunu söylemekten geri durmuyorum. Eğer önümüzdeki süreç içerisinde sorun, içeride uluslararası güç odaklarının, bu anlamda sermaye gruplarının, bu anlamda siyasal grupların insafına terk edilecek bir boyutta bütünü ile sığmaz, yani insiyatif bütünü ile kaybedilmezse, sorun çok daha az zararlı çözülecektir.

Aksi halde, öyle bir aşamaya gelir ki sorun, istense dahi çözülemeyecek; çünkü güç odaklarının çatışma alanını oluşturacak, yaşamsal çatışma alanı haline gelecek. Bunu şimdiden görmek gerekir diye düşünüyorum.

Ütopyam, sorunun öyle bir boyutta sığmıyorsa, sorunun halklar arasındaki kardeşlik duygularını ortadan kaldırmadan, düşmanlık tohumlarını, serpilen düşmanlık tohumlarını da kazıyacak gerçek anlamda eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik bir ülke, bir toplumun yaratılmasıdır. Ben bu ütopya ile mücadele ettiğimi düşünüyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, teşekkür ediyoruz Sayın Yurttaş'a. Gerçekten çok başarılı, bunca soruyu bu kadar zamanda cevapladığı

Ben iktisatçıyım, tabii biz iktisatçıların şeyidir, kendi mesleğimizden sapıklığımız vardır. Dünyaya hep oradan bakmaya, öyle çalışmış, öyle öğrenmişiz. Benim de takıldığım bir şey var. Soru olarak sormuyorum ama, hepimiz düşünelim, çok sık duyduğumuz bir şey.

Bir yandan şeyden şikâyet ediyoruz; bölgede iktisadi faaliyet en alt düzeyde tutulmuştur, işte sanayi gelişmemiştir, tarım gelişmemiştir vesaire ve bunun arkasına da müthiş bir sömürü edebiyatı koyuyoruz, bölge iktisaden sömürülmüştür diye.

İktisadi faaliyet olmadığı yerde iktisadi sömürünün hangi mekanizmalarla olduğunu da, oturup benim iktisatçı kafamın anlayacağı şekilde bana anlatılması lazım. Dolayısıyla, o bölgeye belki bu optikten ziyade, sorunu siyasal sorun olarak düşünmek belki biraz daha sağlıklı olur.

20 dakikalık konuşmamı yapmayacağım, hiç merak etmeyin, ama bir noktaya dikkatinizi çekerek, bu 3 günlük çok yoğun çabaları noktalamak istiyorum.

Bakın, deminden beri programa bakıyorum, küreselleşme ve ulus devlet konuşmuşuz, bölgeler entegrasyonlar sürecinde Türkiye, çözümlülük arayışları, borç krizi, sosyal kriz ve 21. yüzyılda nasıl bir Türkiye?..

Deminden beri düşünüyorum, 1896'nın 19 Nisanında yine bu topraklar üzerinde bir toplantı yapsaydık bu konuları konuşurduk. Osmanlının müthiş bir sosyal kriz ile karşı karşıya kaldığı, bir borç krizinde kaldığı; Muharrem Kararnamesine 2 yıl daha var, pardon 8 yıl sonrasında ciddi bir borç krizi yaşadığı bir dönem. Etrafında, dünyada bir şeyler oluyor, işte o döneme göre buna da küreselleşme demeniz lazım, mümkün. Bölgeselleşme var, o şekilde bakmanız mümkün.

Ulus devleti Osmanlının herhangi bir aşamasında kavrayabildiğini sanmıyorum. O dönemde bir yüzyıl önce burada, bu salonda otursaydık, nedir 20. yüzyıl'ı konuşacaktık. Nedir 20. yüzyıl veya bizim 20. yüzyıla bakarken durduğumuz alanı nasıl tanımlarız deseydik, bu sorunlar bu sorunsallar çerçevesinde tartışılırdı.

Hanımlar, beyler, yüzyıllık geldiğimiz süre budur ve benim ütopyam da, benden sonraki 6. neslin 2096 yılında bu salonda veya buna benzer bir salonda oturduğunda bu devleti, bu ülkeyi bu sorunlar çerçevesinde artık konuşmamasıdır.

Bunun için bir şeyler yapmamız gerek. Teşekkür ederim. Hepinize, bu saate kadar direndiğiniz için çok teşekkür ediyorum. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin yöneticilerini, bu toplantıyı düzenleyenleri de kutluyorum, geçmiş olsun diyorum. İyi akşamlar.